
FR. BACONIS
De
VERVLAM.
Angliæ Cancellarii
DE
AVGMENTIS
SCIENTIARVM
Lib. IX.
AMSTELÆDAMI,
Sumptibus Joannis Ravesteinij. 1662

AMICE LECTOR.

HOc Opus de Augmentis Scientiarum, Novo ejuſdem Autoris Organo ſi præmittatur, non modo neceſſariam ei lucem præbet; ſed & Partitiones continet ſcientiarum quæ primam Inſtaurationis magnæ partem conſtituunt quas idcirco auctor in ipſo Organi limine retractare noluit. Hæc te ſcire volebam.

GUILLELMUS RAUVLEY,
Sacræ Theologiæ Professor,
Illustrissimi Domini
D. FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis Sancti Albani,
Sacellanus,

LECTORI S.

CUM *Domino* meo placuerit, eo me dignari honore, ut in edendis *Operibus* suis, opera mea usus sit; non abs re fore existimavi, si *Lectorem* de aliquibus, quæ ad hunc *primum Tomum* pertinent, breviter moneam. Tractatum istum, de *Dignitate & Augmentis Scientiarum*, ante annos octo-

 de-

decim edidit Dominatio sua, Lingua patria, in duos tantummodo Libros distributum, & *Regiæ suæ Majestati* dicavit, quod & nunc facit. Non ita pridem animum adjecit, ut in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat siquidem, illud apud Exteros expeti: Quinetiam solebat subinde dicere, *Libros modernis Linguis conscriptos, non ita multo post decocturos*. Ejus igitur *Translationem*, ab insignioribus quibusdam Eloquentiæ Viris elaboratam, propria quoque Recensione castigatam, jam emittit. Ac *Liber primus* certe, quasi mera *Translatio* est, in paucis admodum mutatus: At reliqui *Octo*, qui *Partitiones Scientiarum* tradunt, atque unico ante Libro con-

continebantur, ut *novum Opus*, & nunc primum editum, prodit. Causa autem præcipua, quæ Dominationem suam movit, ut Opus hoc retractaret, & in pluribus amplificaret, ea fuit; Quod in *Instauratione Magna* (quamdiu postea edidit) *Partitiones Scientiarum* pro prima *Instaurationis* Parte constituit; quam sequeretur *Novum Organum*, dein *Historia Naturalis*, & sic deinceps. Cum igitur reperiret, Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* jam pridem elaboratam, (licet minus solide quam Argumenti Dignitas postularet) optimum fore putavit, si retractaretur, & redigeretur in opus justum & completum. Atque hoc pacto Fidem suam liberari intel-

ligit, de prima Parte *Instaurationis* præstitam. Quantum ad *Opus* ipsum, non est Tenuitatis meæ, de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod optime conveniat, existimo futurum illud, quod Demosthenes interdum dicere solebat de rebus gestis Atheniensium veterum; *Laudatorem iis dignum esse solummodo Tempus. Deum Opt. Max.* obnixe precor, ut pro *Dignitate Operis*, Fructus uberes, diuturnique, & *Auctori*, & *Lectori* contingant.

Parti-

Partitiones Scientiarum & Argumenta singulorum Capitum.

LIBER II.

CAP. I.

PArtitio Universalis *Doctrinæ Humanæ*, *in Historiam*, *Poesim*, *Philosophiam*: Secundum tres Facultates Intellectus; *Memoriam*; *Phantasiam*; *Rationem*: Quodque eadem Partitio competat etiam *Theologicis*.

CAP. II.

Partitio *Historiæ* in *Naturalem*, & *Civilem*: *Ecclesiastica* & *Literaria* sub *Civili* comprehensis: Partitio *Historiæ naturalis*, ex *Subjecto* suo, in *Historiam Generationum*, *Prætergenerationum*, & *Artium*.

CAP. III.

Partitio *Historiæ Naturalis* secunda, ex *Usu* & *Fine* suo, in *Narrati-*

vam, & *Inductivam*; Quodque *Finis* nobilissimus *Historiæ Naturalis* sit, ut ministret, & in ordine sit, ad *condendam Philosophiam*; quem *Finem* intuetur *Inductiva*. Partitio *Historiæ Generationum*, in *Historiam cœlestium*, *Historiam meteororum*, *Historiam Globi Terræ & Maris*: *historiam massarum*, sive *Collegiorum majorum*, & *historiam specierum*, sive *Collegiorum minorum*.

CAP. IV.

Partitio *historiæ civilis*, in *Ecclesiasticam*, *literariam*, & (quæ generis nomen retinet) *civilem*: Quodque *historia literaria* desideretur. Ejus conficiendæ præcepta.

CAP. V.

De *dignitate* & *difficultate historiæ civilis*.

CAP. VI.

Partitio prima *historiæ civilis* (*specialis*) in *memorias*, *antiquitates*, & *historiam justam*.

CAP.

CAP. VII.

Partitio *historiæ justæ*, in *chronica temporum*, *vitas personarum*, & *relationes actionum:* earum partium explicatio.

CAP. VIII.

Partitio *historiæ temporum*, in *historiam universalem*, & *particularem.* Utriusque commoda, & incommoda.

CAP. IX.

Partitio secunda *historiæ temporum*, in *Annales*, & *acta diurna.*

CAP. X.

Partitio secunda *historiæ civilis* (*specialis*,) in *meram*, & *mixtam.*

CAP. XI.

Partitio *historiæ Ecclesiasticæ*; in *Ecclesiasticam specialem*, *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemeseos.*

CAP. XII.

De *Appendicibus historiæ*, quæ circa *verba* hominum (quemadmodum *historia* ipsa circa *facta*) versantur: Partitio earum in *orationes*, *epistolas*, & *apophthegmata*.

CAP. XIII.

De secundo membro principali *doctrinæ humanæ*, nempe *Poesi*. Partitio *Poeseos* in *narrativam*, *dramaticam*, & *parabolicam*. Exempla *parabolicæ* tria proponuntur.

LIBER III.

CAP. I.

Partitio *scientiæ* in *Theologiam*, & *Philosophiam*. Partitio *Philosophiæ* in *doctrinas tres*: De *Numine*, De *Natura*, De *Homine*. Constitutio *Philosophiæ primæ*, ut Matris communis omnium.

CAP. II.

De *Theologia Naturali*: & *Do-*

ctrina de *Angelis* & *Spiritibus*, quæ ejuſdem eſt *Appendix*.

Cap. III.

Partitio *Naturalis Philoſophiæ*, in *ſpeculativam*, & *operativam*: quodque illæ duæ, & in intentione *tractantis*, & in corpore *tractatus*, ſegregari debeant.

Cap. IV.

Partitio *doctrinæ ſpeculativæ* de *Natura*, in *Phyſicam*, (*ſpecialem*,) & *Metaphyſicam*: Quarum *Phyſica cauſam efficientem*, & *materiam*: *Metaphyſica cauſam finalem*, & *formam*, *inquirit*. Partitio *Phyſicæ* (Spec.) in *doctrinas* de *principiis rerum*, de *fabrica rerum*, ſive de *mundo*, & de *varietate rerum*. Partitio *doctrinæ* de *varietate rerum*, in *doctrinam* de *concretis*, & *doctrinam* de *abſtractis*. Partitio *doctrinæ* de *concretis*, rejicitur ad eaſdem Partitiones, quas ſuſcipit *hiſtoria naturalis*. Partitio *do-*

ctrinæ de *abstractis*, in *doctrinam* de *Schematismis materiæ*, & *doctrinam* de *motibus*. Appendices duæ *Physicæ speculativæ: Problemata naturalia, placita antiquorum philosophorum.* Partitio *Metaphysicæ*, in *Doctrinam* de *formis*, & *doctrinam* de *causis finalibus*.

CAP. V.

Partitio *operativæ doctrinæ* de *natura*, in *Mechanicam*, & *Magiam:* Quæ respondent partibus *speculativæ: Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia.* Expurgatio vocabuli *Magiæ.* Appendices duæ *operativæ, Inventarium opum humanarum*, & *Catalogus Polychrestorum.*

CAP. VI.

De Magna *Philosophiæ Naturalis*, tam *speculativæ*, quam *operativæ*, Appendice *Mathematica:* Quodque inter Appendices potius poni debet, quam inter *scientias substantivas.*

Par-

Partitio *Mathematicæ*, in *puram*, & *mixtam*.

LIBER IV.

CAP. I.

Partitio *doctrinæ* de *homine*, in *Philosophiam humanitatis*, & *civilem*. Partitio *Philosophiæ humanitatis*, in *doctrinam* circa *corpus hominis*, & *doctrinam* circa *animam hominis*. Constitutio unius *doctrinæ generalis* de *natura*, sive de *statu hominis*. Partitio *doctrinæ* de *statu hominis*, in *doctrinam* de *persona hominis*, & de *fœdere animi* & *corporis*. Partitio *doctrinæ* de *persona hominis*, in *doctrinam* de *miseriis hominis*, & de *prærogativis*. Partitio *doctrinæ* de *fœdere*, in *doctrinam* de *indicationibus*, & de *impressionibus*. Assignatio *physiognomiæ* & *interpretationis somniorum naturalium*, *doctrinæ* de *indicationibus*.

CAP. II.

Partitio *doctrinæ* circa *corpus hominis*,

minis, in *Medicinam*, *Cosmeticam*, *Athleticam*, & *voluptariam*. Partitio *Medicinæ* in officia tria; vid. in *conservationem sanitatis*, *curationem morborum*, & *prolongationem vitæ*. Quodque pars postrema de *prolongatione vitæ* disjungi debeat à duabus reliquis.

Cap. III.

Partitio *philosophiæ humanæ* circa *animam*, in *doctrinam* de *spiraculo*, & *doctrinam* de *anima sensibili*, sive *producta*. Partitio secunda ejusdem *Philosophiæ*, in *doctrinam* de *substantia* & *facultatibus animæ*, & *doctrinam* de *usu*, & *objectis facultatum*. Appendices duæ *doctrinæ* de *facultatibus animæ*, *doctrina* de *divinatione naturali*, & *doctrina* de *fascinatione*. Distributio *facultatum animæ sensibilis*, *in motum*, & *sensum*.

LIBER V.

CAP. I.

Partitio *doctrinæ* circa *usum* & *objecta facultatum animæ humanæ*, in *Logicam*, *& Ethicam*. Partitio *Logicæ*, in *artes inveniendi*, *judicandi*, *retinendi*, & *tradendi*.

CAP. II.

Partitio *inventivæ*, in *inventivam artium* & *argumentorum*: Quodque prior harum (quæ eminet) *desideretur*. Partitio *inventivæ artium*, in *experientiam literatam*, & *organum novum*. Delineatio *experientiæ literatæ*.

CAP. III.

Partitio *inventivæ*, *argumentorum*, in *promptuariam*, & *topicam*. Partitio *topicæ*, in *generalem*, & *particularem*. Exemplum *topicæ particularis*, in inquisitione de *gravi* & *levi*.

CAP.

Cap. IV.

Partitio *artis judicandi*, in *judicium* per *inductionem*, & per *syllogismum*. Quorum prius aggregatur *organo novo*. Partitio prima *judicii per syllogismum*, in *reductionem rectam*, & *inversam*. Partitio secunda ejus, in *analyticam*, & *doctrinam* de *Elenchis*. Partitio *doctrinæ* de *Elenchis*, in *Elenchos sophismatum*, *Elenchos Hermeniæ*, & *Elenchos imaginum*, sive *idolorum*. Partitio *idolorum*, in *idola tribus*, *idola specus*, & *idola fori*. Appendix *artis judicandi*, vid. De *Analogia demonstrationum pro Natura subjecti*.

Cap. V.

Partitio artis *retinendi* sive *retentivæ*, in *doctrinam* de *adminiculis memoriæ*, & *doctrinam* de *memoria ipsa*. *Partitio doctrinæ* de *memoria ipsa*, in *prænotionem*, & *emblema*.

LIBER VI.

CAP. I.

Partitio *traditivæ*; in *doctrinam* de *organo sermonis*, *doctrinam* de *methodo sermonis*, & *doctrinam* de *illustratione sermonis*. Partitio *doctrinæ* de *organo sermonis*, in *doctrinam* de *notis rerum*, de *locutione*, & de *scriptione*. Quarum duæ posteriores *Grammaticam* constituunt, ejusque *partitiones sunt*. Partitio *doctrinæ* de *notis rerum*, in *Hieroglyphica*, & *Characteres reales*. Partitio secunda *Grammaticæ*, in *literariam*, & *Philosophantem*. Aggregatio *Poeseos quoad metrum*, ad *doctrinam* de *locutione*. Aggregatio *doctrinæ* de *ciphris*, ad *doctrinam* de *scriptione*.

CAP. II.

Doctrina de *Methodo sermonis*, constituitur ut pars *traditivæ* substantiva & principalis. Nomen ei inditur *prudentia traditivæ*. Enumerantur

Metho-

Methodi genera diversa, & subjunguntur eorum commoda, & incommoda.

Cap. III.

De *fundamentis* & *officio doctrinæ* de *illustratione sermonis*, sive *Rhetoricæ*. Appendices tres *Rhetoricæ*, quæ ad *promptuariam* tantummodo pertinent: *colores boni & mali, tam simplicis, quam comparati: antitheta rerum: formulæ minores orationum.*

Cap. IV.

Appendices generales duæ *traditivæ, critica*, & *pædagogica*.

LIBER VII.

Cap. I.

Partitio *Ethicæ*, in *doctrinam de exemplari*, & *Georgica animi*. Partitio *exemplaris* (*scilicet boni*) *in bonum simplex*, & *bonum comparatum*. Partitio *boni simplicis*, in *bonum individuale*, & *bonum communionis*.

Cap. II.

Partitio boni *individualis, vel suitatis*, in *bonum activum* & *bonum passivum*. Partitio *boni passivi*, in *bonum conservativum*, & *bonum perfectivum*. Partitio *boni communionis*, in *officia generalia*, & *respectiva*.

Cap. III.

Partitio *doctrinæ* de *cultura animi*, in *doctrinam* de *characteribus animorum*, de *affectibus*. & de *remediis*, sive *curationibus*. Appendix *doctrinæ* ejusdem, de *congruitate inter bonum animi*, & *bonum corporis*.

LIBER VIII.

Cap. I.

Partitio *doctrinæ civilis*, in *doctrinam* de *conversatione*, *doctrinam de negotiis*, & *doctrinam* de *Imperio*, sive *Repub*.

CAP. II.

Partitio *doctrinæ* de *negotiis*, in *doctrinam* de *occasionibus sparsis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*. Exemplum *doctrinæ* de *occasionibus sparsis*, ex *parabolis* aliquibus *Salomonis*. Præcepta de *ambitu vitæ*.

CAP. III.

Partitiones *doctrinæ* de *Imperio* sive *Repub.* omittuntur: Tantum aditus fit ad *desiderata* duo: *Doctrinam* de *proferendis finibus Imperii*, & *doctrinam* de *justitia universali*, sive de *fontibus juris*: *Exempla* utriusque.

LIBER IX.

CAP. I.

Partitiones *Theologiæ inspiratæ* omittuntur: Tantum aditus fit ad *desiderata* tria: *doctrinam* de *legitimo usu rationis humanæ in divinis*, *doctrinam de gradibus unitatis in Civitate Dei*, & *emanationes scripturarum*.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS DE VERULAMIO, Vice-Comitis sancti Albani, *De dignitate & augmentis scientiarum,*

LIBER PRIMUS.

SUb Veteri Lege, Rex optime, erant & spontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem, deberi tale quidpiam Regibus à Servis suis; ut scilicet quisque non solùm Muneris sui Tributa, sed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, spero me minimè defuturum; In Posteriori autem genere dubitavi, quid potissimùm sumerem: Satius autem visum est, hujusmodi aliquid deligere, quod potiùs ad personæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ spectaret.

Ego sæpissimè de Majestate tuâ, ut debeo, cogitans, (missis aliis sive Virtutis, sive Fortunæ tuæ Dotibus) magna prorsùs afficior admiratione, cùm intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatumque, quas Philosophi Intellectuales vo-

vocant: Capacitatem Ingenii tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriæ, Prehensionis Velocitatem, Judicii Penetrationem, Elocutionisque Ordinem, simul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandoque Dogma illud Platonicum, quo asseritur, *Scientiam nihil aliud esse, quàm Reminiscentiam*; *Animumque naturaliter omnia cognoscere, nativæ luci, quam specus corporis obumbraverat, subinde redditum.* Certè hujus rei (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ Exemplum insigne; cui adeò prompta est Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel levissima eam excitaverit objecta Occasio, vel minima alienæ Cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodum igitur, de Regum sapientissimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuisse, tanquam Arenam Maris:* cujus quanquam Massa prægandis, Partes tamen minutissimæ; sic Mentis indidit Deus Majestati tuæ crasim planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potiùs impossibile in Naturâ, ut idem Instrumentum, & grandia Opera, & pusilla aptè disponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; *Augusto*, inquit, *profluens & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè si rectè rem perpendamus,

mus, omnis Oratio aut laborioſa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens neſcio quid ſervile olet, nec ſui juris eſt. Tuum autem dicendi genus verè Regium eſt, profluens tanquàm à Fonte, & nihilominùs, ſicut Naturæ Ordo poſtulat, Rivis diductum ſuis, plenum facilitatis felicitatiſque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque ſicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quàm ad Domum tuam ſpectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores ſcilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè cohibitæ, cum fauſtâ & opportunâ ſperatorum adeptione; Thori Conjugalis ſancta fides, cum fructu Conjugii beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Chriſtiano digniſſima ad pacem propenſio, cum ſimili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conſpirantium: Sic & in intellectûs tui Dotibus non levior exoritur lis & æmulatio, ſi eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ ſunt & infuſæ, cum inſtructiſſima gaza multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit, Regem aliquem poſt Chriſtum natum reperire, qui fuerit Majeſtati tuæ, Literarum Divinarum & Humanarum varietate & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum ſeriem, & juxta mecum ſentiet. Magnum certè quid-

dam

dam præstare Reges videntur, si delibantes aliorum Ingenia ex compendio sapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hæreant, aut denique literatos ament, evehantque. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes hausisse, imò ipsummet Fontem Eruditionis esse, propè abest à Miraculo. Tuæ verò Majestati etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, adeo ut cum Hermete illo Trismegisto, triplici gloria insigniaris, Potestate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philosophi. Cum igitur alios Reges longè hac laude (propriè quæ tua est) superes, æquum est, ut non solum præsentis Seculi fama, & admiratione, celebretur, aut etiam Historiarum lumine posteritati transmittatur, verum ut solido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam insigniter Docti Imaginem referat.

Quare (ut ad Inceptum revertar) nulla potior mihi visa est Oblatio, quam Tractatus aliquis eò spectans. Hujus Argumentum duabus constabat Partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen ullo modo prætermittenda) de Scientiæ & Literarum per omnia excellentia agendum est; & simul de Merito eorum, qui in iisdem provehendis operam strenue & cum judicio impendunt.

artibus, aut verſatili ingenio, ſed reverentiæ, quam probitas etiam ab hoſtibus extorquet, tribuendum. Cæterum, quod attinet ad fidei conſtantiam, & officiorum religionem, quas certe animis hominum inſerit eruditio, utcunque eæ quandoque à fortuna mulctentur, aut ex male ſanis politicorum principiis condemnentur, tamen palam ſcilicet apud omnes laudem referent, ut in hac re, longa defenſione non ſit opus.

Aliud vitium literatis familiare, quod facilius excuſari poteſt, quam negari, illud nimirum, quod non facile ſe applicent, & accommodent erga perſonas, quibus cum negotiantur, aut vivunt. Qui defectus è duabus oritur cauſis: Prima eſt animi ipſius magnitudo, propter quam ægre ſe demittere poſſunt ad obſervantiam unius alicujus hominis. Amantis verba ſunt, non ſapientis, *Satis magnum alteri theatrum ſumus*. Neque tamen inficias ibo, illum, qui aciem animi, inſtar oculi, non poſſit æque contrahere, ac dilatare, inſigni facultate ad res gerendas eſſe orbatum. Secunda vero cauſa eſt probitas morum & ſimplicitas; quæ tamen delectum judicii, non defectum, in illis arguit. Veri enim, & legitimi obſervantiæ erga aliquam perſonam limites, non ultra porrigunt ſe, quam ita noſſe illius mores, ut abſque offenſione cum eo verſari, eumque conſilio, ſi opus ſit, juvare, nobiſque interim ipſis in

C omni-

omnibus cavere possimus; verum alienos affectus rimari, eo fine, ut illum inflectas, verses, & ad libitum circumagas, hominis est parum candidi, sed potius astuti, & bifidi; id quod in amicitia vitiosum fuerit erga Principes etiam inofficiosum. Mos enim Orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus est, sed significatione bonus: neque enim subditos decet, corda Regum suorum, quæ sacræ Scripturæ inscrutabilia docent, curiosius rimari.

Superest etiamnum aliud vitium, (qui cum hanc partem concludam) literatis sæpius imputatum, videlicet quod in rebus exiguis, & externis, (vultu, gestu, incessu, sermonibus quotidianis, & hujusmodi) deficiant in observando decoro; unde homines imperiti, ex istis minutis, leviculisque erroribus, quanti sint in rebus majoribus tractandis, conjecturam capiunt. Verum fallit eos plerunque hujusmodi judicium; imo sciant, responsum sibi esse à Themistocle. qui cum rogatus esset, ut fidibus caneret, arroganter satis ipse de se, sed ad præsens institutum perquam apposite respondit: *Siquidem fidium rudem esse, sed quo pacto oppidum parvum in civitatem magnam evadere posset, satis nosse.* Et sunt procul dubio multi politicarum artium apprime gnari, quibus tamen in communi vita, & quotidianis

dianis reculis, nihil imperitius. Quin etiam hujusmodi sugillatores amandandi sunt ad Platonis Elogium de Præceptore suo Socrate, quem haud absimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus, quæ exterius inducebantur simiis, ululis satyrisque, intus vero pretiosos liquores & nobilia medicamenta recondita habebant: Fatendo scilicet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præferret nonnulla levia, atque etiam deformia, cum tamen animi interiora summis tam facultatibus, quam virtutibus essent repleta. Atque de moribus literatorum hæc hactenus.

Interim monere placet, nos nihil minus agere, quam ut patrocinemur quibusdam professorum institutis abjectis, & sordidis, quibus & se ipsos, & literas dehonestarunt: quales erant apud Romanos, seculis posterioribus, philosophi quidam in familiis divitum, mensarumque eorum asseclæ, quos haud absurde dicas *Barbatos Parasitos*. Cujus generis quendam lepide describit Lucianus, quem matrona nobilis, catulum suum Melitæum in rheda gestare voluit: quod cum ille officiose, sed indecenter faceret, Pusio subsannans, *Vereor*, inquit, *ne philosophus noster è Stoico fiat Cynicus*. Ante omnia vero, nihil tam offecit literarum dignitati, quam crassa & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia sub-

misere, *Hecubam in Helenam*, *Faustinam in Lucretiam*, (ut ait Du-Bartas) transformantes. Neque vero nimis laudo morem illum receptum, libros patronis nuncupandi; cum libri, præsertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantum & rationis clientelam se debeant. Melius veteres, qui non aliis, quam amicis, atque æqualibus, scripta sua dicate solebant, aut etiam nomina ejusmodi amicorum tractatibus suis imponere: quod si forte Regibus, aut magnatibus opus nuncuparent, tum demum hoc factum est, cum argumentum libri personæ tali conveniret. Hæc autem, & similia, reprehensionem potius merentur, quam defensionem.

Neque hoc dico, quasi literatos culpem, si ab beatos & potentes viros quandoque se applicent: recte enim Diogenes cuidam cum irrisione roganti, *Qui fieret, quod philosophi divites sectarentur, non divites philosophos?* respondit, non sine morsu, *Hoc ideo fieri, quod philosophi, quibus rebus indigeant, probe intelligant, divites non item.* Huic affine est illud Aristippi, cui nescio quid petenti cum non attenderet Dionysius, ille adorantis more abjecit se ad pedes ejus; qui tum demum auscultans petitioni annuit: Sed paulo post, quidam dignitatis philosophię assertor, increpuit Aristippum, quod demittendo se ad pedes Tyranni pro tantilla re philosophiam

phiam ipſam contumelia affeciſſet: cui ille, *Suam id culpam non fuiſſe, reſpondit, ſed Dionyſii, qui aures geſtaret in pedibus.* Quin prudens ille, non puſillanimis habitus eſt, qui in diſputatione quadam cum Hadriano Cæſare vinci ſe paſſus eſt, excuſans factum. *Quod æquum eſſet ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.* Atque propterea non ſunt damnandi viri docti, ubi, cum res poſtulat, aliquid de gravitate ſua remittant, ſive imperante neceſſitate, ſive impetrante occaſione; quod quamvis humile videatur atque ſervile primo intuitu, tamen verius rem æſtimanti, cenſebuntur non perſonæ, ſed tempori ipſi ſervire.

Pergamus nunc ad errores, atque inania, quæ in ſtudiis ipſis virorum doctorum interveniunt, iiſque ſe immiſcent; id quod præcipue & proprie ſpectat ad præſens argumentum. Qua in re non eſt inſtituti noſtri erroribus ipſis patrocinari, ſed per eorum cenſuram & ſecretionem, excutere quod ſanum & ſolidum eſt, atque à calumnia vindicare. Videmus enim, in more, præſertim apud invidos, eſſe, propter ea, quæ depravata ſunt, etiam ea, quæ impolluta, & in ſtatu ſuo manſerunt, ſugillare; quemadmodum Ethnici in primitiva Eccleſia, Chriſtianos hæreticorum vitiis aſpergere ſolebant. Neque tamen conſilium eſt mihi, examen aliquod accuratius inſtituere, de erroribus, &

impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; ſed de illis tantum verba facere, quæ cadunt ſub communi, & populari obſervatione, & nota, aut ſaltem ab ea non longe recedunt.

Quare tria præcipue deprehendo vana & inania in literis, quæ anſas præcipue prębuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus, quæ aut falſæ ſunt, aut frivolæ; in quibus ſcilicet, aut veritas deficit, aut uſus: Illos etiam homines vanos & leves exiſtimamus, qui aut ad falſa creduli, aut in rebus exigui uſus curioſi. Curioſitas autem, aut in rebus ipſis verſatur, aut in verbis; quando nimirum, aut in rebus inanibus opera inſumitur, aut circa verborum delicias nimium inſudatur. Quocirca, non certæ magis experientiæ, quam rectæ etiam rationi conſonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima eſt doctrina phantaſtica, ſecunda doctrina litigioſa, tertia doctrina fucata & mollis: vel ſic; vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiar ab ultima.

Intemperies iſta, in luxurie quadam orationis ſita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora miris modis invaluit. In cauſa præcipue fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & allicien-

dum

dum maxime vigebat: Illa autem populare genus orationis poscebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipsis temporibus, ortus erga Scholasticos, qui stylo & scribendi genere utebantur valde diverso, verba licenter admodum cudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parum solliciti, dum modo circuitionem evitarent, & sensus ac conceptus suos acute exprimerent; atque hinc factum est, ut paulo postea, major apud plurimos cœperit haberi verborum cura quam rerum; plerisque magis comptam phrasim, teretem periodum, clausularum rythmos, troporum stellulas; quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut judicii limam affectantibus. Tum demum floruit Osorii Lusitani Episcopi luxurians & diluta oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore infinitam & anxiam operam consumpsit. Tunc Carrus & Ascamus apud nos, prælectionibus & scriptis suis Ciceronem & Demosthenen usque ad cœlum evehentes, Juvenes ad politum hoc & florens doctrinæ genus invitarunt. Tunc Erasmus arripuit ansam introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos consumpsi in legendo Cicerone*: cui Echo respondit, *one*, asine. Scholasticorum vero doctrina despectui prorsus haberi cœpit, tanquam aspera & barbara: Denique ut semel dicam, præ-

cipuæ illorum temporum inclinatio, & studium, potius ad Copiam, quam ad pondus deflexit.

Hic itaque cernere est primam literarum intemperiem, quum, ut diximus, verbis studetur, non rebus: cujus etsi è citimis tantum temporibus protulerim exempla, tamen secundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Jam vero fieri non potest, quin hoc ipsum multum faciat ad doctrinæ existimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitum, cum videant doctorum scripta, tanquam primam literam diplomatis, quæ quamvis variis calami ductibus, & flosculis variegata sit, litera tamen est unica. Ac mihi sane videtur perapposita hujusce vanitatis adumbratio, & quasi Emblema, Pigmaleonis illa insania: quid enim aliud sunt verba, quam imagines rerum, ut nisi rationum vigore animata sint, adamare illa idem sit, ac statuam deperire?

Neque tamen temere damnandum est, si quis philosophiæ obscura, & aspera, verborum splendore illustret & expoliat: Hujus enim rei magna adsunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Seneca, Plutarcho, ipsoque etiam Platone: nec minor est utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atque acre studium philosophiæ, res hęc nonnihil impediat, quoniam prępropere men-

mentem consopit, atque ulterioris disquisitionis sitim & ardorem restinguit; si quis tamen doctrinam ad usus civiles adhibeat, (sermocinandi videlicet, consulendi, suadendi, argumentandi, & similium) omnia, quæ cupiat, præparata & adornata in hujusmodi authoribus reperiet. Veruntamen hujusce rei excessus adeo juste contemnitur, ut quemadmodum Hercules, cum videret in templo statuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, *Nil sacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id est, laboriosi atque constantes indagatores veritatis, hujusmodi delicias & lauticias, tanquam nil divini spirantes, facile spreverint.

Paulo sanius est aliud styli genus, neque tamen ipsum omnino vanitatis expers, quod copiæ illi, & luxuriæ orationis, tempore fere succedit. Illud totum in eo est, ut verba sint aculeata, sententiæ concisæ, oratio denique potius versa, quam fusa: quo fit, ut omnia per hujusmodi artificium, magis ingeniosa videantur, quam revera sint. Tale invenitur in Seneca effusius, in Tacito & Plinio secundo moderatius; atque nostri temporis auribus cœpit esse non ita pridem accommodatum. Verum hoc ipsum mediocribus ingeniis gratum esse solet, adeo ut dignitatem quandam litteris conciliet, attamen à judiciis magis limatis merito fastiditur, & poni possit pro intemperie quâdam

doctrinæ, cum sit verborum etiam, & eorum concinnitatis aucupium quoddam. Atq; hæc de prima literarum intemperie dicta sunto.

Sequitur ea intemperies in rebus ipsis, quam posuimus mediam, & *litigiosæ subtilitatis* nomine designavimus. Estque illa, de qua modo diximus, aliquanto deterior. Ut enim rerum dignitas verborum cultui præcellit, sic è contrario odiosior est vanitas in rebus, quam in verbis. Qua in re, increpatio illa Paulina, non magis ad suam ætatem referri, quam ad sequentia tempora deduci potest; neque Theologiam tantum, sed etiam omnes scientias respicere videtur. *De vita prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ.* His enim verbis duo signa indiciaque scientiæ suspectæ atque ementitæ proponit. Primum est, vocum novitas, & insolentia; Alterum, rigor dogmatum, qui necessario oppositionem, & dein altercationes, quæstionesque, inducit. Certe quemadmodum complura corpora naturalia, dum valent integra, corrumpuntur sæpius, & abeunt in vermes, eodem modo sana & solida rerum cognitio sæpenumero putrescit, & solvitur in subtiles, vanas, insalubres, & (si ita loqui licet) vermiculatas quæstiones; quæ motu quodam & vivacitate nonnulla præditæ videntur, sed putidæ sunt, & nullius usus. Hoc genus doctrinæ minus sanæ & se ipsam corrumpentis,

tis,

tis, invaluit præcipue apud multos ex Scholasticis; qui summo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum mentes conclusæ essent in paucorum authorum, præcipue Aristotelis dictatoris sui scriptis, non minus quam corpora ipsorum in cœnobiorum cellis) historiam vero & naturæ & temporis maxima ex parte ignorantes; ex non magno materię stamine, sed maxima spiritus, quasi radii, agitatione, operosissimas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim, mens humana, si agat in materiam, naturam rerum, & opera Dei contemplando, pro modo materiæ operatur, atque ab eadem determinatur; sin ipsa in se vertatur, (tanquam aranea texens telam) tum demum interminata est, & parit certe telas quasdam doctrinæ, tenuitate fili operisque admirabiles, sed quoad usum frivolas, & inanes.

Hæc inutilis subtilitas sive curiositas duplex est: & spectatur aut in materia ipsa: qualis est inanis speculatio, sive controversia, cujus generis reperiuntur, & in Theol. & in Phil. haud paucæ: aut in modo, & methodo tractandi; hæc apud scholasticos fere talis erat. Super unaquaque re proposita formabant objectiones; deinde objectionum illarum solutiones, quæ solutiones ut plurimum distinctiones tantum erant, cum tamen scientiarum omnium robur, instar fascis

illius ſenis, non in ſingulis bacillis, ſed in omnibus vinculo conjunctis conſiſtat. Etenim ſymmetria ſcientiæ, ſingulis ſcilicet partibus ſe invicem ſuſtinentibus, eſt, & eſſe debet, vera atque expedita ratio refellendi objectiones minorum gentium: Contra, ſi ſingula axiomata, tanquam baculos faſcis ſeorſim extrahas, facile erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: ut quod de Seneca dictum erat, *verborum minutiis rerum frangit pondera*; vere de ſcholaſticis uſurpari poſſit, *quæſtionum minutiis ſcientiarum frangunt robur.* Num non in aula ſpatioſa conſultius foret, unum accendere cereum, aut lychnuchum ſuſpendere, variis luminibus inſtructum, quo omnia ſimul perluſtrentur, quam in ſingulos quaquaverſus exiguam circumferre lucernam? Atqui non abſimilis eſt eorum ratio, qui non tam veritatem perſpicuis argumentis, authoritatibus, exemplis illuſtrare nituntur; quam in hoc ſolum incumbunt, ut minutos quoſque ſcrupulos eximant, & captiunculas expediant, & dubitationes ſolvant; hoc pacto quæſtionem ex quæſtione gignentes; quemadmodum fit in ſuperiori ſimilitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata, alios circumquaque deſtituat, & obſcuret. Adeo ut Scyllæ fabula ad vivum exprimat hoc genus philoſophiæ; cujus os & pectus virginem formoſam

mosam præferebant, infra vero fuisse ajunt

Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sic generalia quædam apud Scholasticos invenias, quæ pulchra sunt dictu; & non perperam inventa: ubi autem ventum fuerit ad distinctiones, decisionesque, pro fæcundo utero ad vitæ humanæ commoda, in portentosas & latrantes quæstiones desinunt. Itaque minime mirum, si hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contemtui obnoxium fuerit, qui fere solent veritatem propter controversias circa eam motas aspernari, atque existimare, eos errare omnes, qui nunquam inter se conveniant; cumque videant doctos homines inter se digladiari de rebus nullius momenti, facile illud Dionysii Syracusani arripiunt, *Verba ista sunt senum otiosorum.* Nihilominus certissimum est, si modo scholastici ad inexplebilem situm veritatis, & continuam agitationem ingenii, varietatem & multiplicitatem lectionis & contemplationum adjuxissent, insignia profecto illi extitissent lumina, omnesque artes & scientias mirifice provexissent. Hactenus de secunda literarum intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad falsitatem & mendacium spectat; una hæc omnium turpissima est, quippe quæ ipsam naturam, animamque destruit scientiæ; quæ

nihil

nihil aliud eſt, quam veritatis imago. Nam veritas eſſendi, & veritas cognoſcendi, idem ſunt; nec plus à ſe invicem differunt, quam radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potius duplicatum eſt, impoſtura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit. Quæ licet videantur diſcrepantis naturæ, altera quæ à calliditate quadam, altera à ſimplicitate profecta, plerunque tamen coëunt. Ut enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito; nam garrulus idem eſt.

innuendò, qui curioſus eſt, eundem eſſe & futilem: pariter fit, ut qui facile credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fama, rumoribus; ut qui cito iiſdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. quod Tacitus prudenter innuit his verbis, *fingunt ſimul, creduntque.* adeo finitimæ ſunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi recipiendique omnia (licet levi authoritate munita) facilitas, duorum generum eſt pro ratione ſubjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi, ſive facto, (ut loquuntur Juriſconſulti) aut dogmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimento hic error affecerit ex Eccleſiaſticis hiſtoriis nonnullas; quæ nimis faciles ſe præbuerunt, in prodendis tranſcribendiſque miraculis, à martyribus, eremitis,

mitis, anachoretis, & aliis ſanctis viris, atque ab eorum reliquiis, ſepulchris, ſacellis, imaginibus, editis. Eodem modo, in naturali hiſtoria videmus multa temere, ac parum cum delectu aut judicio recepta, & deſcripta; ut liquet ex ſcriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis & fabuloſis narrationibus paſſim ſcatent, iiſque non ſolum incertis, & neutiquam probatis, ſed perſpicue falſis, & manifeſto convictis: ingenti Philoſophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & ſobrios. In quo ſane eluceſcit Ariſtotelis ſapientia, & integritas; qui, cum diligentem ſcripſerit atque accuratam hiſtoriam animalium, tam parce ficta aut fabuloſa admiſcuerit: quin potius *auditiones admirandas*, quas memoratu dignas judicavit, in unum commentariolum conjecit: prudenter perpendens, perſpicue vera (quæ tanquam baſis experientiæ ſolida, Philoſophiæ & ſcientiis ſubſterni poſſint) haud temere eſſe cum rebus ſuſpectæ fidei miſcenda: & rurſus etiam rara, atque inſolita, quæ pleriſque incredibilia videntur, non omnino eſſe ſupprimenda, neque memoriæ poſteriorum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non hiſtoriæ, aut narrationibus, ſed artibus & opinionibus tribuitur, duplex eſt: aut cum artibus ipſis, aut cum authoribus in arte nimium credi-

credimus. Artes ipsæ, quæ plus habent ex phantasia, & fide, quam ex ratione, & demonstrationibus, sunt præcipue tres, *Astrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*; quarum tamen fines non sunt ignobiles. Profitetur enim Astrologia superiorum in inferiora influxum & dominatum recludere. Magia sibi proponit naturalem Philosophiam à varietate speculationum ad magnitudinem operum revocare. Chymica in se suscipit, partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent & implicantur, separare & extrahere: corporaque ipsa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoria illarum artium, quam in praxi, erroris & nugarum plenæ sunt. Neque adeo traditio ipsarum, ut plurimum, candida est, sed artificiis & latebris minuta. Chymicæ tamen hoc certe debetur, quod vere comparari possit agricolæ apud Æsopum, qui è vita exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnam auri in vinea, nec satis meminisse quo loco defossam, reliquisse:* qui cum vineam diligenter ligonibus ubique invertissent, aurum quidem repererunt nullum, sed tamen vindemiam insequentis anni, propter fossionem circa radices vitium, tulerunt longe uberrimam. Circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inventis, & experimentis,

mentis, tum ad referandam naturam, tum ad usus vitæ apprime idoneis, quasi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos scientiarum authores, dictatoria quadam potestate munivit, ut edicant, non senatoria, ut consulant, ingens damnum scientiis intulit, tanquam præcipua causa, quæ tantopere illas afflixit & depressit, ut absque insigni aliquo augmento exangues jacerent. Hinc nempe factum est, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua suppleverit, & perfecerit; at in scientiis, primi authores longissime penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruperit. Sic videmus, Tormentariam, Nauticam, Typographicam, sub initiis imperfectas, & propemodum informes fuisse, & exercentibus onerosas, temporis vero progressu expolitas, & accommodas. At contra Philosophiæ & scientiæ Aristotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipsis illis authoribus viguerunt, tractu temporis degenerarunt potius, & non minimum splendoris amiserunt: Cujus rei non est alia ratio, quam quod in artibus Mechanicis, ingenia multorum in unum coierunt, in artibus, & scientiis liberalibus, ingenia multorum sub uno succubuerunt; quem tamen ipsum sæpenumero sequaces sui potius depravarunt, quam illustrarunt.

Ut

Ut enim aqua non aſcendet altius, quam caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Ariſtotele deducta, ſupra doctrinam Ariſtotelis nunquam aſſurget. Ideoque etſi non diſpliceat regula, *oportet diſcentem credere:* huic tamen conjungendum eſt, *oportet jam edoctum judicio ſuo uti.* Diſcipuli enim debent Magiſtris temporariam ſolum fidem, judiciique ſuſpenſionem, donec penitus imbiberint artes, non autem plenam libertatis ejurationem, perpetuamque ingenii ſervitutem. Quare, ut abſolvam hanc partem, hoc tantum adjiciam; magnis authoribus ſuus ſic conſtet honos, ut authori authorum, & veritatis parenti tempori, non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ intemperies, ſive morbos; præter quos nonnulli ſunt, non tam morbi confirmati, quam vitioſi humores: qui tamen non adeo occulti ſunt, aut latentes, quin in multorum ſenſum & reprehenſionem incurrant, ideoque neutiquam prætermittendi.

Horum primus eſt immodicum ſtudium duorum extremorum, antiquitatis & novitatis. Qua in re temporis filiæ male patriſſant: ut enim tempus prolem devorat, ſic hæc ſe invicem; dum antiquitas novis invideat augmentis, & novitas non ſit contenta recentia adjicere, niſi vetera prorſus elimi-net, & rejiciat. Certe conſilium Prophetæ ve-

ra in

ra in hac re norma est: *State super vias antiquas, & videte quænam sit via recta, & bona, & ambulate in ea.* Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquandiu gradum sistere, & supra eam stare debeant, atque undequaque circumspicere, quæ sit via optima: quum autem de via bene constiterit, tunc demum non restitandum, sed alacriter progrediendum. Sane, ut verum dicamus, *Antiquitas seculi, juventus mundi.* Nostra profecto sunt antiqua tempora, cum mundus jam senuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium sumendo à seculo nostro.

Alius error è priori oriundus, est suspicio quædam & diffidentia, quæ nihil nunc posse inveniri autumat, quo mundus tam diu carere potuit: ac si illa objectio conveniret erga tempus, qua Lucianus impetit Jovem, cæterosque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint liberos, nullos autem suo seculo? interrogatque jocans, ecquid septuagenarii jam essent, aut lege Pappia contra senum nuptias lata constricti?* Sic videntur homines subvereri, ne tempus effœtum jam factum sit, & ad generationem ineptum. Quin potius levitas hominum, atque inconstantia, hinc optime perspicit potest: qui donec res aliqua perfecta sit, eam mirantur fieri posse; postquam facta semel est, iterum mirantur eam jam pridem factam non

non fuisse. Ita Alexandri expeditio in Asiam, habita est initio pro vasto & arduo admodum negotio; quam tamen postea placuit Livio in tantum elevare, ut diceret de Alexandro, *Nil aliud, quam bene ausus est vana contemnere.* Idem Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus, hoc fit multo frequentius; uti videre est in plerisque propositionibus apud Euclidem: quæ antequam demonstrentur, miræ videntur, & quibus quis non facile assenserit: post demonstrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Jureconsulti) tanquam ante perspectas & cognitas.

Alius error superiori affinis, est eorum, qui omnium sectarum, atque Hæresium veterum, postquam excussæ fuissent, & ventilatæ, optimam semper obtinuisse, posthabitis aliis, existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem, & examen, non posset non incidere in aliquas ex rejectis opinionibus, & post rejectionem amissis, & obliteratis: quasi vero multitudo, aut etiam sapientes multitudinis deliniendæ gratia, non illud sæpe probarint quod populare magis atque leve sit, quam quod solidum, atque alte radices agens. Tempus siquidem simile est fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, solida autem & pondus habentia submergit.

Alius

Alius error à reliquis diverſus, eſt præmatura atque proterva reductio doctrinarum in artes, & methodos; quod cum fit, plerunque ſcientia aut parum, aut nihil proficit. Nimirum ut ephebi, poſtquam membra & lineamenta corporis ipſorum, perfectè efformata ſunt, vix amplius creſcunt: ſic ſcientia, quamdiu in Aphoriſmos & obſervationes ſpargitur, creſcere poteſt, & exurgere, ſed methodis ſemel circumſcripta, & concluſa, expoliri forſan & illuſtrari, aut ad uſus humanos edolari poteſt, non autem porro mole augeri.

Alius error ſuccedens ipſi, quem poſtremo notavimus, eſt, quod poſt ſingulas ſcientias, & artes, ſuas in claſſes diſtributas, mox à pleriſque, univerſali rerum cognitioni, & Philoſophiæ primæ, renunciatur; quod quidem profectui doctrinarum inimiciſſimum eſt. Proſpectationes fiunt è turribus, aut locis præaltis: & impoſſibile eſt, ut quis exploret remotiores, interioreſque ſcientiæ alicujus partes, ſi ſtet ſuper plano ejuſdem ſcientiæ, neque altioris ſcientiæ veluti ſpeculam conſcendat.

Alius error fluit ex nimia reverentia, & quaſi adoratione intellectus humani: unde homines abduxere ſe à contemplatione naturæ, atque ab experientia, in propriis meditationibus & ingenii commentis ſuſque deque volutantes. Cæterum præclaros hos opinatores

natores, & (ſi ita loqui licet) Intellectualiſtas, qui tamen pro maxime ſublimibus & divinis philoſophis haberi ſolent, recte Heraclitus perſtrinxit. *Homines*, inquit, ***quærunt veritatem in Microcoſmis ſuis, non in mundo majori.*** Reſpuunt enim quaſi Abecedarium naturæ primumque in operibus divinis tirocinium: quod ſi non facerent, potuiſſent fortaſſe gradatim & ſenſim, poſt literas ſimplices, & deinceps ſyllabas, ad textum & Volumen ipſum creaturarum expedite legendum aſcendere. At illi contra, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant ſuos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus merito & ſuaviter decipiuntur.

10 Alius error huic poſteriori finitimus eſt, quod homines ſæpius imbuant & inficiant meditationes, & doctrinas ſuas, opinionibus quibuſdam, & conceptibus propriis, quos potiſſimum in admiratione habent; aut artibus, quibus maxime addicti & conſecrati ſunt, cætera omnia illis deliciis inficientes, & quaſi intingentes, licet fuco admodum fallaci. Sic ſuæ Philoſophiæ immiſcuit Plato Theologiam, Ariſtoteles Logicam, ſecunda Schola Platonis, (Proclus ſcilicet & reliqui) Mathematicas. Iſtas enim artes ſolebant illi tanquam filiolos ſuos primogenitos ſuaviari. At Chymici è paucis experimentis, ad foculum & fornacem, novam Philoſophiam

phiam excuderunt. Et Gilbertus popularis noster Philosophiam aliam ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cum varias opiniones de natura animæ recensens, tandem in Musicum incidisset, qui animam esse Harmoniam statuebat, facete dixit, *hic ab arte sua non recessit.* Sed de hoc genus erroribus, apposite & prudenter, ait Aristoteles. *Qui respiciunt ad pauca, de facile pronunciant.*

Alius error est impatientia dubitandi, & cœca festinatio decernendi, absque debita & adulta suspensione judicii. Nam bivium contemplationis, non est dissimile bivio actionis, à veteribus sæpius memorato: cujus altera via, initio plana & facilis erat, fine autem impervia; altera ingredienti aspera erat, & confragosa, ubi paulo processeris, expedita, & æquabilis. haud secus in contemplationibus, si quis à certis ordiatur, in dubia desinet; sin à dubiis incipiat, eaque aliquandiu patienter toleret, in certis exitum reperiet.

Similis error se ostendit in modo tradendi doctrinam, qui, ut plurimum, est imperiosus & Magistralis, non ingenuus & liberalis, ita demum compositus, ut potius fidem imperet, quam examini subjiciatur. Non negaverim, in summariis libellis, ad praxin destinatis, hanc formulam scribendi retineri posse: verum in justis tractatibus de scientiis utrumque extremum vitandum censeo: tam Velleji Epicurei, nil tam metuentis, quam ne

ne dubitare de re aliqua videretur: quam Socratis,& Academiæ,omnia in dubio relinquentium. Candori potius ſtudendum,reſque majore aut minore contentione tradendæ, prout rationum momentis parcius aut plenius ſint probatæ.

Alii errores ſunt in ſcopis, quos homines præfigunt ſibi,& in quos conatus ſuos & labores dirigunt. Cum enim diligentiores literarum Coryphæi ad id collimare debeant præcipue, ut arti, quam profitentur, aliquid præclarum adjiciant: hi contra in ſecundis tantummodo conſiſtere ſat habent, vel ſubtilis interpretis, vel antagoniſtæ vehementis & nervoſi, vel methodici abbreviatoris nomen ambientes: unde reditus & vectigalia ſcientiarum augeri poſſunt, patrimonium & fundus minime.

Omnium autem graviſſimus error in deviatione ab ultimo doctrinarum fine conſiſtit. Appetunt enim homines ſcientiam,alii ex inſita curioſitate, & irrequieta: alii animi cauſa, & delectationis: alii exiſtimationis gratia:alii contentionis ergo,atque ut in diſſerendo ſuperiores ſint: plerique propter lucrum & victum:pauciſſimi,ut donum rationis divinitus datum in uſus humani generis impendant. Plane, quaſi in doctrina quæreretur lectulus, in quo tumultuans ingenium & æſtuans requieſceret: aut Xyſtus ſive Porticus, in quo animus deambularet liber

ber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de qua mens ambitiosa & superba despectaret: aut arx & propugnaculum ad contentiones & prælia: aut officina ad quæstum, & mercatum: Et non potius locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriam, & vitæ humanæ subsidium. Hoc enim illud est, quod revera doctrinam atque artes condecoraret, & attolleret, si contemplatio, & actio, arctiore quam adhuc vinculo copularentur. Quæ certe conjunctio talis foret, qualis est supremorum duorum Planetarum Syzygia, cum Saturnus, quietis & contemplationis Dux, cum Jove, Duce Societatis agendique, conspirat. Quanquam cum de praxi atque actione loquor, nullo modo ad doctrinam professoriam & lucrosam innuo. Neque enim me fugit, quantopere hoc ipsum progressionem doctrinæ, & amplificationem moretur. Perinde quidem, ut aureum malum, ante oculos Atalantæ projectum, quod ut tollat dum flectit se, cursus interea impeditur.

Declinat cursus, aurumque volubile tollit.

Neque rursus mihi in animo est, quod de Socrate dictum erat, *Philosophiam devocare de cælo, ut tantummodo versaretur in terris*; hoc est, Physicam seponi, ut Moralis Philosophia & Politica celebraretur sola: sed quemadmodum cœlum & terra simul con-

 spirant,

ſpirant, & conſentiunt, ad hominum tuendam vitam, atque juvandam; ita ſane hic finis eſſe debet utriuſque Philoſophiæ, ut rejectis vanis ſpeculationibus, & quicquid inane ac ſterile eſt, conſervetur quicquid ſolidum eſt, ac fructuoſum; ut hoc pacto, ſcientia non ſit tanquam ſcortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla ad quæſtum; ſed tanquam ſponſa, ad generationem, fructum, atque ſolatium honeſtum.

Jam explicaſſe videor, & quaſi diſſectione quadam aperuiſſe, vitioſos illos humores, aut ſaltem eorum præcipuos, qui non ſolum obſtitere profectui literarum, verum etiam culpandis iiſdem anſam dedere. Quod quidem ſi nimis ad vivum fecerim, meminiſſe oportet, *Fidelia vulnera amantis, ſed doloſa oſcula malignantis.* Utcunque hoc certe mihi videor aſſecutus, ut merear fidem in ſequenti præconio, cum in ſuperiori cenſura tam libere egerim. Neque tamen in animo eſt mihi, Panegyricum literarum ſcribere, aut hymnum Muſis præcinere, licet forſitan diu jam ſit, ex quo ſacra earum rite celebrata ſint: ſed conſilium eſt, abſque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res pondus excipere & perpendere, verumque ejus valorem & pretium ex teſtimoniis divinis atque humanis exquirere.

Primo igitur quæramus dignitatem ſcientiæ

tiæ in archetypo ſive exemplari: id eſt, in attributis atque actis Dei, quatenus revelantur homini, & ſobrie indagari poſſunt. Qua in re non competit appellatio doctrinæ, cum omnis doctrina ſit ſcientia acquiſita: nulla autem cognitio in Deo acquiſita eſt, ſed originalis. Itaque aliud quærendum eſt nomen, *Sapientia* ſcilicet, ut ſacræ ſcripturæ eam indigitant.

Sic autem ſe res habet: In operibus creationis, duplicem virtutis divinæ emanationem videmus, quarum una ad potentiam refertur, altera ad ſapientiam: Illa præcipue cernitur in creanda mole materiæ, hæc in pulchritudine formæ diſponenda. Hoc poſito notandum eſt, nihil in creationis hiſtoria obſtare, quin fuerit confuſa illa cœli terræque maſſa, & materia, unico temporis momento creata, cui tamen diſponendæ, digerendæque, ſex dies fuerunt attributi: adeo ignanter Deus opera potentiæ ac ſapientiæ diſcriminavit. Cui accedit, quod de materiæ creatione, memoriæ proditum non ſit, dixiſſe Deum, *fiat cœlum & terra*, ſicut de ſequentibus operibus dictum eſt: ſed nude atque actualiter, *Deus creavit cœlum & terram:* ita ut materia videatur, tanquam manu facta; formæ vero introductio ſtylum habeat legis, aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos, quorum natura dignatione eſt Deo proxima. Videmus,

in ordinibus Angelorum (quatenus fides adhibenda cœlesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysii Areopagitæ nomine evulgatur) primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos scilicet amoris; secundum *Cherubim*, Angelos illuminationis: tertium autem locum, & sequentes, *Thronis*, *Principatibus*, cæterisque Angelis potentiæ & ministerii concedi: ut ex hoc ipso ordine ac distributione clarum sit, Angelos scientiæ, & illuminationis, angelis imperii & potentiæ præponi.

A spiritibus, & intelligentiis, ad formas sensibiles & materiatas descendentes, legimus, primam formarum creatarum fuisse lucem; quæ in naturalibus & corporeis, scientiæ in spiritualibus atque incorporeis respondet.

Sic in distributione dierum, videmus diem, qua requievit Deus, & contemplatus est opera sua, benedictam fuisse supra omnes dies, quibus creata est & disposita fabrica universi.

Post creationem absolutam, legimus hominem collocari in Paradiso, ut illic operaretur: quod quidem opus, aliud esse non poterat, quam quale pertinet ad contemplandum; hoc est, cujus finis, non ad necessitatem aliquam, sed ad delectationem, & activitatem sine molestia, referri possit. cum enim tunc temporis, nulla potuerit esse creaturæ reluctatio, nullus *sudor vultus*, necessario sequitur,

quitur, actiones humanas, ad voluptatem, & contemplationem, non ad laborem aut opus, comparatas fuisse. Rursus primæ hominis actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias scientiæ partes complexæ sunt: hæ erant, inspectio creaturarum, & impositio nominum. Nam scientia illa, quæ lapsum introduxit, (quod & ante monuimus) non erat naturalis scientia circa creaturas, sed moralis scientia de bono & malo; ex hac suppositione, quod Dei mandata, aut vetita, non essent principia boni & mali, sed quod alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, scilicet ut totaliter à Deo deficeret, & sibi ipsi suoque arbitrio prorsus inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post lapsum contigere. Videmus (ut innumera sunt sacrarum scripturarum Mysteria, salva semper veritate historica & literali) imaginem duarum vitarum, contemplativæ nimirum & activæ, in personis Abelis & Caini, inque eorum institutis, & primitivis vivendi rationibus, delineatam: quorum alter Pastor erat, (qui propter otium & quietem, liberumque cœli aspectum, typus est vitæ Theoricæ) alter agricola, (laboribus scilicet fatigatus, aspectu in terram defixus.) Ubi cernere est, favorem, electionemque divinam, ad pastorem accessisse, non ad agricolam.

Sic ante diluvium, sacri fasti, inter paucissima,

cissima, quæ de eo seculo memorantur, dignati sunt memoriæ prodere, inventores Musicæ, atque operum metallicorum. Sequenti seculo post diluvium, gravissima pœna, qua Deus humanam superbiam ultus est, fuit confusio linguarum, qua doctrinæ liberum commercium, & literarum ad invicem communicatio, maxime interclusa est.

Descendamus ad Mosem legislatorem, & primum Dei Notarium, quem scripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus esset omnis doctrinæ Ægyptiorum.* Quæ quidem gens inter vetustissimas mundi scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium sacerdotem, dicentem Soloni; *Vos Græci semper pueri estis, nullam vel scientiam antiquitatis, vel antiquitatem scientiæ habentes.* Perlustremus cæremonialem legem Mosis, reperiemusque, præter Christi præfigurationem, distinctionem populi Dei à gentibus, exercitium obedientiæ, aliosque ejusdem legis usus sacros: nonnullos doctissimorum Rabbinorum, haud inutilem circa eam navasse operam, ut sedulo eruerent, quandoque naturalem, quandoq; moralem sensum ceremoniarum, & rituum. Exempli gratia, ubi de lepra dicitur, *Si effloruerit discurrens Lepra, homo mundus erit, & non recludetur: sin caro viva in eo erit, immunditiæ condemnabitur, & ad sacerdotis arbitrium*

trium separabitur. Ex hac lege colligit unus eorum axioma in natura; *Putredinem pestilentiorem esse ante, quam post maturitatem.* Alius morale documentum elicit, *homines flagitiis undique coopertos, minus corrumpere publicos mores, quam mediocriter & ex parte tantum malos:* adeo ut ex hoc, & similibus locis ejus legis, præter sensum Theologicum, haud pauca ad Philosophiam spectantia spargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Jobi librum diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philosophiæ Mysteriis deprehendet. Exempli gratia, circa Cosmographiam, & rotunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.* Ubi pensilis terra, polus Arcticus, & cœli convexitas in extimis, haud obscure insinuantur. Rursus circa Astronomiam, & Asterismos, illis verbis, *Spiritus ejus ornavit cœlos, & obstetricante manu ejus eductus est Coluber tortuosus.* Et alio loco, *nunquid conjungere valebis micantes stellas Plejadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* ubi immota configuratio stellarum fixarum, paribus intervallis semper inter se distantium, elegantissime describitur. Idem alio loco, *qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & Interiora Austri.* Ubi iterum innuit depressionem antarctici poli, eamque designat nomine.

ne *interiorum Austri*, quia Australes stellæ nostro Hemisphærio non cernuntur. Circa generationem animalium: *Annon sicut lac mulsisti me, & sicut caseum coagulasti me?* &c. Circa rem metallicam, *habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur: ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in æs vertitur.* Et sequentia in eodem capite.

Pariter & in persona Regis Salomonis videmus, donum sapientiæ, tum in petitione ipsius, tum in concessione divina, omnibus terrenæ & temporalis felicitatis bonis prælatum. Virtute cujus doni, & concessionis, Salomon egregie instructus, non solum scripsit insignes illas Parabolas, sive Aphorismos de divina atque morali Philosophia; verum etiam composuit naturalem historiam omnium vegetabilium, *à cedro super montem, usque ad muscum super murum*, (quæ nihil est aliud, quam rudimentum plantæ putredinis & herbæ medium) omniumque etiam, quæ respirant, & moventur. Imo idem Rex Salomon, quamvis excelluerit opibus, magnificentia ædificiorum, classe, famulitio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex isto gloriæ segete, sibi ipsi decerpit, aut assumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim diserte ait; *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regis investigare sermonem.*

Ac

Ac si divina Majestas innoxio illo & benevolo puerorum ludo delectaretur, qui ideo se abscondunt, ut inveniantur: quasique etiam nihil esset honorificentius Regibus, quam Dei collusores esse in eodem ludo; præsertim cum tot ingeniis imperent, tantasque opes præsto habeant, quibus omnis secreti investigatio absolvi possit.

Nec vero aliter hæc dispensavit Deus Postquam Salvator noster in mundum venisset. Ille enim prius potentiam ostendit suam in profliganda ignorantia, ubi cum doctoribus & sacerdotibus dissereret in Templo, quam in subjuganda natura, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque spiritus sancti præcipue adumbratus, atque expressus fuit in similitudine, ac dono linguarum, quæ sunt duntaxat *vehicula scientiæ*.

Ita in seligendis illis instrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initio homines evocavit plane indoctos, & illiteratos, præter quam quod Spiritus Sancti afflatu instructi fuissent; quo evidentius virtutem suam immediatam & divinam declararet, omnemque humanam sapientiam deprimeret. Quamprimum autem consilium suum in hac parte perimpletum esset, mox in proxima successione temporum, divinam veritatem suam, aliis doctrinis veluti pedissequis comitatam, in mundum immisit. Itaque D. Pauli calamus, (qui inter Apo-

ſtolos ſolus literatus fuit) in ſcripturis Novi Teſtamenti, præcipue à Deo adhibitus eſt.

Sic & novimus, complures ex antiquis Epiſcopis & patribus, egregie fuiſſe in omni Ethnicorum eruditione verſatos. Adeo ut edictum Juliani, quo cautum eſt, ne Chriſtiani ad Scholas & Gymnaſia mitterentur, perniciosior machina ad expugnandam fidem Chriſtianam, quam cruentæ ſuperiorum Imperatorum perſecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Epiſcopi Romani (cætera viri egregii) æmulatio, & invidentia, qui Ethnicorum authorum & antiquitatum memoriam obliterare ſtudebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta eſt. Quinimo ſola Chriſtiana Eccleſia, inter inundationes Scytharum à plagis Septentrionalibus, & Sarracenorum ab Orientalibus, pretioſas gentilis eruditionis reliquias, jamjam funditus perituras, ſinu & gremio ſuo conſervavit. Nuper etiam intueri licet Jeſuitas, (qui partim ſtudio proprio, partim ex æmulatione adverſariorum, literis ſtrenue incubuerunt) quantum ſubſidii, viriumque, Romanæ ſedi reparandæ & ſtabiliendæ attulerint.

Quare ut abſolvam hanc partem, duo ſunt præcipua officia, & miniſteria, præter ornatum, & illuſtrationem, quæ fidei religionique humaniores literæ perſolvunt. Unum,

quod

quod efficacia ſint incitamenta, ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam; ſicut enim Pſalmi, & aliæ ſcripturæ, crebro nos invitant ad contemplationem, prædicationemque magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, ſi tantum in eorum ſpecie externa, ſicut ſenſibus noſtris ſe exhibent, hæreremus, eandem faceremus injuriam Majeſtati divinæ,ac ſi de opulentia, & copia nobiliſſimi Gemmarii, ex iis quæ palam exponuntur in pergula, judicaremus. Alterum, quod ſingulare remedium, antidotumque exhibeat Philoſophia, contra infidelitatem & errores. Nam Salvator noſter inquit, *Erratis,neſcientes ſcripturas & potentiam Dei.* Ubi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primo volumen ſcripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum poſterior, veluti clavis eſt prioris, non ſolum intellectum noſtrum aperiens, ad genuinam ſcripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis,& legibus ſermonis expromendam; Sed porro etiam præcipue fidem noſtram referans, ut in ſeriam ingrediamur omnipotentiæ divinæ meditationem, cujus characteres maxime inſculpti ejus operibus,& inciſi ſunt. Tantum de divinis teſtimoniis, ac judiciis, pro vera dignitate & pretio doctrinæ, dictum eſto.

Quantum ad humana teſtimonia, & argumenta, tam latus aperitur campus, ut in tractatu hoc brevi, & preſſo, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primo itaque ſummus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem, cultumque conſequi: (Quod quidem Chriſtianis eſt tanquam fructus vetitus:) Nunc vero loquimur ſeparatim de judiciis humanis. Itaque (ut cœpimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheoſin*, Latini *Relationem inter Divos* vocarunt, ſupremus honor fuit, qui homini ab homine tribui poſſet: præſertim ubi non ex decreto, aut edicto aliquo imperii, (ut Cæſaribus apud Romanos) ſed ex opinione hominum, & fide interna, ultro deferretur. Cujus honoris tam excelſi, gradus quidam erat, & terminus medius: Quippe ſupra Humanos honores, Heroici numerabantur, & divini. In quorum diſtributione hunc ordinem tenuere veteres. Rerumpub. conditores, Legiſlatores, Tyrannicidæ; Patres Patriæ, quique in rebus civilibus optime meruerunt, inſigniti ſunt titulo Heroum tantum, aut Semideorum, quales fuere *Theſeus, Minos, Romulus*, cæterique: Ex altera parte, inventores & autores novarum artium, quiq; vitam humanam novis commodis & acceſſionibus dotarunt ſemper conſecrati ſunt inter Deos ipſos majores; quod *Cereri, Baccho, Mercurio, Apollini*, & aliis con-

contigit. Quod certe jure, & ſano cum judicio factum eſt. Nam priorum benemerita intra unius ætatis, aut nationis limites, fere coërcentur; nec abſimilia ſunt imbribus tempeſtivis, & benignis, qui quamvis frugiferi ſint, atque optabiles, tamen pro illa tempeſtate tantum, qua decidunt, atque pro amplitudine tractus terræ, quam irrigant, utiles ſunt. Poſteriorum vero beneficia, ut ipſius ſolis, & cœleſtium munera, temporibus perpetua, locis infinita ſunt. Illa rurſus, cum contentione, & perturbatione, ut plurimum conjuncta ſunt; hæc habent verum characterem divinæ præſentiæ, veniuntque in *aura leni*, abſque tumultu, aut ſtrepitu.

Neque ſane doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis, quæ homo homini infert, multum cedit illi alteri, in ſublevandis humanis neceſſitatibus, quæ ab ipſa natura imponuntur. Atque hoc genus meriti optime adumbratum fuit ſub illa ficta narratione, de Theatro Orphei; ubi ſingulæ beſtiæ, aveſque congregatæ ſunt, quæ appetituum ſuorum innatorum immemores, prædæ, ludis, pugnæ, amice placideque una ſtetere, Citharæ concentu, & ſuavitate captæ. Cujus ſonus ubi aut ceſſaret, aut majori ſonitu obrueretur, omnes illico animantes ad ingenium redibant. Qua in fabula eleganter deſcribuntur ingenia, & mores hominum,

minum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiu aures præbent præceptis & suasionibus religionis, legum, Magistrorum, in libris, sermonibus, & concionibus, eloquenter & suaviter modulantibus, tam diu pacem colunt, & societatem; sin ista sileant, aut seditiones, & tumultus obstrepant, omnia dissiliunt, & in Anarchiam, atque confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clarius cernitur, cum Reges ipsi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi sunt. Ut ut enim suis addictus nimium partibus videatur, qui dixit, ***tum demum Resp. fore felices, cum aut Philosophi regnant, aut Reges philosophantur***; Hoc tamen experientia notum est, sub eruditis Principibus & custodibus Reipub. secula maxime felicia fuisse. Quamvis enim Reges ipsi suos habeant errores & vitia, affectibus scilicet & pravis consuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum si accedat lumen, anticipatæ quædam notities religionis, prudentiæ, honestatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili excessu, & errore refrænant; aurem semper vellentes, etiam cum Consiliarii, & Domestici silent. Quin Senatores ipsi, & Consiliarii, qui literis exculti sunt, solidioribus innituntur principiis, quam qui ab experientia tantum edocti sunt; illis ex longinquo prospi-

ſpicientibus pericula, & mature propulſantibus, cum iſti tantum ex propinquio, & cominus ſapiant, nihil videntes, niſi quod imminet, & tunc demum agilitate ingenii ſui, ſe in ipſo periculorum articulo expedire & eripere poſſe confidentes.

Quæ felicitas temporum ſub eruditis Principibus (ut ſemper brevitati ſtudeam, adhibens non niſi lectiſſima quæque exempla, & maxime illuſtria) præcipue cernitur eo in ſeculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, uſque ad Imperium Commodi defluxit; ſucceſſionem ex Principum eruditorum, aut certe eruditioni impenſe faventium, complectente; omniumque, ſi temporalia bona ſpectemus, quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longe florentiſſimo. Id quod Domitiano, pridie ejus diei, quo interfectus eſt, in ſomnis præmonſtratum erat. Quippe qui videre viſus eſt, *Caput aureum ſibi pone cervicem enatum eſſe.* Quod ſane vaticinium aureis illis ſubſequentibus ſeculis adimpletum eſt. De quibus ſigillatim, ſed breviſſime, verba faciam.

Nerva vir doctus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris, & quaſi diſcipulus. qui etiam fere expiravit in verſu illo Homeri:

Telis Phœbe tuis lachrimas ulciſcere noſtras.

Tra-

Trajanus non ipſe quidem doctus, ſed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum inſtitutor, & in cujus aula (licet Imperatoris Bellicoſi) Profeſſores & Pædagogos gratioſiſſimos fuiſſe, memoriæ proditum eſt. *Adrianus* curioſiſſimus mortalium, & inexplebilis omnis varietatis & Secreti inveſtigator. *Antonius* ſubtilis & quaſi Scholaſticus, unde etiam *Cymini ſector* vocatus eſt. *Ex Divis Fratribus* autem *Lucius commodus*, molliori literarum genere eruditus. *Marcus* etiam cognomine ipſo Philoſophus. Hi Principes, ut doctiſſimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementiſſimus Imperator, quique, ſi nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperarunt, & belli & pacis artibus maxime florens: Idem Imperii fines longiſſime protulit; Idem vim Dominationis modeſtiſſime cohibuit: Maximorum etiam extructor operum; unde à *Conſtantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus eſt, propter nomen ejus tot parietibus inciſum. *Adrianus* temporis ipſius æmulus: Injurias enim & ruinas temporis, in quoquo genere, cura & munificentia ſua, reparavit. *Antoninus*, (ut etiam appellatus eſt) vir maxime *Pius*, nativa quadam & inſita bonitate, omnibus ordinibus gratus, cujuſque regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* fratri quidem bonitate cedens, reliquos Imperatores.

tores plurimos superans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis compositus, cuique scurra ille, in convivio Deorum, nihil habuit, quod objiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hàc itaque continua sex Principum serie, videre cuivis liceat felicissimos fructus doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Jam vero doctrina, non in civilia tantum, atque artes pacis, influxum habet, sed & in militari virtute exercet vim suam ac potentiam; ut clare perspicitur in exemplis Alexandri Magni, & Cæsaris Dictatoris; quorum antea obiter meminimus, nunc vero ea paulo fusius retractabimus. Horum virtutes militares, & res in bello gestas, supervacaneum esset notare, aut recensere, cum in eo genere mundi miracula extiterint: sed de amore ipsorum, & studio erga literas, nec non in iisdem excellentia propria, non alienum erit, si pauca subjungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctusque ab Aristotele, (Philosopho certe magno) qui nonnullos è libris suis Philosophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquam discedebat Callisthenes, aliique per eruditi viri, qui castra sequebantur, & perpetui erant omnium ejus itinerum & expeditionum comites: quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquido demonstrant: Veluti invidia, qua dignam

dignam censuit Achillis fortunam, quod gestarum rerum, laudumque suarum, Homerum præconem invenerat: Judicium de pretiosa Darii arcula, inter reliqua spolia reperta, de qua cum quæstio moveretur, quidnam potissimum dignum esset, quod in ea asservaretur, ipse, cum aliis alia dicerent, pro Homeri operibus sententiam tulit: Epistola objurgatoria ad Aristotelem missa, postquam libros Physicorum edidisset, in qua expostulat, quod Philosophiæ Mysteria evulgasset; simulque rescribit, malle se omnibus doctrina & cognitione, quam potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc spectant. Ipse vero quam egregie animum excoluisset doctrina, in omnibus ejus dictis & responsis apparet, vel potius refulget, eruditione plenissimis; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum scientiarum vestigia alte impressa reperias.

In Moralibus observetur primo Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (si placet) si forte non unum ex gravissimis quæstionibus moralis Philosophiæ constituat: *Utrum qui fruitur externis bonis, felicior sit, an qui contemnit?* cum enim Diogenem cerneret, tam parvo contentum, conversus ad circumstantes, qui ejus conditionem subsannabant, *Nisi essem*, inquit, *Alexander, optarem esse Diogenes.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit,

cum

cum diceret, *plus erat quod Diogenes nollet accipere, quam quod Alexander posset dare.*

In naturalibus observetur, illud, quod crebro usurpabat, *In duabus se rebus mortalitatem suam maxime percipere, somno & libidine:* quod sane dictum ex intima naturali Philosophia depromptum est, non tam Alexandrum, quam Aristotelem, aut Democritum sapiens, cum tam indigentia, quam redundantia naturæ, per illa duo designata, mortis sint tanquam Arrhabones.

In Poëticis, observetur dictum illud, quum sanguine è vulneribus ejus effluente, accerseret unum ex adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere solebat, *Specta*, inquit, *hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus Veneris è manu manasse, vulnerata à Diomede*; hoc dicto & Poëtas, & assentatores suos, & se ipsum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam argutiarum dialecticarum, circa rejicienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Cassandrum, delatores patris sui Antipatri repellentem. Cum enim Alexander forte dixisset, *Numquid putas, hos homines tam longum iter suscepturos fuisse, nisi justam doloris causam habuissent?* Respondit Cassander, *Imo hoc ipsum animos eis dedit, quod sperabant longinquitatem via obstituram, quo minus calumnia proderetur. Euge*, inquit Rex, *Strophas Aristotelis, rem*

pro

pro & contra detorquentes. Attamen hac ipsa, quam in alio carpebat, arte, cum res postularet, in commodum suum uti probe noverat. Ita enim accidit, ut Callisthenes (quem odio clam habebat, quod novæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus esset ab una discumbentibus, ut oblectationis gratia (cum esset vir eloquentissimus) Thema aliquod pro arbitrio sibi sumeret, de quo subito diceret; ille autem annuens, & laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applausu disseruit: At neutiquam hoc delectatus Alexander, subjecit; *in bona causa, facile est cuilibet esse eloquenti. quin verte,* inquit, *stylum, & quid contra nos possis, audiamus.* Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbe, tamque aculeate præstitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiam malus animus, æque ac bona causa, indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ tropi & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantissimum Metaphoræ usum, qua Antipatrum, imperiosum & tyrannicum Præsidem perstrinxit. Cum enim amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus esset, neque in Persicum, prout alii Præfecti, luxum, usumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intus,* inquit Alexander, *Antipater est totus Purpureus.*

eus. Etiam & illa metaphora insignis: Cum 'armenio ad eum accederet, in Campis Arellæ; eique ingentem hostium exercitum nonstraret, qui oculis subjacens noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterum firmamentum stellarum repræsentabat; ideoque consuleret, ut nocturno prælio llos invaderet, *Nolo*, inquit Alexander, *sufurari victoriam.*

In politicis, attende gravissimam illam, & prudentissimam distinctionem, (quam omnis posteritas amplexa est) qua duos ex præcipuis ejus amicis, Ephæstionem & Craterum; discrevit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem:* Dissimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum servos constituens, quod alii magis Dominorum suorum personas vero affectu prosequantur, alii potius moveantur officio erga principatum ipsum. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorem, principum Consiliariis familiarem, qui plerumque consilia, pro modulo sui animi, & fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cum Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego*, inquit, *si essem Alexander, acciperem.* Subjecit Alexander, *Et ego quidem, si essem Parmenio.* Postremo, excutiatur acre illud atque acutum responsum, ad amicos interrogantes, quid sibi reservaret, cum tot & tanta

tanta donaret? *Spem*, inquit. quippe qui probe sciret, subductis rationibus, spem veram esse sortem, & tanquam hæreditatem, ad magna aspirantium. Hæc Julii Cæsaris sors, cum proficiscens in Galliam, universas opes exhausisset. Hæc profusis largitionibus etiam sors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimium ambitiosi. de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuisse unum omnium Gallorum maximum, eo quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium universum in obligationes convertisset.* Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandrum Magnum, sed ut Aristotelis discipulum propono, longius fortasse me provexit.

Quantum ad Julium Cæsarem, non est opus, ut de præstantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex responsis suis, conjecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in ejus scriptis, & libris: quorum alii extant, alii infeliciter desiderantur. Primo enim hodie in manibus habetur insignis illa bellorum suorum historia, cui nomen & titulum Commentariorum duntaxat præfixit: In quo omnes posteri solidum rerum pondus, & viva tam actionum quam personarum simulachra, cum castissima puritate sermonis, narrationisque perspicuitate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura infusas fuisse,

uisse, sed à præceptis institutisque doctrinæ acquisitas, testatur liber ejus de *Analogia:* qui nihil aliud erat, quam Grammaticalis quædam Philosophia; in quo sedulo dedit operam, ut vox ad placitum, redderetur vox ad licitum; & consuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendate loquendi; & verba, quæ sunt rerum imagines, rebus ipsis convenirent, non vulgi prorsus arbitrium sequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minus quam potentiæ, emendatam ejus edicto habemus computationem anni; quæ disertè testatur, æque eum gloriæ sibi duxisse, siderum in cœlis leges pernosse, ac hominibus in terris leges dedisse.

Ex libro quoque, cui titulum præposuit Anti-Cato, facile constat, eum tanto studio accensum ad victoriam ingenii, quanto belli & armorum, obtinendam; certamen calami cum suscipientem contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursus in libro Apophtegmatum, quæ collegit videmus, honorificentius sibi putasse; si se ipsum tanquam in Tabellas aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviaque referrentur; quam si dicta sua propria, velut oracula sacrarentur, sicut inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem, pleraque ejus dicta, (ut feci in Ale-

Alexandro) ſunt ea certe hujuſmodi, qualia notat Salomon, *Verba ſapientum ſunt tanquam aculei, & tanquam clavi in altum defixi.* Itaque tria hic tantum proponam, non tam elegantia, quam vi & efficacia mirabilia.

Primo igitur, Magiſter ſit, oportet, loquendi, qui unico verbo ſeditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem ſe res habuit. Romanis mos fuit, cum exercitum duces alloquerentur, milites uti eos appellarent: cum Magiſtratus populum, Quirites. Tumultuabantur milites Cæſaris, ac miſſionem ſeditioſe flagitabant; non quod hoc ipſi cuperent, ſed ut hoc poſtulato Cæſarem ad alias conditiones adigerent: ille immotus atque inconcuſſus ſilentio facto ſic exorſus eſt: *Ego, Quirites:* Quo verbo, eos jam dimiſſos ſignificabat. Eo perculſi milites, & plane obſtupefacti, concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & poſtulato illo miſſionis poſthabito, contra obnixe petebant, ut militum appellatio eis reſtitueretur.

Secundum fuit hujuſmodi. Regis Nomen Cæſar ſumme affectabat: Itaque ſubornati ſunt nonnulli, qui prætereuntem populari acclamatione Regem ſalutarent. Ille ſentiens, acclamationem tenuem fuiſſe, ac raram; Negotium joco tranſmiſit, ac ſi erratum eſſet in cognomine, *Non Rex ſum*, inquit,

inquit, *sed Cæsar*. Dictum ſane hujuſmodi, ut ſi diligenter excutiatur, vigor ejus & pondus vix exprimi poſſit. Primum enim recuſationem nominis præ ſe ferebat, ſed neutiquam ſeriam: Deinde ingentem quandam confidentiam, & magnanimitatem monſtrabat; ac ſi Cæſaris appellatio, illuſtrior titulus eſſet, quam Regis; quod haud ſecus evenit, & uſque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maxime intererat, hoc dictum, ſummo artificio, finem ſuum urgebat. Hoc enim innuebat, S. P. Q. R. de re levi, hoc eſt, nomine tantum, (nam poteſtatem Regiam jampridem habebat) ſecum contendere, ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obſcuris gerebant: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos ſimile quiddam noſtro idiomate habemus.

Ultimum quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cum Cæſar poſt bellum initum, Romam occupaſſet, atque ſanctius Ærarium recluſiſſet, ut pecunias ibi congeſtas, in uſus belli tolleret, reſtitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus; cui Cæſar, *Si perſtes*, inquit, *mortuus es*. Dein reprimens ſe paulum ſubjecit, *Adoleſcens, durius eſt mihi hoc dicere, quam facere*. Dictum tam mirifice, ex terrore & clementia conflatum, ut nihil ſupra.

Verum ut Cæsarem mittamus; Perspicuum est, eum probe sibi conscium suæ eximiæ eruditionis fuisse; ut liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucii Syllæ consilium, in deponenda Dictatura, cavillans dixit, *Sylla nescivit literas, dictare non potuit.*

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic dissertationi de arcta conjunctione militaris virtutis, & literariæ; (quid enim in hoc genere, post Alexandrum & Cæsarem afferri potest?) nisi quod moveor unius alterius exempli dignitate & insolentia, eo quod tam subito transierit à ludibrio admiraculum. Est autem Xenophontis Philosophi, qui è Socratis ludo profectus est in Asiam, cum Cyro juniore, in expeditione contra Regem Artaxerxem. Hic Xenophon eo tempore peradolescens fuit, & nunquam aciem, aut castra viderat, neque tunc Præfecturam aliquam in exercitu gerebat, sed tantum sponte, ob amicitiam Proxeni, proficiscebatur. Aderat forte fortuna, cum Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, postquam Cyrus in acie occubuisset, Græci autem (Manipulus tantummodo hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Persiæ, à patria sua, plurimorum milliarium intervallis, & fluminibus maximis atque altissimis interclusi essent. Legatio huc spectabat, ut positis armis atque deditis, se Regiæ clementiæ submitterent. Cui legationi an-

tequam publice responsum esset, complures ex exercitu familiariter cum Falino colloquebantur. Inter quos Xenophon ita forte locutus est. *Imo*, inquit, *Faline*, *hæc duo tantum nobis jam supersunt, arma & virtus. si igitur arma dedamus, cui usui (obsecro) nobis erit virtus?* At Falinus subridens, *Ni fallor*, inquit, *Atheniensis es (adolescens) & philosophiæ incumbis; atque bellula sunt, quæ dicis, sed valde erras, si virtutem vestram Regiis copiis parem esse arbitreris.* Ecce ludibrium. Sequitur miraculum. Novitius iste ex Schola, & Philosophus, postquam omnes Duces & Præfecti proditione interempti essent, decem millia peditum Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis frustra obnitentibus: Quo facto stuporem injecit omnibus. Græcis autem ab eo tempore ingentes addidit animos, & spiritus, ad Persarum Regnum invadendum, & subvertendum. Quod & mox cogitavit sane, & designavit Jason Thessalus; tentavit & inchoavit Agesilaus Spartanus; perfecit demum Alexander Macedo, omnes literati, istius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoria, militarique virtute, ad moralem, & eam, quæ est hominum privatorum. Primo, certissimum est illud Poëtæ:

Scilicet ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.

Eruditio siquidem humanas mentes feritate atque barbarie exuit. Veruntamen opus est, ut accentus sit in voce illa *fideliter*. Nam tumultuaria cognitio flectit potius in contrarium; eruditio, inquam, levitatem, temeritatem, atque insolentiam tollit, dum omnia pericula & ambigua simul cum re ipsa suggerit; rationum & argumentorum pondera in utramque partem librat; prima quæque quæ se offerunt animo, eique arrident, pro suspectis habet; iterque omne tanquam exploratum inire docet. Eadem admirationem rerum vanam & nimiam evellit, radicem ipsam omnis infirmi consilii: quippe admiramur res, vel quia novæ sunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem, nemo est qui literas & rerum contemplationem penitus imbiberit, quin illud cordi impressum habeat, *Nil novi super terram*. Neque enim puparum ludum, quisquam magnopere mirabitur, qui pone aulæa caput inserens, organa, quibus moventur, & filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem, quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus præliis & victoriis in Asia assuetus, cum interdum acciperet è Græcia literas, de expeditionibus, & dimicationibus quibusdam illic factis, quæ plerunque propter pontem aliquem, aut Castellum, aut ad summum pro expu-

expugnatione oppidi alicujus suscipiebantur, dicere solebat, *videri sibi nuncium allatum de ranarum & murium pugna, de qua Homerus*: Sic certe, qui universitatem rerum, ejusque fabricam intueatur, illi terræ globus, cum hominibus superstantibus (si divinitatem animarum seponas) haud majus quidpiam videbitur: quam colliculus formicarum, quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovis suis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum pulvisculi acervum, reptant & cursitant. Porro eruditio aufert, aut saltem minuit timorem mortis, atque adversæ fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribusque officere solet. Si enim animus cujuspiam, contemplatione mortalitatis & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto sentiet; qui, cum pridie exiens, mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, postridie etiam exiens, aliam mortuum filium deflentem conspiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori.* Quare optime, & valde sapienter Virgilius, cognitionem causarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

 Nimis

Nimis longum esset singula percurrere remedia, quæ singulis animi morbis doctrina suppeditat; aliquando vitiosos humores expurgans, nonnunquam obstructiones aperiens, alias concoctionem juvans, alis appetitum excitans, non raro vulnera ejus & ulcera sanans, & similia. Quare concludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimirum animum doctrinam disponere, & flectere, ut nunquam protinus acquiescat, & tanquam congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper, progressumque spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum inire rationes, aut quam suavis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem; si qua forte virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & ubique spectandam exponet, eaque utetur forsitan commode, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursus, si quo vitio laborat, artem, atque industriam illud celandi atque occultandi, minime autem corrigendi, adhibebit; tanquam malus messor, qui perpetuo demetiit, falcem autem nunquam exacuit: literatus contra, non tantum utitur animo, virtutemque exercet, sed continuo emendat se, & in virtute proficit. Imo ut in summa dicam, pro certo est, veritatem & bonitatem distingui tantum, sicut sigillum, & impressionem: nam veritas bonitatem signat: Et contra, vitiorum ac perturbationum procellæ,

cellæ, ex erroris & falſitatis nubibus erumpunt.

A virtute tranſeamus ad potentiam & Imperium, & diſpiciamus, ſi uſpiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam inveſtit & coronat. Videmus, dignitatem imperandi, ſequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in belluas, & pecora, quale bubulcorum aut opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagiſtrorum, minus honorificum: Imperium in mancipia, potius dedecori eſt, quam honori: Neque multo præſtantius eſt Imperium Tyrannorum, in populum ſervilem, atque animis & generoſa indole exutum. Unde hoc ſemper manavit judicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebuſp. ſuaviores eſſe, quam ſub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis ſupra volentes eſt, quam ſupra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, cum ex intimo artificio, inter humanos honores, longe vellet optimos exprimere, quos Auguſto Cæſari aſſignaret, in hæc ipſa verba loquitur,

——Victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.

Aſt Imperium ſcientiæ, longe celſius eſt quam Imperium in voluntatem, licet liberam, & non aſtrictam. Illa enim rationi, fidei & intellectui ipſi dominatur, qui eſt al-

tissima pars animi, & voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quæ in spiritibus hominum, & animalibus, eorumque cogitationibus, & phantasiis, assensu quoque & fide, thronum, & quasi cathedram suam erigit, & collocat, præter doctrinam, & scientiam. Ac idcirco videmus detestabilem illam, & immensam delectationem, qua Hæresiarchæ, falsi Prophetæ, & impostores magni perfunduntur, & rapiuntur, postquam senserint, in fide & conscientiis hominum cœpisse se regnare: Tantam certe, ut qui eam semel degustaverit, nullis fere persecutionibus, aut tormentis adigi possit, ut hoc regno se abdicet. Sicut autem hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus sive profunda Satanæ:* ita è contrario, justus & legitimus in animos hominum dominatus, veritatis ipsa evidentia, ac commendatione dulcissima stabilitus, sane quam proxime ad potestatis divinæ similitudinem accedit.

Quod ad fortunas & honores spectat, munificentia doctrinæ non sic regna integra & Resp. locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas & opes amplificet, & evehat. Vetus enim observatio est, Homerum pluribus suppeditasse victum, quam *Syllam, Cæsarem,* aut *Augustum,* licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorum assignationes largiti sint. Certe difficile dictu est,

est, arma an literæ plurium fortunas constituerint. Quin si de summa potestate loquamur, videmus, si arma, aut jus hæreditatis, Regnum contulerunt, at literarum sorti sæpius cessisse sacerdotium, quod regni semper fuit rivale.

Rursus, si delectationem, jucunditatemque scientiæ intuearis, multum sane illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num forte affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto voti assecutio felix, cantiunculam, aut cœnam: & non pari gradatione, intellectus voluptates, eas quæ sunt affectuum, transcendent? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, & postquam paulo inveteraverint, flos ipsarum & venustas marcescit: quo docemur, non illas liquidas revera voluptates, ac sinceras fuisse, sed umbras tantum, & fallacias voluptatum, non tam qualitate sua, quam novitate jucundas: unde & voluptuarii sæpius fiunt Monachi, & ambitiosorum principum senectus, tristior fere est, & melancholia obsessa. Scientiæ autem non est satietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuo & subinde recurrens vicissitudo; ut necesse sit, hujus delectationis bonum, simplex esse, non ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum sortitur;

Suave mari magno turbantibus æquora
Ventis, &c.

Suave est spectaculum, (inquit) *stantem aut ambulantem in littore, navem intueri tempestate in mari jactatam: suave itidem ex edita turri duas cernere acies concursantes in planitie: at nil dulcius est homini, quam mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, unde aliorum errores & labores dispicere possit.*

Denique, ut mittamus vulgaria illa argumenta, quod per doctrinam scilicet, *homo homini in eo præstet, in quo ipse brutis:* quod ope doctrinæ ascendat homo intellectu usque ad cœlos, quo corpore non potest: & alia similia: cum eo concludamus bono hanc dissertationem de literarum excellentia, ad quod humana natura ante omnia aspirat, hoc est, immortalitate, & æternitate. Huc enim spectant procreatio sobolis, nobilitatio familiæ, ædificia, fundationes, monumenta, fama, ac denique humanorum votorum summa. Atqui videmus, monumenta ingenii, & eruditionis, quanto diutius durent, quam ea, quæ opere & manu facta sunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinque annorum centurias, & supra, absq; unius syllabæ aut literæ jactura, duraverunt? Quo spatio innumera Palatia, Templa, Castella, Urbes, collapsa sunt, aut diruta. Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæsaris, imo Regum & Principum multo recentiorum, nullo jam

sunt

ſunt modo parabiles: Archetypa enim ipſa, jamdudum confecta vetuſtate perierunt; exempla autem indies primigenia ſimilitudine mulctantur. At ingeniorum imagines perpetuo integræ manent in libris, nullis temporum injuriis obnoxiæ, utpote quæ jugem renovationem recipere poſſunt: Quanquam nec imagines dici proprie poſſint, quia perpetuo generant quodammodo, ſeminaque ſua in animos hominum ſpargunt, atque ætatibus ſubſequentibus infinitas actiones opinionesque ſuſcitant & progignunt. Quod ſi navis inventum, res exiſtimata tam nobilis & admirabilis fuerit, quę opes merceſque hinc inde tranſportat, Regiones locis disjunctiſſimas, participatione fructuum & commodorum conſociat; quanto rectius literæ celebrari debent, quæ tanquam naves ſulcantes Oceanum temporis, remotiſſima ſecula, ingeniorum & inventorum commercio & ſocietate copulant? Porro videmus, nonnullos Philoſophorum, qui maxime immerſi erant ſenſibus, minimeque divini, atque immortalitatem animæ præfracte negabant; hoc tamen vi veritatis adactos conceſſiſſe, quoſcumque motus & actus anima humana abſque corporis organo præſtare poſſit, eos etiam poſt mortem permanere probabile eſſe: quales nimirum erant intellectus, minime autem affectuum motus. Adeo ſcilicet ſcientia immortalis viſa eſt res illis,

atque incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, conculcantes hæc rudimenta, atque offucias sensuum, novimus, non solum mentem, sed & affectus perpurgatos, neque animam tantum, sed etiam corpus, ad immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sed enim meminerint homines, & nunc, & alias ubi opus fuerit; me in probationibus de dignitate scientiæ, inde ab initio sejunxisse testimonia divina ab humanis; quam methodum constanter retinui, separatim utrunque explicans.

Quamvis vero hæc ita sint, nequaquam tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, ut ulla causæ hujus pro doctrina peroratione, aut actione, judicia rescindam: vel *Æsopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Midæ*, qui cum arbiter factus esset inter Apollinem, Musarum, & Panem, ovium Præsidem, opulentiæ palmam detulit, vel *Paridis*, qui spreta sapientia, ac potentia, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippinæ*, eligentis, *Occidat matrem, modo imperet*, imperium licet cum conditione detestanda præoptantis; vel *Vlyssis, qui vetulam prætulit immortalitati*, typi certe eorum, qui consueta optimis præponunt: plurimaque ejusmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verum & illud etiam manebit, cui innixa est semper doctrina tanquam firmissimo fundamento

mento, quodque nunquam labefactari poterit, *Iustificata est sapientia à filiis suis.*

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis sancti Albani,
De dignitate & augmentis scientiarum,
LIBER SECUNDUS,
Ad Regem suum.

Consentaneum videri possit, tametsi non raro secus eveniat, (Rex optime) ut, qui Sobole numerosa aucti sunt; quique immortalitatem suam in posteris ipsorum quasi prospectant, prae caeteris mortalibus sint solliciti de statu futurorum temporum; utpote quibus satis intelligunt charissima illa sua tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha Regina*, propter vitam coelibem, hospes potius in mundo, quam incola fuit; sua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Enim vero tuae Majestati, (cui Deus pro benignitate sua dedit tot suscipere liberos, dignos certe qui te perpetuent, cujusque aetas vigens,

vigens,& torus fœcundus,adhuc plures pollicetur) usquequaque convenit, non modo tuum (quod facis) seculum irradiare; verum etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur æternitas. Inter ea autem (nisi studium meum erga literas me fallit) nil dignius est, aut nobilius, quam si dotetur Orbis terrarum *Augmentis Scientiarum* solidis & fructuosis. Quousque enim tandem pauculos aliquosScriptores statuemus nobis tanquam *Columnas Herculis*,ne *plus ultra* in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majestatem tuam, instar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandum conducat& fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viri, aliique, hucusque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiserint? Hoc autem presse & distincte excutiamus, sermone quodam Activo & Masculo, nusquam digrediendo,nil amplificando. Ponatur igitur illud, (quod quivis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel consiliorum prudentia & sanitate, vel laborum conjunctione superari: Quorum primum,conatum extimulat, secundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati succurrit. At inter hæc tria, merito primas tenet *Consilii prudentia & sanitas*; hoc est, Monstratio,

ſtratio, & Delineatio viæ rectæ & proclivis, ad rem, quæ proponitur, peragendam. *Claudus enim,* (quod dici ſolet) *in via, antevertit Curſorem extra viam.* Et Salomon per appoſite ad hanc rem: *Ferrum ſi retuſum fuerit, viribus utendum majoribus: quod vero ſuper omnia prævalet, eſt ſapientia.* Quibus verbis innuit, medii prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quam virium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (ſalvo ſemper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perſpicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis ſui memoriam, quam ad Scientiarum ipſarum Profectum & Augmenta ſpectaſſe: & literatorum potius numerum auxiſſe, quam artibus ipſis multum incrementi attuliſſe.

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria verſantur objecta: Circa literarum ſedes; circa libros; & circa perſonas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, ſive ex cœleſti rore deſcendens, ſive ex fontibus ſcaturiens, facile diſperditur, niſi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem ſe ſuſtentare & fovere poſſit, (quem in finem excogitavit ſolertia humana Aquæductus, Cyſternas, Stagna, eaque etiam variis ornamentis

mentis condecoravit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minus quam Usui & Necessitati deserviant) similiter liquor iste Scientiæ pretiosissimus, sive à Divina inspiratione destillet, sive è Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque evanesceret, nisi conservaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipue in Locis certis his rebus destinatis, quales sunt Academiæ, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeat sedes, & crescendi insuper & se congregandi copiam, & facultatem.

Ac primo, Opera, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quatuor numerantur: Ædificiorum structura; Proventuum Dotatio; Privilegiorum Concessio; Disciplinæ Lex & Institutio; Quæ omnia ad secessum & otium (ut plurimum) conferunt, & ad vacationem à curis & molestiis: qualia sunt quæ ad Alvearia constituenda, in usum mellis, requirit Virgilius;

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, &c.

At Opera circa *Libros* duo sunt præcipua. Primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mausoleis, priscorum Sanctorum reliquiæ, virtutis plenæ, conditæ sunt. Secundo, novæ editionis Auctorum, emendatioribus impressionibus, fidelioribus versionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis

gis

gis diligentibus, & hujuſmodi famulitio, inſtructæ & ornatæ.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Perſonas* reſpiciunt, (præterquam quod ipſi ornandi ſint & promovendi) ſunt etiam duo: Remuneratio & deſignatio Lectorum, in artibus jamdudum inventis, & cognitis; & remuneratio ac deſignatio ſcriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non ſatis hactenus excultæ aut elaboratæ ſunt.

Hæc ſummatim opera ſunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illuſtrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis bene meruit, cogitanti, ocurrit illud Ciceronis, quod eum, poſt reditum ſuum, ad gratias promiſcue agendas impulit; *Difficile, non aliquem ingratum quenquam præterire.* Potius (ex ſcripturarum conſilio) ſpatium intueamur, quod adhuc reſtat in ſtadio decurrendum, quam oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jam pridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclariſſime fundata, omnia illa certis Profeſſionibus deſtinata eſſe demiror, nulla liberis atque univerſalibus artium & ſcientiarum ſtudiis dedicata. Nam ſi quis judicet, Doctrinam omnem referendam eſſe ad Uſum & Actionem, recte ſapit: Veruntamen facile eſt, iſto modo prolabi in errorem

rem illum, quem Fabula perantiqua perstringit; in qua cætera Corporis Membra litem Ventriculo intenderunt, quod neque motum præberet, ut artus, neque sensum, ut caput: quamvis interea alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret: Plane eodem modo, qui in Philosophia ac Contemplationibus universalibus positum omne studium, inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit, singulis Professionibus, & Artibus; exinde succum & robur suppeditari. Atque certe persuasum habeo, hanc ipsam haud minimam causam fuisse, cur felicior Doctrinæ progressus hucusque retardatus sit; quod opera hisce fundamentalibus scientiis navata sit tantum in transitu, neque haustus pleniores inde epoti. Nam si arborem solito fructuosiorem fieri cupias, de ramis medicandis frustra cogitaveris; Terra ipsa circa radicem subigenda, & gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursus silentio prætermittendum est, hanc Collegiorum, & societatum, in usum tantummodo Doctrinæ Professoriæ, Dedicationem, non solum scientiarum incrementis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum & Rerumpubl. detrimentum cessisse. Hinc enim fieri solet, ut Principes delectum habituri ministrorum, qui Rebus civilibus tractandis sint idonei; ejusmodi hominum miram

soli-

ſolitudinem circa ſe reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos uſus deſtinata, ubi ſcilicet homines à Natura ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Hiſtoriæ, linguis modernis, libris & tractatibus Politicis, præcipue incumbant; ut inde ad civilia munera magis habiles, & inſtructi accedant.

Quoniam vero Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionem vero *rigant*; ſequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus deſideretur, Nimirum, Improbo vel maxime tenuitatem Stipendiorum, Prælectoribus ſive Artium, ſive Profeſſionum, (præſertim apud nos) aſſignatam. Intereſt enim imprimis progreſſui in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere ex optimis inſtructiſſimiſque eligantur: utpote quorum opera, non in uſum tranſitorium; ſed ad ſufficiendam Sobolem Scientiæ, in ſecula adhibeatur. Id fieri nequit, niſi præmia & conditiones tales conſtituantur, quibus eminentiſſimus quiſque in ea Arte plane contentus eſſe poſſit; ut illi demum grave non ſit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreant, Militaris lex ſervanda Davidis; *Vt æqua eſſet pars deſcendentis ad prælium, & manentis ad ſarcinas*; Sarcinis male aliter proſpectum erit. Sic Lectores in Scientiis ſunt tanquam Conſervatores & Cuſtodes totius Literarii

appara-

apparatus, unde praxis & militia deinceps scientiarum instruatur: proinde æquum est, ut merces ipsorum lucra Practicorum exæquare possit. Aliter si patribus scientiarum præmia non constituantur satis ampla, & luculenta, eveniet illud:

Et patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymista quispiam in auxilium advocandus foret; cum id genus hominum Studiosis authores sint, ut libros vendant, fornaces extruant, Minervam ac Musas (tanquam virgines steriles) deserant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enim vero, tam ad penetralia contemplationis, quam ad operativæ fructum, in nonnullis scientiis (præsertim naturali Philosophia, & Medicina) haud unica subsidia è libris petenda esse. Qua in re neutiquam omnino cessavit munificentia hominum; quippe videmus, non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia similia, ut adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ, comparari, & studio præberi. Videmus etiam, loca nonnulla, Medicinæ studio dicata, hortos habere pro simplicium cujusque generis inspectione, & notitia; nec usu mortuorum corporum ad observationes Anatomicas destitui. Cæterum hæc ad pauca spectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in

rebus

rebus naturæ abditis eruendis & reſerandis, progreſſus vix fieri poſſe, niſi ad experimenta, ſive Vulcani, ſive Dædali, (fornacis ſcilicet, aut machinæ, vel cujuſcunque alterius generis, (ſumptus abunde ſuppeditentur. Ideoque ſicut principum ſecretariis, & emiſſariis, conceditur exhibere rationes expenſarum pro diligentiis ſuis, in explorando & eruendo res novas & arcana civilia; ſimiliter & exploratoribus, ac ſpeculatoribus naturæ, ſatisfaciendum de expenſis ſuis; alias de quamplurimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ ſuppeditavit Ariſtoteli, qua conduceret venatores, aucupes, piſcatores, & alios, quo inſtructior accederet ad conſcribendam hiſtoriam animalium; certe majus quiddam debetur iis, qui non in ſaltibus naturæ pererrant, ſed in Labyrinthis artium viam ſibi aperiunt.

Defectus etiamnum alius nobis obſervandus, (magni certe momenti,) neglectus quidam eſt, in Academiarum Rectoribus, conſultationis; in regibus ſive ſuperioribus, viſitationis; in hunc finem, ut diligenter conſideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, diſputationes, aliaque exercitia ſcholaſtica, antiquitus inſtituta, & ad noſtra uſque tempora uſitata, continuare fuerit ex uſu, vel potius antiquare, aliaque meliora ſubſtituere. Etenim inter Majeſtatis tuæ Canones

niones prudentissimos, illum reperio. *In omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt, quando primum res cœpta: in quibus si vel confusio regnaverit, vel inscitia, derogat illud imprimis authoritati rerum, atque omnia reddit suspecta.* Quamobrem, quandoquidem Academiarum instituta plerunque originem traxerint à temporibus hisce nostris haud paulo obscurioribus, & indoctioribus: eo magis convenit, ut examini denuo subjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maxime obviæ videntur & familiares. Pro more receptum est, (licet, uti mihi videtur, perperam) ut literarum studiosi Logicam, & Rhetoricam, præpropere nimis addiscant; artes sane provectioribus magis convenientes, quam pueris, & tironibus. Etenim hæ duæ, si vere res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis; cum sint *artes artium*, altera ad judicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam & normam continent, res & materiam subjectam vel disponendi, vel illustrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva* vel *Supellex* appellatur, id est, materiem, & copiam rerum,) initium ab istis scientiis sumant; (ac si quis discere vellet ponderare, vel metiri, vel ornare ventum:) haud aliud profecto parit, quam ut harum

artium virtus & facultas (quæ permagnæ ſunt, & latiſſime diffuſæ) fere contemptæ jaceant, atque vel in puerilia ſophiſinata affectationeſque ridiculas degenerent, vel ſaltem exiſtimatione ſua haud parum mulctatæ ſint. Quinetiam præmatura & imtempeſtiva ad has artes acceſſio dilutam earum atque jejunam traditionem ac tractationem neceſſario ſecum traxit, qualis nimirum captui puerorum adaptetur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diu inveteravit, ejuſmodi eſt; quod ſcilicet inventionis, atque memoriæ, in exercitiis ſcholaſticis, fieri ſolet nimio plus noxium divortium: Illic ſiquidem orationes pleræque, aut omnino præmeditatæ ſunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur; aut plane extemporariæ, ut perparum relinquatur memoriæ: (cum in vita communi, & praxi, rarus ſit alterutrius iſtorum uſus ſeorſim, ſed potius mixturæ ipſorum; id eſt, Notarum ſive Commentariorum, atque dictionis ſubitæ) ita ut hoc pacto exercitia ad praxim haud ſint accommodata, nec imago reſpondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuo tenendum eſt; ut omnia (quam fieri poteſt) maxime repræſentent ea, quæ in vita agi ſolent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obſcure cernitur, cum Academici

mici ad praxim suarumProfessionum,vel alia civilis vitæ munia se accingunt: quod cum faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipsi in se cito deprehendunt; sed citius etiamnum alii. Cæterum hanc partem, de institutorum Academicorum emendatione, clausula illa (ex Cæsaris quadam ad Oppium &Balbum Epistola desumpta) concludam; *Hoc quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt: de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.*

Alter defectus,quem observo, altius paulo quam præcedens ascendit. Quemadmodum enim doctrinarum progressio,haud parum in prudenti regimine & iustitutione Academiarum singularum consistit; ita magnus ad hoc cumulus accedere possit,si Academiæ universæ,per totam Europam sparsæ, arctiorem conjunctionem &necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & sodalitia, quæ licet regnis & spatiis longinquis disjuncta sint, tamen societatem & tanquam fraternitatem inter se ineunt, & colunt; adeo ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in sodalitiis;unctio divina superinducit fraternitatem in regibus, & Episcopis; vota & regulæ con-

ciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non poteſt, quin intercedat fraternitas illuſtris & generoſa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipſe *Pater hominum* nuncupatur.

Poſtremo illud queror, (de quo ſuperius nonnihil præmiſi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua extiterit deſignatio virorum idoneorum, qui vel ſcriberent, vel inquiſitionem inſtituerent, de illis ſcientiarum partibus, in quibus ſatis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inſerviet quam maxime, ſi tanquam luſtrum condatur doctrinarum, & cenſus excipiatur, quæ ex illis locupletes ſint, & majorem in modum auctæ, quæ autem inopes, & deſtitutæ. Opinio enim copiæ, inter cauſas inopiæ eſt; atque multitudo librorum luxuriæ potius quam penuriæ indicium quoddam præ ſe fert. Quæ tamen redundantia (ſi quis recte judicet) neutiquam delendis antehac ſcriptis libris, ſed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis ſint, ut, tanquam *ſerpens Moſis*, *ſerpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuum remedia, præter illius poſtremi, quin etiam ejuſdem poſtremi, quoad partem ejus activam, quæ ſpectat ad deſignationem ſcribentium, opera ſunt vere Baſilica: Erga

quæ, privati alicujus conatus, & industria, fere sic se habeat ut Mercurius in Bivio: qui digitum potest in viam intendere, pedem inferre non potest. At speculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in singulis desideretur) pertinet, etiam industriæ hominis privati patet. Mihi igitur in animo est, perambulationem doctrinarum, & lustrationem generalem & fidelem aggredi, præcipue cum inquisitione sedula & accurata, quænam earum partes neglectę incultæque jaceant, hominum industria nondum subactæ, & ad usum conversæ; ut hujusmodi delineatio, & registratio, & publicis designationibus, & privatorum spontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominus consilium est, hoc tempore omissiones duntaxat & *desiderata* notare; non autem errores & infelicitates redarguere. Aliud enim est inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non sum nescius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam sustineam; etiam quam sint vires minime voluntati pares: attamen magnam in spem venio, si ardentior mens erga literas amor me longius provexerit, usurum me excusatione affectus; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescius equidem non sum, eandem judicii libertatem

aliis

aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libenter æque acceperim ab aliis, ac impertiverim humanitatis illud officium: *Nam qui erranti comiter monstrat viam*,&c. Prospicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa,& desiderata, in Registrum hoc nostrum referre visum fuerit, in diversas censuras incursura: Alia scilicet quod sint dudum peracta, & jam extent: Alia quod curiositatem sapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua existant, & fere impossibilia quæ ab hominibus absolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipsæ pro se causam agent: circa postremum de impossibilitate ita statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis conjunctim,licet non ab uno; Et quæ in successione seculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publica cura & sumptu, licet non opibus & industria singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, *Dicit piger, Leo est in via*; quam illud Virgilii, *Possunt, quia posse videntur*: satis mihi erit, si labores mei,inter vota tantum sive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omnino rei imperitum esse oportet, qui quæstionem apposite instituat; ita nec sensus inops videatur, qui haudquaquam absurda optaverit.

Cap. I.

Partitio universalis Doctrinæ humanæ, in Historiam, Poësim, Philosophiam, *secundum tres Intellectus Facultates*, Memoriam, Phantasiam, Rationem: *quodque eadem partitio competat etiam* Theologicis.

Partitio *Doctrinæ humanæ* ea est verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ sedes est. *Historia* ad *Memoriam* refertur, *Poësis* ad *Phantasiam*, *Philosophia* ad *Rationem*. Per *Poësim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quam historiam confictam, sive fabulas. Carmen enim styli quidam character est, atque ad artificia orationis pertinet. de quo suo loco.

Historia proprie individuorum est, quæ circumscribuntur loco &tempore. Etsi etiam historia naturalis circa species versari videatur; tamen hoc fit ob promiscuam rerum naturalium, (in plurimis) sub una specie, similitudinem; ut si unam noris, omnes noris. Sicubi autem individua reperiantur, quæ aut unica sunt in sua specie, veluti Sol & Luna; aut à specie insigniter deflectunt, ut monstra; non minus recte constituitur narratio de illis in historia naturali, quàm de hominibus singularibus in historia civili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poësis

Poësis, eo sensu quo dictum est, etiam individuorum est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in historia vera memorantur; ita tamen ut modum sæpius excedat, &, in rerum natura nunquam conventura aut eventura fuissent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Phantasiæ* opus est.

Philosophia individua dimittit, neque impressiones primas individuorum, sed notiones ab illis abstractas complectitur; atque in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipsarum evidentia, versatur. Atque hoc prorsus officium est atque opificium *Rationis*.

Hæc autem ita se habere, si quis intellectualium origines petat, facile cernet. Individua sola sensum percellunt, qui intellectus janua est. Individuorum imagines, sive impressiones à sensu exceptæ, figuntur in memoria, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo: Eas postea recolit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut *simpliciter recenset*; aut *lusu quodam imitatur*; aut *componendo & dividendo digerit*. Itaque liquido constat, ex tribus his fontibus, *Memoriæ*, *Phantasiæ*, & *Rationis*, esse tres illas emanationes, *Poëseos*, & *Philosophiæ*; nec alias aut plures esse posse. Etenim hi-

ſtoriam & experientiam pro eadem re habemus; quemadmodum etiam Philoſophiam & ſcientias.

Neque alia cenſemus ad *Theologica* partitione opus eſſe. Differunt certe informationes oraculi & ſenſus, & re, & modo inſinuandi: ſed ſpiritus humanus unus eſt, ejuſque Arculæ & Cellæ eædem. Fit itaque, ac ſi diverſi liquores, atque per diverſa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Hiſtoria ſacra* conſtat; aut ex *Parabolis*, quæ inſtar divinæ *Poëſeos* ſunt: aut ex *Præceptis & dogmatibus*, tanquam perenni quadam *Philoſophia*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Hiſtoriæ* genus eſt: quandoquidem Hiſtoria Divina ea polleat ſupra humanam Prærogativa, ut Narratio factum præcedere non minus, quam ſequi poſſit.

Cap. II.

Partitio Hiſtoriæ *in* Naturalem *&* Civilem, Eccleſiaſtica *&* Literaria *ſub* Civili *comprehenſa*. *Partitio* Hiſtoriæ Naturalis *in* Hiſtoriam Generationum, Præter-Generationum, *&* Artium.

Hiſtoria aut *Naturalis* eſt, aut *Civilis*: In *Naturali*, Naturæ res geſtæ, & facinora memorantur; in *Civili*, hominum. Elucent procul dubio *Divina* in utriſque, ſed magis

magis in *Civilibus*, ut etiam propriam *Historiæ* speciem constituant, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticam* appellare consuevimus. Nobis vero etiam ea videtur *Literarum* & *Artium* dignitas, ut iis *Historia* propria seorsum attribui debeat; quam sub *Historia Civili* (quemadmodum & *Ecclesiasticam*) comprehendi intelligimus.

Partitionem *Historiæ Naturalis* moliemur ex *statu* & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita invenitur, & tanquam regimen trinum subit. Aut enim libera est natura, & cursu consueto se explicans, ut in cœlis, animalibus, plantis, & universo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & insolentiis materiæ contumacis, & ab impedimentorum violentia, de statu suo detruditur, ut in Monstris; aut denique ab arte & opera humana constringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque partitio *Historiæ Naturalis, in Historiam Generationum*; *Præter-Generationum*; *& Artium*; Quam postremam etiam *Mechanicam* & *Experimentalem* appellare consuevimus. Harum prima *libertatem naturæ* tractat, secunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *historiam artium*, ut historiæ naturalis speciem constituimus: quia inveteravit prorsus opinio, ac si aliud quippiam esset ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod ple-

rique historiæ naturalis scriptores, perfunctos se putent, si historiam animalium, aut plantarum, aut mineralium confecerint, omissis artium mechanicarum experimentis. Sed & illabitur etiam animis hominum aliud subtilius malum; nempe, ut ars censeatur solummodo tanquam additamentum quoddam naturæ, cujus scilicet ea sit vis, ut naturam (sane) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minime vero penitus vertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum rebus humanis præproperam desperationem intulit. At contra, illud animis hominum penitus insidere debuerat; artificialia à naturalibus, non forma, aut essentia, sed efficiente solummodo differre; homini quippe in naturam, nullius rei potestatem esse, præterquam motus, ut scilicet corpora naturalia aut admoveat, aut amoveat. Ubi igitur datur admotio corporum naturalium, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa passivis, omnia potest homo; ubi non datur, nihil: Neque interest, si res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrum hoc fiat per hominem, vel absque homine. Aurum aliquando excoquitur igne, aliquando in arenulis purum invenitur, ministrante sibi ipsi natura: Iris similiter fit ex nube roscida in sublimi; fit etiam per aspersionem aquæ, hic apud nos.

nos. Itaque natura omnia regit: subordinantur autem illa tria; *cursus naturæ*; *expatiatio naturæ*; & *ars*, sive additus rebus *homo*: Ideoque in historia naturali, tria illa comprehendi par est; quod etiam C. Plinius magna ex parte fecit; qui historiam naturalem solus pro dignitate complexus est; sed complexam, minime, ut decuit, imo potius indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter exculta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *desideratorum* classe reponendæ sint. Neque enim reperias satis instructam, & locupletem collectionem operum naturæ eorum, quæ à cursu ordinario generationum, productionum, & motuum aberrarunt, & deflexerunt: sive sint illa fœtus certarum regionum aut locorum singulares: sive temporum eventus insoliti: sive *casuum* (ut ait ille) *ingenia*: sive proprietatum abditarum effectus: sive monadica naturæ in sua specie. Non negaverim, inveniri libros nimio plures, fabulosis experimentis, commentitiis secretis, & frivolis imposturis, ad voluptatem, & novitatem, refertos: Cæterum narrationem gravem & severam de Heteroclitis & mirabilibus naturæ, diligenter examinatam, ac fideliter descriptam, non, inquam, invenio: præsertim cum debita rejectione, & publica tanquam proscriptione mendaciorum, & fabularum, quæ in-

ex causis naturalibus participent. Ideoque licet hujusmodi artium usum & praxim, merito damnandam censeamus, tamen è speculatione, & consideratione ipsarum (si strenue excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solum ad delicta, in hoc genere reorum, rite dijudicanda; sed etiam ad naturæ secreta ulterius rimanda. Neque certe hæsitandum de ingressu & penetratione intra hujusmodi antra, & recessu, si quis sibi unicam veritatis inquisitionem proponat; quod & Majestas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim duobus illis clarissimis, religionis ac naturalis Philosophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perspicaciter perlustrasti, ut te Soli simillimum probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Cæterum illud monuerim, narrationes istas cum rebus superstitiosis conjunctas, seorsum componi, neque cum puris & sinceris naturalibus commisceri oportere. Quod vero ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certe aut non utique vera sunt, aut nulla ex parte naturalia; ideoque ad *historiam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Historiam naturæ subactæ, & factitiæ*, quam *mechanicam* appellare solemus; invenio sane collectiones quasdam de agricultura, etiam de artibus compluribus mechanicis; sed, quod potissimum est

in hoc genere, semper negliguntur & rejiciuntur experimenta, in artibus singulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem naturæ, æque aut plus faciunt, quam minus trita. Nam labes quædam literis aspergi videatur, si forte viri docti se submittant inquisitioni, aut observationi rerum mechanicarum, nisi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodum raris; aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis ac superciliosæ arrogantiæ vitium, merito irrisit Plato, quando Hippiam Sophistam jactabundum inducit cum Socrate disputantem, sincero & solido veritatis investigatore: Qui, cum de pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo & soluto disputandi more, primum intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, postremo ollæ fictilis pulchræ, & affabre factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certe, (nisi humanitatis ratio me eo adigeret,) cum quoquam disputare, qui exempla tam vilia & sordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cum tam nitidis sis amictus vestibus, & pulchris calceis:* & alia per Ironiam. Enimvero, illud pro certo asseri possit, grandia exempla haud optimam aut tutissimam afferre informationem. Id quod exprimitur non insulse in pervulgata illa fabula de Philosopho: qui cum stel-
las.

las sublatis oculis intueretur, incidit in aquam: Nam si oculos demisisset, stellas illico in aqua videre potuisset: verum suspiciens in cœlum, aquam in stellis videre non potuit. Eodem modo sæpe accidit, ut res minutæ & humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quam grandes ad notitiam minutarum. Bene siquidem notavit Aristoteles, *Cujusque rei naturam in portionibus ejus minimis optime cerni.* Quam ob causam, Reip. naturam perscrutatur primo in familia, & in simplicissimis combinationibus societatis, (mariti scilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili plane ratione natura hujusce magnæ civitatis, (universitatis nimirum rerum,) ejusque dispensatio, in prima quaque symbolizatione, & minimis rerum portionibus, investiganda est: uti fieri videmus, quod secretum illud naturæ (habitum pro maximo,) de verticitate ferri, tactu magnetis exciti ad polos, se conspiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, sed in acubus.

Ego vero, si quod sit mei pondus judicii, sic plane statuo; *Historiæ Mechanicæ* usum erga Philosophiam naturalem, esse maxime radicalem, & fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam naturalem, quæ non abeat in fumos speculationum subtilium, aut sublimium; sed quæ efficaciter operetur, ad suble-

ſublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præſens tantum juvabit, nectendo & transferendo obſervationes artis in uſum aliarum, & inde novas commoditates eliciendo; quod neceſſe eſt fieri, cum experimenta diverſarum artium in unius hominis obſervationem & conſiderationem venient; ſed porro ad cauſas indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem facem accendet, quam hactenus unquam affulſit. Quemadmodum enim ingenium alicujus haud bene noris, aut probaris, niſi eum irritaveris; neque Proteus ſe in varias rerum facies vertere ſolitus eſt, niſi manicis arcte comprehenſus; ſimiliter etiam natura arte irritata, & vexata, ſe clarius prodit, quam cum ſibi libere permittitur.

Antequam vero hoc membrum hiſtoriæ naturalis (quod mechanicum atque experimemtale vocamus) demittamus, illud adjiciendum; Corpus talis hiſtoriæ, non ſolum ex artibus ipſis mechanicis, verum & ex operativa parte ſcientiarum liberalium, ac ſimul ex Practicis compluribus, (quæ in artem non coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc eſt *hiſtoria naturalis* partitio prima.

CAP. III.

Partitio Historiæ Naturalis *Secunda*, *ex* Vſu *&* Fine *ſuo. in* Narrativam, *&* Inductivam. *Quodque* Finis *nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit*, *ut miniſtret & in Ordine ſit ad condendam Philoſophiam*, *quem* Finem *intuetur* Inductiva. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum *in* Hiſtoriam Cœleſtium: Hiſtoriam Meteororum: Hiſtoriam Globi Terræ & Maris: Hiſtoriam Maſſarum *ſive* Collegiorum Majorum: *&* Hiſtoriam Specierum *ſive* Collegiorum Minorum.

H*Iſtoria Naturalis*, ut *Subjecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Vſu* duplex eſt: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum* ipſarum, quæ hiſtoriæ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philoſophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* uſu juvat, atque hujuſmodi voluptatis aut fructus gratia quæſita eſt, longe inferioris notæ cenſenda, præ ea, quæ *Inductionis* veræ & legitimæ ſylva ſit, atque ſupellex, & primam Philoſophiæ mammam præbeat. Rurſus itaque partimur *hiſtoriam naturalem*, in *Narrativam*, & *Inductivam*: Hanc autem poſteriorem inter *Deſiderata* ponimus. Neque vero aciem mentis alicujus perſtringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim ſcimus, haberi hiſtoriam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentiæ

ſæ-

sæpius curiosam. Attamen si quis ex ea fabulas,& antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controversias, Philologiam denique, & ornamenta eximat, (quæ ad *Convivales sermones*, hominumque doctorum *noctes*, potius quam ad instituendam Philosophiam sunt accommodata,) ad nil magni res recidet. Longe autem profecto abest ab ea historia, quam animo metimur. Primo enim desiderantur duæ illæ *historiæ naturalis* partes,(de quibus modo diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua est) parte generali, nimirum de *Generationibus*,uni tantum,ex quinque partibus ejus,satisfacit.Siquidem *Historiæ Generationum* constituuntur partes subordinatæ quinq; Prima *Cælestium*,quæ Phænomena ipsa sincera complectitur,atq; separata à dogmatibus Secunda *Meteororum*(annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant,*Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteoris ignitis,Ventis, Pluviis,Tempestatibus, & reliquis, invenitur aliqua Historia, quæ ullius sit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenus sunt Universi Partes Integrales) montium, Fluminum,Æstuum,Arenarum, Sylvarum, Insularum, denique Figuræ ipsius continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & observando, quam Cosmographica.

Quarto, de *Massis Materiæ communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus. (vulgo *Elementa* dicuntur.) Neque enim de Igne, Aëre, Aqua, Terra, eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impressionibus, Narrationes reperiuntur, quæ corpus aliquod Historiæ justum constituant. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materiæ exquisitis*, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgo *Species* appellantur. In hac autem postrema sola, industria Scriptorum enituit; ita tamen, ut potius luxuriata sit in superfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & similibus intumescens) quam solidis & diligentibus observationibus ditata, quæ ubique in *Historia Naturali* subnecti debeant. Atque, ut verbo dicam, omnis, quam habemus, Naturalis Historia, tam inquisitione sua, quam congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem (condendæ scilicet Philosophiæ) aptata est. Quare *Historiam inductivam* desiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Historia* hactenus.

CAP. IV.

Partitio Historiæ Civilis, *in* Ecclesiasticam, Literariam, *&* (*quæ Generis nomen retinet*) Civilem: *quodque* Historia Literaria *desideretur. Ejus conficiendæ Præcepta.*

Historiam *Civilem* in tres species recte dividi putamus: Primo *Sacram*, sive *Eccle-*

Ecclesiasticam: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem:* Postremo *Literarum* & *Artium*. Ordiemur autem ab ea Specie, quam postremo posuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Desiderata* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certe Historia Mundi, si hac parte fuerit destituta, non absimilis censeri possit *Statuæ Poliphemi*, eruto oculo; cum ea pars imaginis desit, quæ ingenium & indolem Personæ maxime referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominus minime fugit, in Scientiis particularibus Jureconsultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quasdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus hujusmodi Scientiarum: Inveniri etiam de Rerum & Artium Inventoribus tractatus aliquos exiles, & infructuosos; Attamen justam atque universalem *Literarum Historiam* nullam adhuc editam asserimus. Ejus itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Usum proponemus.

Argumentum non aliud est, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi ætatibus & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, progressus, etiam peragrationes per diversas Orbis partes (migrant enim Scientiæ, non secus ac populi) rursus declinationes, obliviones, instau-

instaurationes commemorentur. Observetur simul per singulas Artes, inventionis occasio & origo; tradendi mos & disciplina; colendi & exercendi ratio & instituta. Adjiciantur etiam Sectæ, & Controversiæ maxime celebres, quæ homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, libri præstantiores, Scholæ, Successiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Historiæ decus est, & quasi anima) ut cum eventis causæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum; Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad disciplinas diversas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adversa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas; & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non, Criticorum more, in laude & censura tempus teratur; sed plane historice res ipsæ narrentur, judicium parcius interponatur.

De *Modo* autem hujusmodi Historiæ conscientiæ, illud inprimis monemus, ut materia & copia ejus, non tantum ab Historiis & Criticis petatur, verum etiam per singulas anno-

annorum Centurias, aut etiam minora intervalla, seriatim, (ab ultima Antiquitate facto principio) libri præcipui, qui eo temporis spatio conscripti sunt, in consilium adhibeantur; ut ex eorum non perlectione, (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione & observatione Argumenti, Styli, Methodi, Genius illius temporis literarius, veluti incantatione quadam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Usum* attinet, hæc eo spectant; non ut honor Literarum, & pompa, per tot circumfusas imagines celebretur; nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, usque ad curiositatem inquirere, & scire, & conservare avemus: sed præcipue ob causam magis seriam, & gravem: Ea est, (ut verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ usu & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus; & rerum intellectualium, non minùs quam Civilium motus, & perturbationes, vitiaque & virtutes, notari posse; & Regimen inde optimum educi & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosii opera, ad prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantum facere posse putamus, quantum si Ecclesiastica Historia diligenter inspiciatur, & re-

& revolvatur. Quod & Viris doctis ex *Historia Literarum* obventurum non dubitamus. Casum enim omnino recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoria rerum non fulcitur. Atque de *Historia Literaria* hæc dicta sint.

CAP. V.

De Dignitate, & Difficultate Historiæ Civilis.

SEquitur *Historia Civilis* specialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter scripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, vicissitudines rerum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commissa sunt. Ad dignitatem rei accedit, difficultas non minor. Etenim animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere; temporum motus, Personarum characteres, Consiliorum trepidationes, Actionum (tanquam aquarum) ductus, prætextuum interiora, Imperii Arcana, cum diligentia scrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub oculos ponere, magni utique laboris est, & judicii; præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Historiam istam Civilem circunstant vitia: dum plerique narrationes quasdam inopes, & ple-

& plebejas, & plane dedecora historiarum conscribant; alii particulares relationes, & Commentariolos opera festinata & textu inæquali consarciant; alii capita tantum rerum gestarum percurrant, alii contra, minima quæque, & ad summas actionum nihil facientia, persequantur; nonnulli, nimia erga ingenia propria indulgentia, plurima audacter confingant: ast alii, non tam ingeniorum suorum, quam Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium suarum memores, rerum parum fideles testes: quidam Politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad ostentationem quærendo, narrationem rerum nimis leviter interrumpant: alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parum cum judicio, nimii sint; adeo ut satis constet, non inveniri inter Scripta hominum rarius quicquam, quam Historiam legitimam & omnibus numeris suis absolutam. Verum nos in præsenti partitionem doctrinarum instituimus, ut omissa; non Censuram, ut vitiosa notentur. Nunc partitiones *Historiæ Civilis* persequemur, easque diversorum generum: Minus enim implicabuntur Species, si partitiones diversæ proponantur, quam si una partitio curiose per membra deducatur.

CAP. VI.

Partitio prima Historiæ Civilis, *in* Memorias, Antiquitates, & Historiam justam.

Historia *Civilis* tripartita est, tribus picturarum aut imaginum generibus non absimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non accesserit; alias perfectas, alias vero vetustate mutilatas & deformatas. *Historiam* similiter *Civilem* (quæ imago rerum & temporum quædam est) in tres species, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*; & *Antiquitates*. *Memoriæ* sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudia Historiæ lineamenta; *Antiquitates* vero *Historia deformata* sunt, sive reliquiæ Historiæ, quæ casu è naufragio temporum ereptæ sunt.

Memoria, sive præparationes ad Historiam duplicis generis sunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placet. *Commentarii* nudam actionum & eventuum seriem ac connexionem proponunt, prætermissis causis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occasionibus, consiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura: licet Cæsari, per modestiam quandam cum magnanimitate con-

conjunctam, præstantissimæ, inter eas, quæ extant Historiæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Registra* duplicis naturæ sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum* & *Personarum*, in *serie temporum*; quales dicuntur *Fasti*, & *Chronologiæ*: Aut *Actorum Solennitates*; cujus generis sunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Judiciorum Processus, orationes publice habitæ, Epistolæ publice missæ, & similia, absque narrationis contextu, sive filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquiæ*, sunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragii, cum deficiente, & fere submersa, rerum memoria, nihilominus homines industrii, & sagaces, pertinaci quadam, & scrupulosa diligentia, ex genealogiis, fastis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis & stylis, verborum etymologiis, proverbiis, traditionibus, Archivis & instrumentis tam publicis quam privatis Historiarum fragmentis, librorum neutiquam Historicorum locis dispersis; ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conservant. Res sane operosa, sed mortalibus grata, & cum reverentia quadam conjuncta; ac digna certe, quæ deletis fabulosis nationum originibus, in locum hujusmodi commentitiorum substituatur; sed tamen eo minus habens Auctoritatis, quia paucorum Li-

centiæ

centiæ ſubjicitur, quod paucis curæ eſt.

In his *Imperfectæ Hiſtoriæ* generibus, defectum aliquem non puto deſignandum, cum ſint tanquam *Imperfecte Miſta*, ut defectus hujuſmodi ſit ex ipſa earum Natura. Ad *Epitomas* quod attinet, (Hiſtoriarum certe teredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maxime ſani fuerunt judicii, facimus; utpote quæ complura nobiliſſimarum Hiſtoriarum corpora exederint, & corroderint, atque in fæces inutiles demum redegerint.

CAP VII.

Partitio Hiſtoriæ juſtæ *in* Chronica, Vitas, & Relationes; *Earumque partium explicatio.*

At *Hiſtoria Iuſta* trium eſt generum, pro ratione *Objecti*, quod ſibi proponit repræſentandum. Aut enim *Portionem aliquam temporis* repræſentat; aut *Perſonam ſingularem* memoria dignam; aut *Actionem aliquam* ſive *rem geſtam* ex illuſtrioribus. Primum *Chronica* ſive *Annales* appellamus; ſecundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur; *Vitæ* autem, fructu & exemplis; *Relationes* rurſus ſinceritate & veritate. *Chronica* namque amplitudinem actionum publicarum, & perſonarum facies externas, & in publicum verſas, proponunt; Minora

autem, quæ tum ad Res, tum ad Perſonas pertinent, omittunt, & ſilentio involvunt. Cum vero id artificii divini ſit proprium, ut *Maxima è minimis ſuſpendat*, fit ſæpenumero, ut hujuſmodi *Hiſtoria*, majora tantum perſecuta, negotiorum pompam potius, & ſolennia, quam eorum veros fomites & texturas ſubtiliores oſtendat: quinetiam, etſi Conſilia ipſa addat, atque immiſceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quam revera habent, humanis actionibus aſpergat; ut Satyra aliqua poſſit eſſe verior humanæ vitæ tabula, quam nonnulla ex ejuſmodi Hiſtoriis. Contra *Vitæ*, ſi diligenter & cum judicio perſcribantur, (neque enim de Elogiis, & hujuſmodi Commemorationibus jejunis loquimur) quandoquidem Perſonam ſingularem pro Subjecto ſibi proponant, in qua neceſſe eſt actiones, non minus leves, quam graves, parvas quam grandes, privatas quam publicas, componi & commiſceri; ſane magis vivas & fidas rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & felicius transferre poſſis, exhibent. At *Relationes* Actionum ſpeciales (quales ſunt *Bellum Peloponneſi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catilinæ*, & ſimilia) omnino puriore & magis ſincero veritatis candore veſtiri par eſt, quam *Hiſtorias juſtas* temporum; quia argumentum in iis deligi, & ſumi poteſt habile, & definitum; atque ejuſmodi, ut de eo noti-

notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit, cum contra *Historia temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multo antiquior sit) necessario in memoria rerum sæpius fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & conjectura occupari, & suppleri satis licenter consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationum sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est. nam fatendum certe est, (cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis fere perpetuo conjuncta sint) hujusmodi relationes, præsertim si sub ipsa rerum gestarum tempora edantur, (cum sæpius vel ad gratiam, vel ad invidiam scribantur,) omnium narrationum merito maxime suspectas esse. Sed rursus huic incommodo etiam illud connascitur remedium; quod illæ ipsæ *Relationes*, cum non ex una parte solummodo, sed pro factionibus, & partium studiis, ex utraque parte semper fere edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiunt & muniunt: atque postquam contentiones animorum deferbuerint, Historico bono & prudenti, non pessima historiæ perfectioris materia, & Sementis sunt.

Quod vero ad ea, quæ in his tribus historiæ generibus desiderari videantur; dubium certe non est, quin plurimæ historiæ parti-

culares (de talibus loquimur quæ esse possint) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerump. quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucusque prætermissæ sint, quas notare perlongum esset. Cæterum exterarum Nationum Historias Exterorum curæ relinquens (*ne forte sim in aliena Rep. curiosus*) non possum non apud Majestatem tuam conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus ejus integrum; nec non Historiæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentissimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majestati tuæ futurum, atque Opus posteritati gratissimum; si quemadmodum Insula hæc magnæ Britanniæ, se nunc in unam Monarchiam coalitam, ad sequentes ætates transmittit; ita in una Historia descripta, à præteritis sæculis repeteretur; eodem modo quo Historiam decem Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi historiæ, magna certe & ardua, quo minus exacte & pro dignitate perscribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multo angustioris temporis periodum, quatenus ad historiam Angliæ, nimirum ab Unione Rosarum ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod, meo quidem judicio, majorem recipit eventuum,

quæ

quæ raro ſe oſtendunt, varietatem, quam in pari ſucceſſionum numero uſpiam in Regno Hæreditario deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixta, partim Armis, partim Jure: Ingreſſum ſiquidem ferrum aperuit, ſtabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur ſunt tempora illis initiis conſentanea; ſimillima fluctibus, poſt magnam tempeſtatem, tumores & agitationes ſuas, ſed abſque aliqua immani procella, retinentibus, atque gubernatoris prudentia, qui unus inter Anteceſſores Reges conſilio enituit, ſuperatis. Ordine proximus ſuccedit Rex, cujus actiones, licet magis impetu quam conſilio adminiſtratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas ſubinde librando, & inclinando, prout ipſæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Eccleſiaſtici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrum. Secutus eſt Rex minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud breviſſimum fuerit, inſtar febris Ephemeræ. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rurſus Regnum Fœminæ ſolitariæ, & cælibis. Hæc omnia demum excepit eventus iſte fauſtus & glorioſus; nimirum hujuſce Inſulæ Britanniæ, à toto Orbe diviſæ, in ſe unio; per quam Vetus illud oraculum, Æneæ redditum, quod requiem ei præmonſtrabat,

—— *Antiquam exquirite matrem*;

ſupra nobiliſſimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britanniæ*, *Antiquæ ſuæ Matris*, jam convenientes adimpletum ſit; in pignus & teſſeram metæ, & exitus errorum & peregrinationis jam reperti. Ita ut, quemadmodum corpora ponderoſa jactata, antequam ponant & conſiſtant, trepidationes quaſdam experiuntur; eodem modo probabile videatur, Divina Providentia factum eſſe, ut Monarchia iſta, priuſquam in tua Majeſtate, Regiaque tua Sobole, (in qua ſpero eam in perpetuum fore ſtabilitam) conſiſteret, & confirmata eſſet, has tam varias mutationes, & viciſſitudines, tanquam præludia ſtabilitatis ſuæ, ſubiret.

De *Vitis* cogitantem, ſubit quædam Admiratio, tempora iſta noſtra, haud noſſe bona ſua; cum tam rara ſit Commemoratio, & conſcriptio vitarum, eorum, qui noſtro ſæculo claruerunt. Etſi enim Reges, & qui abſolutum Principatum obtineant, pauci eſſe poſſint; Principes etiam in Rep. libera (tot Rebuſp. in Monarchiam converſis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii (licet ſub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ ſuæ famam, aut elogia arida & jejuna. Etenim hac ex parte, inventum cujuſdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans eſt. Fingit ille, in extremitate fili parcarum, numiſma quoddam,

ſeu

ſeu Monile pendere, in quo defuncti nomen impreſſum ſit: Tempus autem cultrum Atropi præſtolari, & ſtatim abſciſſo filo, numiſmata eripere, eaque aſportata, paulo poſt in fluvium Lethes ex gremio ſuo projicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numiſmata arripiunt, ac poſtquam in roſtris ipſarum pauliſper eadem circumtulerint, paulo poſt per incuriam in fluviũ decidere permittunt: Inter eas vero, Cygnos reperiri nonnullos, qui ſi numiſma aliquod cum nomine prehenderint, illico ad templum quoddam illud deferre ſolebant, immortalitati conſecratum. Hujuſmodi itaque Cygni noſtris temporibus fere defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & ſtudiis ſuis nimio pluſquam corporibus mortales, nominis ſui memoriam, veluti fumum aut auram deſpiciant,

——— *Animi nil magnæ laudis egentes*;

Quorum ſcilicet Philoſophia & ſeveritas ab ea radice pullulat, *Non prius laudes contempſimus, quam laudanda facere deſivimus*; Id tamen apud nos Salomonis judicio non præjudicabit, *Memoria juſti cum laudibus, at impiorum nomen putreſcit*: Altera perpetuo floret, alterum aut in oblivionem protinus abit, aut in odorem tetrum computreſcit. Ac propterea in eo ipſo ſtylo, vel loquendi formula, quæ recte admodum recepta eſt,

ut defunctis tribuatur, (*Felicis memoriæ, piæ memoriæ, bonæ memoriæ*) agnoſcere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipſum à Demoſthene) protulit, *Bonam famam propriam eſſe poſſeſſionem defunctorum.* Quam quidem poſſeſſionem non poſſum non notare, noſtro ævo incultam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum eſſet prorſus, ut multo major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio illuſtrior, cui non interſit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & deſcribere poſſit. Quoniam autem is perpaucorum hominum eſſe debet, qui Hiſtoriam juſtam pro dignitate conſcribat, (ut ex paucitate Hiſtoricorum vel mediocrium ſatis liquet) idcirco ſi actiones particulares, ſub tempus ipſum quo geruntur, tolerabili aliquo ſcripto memoriæ mandarentur, ſperandum eſſet, exorituros quandoque, qui Hiſtoriam juſtam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conſcribere poſſet. Illæ enim inſtar Seminarii eſſe poſſint, unde, cum uſus, hortus amplus & magnificus conſereretur.

CAP. VIII.

***Partitio** Historiæ Temporum, **in** Historiam Universalem, & Particularem, & utriusque Commoda, & Incommoda.*

HIstoria *Temporum* aut *Universalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur, illa *Universi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi* etiam ab Origine scripsisse videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia narrationum pro Historia exhibentes: Alii sui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam justa Historia complecti posse confisi sunt, conatu profecto magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita Imperiis aut Regionibus divisæ sunt, ut non habeant multa connexa; Quare juvat certe, fata, alicui seculo aut ætati destinata, veluti una tabula contenta & descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda, (qualia sunt eæ, de quibus antea locuti sumus, *Relationes*) alias forte peritura, neque prelum sæpius passura, aut saltem capita ipsorum, in hujusmodi *Historiam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conserventur. Veruntamen, si quis rem rectius perpendat, animadvertet, tam severas esse *Historiæ justæ* Leges, ut eas in tanta argumenti vastitate exercere

ercere vix liceat; adeo ut minuatur potius Historiæ Majestas molis granditate, quam amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaque persequitur, is informationis Religione paulatim remissa, & diligentia sua, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescente, aures populares, & rumores captet; & ex relationibus non admodum Authenticis, aut hujusmodi aliqua levidensi materia, Historiam conficiat. Quinetiam necesse ei erit, (ne opus in immensum excrescat,) plurima relatu digna consulto prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utilitati historiæ universalis ex diametro oppositum. Quemadmodum enim universalis historia, narrationes aliquas, quæ alias forte fuissent perituræ, conservat; ita contra sæpenumero narrationes alias satis fructuosas, quæ aliter victuræ fuissent, propter grata mortalibus rerum compendia, perimit.

Cap. IX.

Partitio alia Historiæ Temporum, *in* Annales, *&* Acta Diurna.

Etiam *Historia Temporum* recte dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ divisio, licet ex periodis temporum nomina sumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Recte enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentiæ quarundam structurarum

rarum incidit, statim subdit, *Ex dignitate pupuli Rom. repertum esse, res illustres Annalibus, talia diurnis urbis actis mandare:* Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta vero & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique judicio, valere conveniret disciplinam quandam Haraldicam, in disponendis non minus librorum, quam personarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quam Ordinum & Graduum confusio; ita etiam Auctoritati historiæ gravis haud parum derogat, si admisceantur Politicis res levioris momenti; quales sunt pompæ, & solemnitates, & spectacula, & hujusmodi. Atque sane optandum esset, ut illa ipsa distinctio in consuetudinem veniret. Nostris vero temporibus, *Diaria* in navigationibus tantum & expeditionibus bellicis, in usu sunt. Apud Antiquos certe Regum honori dabatur, ut acta Palatii sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasvero Persarum Rege; qui cum noctem ageret insomnem, *Diaria* poposcit; ubi conjurationem Eunuchorum recognovit: At in Alexandri *Diariis*, tam pusilla continebantur, ut etiam, si forte ad mensam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia complexa sunt; sed omnia promiscue & cursim *Diariis* excipiebantur, seu majoris, seu minoris momenti.

CAP. X.

Partitio secunda Historiæ Civilis, *in* Meram, *&* Mixtam.

POSTREMA vero partitio *Historiæ Civilis* ea sit, ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixturæ* celebres duæ. Altera ex *Scientia Civili*. Altera præcipue ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis narrationes aliquas, non in serie historiæ continuatas, sed ex delectu auctoris exceptas conscribat: deinde easdem recolat, & tanquam ruminet; & sumpta ab ipsis occasione, de rebus Politicis disserat. Quod genus *historiæ Ruminatæ* nos sane magnopere probamus, modo hujusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere confiteatur. *Historiam* autem *justam* ex professo scribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa filum historiæ interrumpere, intempestivum quiddam, & molestum est. Licet enim historia quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata sit, tamen Scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiam est *historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *historia Naturali*, *Regiones* ipsas, atque earum *Situs*, & *Fructus*; Ex *historia Civili*, *Urbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cœli*, quibus tractus mun-

di subjacent. In quo genere *Historiæ*, sive Scientiæ, est quod seculo nostro gratulemur. Orbis enim terrarum factus est, hac nostra ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens. Antiqui certe Zonas & Antipodas noverant,

(Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,

Illic sera rubens accendit lumina vesper.)

Idque ipsum magis per demonstrationes, quam per peregrinationes. Verum ut *Carina* aliqua parva, cœlum ipsum æmularetur; atque universum globum terrestrem, magis etiam obliquo& flexuoso, quam cœlestia solent, itinere circumiverit, ea est nostri seculi prærogativa: ita ut præsens ætas jure in Symbolo suo usurpare possit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui usurpabant *Non ultra*; atque insuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*;

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

verum & illud, quod omnem admirationem superat, *Imitabile Cœlum*; propter navigationes nostras, quibus circa universum terræ ambitum, cœlestium corporum more, volvi, & circumagi sæpius concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nautica, atque Orbe perlustrando, felicitas, de ulterioribus etiam progressibus, & Augmentis Scientiarum, spem magnam facere possit; præser-

tim

tim cum divino videatur Consilio esse decretum, ut hæc duo coæva sint: Sic enim Daniel Propheta, de novissimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt, & augebitur scientia*; quasi pertransitus, sive perlustratio mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem seculo destinarentur: Sicut magna ex parte jam completum videmus; Quandoquidem tempora nostra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas vero in aliquibus longe superent.

Cap. XI.

Partitio historiæ Ecclesiasticæ, *in* Ecclesiasticam specialem, historiam ad Prophetias, *&* historiam Nemeseos.

Historia *Ecclesiastica* in genere, easdem fere cum *historia Civili* partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *vitæ Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio vero nomine, recte dividitur in *historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine servato,) & *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemeseos* sive *Providentiæ*. Prima, *Ecclesiæ militantis tempora*, & *statum diversum* memorat: sive illa fluctuet, ut *Arca* in *diluvio*: sive itineretur, ut *Arca* in *eremo*: sive consistat,

ut *Ar-*

ut *Arca* in *templo:* hoc est, *statum Ecclesiæ in persecutione*, *in motu*, & *in pace*. In hac parte, defectum aliquem non invenio, quin supersunt in illa complura potius quam desunt: Illud sane optarem, ut massæ tam prægrandi, virtus quoque & sinceritas narrationum responderent.

Secunda pars, quæ est *historia ad Prophetias*, ex duobus Relativis constat, *Prophetia ipsa*, & ejus *Adimpletione*. Quapropter tale esse debet hujus operis institutum, ut cum singulis ex scripturis Prophetiis, eventuum veritas conjungatur; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhuc restant complendæ. Attamen in hac re, admittenda est illa latitudo, quæ Divinis vaticiniis propria est & familiaris; ut adimpletiones eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Referunt enim Auctoris sui naturam, *cui unus dies tanquam mille anni*, *&* *mille anni tanquam unus dies:* atque licet plenitudo, & fastigium complementi eorum; plerunque alicui certæ ætati, vel etiam certo momento destinetur; attamen habent interim gradus nonnullos: & scalas complementi, per diversas mundi ætates. Hoc opus desiderari statuo, verum tale est, ut magna cum sapientia, sobrietate, & reverentia tractandum sit, aut omnino dimittendum.

Ter-

Tertia Pars, quæ *Historia Nemeseos* est sane in calamos nonnullorum piorum virorum incidit, sed non sine partium studio: occupata est autem in observanda divina illa convenientia, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei voluntatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tam obscura sint Consilia & Iudicia Dei, ut *homini animali* sint penitus inscrutabilia, quinetiam sæpius eorum oculis, qui prospiciunt è tabernaculo, se subducant; Divinæ tamen Sapientiæ visum, aliquando per vices, ad suorum confirmationem, & confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in mundo, ea quasi majoribus characteribus descripta, sic proponere conspicienda, uti (sicut loquitur Propheta) *quivis etiam in cursu ea perlegere possit*; hoc est, ut homines mere sensuales & voluptarii, qui Iudicia illa divina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea unquam defigunt, tamen, quamvis propere currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt vindictæ seræ & inopinæ; salutes subito affulgentes, & insperatæ; consilia divina per ambages rerum tortuosas, & stupendas spiras, tandem se manifesto expedientia; & similia: quæ valent, non solum ad consolandos animos fidelium, sed ad percellendas & convincendas conscientias improborum.

Cap.

CAP. XII.

De Appendicibus historiæ: *qua circa* Verba *hominum* (*quemadmodum* historia *ipsa circa* facta) *versantur*: *Partitio earum in* epistolas, *&* apophthegmata.

AT non *factorum* solummodo humani generis, verum etiam *dictorum* memoria servari debet. Neque tamen dubium, quin *dicta* illa quandoque *historiæ* ipsi inserantur, quatenus ad res gestas perspicuè & graviter narrandas faciant, & deserviant. Sed *dicta* sive *verba Humana* proprie custodiunt *Libri Orationum*, *Epistolarum*, *& Apophthegmatum*. Atque *Orationes* sane virorum prudentium, de negotiis & causis gravibus & arduis habitæ, tum ad rerum ipsarum notitiam, tum ad eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præstantur auxilia ad instruendam prudentiam civilem ab *Epistolis*, quæ à viris magnis de negotiis seriis missæ sunt. Etenim ex *verbis hominum*, nil sanius aut præstantius, quam hujusmodi *Epistolæ*. Habent enim plus nativi sensus, quam Orationes; plus etiam maturitatis, quam colloquia subita. Eædem quando continuantur secundum seriem temporum, (ut fit in illis quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Ministris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores suos mittuntur; aut vicissim

vicissim ab Imperantibus ad ministros,) sunt certe ad *historiam*, præ omnibus, pretiosissima supellex. Neque *Apophthegmata* ipsa ad delectationem & ornatum tantum prosunt, sed ad res gerendas etiam, & usus civiles. Sunt enim (ut ajebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui rerum & negotiorum nodos, acumine quodam secant, & penetrant: Occasiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rursus adhiberi, & prodesse potest; sive quis ea tanquam sua proferat, sive tanquam vetera. Neque certe de utilitate ejus rei ad civilia dubitari potest, quam Cæsar Dictator opera sua honestavit; cujus Liber utinam extaret, cum ea, quæ usquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sint de *Historia*, ea scilicet parte Doctrinæ, quæ respondet uni ex *Cellis*, sive *Domiciliis Intellectus*, quæ est *Memoria*.

Cap. XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, *nempe* Poësi. *Partitio* Poëseos *in* Narrativam, Dramaticam, *&* Parabolicam. Exempla Parabolicæ *tria proponuntur.*

Iam ad *Poësin* veniamus. *Poësis* est genus doctrinæ, verbis plerunque adstrictum, rebus solutum & licentiosum; Itaque, ut initi

tio diximis, ad *Phantasiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsus rerum conjugia & divortia comminisci, & machinari solet. *Poësis* autem (ut supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* respiciat. Priore sensu, *Sermonis* quidam *Character* est: *Carmen* enim styli genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione soluta conscribi potest. Posteriore vero sensu, constituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamque juxta *historiam* collocavimus, cum nihil aliud sit, quam *Historiæ Imitatio ad Placitum*. Nos igitur in partitionibus nostris, veras doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque consuetudini & divisionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *odas*, & hujusmodi, ab instituto sermone removemus; atque ad philosophiam & artes orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poëseos*, de *Historia ad Placitum conficta*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poëseos*, verissima, atque maxime ex proprietate, præter illas Divisiones, quæ sunt ei cum *Historia* communes, (sunt enim *ficta Chronica*, *Vitæ fictæ*, *fictæ* etiam *Relationes*) ea est, ut sit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* prorsus historiam imitatur, ut fere fallat, nisi quod res

res extollat sæpius supra fidem. *Dramatica* est veluti historia Spectabilis; nam constituit imaginem rerum tanquam præsentium; historia autem tanquam præteritarum. *Parabolica* vero est historia cum typo, quæ Intellectualia deducit ad sensum.

Atque de *Poësi Narrativa*, sive eam *Heroicam* appellare placet, modo hoc intelligas de *Materia*, non de *Versu*, ea à fundamento prorsus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis spectat. Cum enim mundus sensibilis, sit anima rationali dignitate inferior, videtur *Poësis* hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque animo umbris rerum utcunque satisfacere, cum solida haberi non possint. Si quis enim rem acutius introspiciat, firmum ex *Poësi* sumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum, & varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere, quam in natura ipsa, post lapsum, reperire ullo modo possit. Quapropter, cum res gestæ, & eventus, qui veræ historiæ subjiciuntur, non sint ejus amplitudinis, in qua anima humana sibi satisfaciat, præsto est *Poësis*, quæ facta magis Heroica confingat: Cum historia vera successus rerum, minime pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poësis*, & exitus, & fortunas, secundum merita, & ex lege Nemeseos, exhibet: Cum historia vera,

ꝛra, obvia rerum ſatietate & ſimilitudine, nimæ humanæ faſtidio ſit; reficit eam *Poë-ſ*, inexpectata, & varia, & viciſſitudinum lena canens. Adeo ut *Poëſis* iſta non ſolum d delectationem, ſed etiam ad animi magni-udinem, & ad mores conferat. Quare & nerito etiam divinitatis cujuſpiam particeps ideri poſſit; quia animum erigit, & in ſubli-ne rapit; rerum ſimulachra ad animi deſi-eria accommodando, non animum rebus quod ratio facit, & hiſtoria) ſubmittendo. tque his quidem illecebris, & congruitate uo animum humanum demulcet, addito tiam conſortio Muſices, unde ſuavius inſi-uari poſſit, aditum ſibi patefecit, ut honori ierit etiam ſæculis plane rudibus, & apud Nationes barbaras, cum aliæ Doctrinæ pror-ſus excluſæ eſſent.

Dramatica autem *Poëſis*, quæ Theatrum abet pro mundo, uſu eximia eſt, ſi ſana fo-et. Non parva enim eſſe poſſet Theatri, & Diſciplina, & Corruptela: Atque Corrupte-arum, in hoc genere, abunde eſt; diſciplina lane noſtris temporibus eſt neglecta. Atta-nen licet in Rebuſp. modernis habeatur pro e ludicra actio theatralis, niſi forte nimium ahat è Satyra, & mordeat; tamen apud An-iquos curæ fuit, ut animos hominum ad vir-utem inſtitueret. Quinetiam Viris pruden-ibus, & magnis Philoſophis, veluti animo-um plectrum quoddam cenſebatur. Atque

ſane

ſane veriſſimum eſt, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cum congregati ſint, magis quam cum ſoli ſint, affectibus & impreſſionibus patere.

At *Poëſis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res ſacra videtur, & auguſta: cum præſertim Religio ipſa, ejus opera plerunque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentia, contaminata invenitur. Eſt autem uſus ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiam ad *Illuſtrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illuſtrationem*, antiquis ſæculis plurimum adhibebatur. Cum enim rationis humanæ inventa, & concluſiones, (etiam eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ ſunt) tunc temporis novæ & inſuetæ eſſent, vix illam ſubtilitatem capiebant ingenia humana, niſi propius eæ ad ſenſum, per hujuſmodi ſimulachra, & exempla, deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & ſimilitudinum, plena fuerunt. Hinc teſſera Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æſopi Fabulæ, & ſimilia. Quinetiam Apophthegmata veterum Sapientium fere per ſimilitudines rem demonſtrabant. Hinc Menenius Agrippa

apud

apud Romanos (Gentem eo seculo minime iteratam) seditionem fabula repressit. Deniq; ut Hieroglyphica Literis: ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodie etiam & semper, eximius est, & fuit, Parabolarum vigor, cum nec argumenta tam perspicua, nec vera exempla tam apta, esse possint.

Alter est usus *Poëseos Parabolicæ*, priori quasi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involucrum*; earum nempe rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam discreta esse mereatur: hoc est, cum occulta & Mysteria Religionis, Politicæ, & Philosophiæ, Fabulis & Parabolis vestiuntur. Utrum vero fabulis veteribus Poëtarum, subsit aliquis sensus mysticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipsi certe fatemur, nos in eam sententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Mysterium infusum fuisse putemus. Neque nos movet, quod ista pueris ferè, & Grammaticis relinquantur, & vilescant, ut de illis contemptim sententiam feramus: Quin contra, cum planè constet, scripta illa, quæ fabulas istas recitant, ex Scriptis hominum, post literas sacras, esse antiquissima, & longe his antiquiores fabulas ipsas; (etenim tanquam prius creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur esse instar tenuis cujusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum, in Græcorum fistulas

fistulas inciderunt. Cum vero, quæ circa harum Parabolarum interpretationem, adhuc tentata sint, per homines scilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo satisfaciant; Philosophiam secundum Parabolas antiquas, inter *Desiderata* referre visum est. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum subjungemus. Non quod res sit fortasse tanti, sed ut institutum nostrum servemus. Id hujusmodi est, ut de operibus illis, quæ inter *Desiderata* ponimus (si quid paulo obscurius) perpetuo aut *præcepta* ad opus illud instruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis forte existimet, levem aliquam tantum Notionem, de illis mentem nostram perstrinxisse, nosque Regiones sicut Augures, animo tantum metiri, neque eas ingrediendi vias nosse. Aliam aliquam partem in *Poësi* desiderari non invenimus; quin potius cum planta sit *Poësis*, quæ veluti à terra luxuriante, absque certo semine, germinaverit, supra cæteras doctrinas excrevit, & diffusa est. Verum jam *exempla* proponemus, tria tantum numero, unum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

Exem-

Exemplum primum Philosophiæ secundum Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De *Universo*, *secundum Fabulam* Panis.

ANtiqui generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longe alium generationis modum ei tribuunt. Ajunt enim Procos universos cum *Penelope* rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu *Pana* communem filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt, eum *Iovis* & *Hybreos* (id est, *Contumeliæ*,) filium fuisse. Utcunque orto, *Parcæ* illi sorores fuisse perhibentur: quæ in specu subterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur sub Dio. Effigies *Panis* talis ab antiquitate describitur: Cornutus, Cornibus in acutum surgentibus, & usque ad cœlum fastigiatis; corpore toto hispidus & villosus; barba inprimis promissa; figura biformis, humana quoad superiora, sed semifera & in capræ pedes desinente. Gestabat autem insignia potestatis; sinistra fistulam ex septem calamis compactam, dextra pedum sive baculum, superius curvum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex *pelle Pardalis*. Potestates ei & munera hujusmodi attribuuntur, ut sit Deus venatorum, etiam pastorum, & in universum Ruricolarum; Præses item montium. Erat etiam, proximus à *Mercurio*,

Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuo Choreas ducere & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyri*, & his seniores *Sileni*. Habebat insuper potestatem *terrores* immittendi, præsertim inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctam, à quo etiam in certamine victus est. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Atque narrant insuper, cum *Ceres* mœsta, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset; atque Dii omnes ad eam investigandā magnopere incubuissent, & se per varias vias dispertiti essent; *Pani* solummodo ex felicitate quadam contigisse, ut inter venandum eam inveniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apolline* de victoria Musices decertare, atque etiam *Myda* judice prælatus est; ob quod judicium *Mydas* asininas aures tulit, sed clam & secreto. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodum rari; quod mirum, inter turbam Deorum, prorsus tam profuse amatoriam, videri possit. Illud solummodo ei datur, quod *Echo* adamaret, quæ etiam uxor ejus est habita; atque unam præterea Nympham, *Syringam* nomine, in quam propter iram & vindictam *Cupidinis* (quem ad luctam provocare non reveritus esset) incensus

ſus eſt. Etiam *Lunam* quondam in altas Sylvas ſevocaſſe dicitur. Neque etiam prolem ullam ſuſcepit; (quod ſimiliter mirum eſt, cum Dii, præſertim maſculi, prolifici admodum eſſent) niſi quod ei attribuatur tanquam filia; muliercula quædam ancilla; *Iambe* nomine; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hoſpites ſolebat, ejuſque proles ex conjuge *Echo* eſſe à nonnullis exiſtimabatur. *Parabola* talis eſſe videtur.

Pan (ut & nomen ipſum etiam ſonat) *Vniverſum* ſive *Vniverſitatem Rerum* repræſentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omnino ſententia eſt, atque adeo eſſe poteſt. Aut enim à *Mercurio* eſt, verbo ſcilicet divino, (quod & Sacræ Literæ extra controverſiam ponunt; Philoſophi ipſi, qui magis Divini habiti ſunt, viderunt) aut ex *confuſis rerum ſeminibus*. Etenim quidam è Philoſophis ſemina rerum etiam ſubſtantia infinita ſtatuerunt; unde opinio de Homojomeris fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli vero magis acute & ſobrie cenſebant, ad varietatem rerum expediendam ſufficere, ſi ſemina, ſubſtantia eadem, figuris varia, ſed certis & definitis eſſent; & reliqua in poſitura & complexu ſeminum ad invicem ponebant: ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit: ad quam *Democritus* ſe applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuiſſet. At alii, licet unum rerum Prin-

cipium assererent, (Aquam *Thales*, Aërem *Anaximenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipsum principium actu unicum, potentia varium & dispensabile posuerunt, ut in quo rerum omnium semina laterent. Qui vero materiam omnino spoliatam, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt, (ut *Plato* & *Aristoteles*) multo etiam propius & propensius ad parabolæ figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* vero tanquam *Procos*: Adeo ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam distributionem reducantur, ut mundus sit, vel à *Mercurio*, vel à *Penolope* & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, ejusmodi est, ut videantur Græci aliquid de Hebræis mysteriis, vel per Ægyptios internuncios, vel utcunque, inaudivisse. Pertinet enim ad statum mundi, non in meris natalibus suis, sed post lapsum Adami, morti & corruptioni expositum, & obnoxium factum. Ille enim status, Dei, & peccati, (sive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cum *Deo similis fieri vellet*. Itaque triplex ista narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri possit, si rite & rebus & temporibus distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante confusa *Materia* (quæ tamen ipsa Dei opus erat)

erat) & subintrante *Prævaricatione*, & per eam corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata, rerum* sorores vere perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depressiones etiam, & eminentiæ, & labores, & felicitates, denique conditiones quæcunque Individui: quæ tamen nisi in Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gente) fere non agnoscuntur. Atqui ad istas conditiones tam varias, deducit Individua illa singula *Pan*, Rerum scilicet Natura; ut tanquam eadem sit res (quatenus ad Individua) catena Naturæ & filum Parcarum. Ad hæc insuper finxerunt Antiqui, *Panem* semper sub Dio morari, sed *Parcas* sub specu ingenti subterraneo habitare, atque inde maxima pernicitate ad homines subito advolare: quia *Natura*, atque Universi facies, spectabilis est & aperta; at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quod si *Fatum* accipiatur largius, ut omnem prorsus eventum, non illustriores tantum, denotet, tamen utique & eo sensu optime convenit cum Universitate Rerum; cum ex ordine Naturæ, nil tam exiguum sit, quod sine causa fiat; & rursus nil tam magnum, ut non aliunde pendeat; adeo ut fabrica ipsa Naturæ, suo sinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur; & suo tempore certa Lege prodat. Itaq; nil mirum, si *Parcæ* ut *Panis* so-

rores introductæ sint, & certe legitimæ. Nam *Fortuna* Vulgi filia est, & levioribus tantum Philosophis placuit. Sane *Epicurus*, non solum profanum instituere sermonem, sed etiam desipere videtur, cum dixit, *Præstare credere fabulam Deorum*, *quam Fatum asserere*, ac si quicquam in universo esse possit instar Insulæ, quod à rerum nexu separetur. Verum *Epicurus* Philosophiam suam naturalem (ut ex ipsius verbis patet) morali suæ accommodans & subjiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) lacesseret aut turbaret. Itaque suavitati cogitationum indulgens, potius quam Veritatis patiens, plane jugum jactavit, & tam Fati necessitatem, quam Deorum metum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate cum *Pane* satis dictum est.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura instar Pyramidis acuta est. Quippe Individua, in quibus basis naturæ exporrigitur, infinita sunt; ea colliguntur in species, & ipsas multiplices; species rursus insurgunt in genera, atque hæc quoque ascendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura, tanquam in unum coire videatur; quod *Figura* illa *pyramidali Cornuum Panis* significatur. Mirum vero minime est, *Panis* cornua etiam cœlum ferire;

ferire; cum excelsa naturæ, sive ideæ universales, ad Divina quodammodo pertingant. Itaque & catena illa *Homeri* decantata, (causarum scilicet Naturalium) ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quisquam (ut videre est) Metaphysicam, & quæ in Natura æterna, & immobilia sunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum paulisper abduxit, qui non simul in Theologiam Naturalem inciderit; adeo paratus & propinquus est transitus, à vertice illa Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Naturæ* elegantissime & verissime depingitur *hirsutum*, propter rerum radios. Radii enim sunt tanquam naturæ crines, sive villi: Atque omnia fere vel magis vel minus radiosa sunt: Quod in facultate visus manifestissimum est; nec minus in omni virtute magnetica, & operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad distans, id etiam radios emittere recte dici potest. Sed maxime omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœlestium, & præcipue Solis, maxime ex longinquo operantur & penetrant. Adeo ut superiora terræ, atque etiam interiora, ad distantiam nonnullam plane verterint & subegerint, & spiritu impleverint. Elegantior autem est figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipse, quando parte superiore ejus nube obvoluta, radii inferius erumpunt, ad aspectum *barbatus* cernitur.

Etiam corpus naturæ rectissime describi-

tur *biforme*, ob differentiam corporum superiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & constantiam, nec non Imperium in terram & terrestria, merito sub humana figura repræsentantur; cùm Natura humana ordinis & Dominationis particeps sit: Hæc autem ob perturbationem, & motus incompositos, & quod à cœlestibus in plurimis regantur, bruti animalis figura contenta esse possunt. Porro eadem corporis biformis descriptio, pertinet ad participationem specierum: Nulla enim naturæ species, simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans, & concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex planta, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque revera biformia sunt, & ex specie superiore & inferiore compacta. Acutissima autem est allegoria de *Pedibus Capræ*, propter ascensionem corporum terrestrium, versus regiones aëris & cœli, ubi etiam pensilia fiunt, & inde dejiciuntur, magis quam descendunt. Capra enim animal scansorium est, eaque è rupibus pendere, atq; in præcipitiis hærere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo destinatæ, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus & meteoris manifestissimum est. Imo non sine causa *Gilbertus*, qui de Magnete laboriosissime, & secundum viam experimentalem conscripsit, dubitationem injecit; Num non forte corpora gra-

ra gravia, post longam à terra distantiam, motum versus inferiora paulatim exuant.

Insignia autem in manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmoniæ*, alterum *Imperii*. *Fistula* enim ex *septem calamis*, concentum rerum & harmoniam, sive concordiam cum discordia mistam, (quæ ex septem stellarum errantium motu conficitur,) evidenter ostendit. Neque enim alii, præterquam septem Planetarum, inveniuntur in cœlo errores, sive expatiationes manifestæ, quæ cum æqualitate stellarum fixarum, earumque perpetua & invariabili ad se invicem distantia compositæ & temperatæ, tum constantiam specierum, tum fluxum individuorum tueri & ciere possint. Si qui vero sint Planetæ minores, qui non conspiciuntur; si qua etiam mutatio in cœlo major, (ut in Cometis nonnullis superlunaribus) videntur illa profecto tanquam fistulæ, aut omnino mutæ, aut ad tempus tantum streperæ; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam septem fistularum *Panis* non diu interturbent. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, sive *Virga*, versus superiorem partem præcipue curva est, quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo fere per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri possit, aliud revera agatur, sicut

Iosephi venditio in Ægyptum, & similia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula sedent populo convenientia, per prætextus & vias obliquas felicius quæ volunt, quam ex directo superinducunt & insinuant. Etiam (quod mirum fortasse videri possit) in rebus mere naturalibus, citius Naturam fallas quam premas: Adeo, quæ ex directo fiunt, inepta sunt, & se ipsa impediunt; cum contra, via obliqua & insinuans molliter fluat, & effectum sortiatur. *Vestis Panis* & amiculum, ingeniose admodum ex *Pelle Pardalis* fuisse fingitur, propter maculas ubique sparsas. Cœlum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur; Atque etiam res particulares fere variegatæ esse solent circa superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officium autem *Panis* nulla alia re, tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis actio, atque adeo motus & progressio, nihil aliud quam *Venatio* est. Nam & scientiæ & artes opera sua venantur; & consilia humana fines suos; atque res naturales omnes vel alimenta sua, ut conserventur, vel voluptates & delicias suas, ut perficiantur, venantur; (omnis siquidem venatio est aut prædæ, aut animi causa:) idque modis peritis & sagacibus.

Torva

Torva Leæna lupum sequitur, lupus ipse Capellam,
Florentem Cythisum sequitur lasciva Capella.

Etiam *Ruricolarum* in genere *Pan Deus* est, quia hujusmodi homines magis secundum naturam vivunt, cum in urbibus & aulis, natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud Poëtæ amatorium, verum, propter hujusmodi delicias, etiam de Natura sit,

——*Pars minima est ipsa puella sui.*

Montium autem imprimis *Præses* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atque oculis & contemplationi magis subjicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum nuncius* sit *Pan*, ea allegoria plane divina est, cum proxime post Verbum Dei, ipsa mundi imago, divinæ potentiæ & sapientiæ præconium sit. Quod & Poëta divinus cecinit, *Cœli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphæ*, animæ scilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium sunt. Hic autem merito illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque suam tanquam ducem sequantur, & circa eum infinita cum varietate, veluti singulæ more patrio, saltent, & choreas ducant, motu neutiquam cessante. Itaque acute quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis fastidium & præci-

pitationem notavit, qui memoriam, & phantasiam, & rationem, defixis præpropere oculis intuentes & contemplantes, vim cogitativam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiscitur, cogitat, & qui imaginatur, similiter cogitat; & qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique anima, sive à sensu monita, sive sibi permissa, sive in functionibus intellectus, sive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum saltat; quæ est illa Nympharum tripudiatio. Una vero perpetuo comitantur *Satyri* & *Sileni*, senectus scilicet & juventus. Omnium enim rerum est ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque rursus ætas tarda & bibula: Utriusque autem ætatis studia, vere contemplanti, fortasse ridicula & deformia videantur, instar *Satyri* alicujus aut *Sileni*, De *Panicis* autem *Terroribus* prudentissima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum & formidinem, vitæ atque essentiæ suæ conservatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere nescia est, sed *timoribus* salutaribus semper vanos & inanes admiscet; adeo ut omnia (si intus conspici darentur) *Panicis terroribus* plenissima sint; præsertim humana; & maxime omnium apud vulgum, qui superstitione (quæ vere nihil aliud quam *Panicus terror* est) in immensum laborat & agitatur,

tatur, præcipue temporibus duris,& trepidis, & adversis. Neque superstitio ista tantummodo in vulgo regnat, sed ab opinionibus vulgi etiam in sapientiores aliquando insilit, ut divine *Epicurus* (si cætera quæ de Diis disseruit ad hanc normam fuissent) locutus sit: *Non deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod vero attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per *provocationem* cum *Cupidine*; id eo spectat, quia materia non caret inclinatione & appetitu ad dissolutionem mundi, & recidivationem in illud Chaos antiquum, nisi prævalida rerum concordia (per *Amorem* sive *Cupidinem* significata) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaque bono admodum hominum & rerum fato fit, (vel potius immensa bonitate divina) ut *Pan* illud certamen adversum experiatur, & victus abscedat. Eodem prorsus pertinet & illud de *Typhone* in *retibus* implicato, quia utcunque aliquando vasti & insoliti rerum tumores sint, (id quod *Typhon* sonat) sive intumescant maria, sive intumescant nubes, sive intumescat terra, sive alia, tamen rerum natura hujusmodi corporum exuberantias atque insolentias reti inextricabili implicat & coërcet, & veluti catena adamantina devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo attribuatur, idque inter venationem; reliquis

quis autem Diis negetur, licet ſedulo quærentibus, & illud ipſum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc ſcilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philoſophis abſtractis, tanquam Diis majoribus, expectetur, licet totis viribus in illud ipſum incumbant; ſed tantummodo à *Pane*, id eſt, experientia ſagaci, & rerum mundi notitia univerſali; quæ etiam caſu quodam, ac veluti inter venandum, in hujuſmodi inventa incidere ſolet. Utiliſſima enim quæque inventa experientiæ debentur, & veluti donaria quædam fuere caſu in homines ſparſa.

Illud autem *Muſicas certamen*, ejuſque eventus, ſalutatem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & judicio humano geſtienti, & ſe efferenti, ſobrietatis vincula injicere poſſit. Duplex enim videtur eſſe Harmonia, & quaſi *Muſica*, altera Sapientiæ divinæ, altera Rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, adminiſtratio mundi & rerum, & Judicia divina ſecretiora, ſonant aliquid durum, & quaſi abſonum: Quæ inſcitia licet *aſininis Auribus* merito inſigniatur, tamen & illæ ipſæ aures ſecreto, non palam, geſtantur. Neque enim hujuſce rei deformitas à vulgo conſpicitur aut notatur.

Poſtremo minime mirum eſt, ſi nulli *Amores pani* attribuantur, præter *Conjugium Echus*;

Echus; Mundus enim ſe ipſo, atque in ſe rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, fruì vult, neque in copia deſiderio locus eſt. Itaque Mundi *Amores* eſſe nulli poſſunt, nec potiundi Cupido, (cum ſe ipſe contentus ſit,) niſi fortaſſe Amores *Sermonis*. Ii ſunt *Nymphæ Echo*, Res non ſolida, ſed vocalis, aut ſi accuratiores ſint, *Syringa*, quando ſcilicet verba, & voces, numeris quibuſdam, ſive Poëticis, ſive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter ſermones autem ſive voces excellenter ad conjugium mundi ſumitur ſola *Echo*: Ea enim demum vera eſt Philoſophia, quæ mundi ipſius voces fideliſſime reddit, & veluti dictante mundo conſcripta eſt; & nihil aliud eſt quam ejuſdem ſimulachrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, ſed tantum iterat, & reſonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas ſylvas aliquando ſevocaſſet, videtur pertinere ad congreſſum ſenſus cum rebus cœleſtibus, ſive divinis. Nam alia eſt *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem ſponte ſe demittit *Luna*; ſiquidem ad intellectum ſopitum, & à ſenſibus abductum, quandoque ſponte influunt divina: Quod ſi accerſantur & vocentur à ſenſu, tanquam à *Pane*, tum vero non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale ſub incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in Sylvis. ——

Ad

Ad mundi etiam sufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prolem non edat*. Ille enim per partes generat; per totum quomodo generare possit, cum corpus extra ipsum non sit? Nam de *Muliercula* illa *Iambe*, *Filia Panis* putativa, est sane ea adjectio quædam ad fabulam sapientissima. Per illam enim repræsentantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipsa infructuosæ, genere quasi subdititiæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum molestæ & importunæ.

Exemplum alterum Philosophiæ, secundum parabolas Antiquas in Politicis. *De Bello secundum fabulam* Persei.

PErseus, *Orientalis* cum fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Medusam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc, alias crudele & immane, etiam aspectu tam dirum atque horrendum fuit, ut eo solo homines in saxa verteret. Erat autem è *Gorgonibus* una, *Medusa*, ac sola inter eas mortalis, cum reliquæ passivæ non essent. *Perseus* igitur ad tam nobile facinus se comparans, arma ac dona à tribus Diis mutuo accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares scilicet, non axillares; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutum* denique à *Pallade*, &

de, & *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu instructus) ad *Medusam* recta perrexit, sed primum ad *Graas* divertit. Eæ sorores, ex altera parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Graa* istæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus; quos prout exire foras quamque contigerat, vicissim gestabant, reversæ autem deponere solebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ *Persao* commodarunt. Tum demum, cum se abunde ad destinata perficienda instructum judicaret, ad *Medusam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui ejus (si forsan evigilaret) se committere audebat, sed cervice reflexa, & in *Speculum* illud *Palladis* inspiciens, atque hoc modo ictus dirigens, caput *Medusa* abscidit: Ex sanguine autem ejusdem, in terram fuso, statim *Pegasus* alatus emicuit. Caput autem abscissum *Perseus* in Scutum *Palladis* inseruit. cui etiamnum sua mansit vis, ut ad ejus intuitum omnes ceu attoniti aut siderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi ratione* & prudentia. Atque primo omnis *belli susceptio* debet esse tanquam *Missio à Pallade*; non à *Venere* certe, (ut bellum Trojanum fuit) aut alia levi ex causa; quippe cum in Consiliis solidis Decreta de bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere belli* eligendo,

gendo, tria proponit fabula præcepta, sana admodum & gravia. Primum est, ut de *subjugatione Nationum finitimarum* quis non magnopere laboret. Neque enim eadem est Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio. Nam in possessionibus privatis, vicinitas Prædiorum spectatur, sed in propagando Imperio, Occasio, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis esse debent. Itaque *Perseus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minime detrectavit. Hujus rei exemplum insigne est in belligerandi diversa ratione patris & filii Regum, *Philippi* & *Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non sine maxima contentione & periculo. Quippe qui & alias, & præcipue in *Prælio Charoneo*, in ultimum discrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem bene ausus in *Persas*, Nationes infinitas subjugavit, magis itineribus quam præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clarius cernitur, in propagatione *Imperii Romanorum*. qui, pro tempore, ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverant, eodem tempore *Orientis* provincias usque ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi sunt. Etiam *Carolus Octavus* Rex *Galliæ*, *Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compositum est) non admodum facile expertus, expeditionem

tionem illam *Neapolitanam* longinquam, admiranda quadam facilitate & felicitate transegit. Habent certe hoc bella longinqua, ut cum iis manus conferatur, qui Militiæ & Armis invasoris minime sint assueti. quod in finitimis secus se habet. Etiam & apparatus in hujusmodi expeditionibus solet esse diligentior & instructior; & terror apud hostes ex ipso ausu & fiducia major. Neque etiam fere possit fieri in illis expeditionibus remotis, per hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diversio aliqua aut invasio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis sæpius adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis finitimis, Occasionum delectus in angusto versatur; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eo transferre bellum, ubi aut disciplina militaris maxime est enervata, aut vires nationis plurimum attritæ & consumptæ, aut dissidia civilia opportune oborta, aut aliæ hujusmodi commoditates se ostendant. Secundum est, ut semper subsit *Causa Belli* justa, & pia, & honorifica, & favorabilis: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impensas conferentibus, addit, & societates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter causas autem belli, admodum favorabilis est, ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides, sub quibus populus succumbit, & prosternitur sine animis & vigore,

re tanquam sub *Aspectum Medusæ*; quo etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certe magna religio fuit, strenue & impigre accurrere ad socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiam bella ob vindictam justam fere semper felicia fuerunt, sicut bellum adversus *Brutum* & *Cassium*, ad vindicandam mortem *Cæsaris*; *Severi* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunii Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*. Denique quicunque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium ut in omni bello suscipiendo vera sit *Æstimatio virium*; atque recte perpendatur, utrum bellum sit tale, quod confici & ad exitum perduci possit, ne quis vastas & infinitas spes persequatur. Prudenter enim *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas bella repræsentantur) eam delegit, quæ in sua natura mortalis erat, neque ad impossibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo bello deliberationem subeunt, hæc præcipit fabula, reliqua ad belligerationem ipsam pertinent.

In bello maxime omnium prosunt illa tria *Dona Deorum*, adeo ut Fortunam ipsam fere regant & trahant. Accepit enim *Perseus* *Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade*: Neque caret allegoria, eaque prudentissima, quod *Alæ* illæ *Celeritatis* in rebus conficien-

iciendis (cum Celeritas in bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus, non humeris additæ; quia non tam inprimis belli aggressibus, quam in iis, quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit; quam quod prosecutiones, & subsidiarii impetus, initiorum alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis* (quæ homines invisibiles reddere solebat) manifesta parabola est. Nam *Consiliorum occultatio* post *celeritatem*, maximi ad bellum est momenti. Cujus etiam Celeritas ipsa, pars magna est. Celeritas enim consiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, ut unus bello præsit, cum mandatis liberis; Consultationes enim cum multis, habent aliquid potius ex *Cristis Martis*, quam ex *Galea Plutonis*. Eodem spectant prætextus varii, & designationes ancipites, & famæ emissariæ, quæ oculos hominum aut perstringunt, aut avertunt, atque vera consiliorum in obscuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & suspicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia, *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minus interest, *Consilia Hostium* explorare, quam sua occultare. Itaque *Galeæ Plutonis* adjungendum est *Speculum Palladis*, per quod hostium vires, inopia, occulti fautores, dissidia & factiones, progressus, consilia cernantur.

nantur. Quoniam vero tantum fortuito run susceptit ratio belli, ut nec in consiliis proprii occultandis, nec in hostium explorandis, nec in celeritate ipsa, multum fiduciæ ponendum sit, ideo ante omnia sumendum *Palladis Scutum*, *Providentia* scilicet, ut quam minimum *Fortunæ* relinquatur. Huc pertinent, explorato vias inire, Castra diligenter munire, (quod in militia moderna in desuetudinem fere abiit; Castra vero instar urbis munitæ, Romanis adversos prælii eventus erant) acies stabilis & ordinata, non nimium fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; denique omnia quæ ad solidam & sollicitam Defensivam spectant: cum plus valeat utique in Bellis *Scutum Palladis* quam *Gladius* ipse *Martis*. Verum *Perseo* utcunque copiis aut animis instructo, restat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Græas*. *Græa* autem *proditiones* sunt, bellorum scilicet sorores, non Germanæ illæ quidem, sed generis nobilitate quasi impares. Bella enim generosa, proditiones degeneres & turpes. Earum descriptio elegans est, ut *Canæ* à nativitate sint, & tanquam *Vetulæ*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* est. Omnis enim factio, à statu quopiam alienata, &

ta, & in proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque hujusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est. nam quicquid didicerunt & noverunt, fere per manus ab una ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quasi ore mordent, & eadem scandala jactant; ut si unam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istæ *Grææ* conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præsertim ut *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent; *Oculum* ad judicia; *Dentem* ad rumores ferendos; & invidiam conflandam, & animos hominum sollicitandos. Postquam vero omnia bene fuerint ad bellum præparate disposita, illud inprimis curandum, quod *Perseus* fecit, ut *Medusa dormiens* inveniatur. Prudens enim belli susceptor semper fere hostem assequitur imparatum, & securitati propiorem. Denique in ipsis belli actionibus atque insultibus, ille *Intuitus* in *speculum Palladis*, adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa pericula res hostium acute & attente introspicere possunt; at in ipso Periculi articulo, aut terrore, offunduntur, aut pericula nimium præcipites & à fronte spectant: unde in illa temere ruunt, vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet, sed in *speculum Palladis*, *cervice reflexa*, inspiciendum, ut impetus recte dirigatur, absque vel terrore, vel furore.

A bel-

A bello perfecto & victoria, sequuntur effecta duo. *Pegasi* illa *Generatio & Excusatio*. quæ satis evidenter *Famam* denotat quæ per omnia volat, & victoriam celebrat & reliquias belli faciles & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusæ* in *Scuto*; siquidem nullum præsidii genus huic ob præstantiam comparari possit. *Unicum* enim *facinus insigne* & memorabile, feliciter gestum & perpetratum, omnes hostium motus obrigescere facit, atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophiæ secundum Parabolas antiquas, in Moralibus. *De Cupiditate, secundum fabulam* Dionysi.

NArrant, *Semelem*, *Iovis* pellicem, postquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obstrinxisset, petiisse, ut ad amplexus suos accederet talis, qualis cum *Iunone* consuesset. Itaque illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero gestabat, à Patre exceptus, in femur ejus insutus est, donec mesnes fœtui destinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque Puer, quod Jovem, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, Dionysi nomen accepit. Postquam autem editus esset; apud *Proserpinam* per aliquot annos nutritus est. Cum vero adultus esset, ore fere muliebri con-

conſpiciebatur, ut ſexus videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & ſepultus quondam erat ad tempus, & non ita multo poſt revixit. Atque prima juventa vitis culturam, atque adeo vini confectionem & uſum primus invenit, & edocuit. ex quo celebris factus, & inclytus orbem terrarum ſubjugavit, & ad ultimos Indorum terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa eum ſubſultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus*, & alii. Quin & *Muſæ* comitatui ejus ſe adjungebant. Uxorem autem ſibi ſumpſit *Ariadnem*, à *Theſeo* deſertam & relictam. *Arbor* ei ſacra erat *Hedera*. Etiam ſacrorum & ceremoniarum inventor & inſtitutor habebatur; ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque inſuper crudeles. Furores quoque immittendi poteſtatem habebat. Certe in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille, dum arbore conſcenſa ſpectator eorum, quæ agerentur, curioſus eſſe voluiſſet; Hic, cum lyram ſuaviter & perite pulſaret. Atque hujus Dei res geſtæ, cum *Iovis* rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad *mores* pertinere, ut vix quicquam in Philoſophia Morali melius inveniatur. Deſcribitur autem ſub *Perſona Bacchi*, *Natura Cupiditatis*, ſive affectuum & perturbationum animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origo Cupiditatis* omnis, licet nocentiſſimæ, non alia eſt, quam

Bonum Apparens. Sicut enim virtutis mater est bonum existens, similiter cupiditatis mater est bonum apparens. Altera *Iovis* (sub cujus persona anima humana repræsentatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Iunonis* honores æmuletur, tanquam *Semele.* Concipitur vero *Cupiditas* in *voto illicito*, prius temere concesso, quam rite intellecto & judicato. Atque postquã effervescere cœperit, *Mater* ejus (natura scilicet & species boni) *nimio incendio* destruitur & perit. Processus autem cupiditatis à conceptu suo talis est: Illa ab *animo humano* (qui ejus est genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipue in *inferiore parte* ejus, tanquam *femore*; atque animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut actiones & decreta ab ea impediantur, & claudicent. Quinetiam postquam consensu & tempore confirmata est, & in actus erumpit, ut jam quasi *menses compleverit*, & edita plane sit atque nata, primo tamen ad tempus nonnullum apud *Proserpinam* educatur, id est, *latebras quærit*; atque clandestina est, & quasi subterranea; donec remotis *pudoris* & *metus frænis*, & coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextum sumit, aut infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui sexus* esse. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclare, *Bacchum mortuum reviviscere:* Videntur enim affectus quandoque sopiti, atque extincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem: siqui-

ſiquidem præbita materia, & occaſione, reſurgunt.

De *Inventione Vitis* parabola prudens eſt: Omnis enim affectus ingenioſus eſt admodum & ſagax, ad inveſtigandum ea, quæ ipſum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cujuſcunque generis excitandas & inflammandas potentiſſimum eſt, & maxime efficax, atque eſt Cupiditatibus in genere inſtar *fomitis cōmunis.* Elegantiſſime autem ponitur *Affectus* ſive *Cupiditas, Provinciarum ſubjugator*, & expeditionis infinitæ ſuſceptor: Nunquam enim partis acquieſcit, ſed appetitu infinito, neque ſatiabili, ad ulteriora tendit, & novis ſemper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus ſtabulant*, & ad *Currum* eorum ſubinde *juguntur.* Poſtquam enim *Affectus Curulis* eſſe cœperit, non *pedeſtris*, ſed victor rationis, & quaſi Triumphator factus, in omnes, qui adverſantur aut ſe opponunt, crudelis eſt, & indomitus, ac immitis. Facetum autem eſt, quod circa *Currum Bacchi* ſubſultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipſo, & Geſtu, indecoros & inconditos, ſubſultorios & deformes; adeo ut qui ſibi ipſi fortaſſe in aliquo affectu (veluti ira, arrogantia, amore) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conſpiciuntur autem in *Cupiditatis comitatu Muſæ*. Neque enim reperitur ullus fere affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua

doctrina. Hac enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, Musarum Majestatem in immensum minuit, ut, cum duces vitæ & signiferi esse debeant, sint non raro Cupiditatum pedissequæ, & oblectatrices.

Inprimis vero nobilis est illa Allegoria, *Bacchum amores* suos in eam effudisse, quæ ab alio *relicta* erat & fastidita. Certissimum enim est, affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque norint omnes, qui affectibus suis servientes & indulgentes, pretium potiundi in immensum augent, (sive honores appetant, sive amores, sive gloriam, sive scientiam, sive alia quæcunque) se *res relictas* petere; & à compluribus, per omnia fere secula, post experimentum, dimissas & repudiatas. Neque Mysterio caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit. hoc enim duplici modo convenit. Primum, quod *Hedera hyeme virescat*; deinde, quod circa tot *res* (arbores, pariete, ædificia) *serpat*, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam Antiperistasin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) virescit, ac vigorem acquirit: Secundo, *affectus* aliquis in humana anima prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumsepit*; neque fere quicquam purum invenias, quo illa Claviculas suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis fere *male-sanus affectus in pravis Religionibus*

nibus luxurietur: adeo ut Hæreticorum colluvies Bacchanalia Ethnicorum superarit; quorum etiam superstitiones, non minus cruentæ, quam turpes extiterunt. Neque itidem mirum est, si *Furores à Baccho* immitti putentur, cum & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor brevis* sit, &, si vehementius obsideat & incumbat, in Insania sæpius terminentur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentem Parabolam habet; cum affectus quisque prævalidus erga duas res sit aspertrimus atque infensissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera, *Admonitio salutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, si illa inquisitio fiat tantum contemplationis aut spectandi gratia, tanquam arbore conscensa, absque omni animi malignitate; Neque rursus, si admonitio illa, multa cum suavitate & dexteritate adhibeatur; Verum utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremo, illa *Confusio Personarum Iovis* & *Bacchi*, ad Parabolam recte traduci potest; quandoquidem *Res gestæ nobiles*, & claræ, atque merita insignia & gloriosa, interdum à *Virtute* & recta ratione & magnanimitate, interdum autem à *latente affectu* & occulta Cupiditate (utcunque famæ & laudis celebritate utraque res pariter gaudeat) proveniant: ut non facile sit distinguere facta *Dionysi* à factis *Iovis*.

Verum in Theatro nimis diu moramur; transeamus ad Palatinum Animi; cujus limina majori cum veneratione & cura ingredi convenit.

Francisci Baconis De Verulamio, Vice-Comitis sancti Albani, *De dignitate & augmentis scientiarum,* Liber Tertius.

Ad Regem suum.

Caput I.

Partitio Scientiæ in Theologiam *&* Philosophiam. *Partitio* Philosophiæ *in* Doctrinas *tres;* *De* Numine, *de* Natura, *de* Homine. *Constitutio* Philosophiæ Primæ, *ut Matris communis omnium.*

Historia omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potius officio, quam Lucis perfungitur: *Poësis* autem doctrinæ tanquam somnium: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in se habere Divini; quod etiam somnia vendicant. Verum jam tempus est mihi, ut evigilem, & me humo attollam, *Philosophiæ* & *Scientiarum* liquidum æthera secans.

Scientia aquarum similis est. Aquarum aliæ descendunt cœlitus, aliæ emanant è terra. Etiam *Scientiarum* primaria partitio sumenda est ex fontibus suis. Horum alii in alto siti sunt, alii hic infra. Omnis enim *Scientia* duplicem sortitur

titur informationem. Una inspiratur divinitus, altera oritur à sensu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur, Scientiam; Cumulativa ea est, non Originalis: sicut etiam fit in aquis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivulis in se receptis, augescunt. Partiemur igitur Scientiam, in *Theologiam* & *Philosophiam*. *Theologiam* hic intelligimus *Inspiratam* sive Sacram, non *Naturalem*; de qua paulo post dicturi sumus. At illam (*Inspiratam* nimirum) ad ultimum locum reservabimus, ut cum ea sermones nostros claudamus; cum sit portus, & Sabbathum humanarum contemplationum omnium.

Philosophiæ autem Objectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidem *Radius* Rerum. *Natura* enim percutit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter medium inæquale (Creaturas scilicet) *Radio refracto*; *Homo* vero, sibi monstratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Natura*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem Partitiones *Scientiarum* non sunt lineis diversis similes, quæ coëunt ad unum angulum; sed potius ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco, (qui etiam truncus ad spatium nonnullum integer est & continuus, antequam se partiatur in ramos;) idcirco postulat res, ut priusquam prioris partitionis membra persequamur, constituatur una *Scientia Universalis*, quæ sit Mater reliquarum, & habeatur in progressu

Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequam viæ se separent, & disjungant. Hanc *Scientiam*, *Philosophia prima*, sive etiam *Sapientia* (quæ olim *Rerum Divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur) nomine insignimus. Huic autem *Scientia* nulla alia opponitur; cum ab aliis Scientiis, potius limitibus, intra quos continetur, quam rebus & subjecto differat, fastigia scilicet rerum tantummodo tractans. Hanc ipsam utrum inter *Desiderata* reponere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam,& massam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*; ex *Logica*; ex partibus quibusdam *Physica*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compositam, & congestam, & sublimitate quadam sermonis, Hominum qui se ipsos admirari amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos vero, misso fastu, id tantum volumus, ut designetur aliqua *Scientia*, quæ sit Receptaculum *Axiomatum*, quæ particularium Scientiarum non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratia, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia:* Regula est ex *Mathematicis:* Eadem & in *Ethicis* obtinet,quatenus adJustitiam Distributivam;Siquidem in Justitia Commutativa, ut Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis postulat: at in Distributiva, nisi Imparia Imparibus præstentur, iniquitas fuerit maxima. *Qua in eodem ter-*

tio

tio conveniunt, & inter se conveniunt: Regula est itidem ex *Mathematicis*; Verum simul tam potens in *Logica*, ut Syllogismi sit Fundamentum. *Natura se potissimum prodit in minimis*: Regulà est in *Physicis*, tam valida, ut etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam recte adhibuit Aristoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familia. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Physicis*; hoc modo prolata, *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur*: Eadem competit *Theologiæ Naturali*, sic variata; *Omnipotentiæ sunt opera: Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere*: Quod etiam Scriptura testatur, *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia*: Regula est in *Physicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut recte notavit Machiavellus) cum illa, quæ interitum Rerump. maxime prohibent, nihil aliud fere sint, quam reformatio earum, & reductio ad antiquos mores. *Putredo serpens, magis contagiosa est, quam matura*; Regula est in *Physicis*, eadem insignis etiam in *Moralibus*; cum Homines profligatissimi, & maxime facinorosi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quam qui aliquid videntur habere sanitatis & virtutis, & ex parte tantum mali sunt. *Quod conservativum est formæ majoris, id activitate potentius*: Regula est in *Physicis*. Etenim, ut non abscindatur ipse rerum nexus, nec

detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conservandam fabricam Universi. Ut vero gravia congregentur ad massam terræ, facit ad conservandam tantum regionem densorum. Itaque prior motus posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*. Nam quæ faciunt ad conservandam ipsam Politiam in sua Natura, validiora sunt, quam quæ ad Bene esse Particularium in Republ. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologia*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ est virtus maxime communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperistasin Contrarii:* Regula est in *Physicis*. Eadem mira præstat in *Politicis*; cum omnis factio, ex contraria ingruente, vehementer irritetur. *Tonus discors in concordem acutum desinens, Concentum commendat:* Regula est *Musica*. Eadem in *Ethicis* & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Musicus, *à clausula* aut *cadentia*, (quam vocant) cum jamjam *adesse videatur, placidè elabendi*; convenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi. Fidium sonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ insiliens, Oculis;

— *Splendet tremulo sub lumine Pontus.*

Organa Sensuum cum Organis Reflexionum conveniunt.

Hoc in *Perspectiva* locum habet; Oculus enim similis speculo, sive aquis. Et in *Acoustica*; Instrumentum enim auditus obici intra cavernam simile. Hæc pauca enumerasse sufficiet ad exempla.

exempla. Quinimo *Magia Persarum* (quæ in tantum est celebrata) in eo potissimum versabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, symbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, similitudines meræ sunt, (quales hominibus fortasse parum perspicacibus videri possint) sed plane una eademque naturæ vestigia aut signacula, diversis materiis & subjectis impressa. Atque hæc res adhuc sedulo tractata non est. Invenias fortasse in scriptis, quæ ab ingeniis celsioribus promanarunt hujusmodi *Axiomata* raro & sparsim inserta, ex usu Argumenti quod tractant: Corpus vero aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam primitivam & summariam ad *Scientias*, nemo composuit; cum tamen sit res ejusmodi, quæ insigniter Naturam unam faciat; quod *Philosophia prima* munus esse autumant.

Est & alia hujus *Philosophia prima* pars, quæ, si ad vocabula respicias, vetus est; si ad rem, quam designamus, nova. Est autem Inquisitio de *Conditionibus adventitiis Entium*, (quas *Transcendentes* dicere possumus) *Pauco, Multo*; *Simili, Diverso*; *Possibili, Impossibili*; etiam *Ente*, & *Non Ente*, atque ejusmodi. Quandoquidem enim ista sub *Physica* proprie non cadant; Dissertatio autem Dialectica ea, circa magis ad argumentandi rationes, quam ad rerum existentiam sit accommodata, consentaneum omnino est, ut hæc Contemplatio (in qua non parum est dignitatis & utilitatis) haud

deseratur prorsus, sed in scientiarum partitionibus, nonnullum saltem inveniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longe alio, quam quo tractari solet, modo. Exempli gratia: Nemo qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, ut causa reddatur, cur alia in Natura, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Non certe. Fieri non potest, in Rerum Natura, tanta sit copia auri, quanta ferri; tanta rosæ, quanta graminis; tanta specificati, quanta non specificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili* & *Diverso* disseruit, satis explicavit, cur quasi perpetuo inter *species diversas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt speciei ambiguæ; veluti muscus inter putredinem & plantam; pisces qui hærent & loco non moventur, inter plantam & animal; sorices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex putredine & ex semine prognata; vespertiliones inter aves & quadrupedes; pisces volantes (qui jam notissimi sunt) inter aves & pisces; phocæ inter pisces & quadrupedes; & alia hujusmodi. Neque rursus causam indagavit quispiam, cur cum *similia similibus gaudeant*, ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit; neque aurum ipsum aurum, licet argentum vivum alliciat. Circa hæc, & similia, in Disceptatione de *Transcendentibus* illis, altum est silentium: Orationis enim apices, non rerum subtilitates, secuti sunt homines. Quamobrem horum *Transcendentium* sive *Conditionum Entium adventitiarum* inquisitionem

nem veram, & ſolidam, ſecundum naturæ, non ſermonis leges, *Philoſophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philoſophia prima* (ſive de *Sophia*) quam inter *Deſiderata* haud immerito retulimus, hæc dicta ſint.

CAP. II.

De Theologia Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus; *quæ ejuſdem eſt* Appendix.

COllocata igitur ſua in ſede *Communi Scientiarum Parente*, inſtar Berecynthiæ tanta gaudentis cœleſti ſobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

revertamur ad partitionem illam trium *Philoſophiarum*, *Divinæ*, *Naturalis*, & *Humanæ*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philoſophia* etiam *Divina* recte appellatur. Definitur autem hæc, ut ſit talis *Scientia*, ſeu potius *Scientiæ* ſcintilla, qualis de Deo haberi poteſt, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum: & ratione Objecti ſane Divina, ratione informationis, naturalis cenſeri poteſt. Hujus *Scientiæ* limites ita vere ſignantur, ut ad Atheiſmum confutandum, & convincendum, & ad legem naturæ informandam, ſe extendant; ad religionem autem adſtruendam non proferantur. Quamobrem nec Deus unquam edidit miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipſo naturæ Lumine ad notitiam Dei perduci; verum miracula ad converten-

vertendos idololatras & superstitiosos designata sunt, qui Numen agnoverunt, sed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non sufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam ostendunt opera ejus, imaginem autem minime; sic Opera Dei, Conditoris omnipotentiam & Sapientiam ostendunt, Imaginem ejus haudquaquam depingunt. Atque hac in re, Ethnicorum opinio à sacra veritate recidit. Illi siquidem Mundum Imaginem Dei statuebant, Hominem Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uspiam Imago dicatur, sed solummodo Opus Manuum ejus; Hominem vero Imaginem Dei immediate substituunt. Quocirca, quod sit Deus, quod rerum habenas tractet, quod summe Potens, quod Sapiens & Præscius, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adorandus, etiam ex operibus ejus demonstrari, & evinci potest: & admirabilia complura secreta attributa ejus, & multo magis circa regimen & dispensationem super universum, etiam sobrie ex iisdem elici & manifestari queunt; estque istud argumentum à nonnullis utiliter pertractatum. Verum ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de fidei mysteriis vel ratiocinari, vel etiam suadere vehementius, aut rursus ea curiosius introspicere, & ventilare, & de modo Mysterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. *Da fidei quæ fi-*

dei

dei sunt. Nam vel Ethnici, in illustri illa & divina de aurea catena fabula, hoc ipsum concedunt, *quod Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terra ad Cœlum.* Quare frustra sudaverit, qui cœlestia Religionis arcana, nostræ rationi adaptare conabitur: Decebit potius, mentes nostras ad cœlestis veritatis Thronum adorandum attollere. In hac igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantum abest, ut defectum aliquem observem, ut excessum potius reperiam; ad quem subnotandum paulum sum digressus, propter maxima incommoda & pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philosophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudit, & Philosophiam Phantasticam & Superstitiosam.

Secus est, quod ad *Angelorum* & *Spirituum* Naturam attinet; quæ nec inscrutabilis est, nec interdicta; ad quam etiam, ex affinitate, quam habet cum anima humana, Aditus magna ex parte est patefactus. Præcipit certe Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, & religione Angelorum, ingerens se in ea, quæ non novit.* Attamen si hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem scilicet, qualis Deo debetur, Angelorum; & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ sortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quam quis revera adeptus sit, venditantes. Cæterum sobria circa illos inquisitio, quæ vel per rerum

rerum corporearum ſcalam ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in anima humana, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur. Idem de *Spiritibus* ſtatuendum *Immundis*, qui à ſtatu ſuo deciderunt. Conſortium cum iis, atque uſus operæ eorum, illicitus eſt, multo magis qualiſcunque cultus vel Veneratio. At contemplatio & cognitio illorum naturæ, poteſtatis, illuſionum, non ſolum ex locis Scripturæ Sacræ, ſed ex ratione, aut experientia, haud poſtrema pars eſt ſapientiæ ſpiritualis. Sic certe Apoſtolus, *Strategematum ejus non ignari ſumus*. Ac non minus *Dæmonum* Naturam inveſtigare in *Theologia Naturali* conceditur, quam *Venenorum* in *Phyſica*, aut *Vitiorum* in *Ethica*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis* & *Dæmonibus*, inter *Deſiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis ſit tentata: Æquius eſſet, ut Scriptorum in hoc genere pars haud parva, aut vanitatis, aut ſuperſtitionis, aut ſubtilitatis inutilis, arguantur.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ *in* Speculativam *&* Operativam: *quodque illa duæ, & in intentione Tractantis, & in Corpore Tractatus ſegregari debeant.*

MIſſa igitur *Theologia Naturali* (cui inquiſitionem de *Spiritibus*, ut *appendicem* attribuimus) accedamus ad ſecundam partem, videlicet illam de *Natura*, ſive *Philoſophiam Naturalem*.

ralem. Optime Democritus; *Scientiam de Natura, in profundis Mineris, sive Puteis latere demersam.* Non male Chymici: *Vulcanum alteram Naturam esse, quinetiam id celeriter perficere, quod Natura per ambages, & temporis moras solet.* Quidni igitur *Philosophiam* in duas partes secemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo constituamus *Philosophorum Munera*, *Operarios in Mineris*, *& Fabros?* Sane utcunque videamur hæc per lusum loqui; tamen hujus generis partitionem utilissimam esse censemus, cum proponetur vocabulis familiaribus & scholasticis; hoc est, ut dividatur *Doctrina de Natura*, *in inquisitionem causarum*, & *productionem effectuum*; *Speculativam & Operativam.* Altera Naturæ viscera perscrutatur, altera Naturam veluti super incudem efformat. Neque me fugit quam arcto copulentur vinculo, *Causa* & *effectus*, ut explicationem eorum aliquatenus conjungi sit necesse. Attamen quandoquidem omnis solida & fructuosa *Naturalis Philosophia*, duplicem adhibeat scalam, eamque diversam; *Ascensoriam* & *Descensoriam*; Ab *Experientia* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *nova Inventa*, consultissimum judico, ut hæ duæ Partes, *Speculativa* & *Operativa*, & in intentione Tractantis, & in corpore Tractatus, separentur.

CAP. IV.

Partitio doctrinæ speculativæ de Natura, *in* Physicam Specialem, *&* Metaphysicam: *quarum* Physica

Cau-

Causam Efficientem *&* Materiam; Metaphysica Causam Finalem *&* Formam *inquirit.* *Partitio* Physicæ *in* doctrinas de Principiis rerum, de fabrica rerum *sive* de mundo, *&* de varietate rerum. *Partitio* Physicæ de varietate rerum, *in* doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abstractis. *Partitio* doctrinæ de Concretis, *rejicitur ad easdem partitiones, quas suscipit* historia naturalis. *Partitio* doctrinæ de Abstractis *in* doctrinam de Schematismis Materiæ, *&* doctrinam de Motibus. *Appendices duæ* Physicæ speculativæ, Problemata naturalia, Placita antiquorum Philosophorum. *Partitio* Metaphysicæ, *in* doctrinam de Formis, *&* doctrinam *de* Causis Finalibus.

NAturalis *Philosophiæ* partem, quæ *Speculativa* est, & Theorica, in *Physicam Specialem*, & *Metaphysicam* dividere placet. Atque in hac partitione attendant homines, nos vocabulum *Metaphysicæ* usurpare, sensu à recepto & vulgato discrepanti. Hic autem locus admonendi videtur, de nostro, in genere, circa usum vocabulorum, instituto. Id hujusmodi est, ut tam in præmisso vocabulo *Metaphysicæ*, quam in aliis, ubi conceptus & notiones nostræ novæ sunt, & à receptis recedunt, maxima certe cum Religione antiqua vocabula retineamus. Cum enim futurum speremus, ut ordo ipse, & dilucida rerum explicatio, quam subjungere conamur, nos à prava vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omnino avemus (quatenus sine veritatis ac scientiarum dispendio fieri possit) vel minimum ab antiquorum aut opinioni-

bus

ous aut loquendi more deflectere. Qua in re Aristotelis confidentiam proinde subit mirari; qui impetu quodam percitus contradictionis, & bellum universæ Antiquitati indicens, non solum nova artium vocabula pro libitu cudendi licentiam usurpavit; sed etiam priscam omnem sapientiam extinguere & delere annisus est. Adeo ut neque nominet uspiam authores antiquos, neque dogmatum eorum mentionem ullam faciat, nisi quo aut homines perstringeret, aut placita redargueret. Sane si famam nomini suo, ac sequacium turbam affectaverit, hoc rationibus suis inprimis accommodatum. Siquidem in veritate Philosophica asserenda, & recipienda, idem contingit, quod in veritate divina; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me, si quis venerit in nomine suo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœlesti Aphorismo, (si, quem præcipue designaverit, spectemus; nempe Antichristum omnium sæculorum Impostorem maximum) colligere licet, istud ipsum, *Venire in nomine suo*, nulla Antiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habita ratione, rem mali ominis esse ad veritatem; utcunque eam sæpenumero comitetur illa fortuna, *Eum recipietis.* Cæterum de viro tam eximio certe, & ob acumen ingenii mirabili, Aristotele, crediderim facile, hanc ambitionem eum à discipulo suo accepisse, quem fortasse æmulatus est; ut sic ille omnes nationes, hic omnes opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in contemplationibus sibi conderet.

Quan-

Quanquam fieri possit, ut apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ, simili cum discipulo suo titulo insigniretur.

Felix terrarum prædo, non utile mundo
Editus exemplum: ——

Eodem modo,

Felix doctrinæ prædo, &c.

Nobis vero ex altera parte (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in literis fœdus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *usque ad aras*; atque vocabula antiqua retinere, quanquam sensum eorum & definitiones sæpius immutemus; secundum moderatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum statu novato, verborum tamen solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratuum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphysicæ*, nostro sensu. Patet ex iis, quæ supra disseruimus, disjungere nos *Philosophiam primam* à *Metaphysica*, quæ hactenus pro re eadem habitæ sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philosophiæ portionem* posuimus. Atqui *Philosophiæ primæ* communia & promiscua *Scientiarum Axiomata* assignavimus. Etiam *Relativas*, & *Adventitias Entium Conditiones*, (quas *Transcendentes* nominavimus) *Multum*, *Paucum*; *Idem*, *Diversum*; *Possibile*, *Impossibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id solummodo cavendo, ut Physice, non Logice tra-

tractentur. At inquisitionem de *Deo, Vno, Bono, Angelis, Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quæri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysicæ* relinquatur? Certe ultra Naturam nihil, sed ipsius Naturæ pars multo præstantissima. Atque profecto, citra veritatis dispendium, hucusque de veterum sententia respondere liceat, *Physicam* ea tractare, quæ penitus in Materia mersa sunt, & Mobilia; *Metaphysicam* Abstracta magis, & Constantia. Rursus *Physicam* in Natura supponere existentiam tantum, & motum, & naturalem necessitatem: At *Metaphysicam* etiam mentem & Ideam. Nam huc forte redit ea, quam dicemus, res. Verum nos eam, missa sermonis sublimitate, perspicue & familiariter proponemus. Partiti sumus *Naturalem Philosophiam*, in *causarum inquisitionem*, & *productionem effectuum. Inquisitionem Causarum* in *Theoricam* conjecimus. Eam in *Physicam* & *Metaphysicam* partiti sumus. Ergo necesse est, ut vera differentia harum sumatur ex natura causarum, quas inquirunt. Itaque absque aliqua obscuritate, aut circuitione *Physica* est, quæ inquirit de *Efficiente* & *Materia*; *Metaphysica*, quæ de *Forma* & *Fine*.

Physica igitur *Causarum* vaga, & incerta, & pro modo subjecti, mobilia complectitur; *causarum* constantiam non assequitur.

Limus ut hic durescit, & hac ut cera liquescit,
Vno eodemque igne. ———

Ignis

Ignis duritiei causa, sed in limo; Ignis colliquationis causa, sed in cera. Partiemur autem *Physicam* in *doctrinas* tres. *Natura* enim aut *Collecta in unum*; aut *fusa* & *sparsa* est. Colligitur vero in unum *Natura*, aut propter *communia rerum omnium principia*; aut propter *unicam integralem universi fabricam*. Itaque hæc *Vnio Naturæ* duas peperit *Physicæ* partes: unam de *principiis rerum*; alteram de *fabrica Vniversi*, sive de *mundo*, quas etiam *Doctrinas de summis* appellare consuevimus. Tertia doctrina (quæ de *Natura sparsa* sive *fusa* tractat) *omnimodam rerum varietatem*, & *summas minores* exhibet. Ex his igitur patet, tres omnino reperiri *doctrinas Physicas*. De *Principiis Rerum*; De *Mundo* sive de *Fabrica Rerum*; & de *Natura multiplici* sive *sparsa*; quæ postrema (ut diximus) omnimodam rerum varietatem continet; estque veluti glossa prima, aut Paraphrasis circa Naturæ interpretationem. Harum trium partium *desideratur* totaliter nulla; Cæterum quam vere & solide tractentur, non est hic definiendi locus.

At *Physicam sparsam* sive de *varietate rerum*, rursus in duas partes dividimus; *Physicam* de *Concretis*, & *Physicam* de *Naturis*. Altera (ut Logicis vocabulis utamur) inquirit de substantiis, cum omni varietate suorum accidentium: Altera de accidentibus, per omnem varietatem substantiarum. Veluti, si inquiratur de leone, aut quercu, illa complura diversa accidentia suffulciunt: Contra, si inquiratur

tur de calore, aut gravitate, illa plurimis distinctis substantiis insunt. Cum vero omnis *Physica*, sita sit in medio, inter *Historiam Naturalem* & *Metaphysicam*, Prior pars (si recte advertas) *Historia Naturali propior* est, *posterior Metaphysicæ*. *Physica* autem *Concreta* eandem subit divisionem, quam *Historia Naturalis*: ut sit vel circa *Cœlestia*; vel circa *Meteora*; vel circa *Globum terræ* & *Maris*; vel circa *Collegia majora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia minora*, sive *Species*; etiam circa *Pratergenerationes*; & circa *Mechanica*. Etenim in hisce omnibus, *Historia Naturalis* factum ipsum perscrutatur & refert; at *Physica* itidem Caussas: sed intellige hoc de *Caussis fluxis*, *materia* scilicet & *Efficiente*. Inter hasce *Physicæ* portiones, manca prorsus & imperfecta est ea, quæ inquirit de *Cœlestibus*, cum tamen propter nobilitatem subjecti præcipuæ hominibus curæ esse deberet. Etenim *Astronomia* fundata est in Phænomenis non male; sed humilis est, & minime etiam solida: At *Astrologia* in plurimis etiam fundamento caret. Certe *Astronomia* talem offert humano intellectui victimam, qualem Prometheus olim, cum fraudem Jovi fecit: Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bovis, grandis & pulchri, stramine, & foliis, & viminibus suffarcinatam. Exhibet similiter & *Astronomia*, exteriora Cœlestium (Astrorum dicimus numerum, situm, motus, periodos) tanquam pellem Cœli, pulchram, & in Systemata affabre concinnatam: At viscera desunt

(*ratio-*

(*rationes* nempe *Physica*) ex quibus (*Hypothesibus Astronomicis* adjunctis) eruatur Theoria non quæ Phænomenis tantum satisfaciat, (cujus generis complures ingeniose confingi possent,) sed quæ substantiam, & motum, & influxum Cœlestium, prout revera sunt, proponat. Explosa enim fere jam pridem sunt illa, *Raptus primi mobilis*, & *Soliditas Cœli* (stellis in Orbibus suis tanquam clavis in laquearibus infixis.) Nec multo melius asseritur; Quod sint *diversi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod sit *Secundum Mobile* Renitentiæ in adversum primi mobilis raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod sint *Eccentrici*, & *Epicycli*, quibus motuum in Circulis perfectis Constantia servetur, Quod à Luna in superius nulla sit *Mutatio*, aut *Violentia*; Et hujusmodi. Atque harum suppositionum absurditas, in motum terræ diurnum (quod nobis constat falsissimum esse) homines impegit. At vix quisquam est, qui inquisivit causas Physicas, tum de *Substantia Cœlestium* tam Stellari, quam interstellari, tum de *Celeritate* & *Tarditate* Corporum Cœlestium ad invicem, tum de *Incitatione Motus diversa* in eodem Planeta, tum de *Motuum Consecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contra, deque *Progressionibus*, *Stationibus*, & *Retrogradationibus*, tum de *Motuum Sublatione*, & *Casu*, per Apogæa & Perigæa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per spiras se versus Tropicos texendo & retexendo, vel per sinuationes, quas Dracones vocant,

cant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli siti sint, quam in alia; tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Distantiam certam à Sole: Hujus inquam, generis inquisitio vix tentata est, sed in *Mathematicis* tantum *Observationibus* & *Demonstrationibus* insudatur. Eæ autem ostendunt, quomodo hæc omnia ingeniose concinnari & extricari possint, non quomodo vere in Natura subsistere. Et motus tantum apparentes, & machinam ipsorum fictitiam, & ad placitum dispositam, non causas ipsas, & veritatem rerum indicant. Quocirca male *Astronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, non sine dignitatis suæ dispendio, numeratur; cum debeat potius, si proprias partes tueri velit, constitui *Physicæ* pars quasi nobilissima. Quicunque enim *Superlunarium* & *Sublunarium* conficta divortia contempserit, & *Materiæ Appetitus* & *Passiones* maxime *Catholicas*, (quæ in utroque globo validæ sunt, & universitatem rerum transverberant) bene perspexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cœlestibus* informationem, & ab iis è contra quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus*, qui nunc latent, perdiscet; non tantum quatenus hi ab illis regantur, sed quatenus habeant passiones communes. Quamobrem hanc partem *Astronomiæ*, quæ *Physica* est, *desiderari* statuimus. Eam *Astronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei,

suffarcinati, & solummodo figura tenus bovis

At *Astrologia* multa superstitione referta est ut vix aliquid sanum in ea reperiatur. Attamen eam potius expurgandam, quam prorsus abjiciendam esse censemus. Quod si quis hanc scientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Physicis*, sed in *cæca experientia*, & complurium sæculorum observatione, fundatam esse contendat, ideoque *Rationum Physicarum* examen rejiciat, quod jactabant Chaldæi: is eadem opera & Auguria revocet, & Aruspicinam, & exta, & omnigenas fabulas degluttiat: Nam & hæc omnia, ut diutinæ experientiæ, & per manus traditæ disciplinæ, dictamina fuisse asserebantur. Nos vero, & ut *Physicæ* portionem, *Astrologiam* recipimus, & non pluris quam ratio & rerum evidentia concedit tribuimus; demptis superstitionibus & commentis. Ut vero rem paulo attentius introspiciamus; Primo, quam inane illud commentum; Quod singuli *Planetæ vicissim per horas* regnent, ut spatio viginti quatuor horarum regna sua ter repetant, præter horas tres supernumerarias? Attamen hoc commentum nobis divisionem hebdomadæ (rem tam antiquam, & tam late receptam) peperit, ut ex alternatione dierum manifestissime patet; cum in principio diei sequentis, regnet semper Planeta, à Planeta prioris diei quartus; propter tres illas horas quas diximus supernumerarias. Secundo, pro commento vano rejicere non dubitamus, *doctrinam* de *thematibus cœli*, ad *puncta temporis*

certa

certa, cum *distributione domorum*; ipsas scilicet *Astrologiæ* delicias; quæ Bacchanalia quædam in Cœlestibus exercuerunt: Nec satis mirari possumus, viros quosdam egregios, & in *Astrologia* Principes, tam levi ad ista adstruenda argumento innixos esse. Ajunt enim, quando illud prodit experientia ipsa, *Solstitia*, *Æquinoctia*, *Novilunia*, *Plenilunia*, & hujusmodi stellarum *Revolutiones majores*, manifesto & insigniter operari super corpora naturalia; necesse esse, ut *positura stellarum magis exactæ* & *subtiliores*, effectus quoque magis exquisitos & occultiores producant. Illi vero seponere primo debuerant, *operationes solis* per *calorem manifestum*; & similiter *Lunæ vim quandam Magneticam*, super incrementa æstuum semimenstrua: (nam fluxus & refluxus maris quotidianus alia res est:) his vero sepositis, *reliquas Planetarum vires* super Naturalia (quatenus experientia comprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quasi latitantes reperient, etiam in *Revolutionibus majoribus*. Quare contrario prorsus modo concludere debuerant. nimirum; cum *revolutiones illæ majores* tam parum possint; *exactas* illas & *minutas posituraram differentias* nihil omnino virium obtinere. Tertio *fatalia* illa, quod hora nativitatis aut conceptionis fortunam fœtus regat, hora inceptionis fortunam incepti, hora quæstionis fortunam rei inquisitæ, atque (ut verbo dicamus) *doctrinas* de *nativitatibus*, *electionibus*, & *quæstionibus*, istiusmodi le-

vitates, maxima ex parte, nihil certi aut ſolidi habere, & rationibus phyſicis plane redargui & evinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Aſtrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *deſideremus?* Nam hujus poſtremæ rei gratia (nempe ejus quod *deſideratur*) ſermonem hunc inſtituimus, cum alias cenſuris (ut ſæpe diximus) non vacemus. Atque inter recepta certe, *doctrinam de revolutionibus*, plus ſanitatis, quam reliqua, habere cenſemus. Verum id optimum factu foret, ſi *Regulas* quaſdam præſcribamus, ad quarum trutinam & normam *Aſtrologica* examinentur; ut utilia retineantur, rejiciantur inania. Prima ea ſit, de qua jam ante monuimus, *Revolutiones majores retineantur, valeant minores horoſcoporum & domorum.* Illæ inſtar tormentorũ grandium, ictus ſuos à longinquo jacere queunt, hæ tanquam arcus minores ſpatia evadere & vires deferre non poſſunt. Secunda eſt; *Operatio cœleſtium in corpora omnigena non valet, ſed tantum in teneriora*, qualia ſunt humores, aër, & ſpiritus: Atque hic tamen excipimus operationes caloris, ſolis & cœleſtium, qui & ad metalla, & ad plurima ſubterranea proculdubio penetrat. Tertia eſt: *Omnis operatio cœleſtium, potius ad maſſas rerum extenditur, quam ad individua:* Oblique tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa ſcilicet, quæ ex individuis ejuſdem ſpeciei ſunt maxime paſſibilia, & tanquam cera mollior; veluti cum conſtitutio aëris

aëris pestilens, corpora minus resistentia occupat, magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis: *Omnis operatio cælestium, non in puncta temporum, aut angustias minutas, sed in spatia majora defluit & dominatur:* Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ esse possint; de diebus singulis, pro vanis merito habentur. Postrema est, (quæ etiam prudentioribus Astrologis semper placuit.) quod *nulla insit Astris fatalis necessitas*; sed quod inclinent ea potius, quam cogant. Addimus & illud, (in quo in partes *Astrologia*, si fuerit emendata, non obscure venire videbimur) nimirum quod nobis pro certo constet, cælestia in se habere alios quosdam influxus, præter *Calorem* & *Lumen*. Qui tamen ipsi, secundum regulas illas, quas jam posuimus, & non aliter, valent. Verum illi in intima *Physica* latent, & longiorem dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his, quæ diximus, rite perpensis) inter *Desiderata* reponere *Astrologiam* his principiis nostris consentaneam; Atque sicut *Astronomiam*, quæ Physicis rationibus nitatur, *Astronomiam Vivam* nominavimus; ita & *Astrologiam*, quæ per easdem regitur, *Astrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam recte conficiendam, licet ea quæ diximus non parum profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquido proponent, & ex quibus sit *coagmentanda*, & ad quæ *adhibenda*. Primo in *Astrologiam Sanam* recipiatur *doctrina* de *commixtionibus radiorum*, con-

junctionibus ſcilicet & oppoſitionibus, & reliquis Syzygiis, ſive Aſpectibus Planetarum inter ſe: *Planetarum* autem per *Signa Zodiaci Pertranſitum*, & *Locationem* ſub *iiſdem Signis*, etiam huic parti, de commixtionibus radiorum, aſſignamus: Locatio enim planetæ ſub ſigno, eſt conjunctio quædam ejuſdem cum ſtellis ſigni: Quinetiam ſicut conjunctiones, ita & *oppoſitiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum*, erga *ſtellas ſignorum* notandæ ſunt; quod adhuc plene factum non eſt. At commixtiones radiorum fixarum ad invicem, utiles quidem ſunt ad contemplationem de fabrica mundi, & regionum ſubjacentium Natura; ad prædictiones minime, quia ſemper eodem modo ſe habent. Secundo recipiantur *Acceſſiones* ſingulorum Planetarum propius *ad Perpendiculum*, aut *Receſſiones* ab ipſo, ſecundum Regionum climata: Habent enim Planetæ ſinguli, non minus quam Sol, ſuas æſtates, hyemes, in quibus fortius aut infirmius radios jaciant, propter rationem perpendiculi. Etenim nobis dubium non eſt, quin Luna poſita in Leone, fortius operetur ſuper corpora naturalia, apud nos; quam poſita in piſcibus: Non quod luna ſub leone ad cor reſpiciat, ſub piſcibus ad pedes (ſicut fabulantur;) ſed propter elevationem verſus perpendiculum, & approximationem ad ſtellas majores, eadem prorſus ratione, qua & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debita diſquiſitione, ad quæ pertineat *Planetæ vigor* in ſe ipſo,

ipſo, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, ſive exaltatione ſua, magis alacer eſt; in Perigæo autem, ſive caſu ſuo, magis communicat. Quarto recipiantur (ut ſummatim dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus Planetarum*, quales ſingulorum in itinere ſuo *accelerationes*, *retardationes*, *progreſſus*, *ſtationes*, *retrogradationes*; quales *diſtantiæ à Sole*, *combuſtiones*, *augmenta* & *diminutiones luminis*, *eclipſes*; & ſi quæ ſint alia. Etenim faciunt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel debilius, diverſis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor iſta ad *Radiationes Stellarum* ſpectant. Quinto recipiantur, quæ Naturas ſtellarum, ſive erraticarum, ſive fixarum, in propria ſua Eſſentia, & activitate, reſerare & detegere ullo modo queant: qualis *magnitudo*; qualis *color* & *aſpectus*: qualis *ſcintillatio* & vibratio luminis: qualis *ſitus verſus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Aſteriſmi*: quæ aliis *ſtellis magis immixta*, quæ magis *ſolitariæ*: quæ *ſuperiores*, quæ *inferiores*; quæ ex fixis intra *vias ſolis* & *Planetarum*, (*Zodiacum* ſcilicet) quæ *extra*: quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*: quis *moveatur in Ecliptica*, quis *pervagetur in latitudine*; quis poſſit eſſe *retrogradus*, quis *minime*: quis *potiatur omnimodam diſtantiam à Sole*, quis *alligetur*: quis moveatur *celerius in Apogæo*, quis in *Perigæo*: Denique *Anomalia Martis*, *expatiatio Veneris*, & *Labores* ſive *Paſſiones* admirandæ, quæ non ſemel & in *Venere* deprehenſæ.

hensæ sunt: & si quæ sint alia? Postremo recipiantur etiam ex traditione, *naturæ* & *inclinationes Planetarum* particulares; atque etiam *stellarum fixarum*; quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non leviter (præterquam ubi cum *Physicis rationibus* plane discordant) rejiciendæ sunt. Atque ex talibus observationibus coagmentatur *Astrologia sana*; & secundum eas tantum, schemata cœli & componere & interpretari oportet.

Adhibetur autem *Astrologia sana*, ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautius, ad utraque autem intra terminos debitos. *Prædictiones* fieri possint, de *Cometis* futuris, qui (ut nostra fert conjectura) prænunciari possunt: & de omni genere *Meteororum*, de *diluviis*, *siccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terræ motibus*, *irruptionibus aquarum*, *eruptionibus ignium*, *ventis* & *pluviis majoribus*, *anni variis tempestatibus*, *pestilentiis*, *morbis grassantibus*, *ubertate* & *caritate frugum*, *bellis*, *seditionibus*, *sectis*, *transmigrationibus populorum*, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium *motibus*, aut *innovationibus majoribus*: Ad magis autem *specialia*, & forte *singularia*, *prædictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possint, si repertis primo hujusmodi temporum inclinationibus generalibus, acri judicio vel Physico vel Politico, applicentur illis speciebus aut individuis, quæ hujusmodi accidentibus maxime sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione tempestatum anni, eas repe-

reperiet (exempli gratia) magis oleis quam vitibus, magis phthisicis quam hepaticis, magis incolis collium quam vallium, magis monachis quam aulicis, (propter victus rationem diversam) propitias aut perniciosas. Aut si quis ex cognitione influxus, quem cœlestia habent super spiritus humanos, reperiat eum talem esse, ut magis populis quam regibus; magis viris doctis & curiosis, quam animosis & militaribus; magis voluptariis, quam negotiosis aut politicis, faveat aut adversetur. Hujusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex astris, (quæ sunt agentia,) verum etiam particularem subjectorum (quæ sunt passiva) requirunt. Neque *electiones* prorsus rejiciendæ sunt; sed parcius illis, quam *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plantationibus, & seminationibus, & insitionibus, ætatum lunæ observationes, non esse res omnino frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* istæ, etiam magis, quam *Prædictiones* per nostras regulas cohibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere *Electiones* in illis tantum casibus, ubi & virtus cœlestium talis sit, quæ non subito transeat; & actio inferiorum similiter talis, quæ non statim absolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ subito transiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas vero temporis omnino repudianda. Inveniuntur autem & talia complu-

ra (quod quis minus putet) in *electionibus circa civilia.* Quod si quis nos compellat eo nomine, quod, ex quibus ista *Astrologia* emendata *elici* possit, & rursus, ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monstravimus; quis vero sit eliciendi modus, neutiquam docuimus: ille minus æquus fuerit, cum artem ipsam (cujus debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; Quatuor tantum esse modos, quibus ad hanc scientiam via sternatur. Primo per *experimenta futura*; Dein per *experimenta præterita*; Rursus per *traditiones*; Ultimo per *rationes Physicas.* Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cum illa seculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant; ut de iisdem cogitationem suscipere frustra fuerit. Quod vero ad *experimenta præterita*; Ea certe in manu hominum sunt; licet res sit laboriosa, & multi otii. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *casus majores*, (veluti inundationes, pestilentias, prælia, seditiones, mortes Regum) si placet, & similia, ex historiæ fide depromere: & situm cœlestium, non secundum thematum subtilitatem, sed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri: ut ubi manifestus fuerit eventuum consensus & conspiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis constituatur. Quatenus ad *Traditiones:* Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Physicis* manifesto pugnent,

gnent, è medio tollantur; quæ vero cum iis consentiant, etiam auctoritate sua valeant. Quantum denique ad *Physicas rationes:* Illæ maxime huic inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & passionibus, & de motibus corporum simplicibus & genuinis inquirunt. His enim alis ad Cœlestia ista materiata ascenditur tutissime. Atque de *Astrologia sana* hactenus.

Insania autem *Astrologica* (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam partitio superest non prætermittenda: quæ tamen ab *Astrologia* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis situs Astrorum* in *sigillis* aut *signaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ ejus felicitatem alias prætervolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jam pridem amissa:

Annulus infuso non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos
Fert Gemma, aut celso divisas cardine Lunas.

Certe reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Ecclesia Romana, (neque enim in Divinis & Immateratis fluxus temporis obest) verum ut condantur reliquiæ Cœli, quo hora, quæ

recessit, & tanquam mortua est, reviviscat & continuetur, mera est superstitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi forte Musæ Aniculæ jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas partes rectissime dividi posse statuimus: *Doctrinam* de *schematismis materiæ*, & *doctrinam de appetitibus & motibus*. Utrosque cursim enumerabimus, unde veræ *Physicæ de Abstractis* adumbratio quædam deduci possit. *Schematismi materiæ*, sunt, *densum*, *rarum*; *grave*, *leve*, *calidum*, *frigidum*, *tangibile*, *pneumaticum*, *volatile*, *fixum*, *determinatum*, *fluidum*, *humidum*, *siccum*, *pingue*, *crudum*, *durum*, *molle*, *fragile*, *tensile*, *porosum*, *unitum*, *spirituosum*, *jejunum*, *simplex*, *compositum*, *absolutum*, *imperfecte mistum*, *fibrosum atque venosum*, *simplicis positura sive æquum*: *similare*, *dissimilare*: *specificatum*, *non specificatum*: *organicum*, *inorganicum*: *animatum*, *inanimatum*: neque ultra rem extendimus. *Sensibile* enim & *insensibile*; *rationale* & *irrationale*, ad *doctrinam de homine* rejicimus. *Appetituum* vero & *motuum* duo genera sunt: Sunt enim vel *motus simplices*, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamen *schematismorum materiæ*: vel *motus compositi* sive producti: à quibus ultimis recepta *Philosophia* (quæ parum de corpore naturæ stringit) auspicatur. Debent autem haberi hujusmodi *motus compositi* (quales sunt *generatio*,

ratio, *corruptio*, & reliqui) pro pensis quibusdam, aut *summis motuum simplicium*, potius quam pro motibus primitivis. *Motus simplices* sunt, *motus Antitypiæ*, quem vulgo motum, ne fiat penetratio dimensionum, vocant: *motus nexus*, quem motum ex fuga vacui appellant: *Motus libertatis*, ne detur compressio aut extensio præternaturalis: *Motus in sphæram novam*, sive ad rarefactionem & condensationem: *Motus nexus secundi*, sive ne detur solutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, sive ad massas connaturalium suorum, qui vulgo dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgo dicitur Sympathiæ & Antipathiæ: *Motus disponens*, sive ut partes bene collocentur in toto: *Motus assimilationis* sive multiplicationis Naturæ suæ super aliud: *Motus excitationis*, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & sopitum excitat: *Motus sigilli impressionis*, operatio scilicet absque communicatione substantiæ: *Motus Regius*, sive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: *Motus absque termino*, sive rotatio spontanea: *Motus trepidationis*; sive Systoles & Diastoles, corporum scilicet, quæ locantur inter commoda & incommoda: Postremo *decubitus*, sive *exhorrentia motus*, quæ etiam plurimarum rerum est caussativa. Hujusmodi sunt *Motus Simplices*, qui ex penetralibus Naturæ vere prodeunt: quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, & multis modis aggre-

aggregati, *Motus* illos *Compositos*, sive *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes, constituunt. *Summæ motuum*, sunt decantati illi motus, *Generatio*, *Corruptio*, *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, & *Latio*: Etiam *Mixtio*, *Separatio*, *Versio*. Supersunt tantum tanquam *Appendices Physicæ*, *Mensura Motuum*: Quid possit *Quantum*, sive *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*? id quod Orbis virtutis sive Activitatis non male vocatur. Quid possint *incitatio* & *tarditas*? Quid brevis aut longa *mora*? Quid *vis* aut *hebetudo rei*? Quid *stimulus periſtaſeos*? Atque hæ sunt *Physicæ veræ de Abstractis* partes genuinæ. Etenim, in *schematismis materiæ*, in *Motibus simplicibus*, in *summis* sive *Aggregationibus motuum*, & in *mensuris motuum*, *Physica* de *Abstractis* absolvitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus*: *Motum qui fit in actionibus Sensuum*: *Motum phantasiæ*, *appetitus* & *voluntatis*, *Motum mentis*, *decreti*, & *Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iterato monemus, Universa hæc, quæ diximus, in *Physica* non ulterius tractari, quam ut *Materia* & *Efficiens* ipsorum: Retractantur enim in *Metaphysica*, quoad *Formas* & *Fines*.

Physicæ subjungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad materiam, quam ad modum inquisitionis spectant: *Problemata naturalia*, & *Placita Antiquorum Philosophorum*. Prior *Naturæ multiplicis* sive *sparsæ*

ſæ *Appendix* eſt: Secunda *Naturæ unicæ*, ſive *Summarum:* Utraque ad ſolertem *dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars eſt non contemnenda. Nam *Problemata particulares dubitationes* complectuntur: *Placita generales* circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum* exemplum nobile eſt in libris Ariſtotelis: Quod genus operis meruit certe, non ſolum ut poſterorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *dubitationes* indies oriantur novæ. Attamen in hac re adhibenda eſt cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & propoſitio duplicem in ſe habet fructum: Unum quod *Philoſophiam* muniat contra errores: quando id quod non plane liquet, non judicatur, aut aſſeritur, (ne error errorem gigneret) ſed ſuſpenditur de eo judicium, & non fit poſitivum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem ſpongiæ ſunt, quæ incrementa Scientiæ perpetuo ad ſe ſugant, & alliciant; unde fit, ut illa, quæ, niſi præceſſiſſent *Dubitationes*, leviter & ſicco pede tranſmiſſa fuiſſent, *Dubitationum* admonitu attente & ſtudioſe obſerventur. Verum hæ duæ utilitates vix unum compenſant incommodum, quod, niſi ſedulo prohibeatur, ſe ingeret: Nimirum quod *Dubitatio*, ſi ſemel admittatur tanquam juſta, & fiat quaſi Authentica, ſtatim Defenſores in utramque partem ſuſcitabit, qui etiam poſteris eandem Licentiam *Dubitandi* tranſmittant: adeo ut homines ingenia ſua intendant & applicent

ad

junctionibus scilicet & oppositionibus, & reliquis Syzygiis, sive Aspectibus Planetarum inter se: *Planetarum* autem per *Signa Zodiaci Pertransitum*, & *Locationem* sub *iisdem Signis*, etiam huic parti, de commixtionibus radiorum, assignamus: Locatio enim planetæ sub signo, est conjunctio quædam ejusdem cum stellis signi: Quinetiam sicut conjunctiones, ita & *oppositiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum*, erga *stellas signorum* notandæ sunt; quod adhuc plene factum non est. At commixtiones radiorum fixarum ad invicem, utiles quidem sunt ad contemplationem de fabrica mundi, & regionum subjacentium Natura; ad prædictiones minime, quia semper eodem modo se habent. Secundo recipiantur *Accessiones* singulorum Planetarum propius *ad Perpendiculum*, aut *Recessiones* ab ipso, secundum Regionum climata: Habent enim Planetæ singuli, non minus quam Sol, suas æstates, hyemes, in quibus fortius ant infirmius radios jaciant, propter rationem perpendiculi. Etenim nobis dubium non est, quin Luna posita in Leone, fortius operetur super corpora naturalia, apud nos; quam posita in piscibus: Non quod luna sub leone ad cor respiciat, sub piscibus ad pedes (sicut fabulantur;) sed propter elevationem versus perpendiculum, & approximationem ad stellas majores, eadem prorsus ratione, qua & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debita disquisitione, ad quæ pertineat *Planetæ vigor* in se ipso,

ipſo, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, ſive exaltatione ſua, magis alacer eſt; in Perigæo autem, ſive caſu ſuo, magis communicat. Quarto recipiantur (ut ſummatim dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus Planetarum*, quales ſingulorum in itinere ſuo *accelerationes, retardationes, progreſſus, ſtationes, retrogradationes*; quales *diſtantiæ à Sole, combuſtiones, augmenta* & *diminutiones luminis, eclipſes*; & ſi quæ ſint alia. Etenim faciunt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel debilius, diverſis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor iſta ad *Radiationes Stellarum* ſpectant. Quinto recipiantur, quæ Naturas ſtellarum, ſive erraticarum, ſive fixarum, in propria ſua Eſſentia, & activitate, reſerare & detegere ullo modo queant: qualis *magnitudo*; qualis *color* & *aſpectus*: qualis *ſcintillatio* & vibratio luminis: qualis *ſitus verſus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Aſteriſmi*: quæ aliis *ſtellis magis immixtæ*, quæ magis *ſolitariæ*: quæ *ſuperiores*, quæ *inferiores*; quæ ex fixis intra *vias ſolis* & *Planetarum*, (*Zodiacum* ſcilicet) quæ *extra*: quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*: quis *moveatur in Ecliptica*, quis *pervagetur in latitudine*: quis poſſit eſſe *retrogradus*, quis *minime*: quis *potiatur omnimodam diſtantiam à Sole*, quis *alligetur*: quis moveatur *celerius in Apogæo*, quis in *Perigæo*: Denique *Anomalia Martis*, *expatiatio Veneris*, & *Labores* ſive *Paſſiones* admirandæ, quæ non ſemel & in *Venere* depre-

hensæ sunt: & si quæ sint alia? Postremo recipiantur etiam ex traditione, *naturæ* & *inclinationes Planetarum* particulares; atque etiam *stellarum fixarum*; quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non leviter (prætorquam ubi cum *Physicis rationibus* plane discordant) rejiciendæ sunt. Atque ex talibus observationibus coagmentatur *Astrologia sana*; & secundum eas tantum, schemata cœli & componere & interpretari oportet.

Adhibetur autem *Astrologia sana*, ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautius, ad utraque autem intra terminos debitos. *Prædictiones* fieri possint, de *Cometis* futuris, qui (ut nostra fert conjectura) prænunciari possunt: & de omni genere *Meteororum*, de *diluviis*, *siccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terræ motibus*, *irruptionibus aquarum*, *eruptionibus ignium*, *ventis* & *pluviis majoribus*, *anni variis tempestatibus*, *pestilentiis*, *morbis grassantibus*, *ubertate* & *caritate frugum*, *bellis*, *seditionibus*, *sectis*, *transmigrationibus populorum*, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium *motibus*, aut *innovationibus majoribus*: Ad magis autem *specialia*, & forte *singularia*, *prædictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possint, si repertis primo hujusmodi temporum inclinationibus generalibus, acri judicio vel Physico vel Politico, applicentur illis speciebus aut individuis, quæ hujusmodi accidentibus maxime sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione tempestatum anni, eas

repe-

reperiet (exempli gratia) magis oleis quam vitibus, magis phthisicis quam hepaticis, magis incolis collium quam vallium, magis monachis quam aulicis, (propter victus rationem diversam) propitias aut perniciosas. Aut si quis ex cognitione influxus, quem cœlestia habent super spiritus humanos, reperiat eum talem esse, ut magis populis quam regibus; magis viris doctis & curiosis, quam animosis & militaribus; magis voluptariis, quam negotiosis aut politicis, faveat aut adversetur. Hujusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex astris, (quæ sunt agentia,) verum etiam particularem subjectorum (quæ sunt passiva) requirunt. Neque *electiones* prorsus rejiciendæ sunt; sed parcius illis, quam *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plantationibus, & seminationibus, & insitionibus, ætatum lunæ observationes, non esse res omnino frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* istæ, etiam magis, quam *Prædictiones* per nostras regulas cohibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere *Electiones* in illis tantum casibus, ubi & virtus cœlestium talis sit, quæ non subito transeat; & actio inferiorum similiter talis, quæ non statim absolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ subito transiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas vero temporis omnino repudianda. Inveniuntur autem & talia complu-

ra (quod quis minus putet) in *electionibus circa civilia*. Quod si quis nos compellat eo nomine, quod, ex quibus ista *Astrologia* emendata *elici* possit, & rursus, ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monstravimus; quis vero sit eliciendi modus, neutiquam docuimus: ille minus æquus fuerit, cum artem ipsam (cujus debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; Quatuor tantum esse modos, quibus ad hanc scientiam via sternatur. Primo per *experimenta futura*; Dein per *experimenta præterita*; Rursus per *traditiones*; Ultimo per *rationes Physicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cum illa seculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant; ut de iisdem cogitationem suscipere frustra fuerit. Quod vero ad *experimenta præterita*; Ea certe in manu hominum sunt; licet res sit laboriosa, & multi otii. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *casus majores*, (veluti inundationes, pestilentias, prælia, seditiones, mortes Regum) si placet, & similia, ex historiæ fide depromere: & situm cœlestium, non secundum thematum subtilitatem, sed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri: ut ubi manifestus fuerit eventuum consensus & conspiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis constituatur. Quatenus ad *Traditiones*: Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Physicis* manifesto pugnent,

gnent, è medio tollantur; quæ vero cum iis consentiant, etiam auctoritate sua valeant. Quantum denique ad *Physicas rationes*: Illæ maxime huic inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & passionibus, & de motibus corporum simplicibus & genuinis inquirunt. His enim alis ad Cœlestia ista materiata ascenditur tutissime. Atque de *Astrologia sana* hactenus.

Insania autem *Astrologica* (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam partitio superest non prætermittenda: quæ tamen ab *Astrologia* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis situs Astrorum* in *sigillis* aut *signaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ ejus felicitatem alias prætervolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jam pridem amissa:

Annulus infuso non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos
Fert Gemma, aut celso divisas cardine Lunas.

Certe reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Ecclesia Romana, (neque enim in Divinis & Immateratis fluxus temporis obest) verum ut condantur reliquiæ Cœli, quo hora, quæ

recessit, & tanquam mortua est, reviviscat & continuetur, mera est superstitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi forte Musæ Aniculæ jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas partes rectissime dividi posse statuimus: *Doctrinam* de *schematismis materiæ*, & *doctrinam de appetitibus & motibus*. Utrosque cursim enumerabimus, unde veræ *Physicæ de Abstractis* adumbratio quædam deduci possit. *Schematismi materiæ*, sunt, *densum, rarum*; *grave*, *leve*, *calidum*, *frigidum, tangibile, pneumaticum, volatile*, *fixum, determinatum*, *fluidum*, *humidum*, *siccum*, *pingue, crudum, durum*, *molle*, *fragile*, *tensile*, *porosum*, *unitum*, *spirituosum*, *jejunum*, *simplex*, *compositum*, *absolutum*, *imperfecte mistum*, *fibrosum atque venosum*, *simplicis positura sive æquum*: *similare*, *dissimilare*: *specificatum*, *non specificatum*: *organicum*, *inorganicum*: *animatum*, *inanimatum*: neque ultra rem extendimus. *Sensibile* enim & *insensibile*; *rationale* & *irrationale*, ad *doctrinam de homine* rejicimus. *Appetituum* vero & *motuum* duo genera sunt: Sunt enim vel *motus simplices*, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamen *schematismorum materiæ*: vel *motus compositi* sive producti: à quibus ultimis recepta *Philosophia* (quæ parum de corpore naturæ stringit) auspicatur. Debent autem haberi hujusmodi *motus compositi* (quales sunt *generatio*,

ratio, corruptio, & reliqui) pro penſis quibuſdam, aut *ſummis motuum ſimplicium*, potius quam pro motibus primitivis. *Motus ſimplices* ſunt, *motus Antitypiæ*, quem vulgo motum, ne fiat penetratio dimenſionum, vocant: *motus nexus*, quem motum ex fuga vacui appellant: *Motus libertatis*, ne detur compreſſio aut extenſio præternaturalis: *Motus in ſphæram novam*, ſive ad rarefactionem & condenſationem: *Motus nexus ſecundi*, ſive ne detur ſolutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, ſive ad maſſas connaturalium ſuorum, qui vulgo dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgo dicitur Sympathiæ & Antipathiæ: *Motus diſponens*, ſive ut partes bene collocentur in toto: *Motus aſſimilationis* ſive multiplicationis Naturæ ſuæ ſuper aliud: *Motus excitationis*, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & ſopitum excitat: *Motus ſigilli impreſſionis*, operatio ſcilicet abſque communicatione ſubſtantiæ: *Motus Regius*, ſive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: *Motus abſque termino*, ſive rotatio ſpontanea: *Motus trepidationis*; ſive Syſtoles & Diaſtoles, corporum ſcilicet, quæ locantur inter commoda & incommoda: Poſtremo *decubitus*, ſive *exhorrentia motus*, quæ etiam plurimarum rerum eſt cauſſativa. Hujuſmodi ſunt *Motus Simplices*, qui ex penetralibus Naturæ vere prodeunt: quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, & multis modis aggre-

aggregati, *Motus* illos *Compositos*, sive *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes, constituunt. *Summæ motuum*, sunt decantati illi motus, *Generatio*, *Corruptio*, *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, *&* *Latio*: Etiam *Mixtio*, *Separatio*, *Versio*. Supersunt tantum tanquam *Appendices Physicæ*, *Mensuræ Motuum*: Quid possit *Quantum*, sive *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*? id quod Orbis virtutis sive Activitatis non male vocatur. Quid possint *incitatio* & *tarditas*? Quid brevis aut longa *mora*? Quid *vis* aut *hebetudo rei*? Quid *stimulus peristaseos*? Atque hæ sunt *Physicæ veræ de Abstractis* partes genuinæ. Etenim, in *schematismis materiæ*, in *Motibus simplicibus*, in *summis* sive *Aggregationibus motuum*, & in *mensuris motuum*, *Physica* de *Abstractis* absolvitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus*: *Motum qui fit in actionibus Sensuum*: *Motum phantasiæ*, *appetitus* & *voluntatis*, *Motum mentis*, *decreti*, & *Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iterato monemus, Universa hæc, quæ diximus, in *Physica* non ulterius tractari, quam ut *Materia* & *Efficiens* ipsorum: Retractantur enim in *Metaphysica*, quoad *Formas* & *Fines*.

Physicæ subjungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad materiam, quam ad modum inquisitionis spectant: *Problemata naturalia*, & *Placita Antiquorum Philosophorum*. Prior *Naturæ multiplicis*, sive *sparsæ*

sa Appendix est: Secunda *Naturæ unicæ*, sive *Summarum:* Utraque ad solertem *dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars est non contemnenda. Nam *Problemata particulares dubitationes* complectuntur: *Placita generales* circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum* exemplum nobile est in libris Aristotelis: Quod genus operis meruit certe, non solum ut posterorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *dubitationes* indies oriantur novæ. Attamen in hac re adhibenda est cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & propositio duplicem in se habet fructum: Unum quod *Philosophiam* muniat contra errores: quando id quod non plane liquet, non judicatur, aut asseritur, (ne error errorem gigneret) sed suspenditur de eo judicium, & non fit positivum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem spongiæ sunt, quæ incrementa Scientiæ perpetuo ad se sugant, & alliciant; unde fit, ut illa, quæ, nisi præcessissent *Dubitationes*, leviter & sicco pede transmissa fuissent, *Dubitationum* admonitu attente & studiose observentur. Verum hæ duæ utilitates vix unum compensant incommodum, quod, nisi sedulo prohibeatur, se ingeret: Nimirum quod *Dubitatio*, si semel admittatur tanquam justa, & fiat quasi Authentica, statim Defensores in utramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem Licentiam *Dubitandi* transmittant: adeo ut homines ingenia sua intendant & applicent

ad-

ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quam terminetur aut ſolvatur. Cujus quidem rei exempla, & in Juriſperitis, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris eſt, ut *Dubitationem* ſemel admiſſam, perpetuam eſſe velint, nec minus *Dubitandi*, quam *Aſſerendi* auctoramenta amplectantur: Cum tamen ille demum ſit ingenii uſus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quare *Kalendarium Dubitationum*, ſive *Problematum* in Natura, & *deſiderari* aſſero, & ſuſcipi probo: Modo curæ ſit, ut aucta *Scientia* in dies (quod fiet procul dubio ſi nos audiant homines) quæ clare diſcuſſæ ſint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile: Cum enim in omni inquiſitione inveniantur hæc tria, *perſpicue Vera*, *Dubia*, *perſpicue Falſa:* utiliſſimum foret, *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falſitatum*, & errorum popularium, vel in Hiſtoria naturali, vel in Dogmatibus graſſantium, adjungere: ne illæ amplius Scientiis moleſtæ eſſent.

Quod ad *Placita antiquorum Philoſophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum: (quæ homines contemptim percurrere ſolent:) non abs re fuerit paulo modeſtius in ea oculos conjicere. Etſi enim Ariſtoteles, more Ottomanorum, regnare ſe haud tuto poſſe putaret, niſi fratres ſuos omnes

mnes contrucidasset: tamen iis, qui non regnum aut magisterium, sed veritatis inquisitionem atque illustrationem sibi proponunt, non potest non videri res utilis, diversas diversorum, circa rerum naturas, opiniones, sub uno aspectu intueri. Neque tamen subest spes quod veritas aliqua purior, ex illis, aut similibus Theoriis, speranda ullo modo sit. Quemadmodum enim eadem Phænomena, iidem calculi, & Ptolomæi principiis Astronomicis, & Copernici competunt: ita experientia ista vulgaris, qua utimur, atque obvia rerum facies, pluribus diversis Theoriis se applicare potest: Ubi ad rectam veritatis indagationem longe alia severitate opus fuerit. Eleganter enim Aristoteles: *Infantes primo balbutientes, quasvis mulieres appellare matres, post autem propriam matrem discernere.* Sic certe puerilis experientia, omnem *Philosophiam* appellabit matrem: adulta vero Matrem veram internoscet. Interea juvabit *Philosophias* discrepantes, veluti diversas *Naturæ Glossas*, (quarum una fortasse uno loco, alia alio est emendatior,) perlegere. Optarim igitur, ex viris antiquorum Philosophorum, ex fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex citationibus Aristotelis, ex sparsa mentione, quæ habetur in aliis libris, tam Ecclesiasticis, quam Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philostrato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & judicio, de *Antiquis Philosophiis.* Tale enim opus nondum extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat distin-

distincte: ita ut singulæ *Philosophiæ* seorsum componantur, & continuentur: non per titulos & fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philosophia* integra se ipsam sustentat: atque dogmata ejus sibi mutuo & lumen & robur adjiciunt: quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certe quando apud Tacitum lego Facta Neronis aut Claudii, circumstantiis Temporum, Personarum, & Occasionum vestita; nil video quod à probabilitate prorsus abhorreat: cum vero eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in serie temporis repræsentata, Portenta quædam videntur, & plane incredibilia. Neque absimilis est ratio *Philosophiæ*, quando proponitur integra, & quando in frusta concisa & dissecta. Neque vero ex hoc *Placitorum Philosophiæ Kalendario* nuperas Theorias & dogmata excludo; Sicut illam *Theophrasti Paracelsi*, eloquenter in Corpus quoddam, & Harmoniam Philosophiæ, redactam à Severino Dano; Aut *Telesii Consentini*, qui Parmenidis Philosophiam instaurans, Arma Peripateticorum in illos ipsos vertit; Aut *Patricii Veneti*, qui Platonicorum fumos sublimavit; Aut *Gilberti* Popularis nostri, qui Philolai dogmata reposuit; Aut alterius cujuscunque, si modo dignus sit. Horum vero (quoniam volumina integra extant) Summæ tantum inde conficiendæ, & cum cæteris conjungendæ. Atque de *Physica* cum *Appendicibus* hæc dicta sint.

Quan-

Quantum ad *Metaphysicam*, assignavimus jam ei inquisitionem *Causarum Formalium* & *Finalium*; quæ assignatio, quatenus ad *Formas*, incassum facta videatur. Invaluit siquidem opinio atque inveteravit, *rerum formas essentiales*, seu *veras differentias*, nulla humana inveniri diligentia posse. Quæ opinio interim nobis elargitur, atque concedit, *Inventionem Formarum* ex omnibus Scientiæ partibus dignissimam esse, quæ investigetur, si modo fieri possit, ut reperiantur. Ad inventionis possibilitatem vero quod attinet, sunt certe ignavi regionum exploratores, qui ubi nil nisi Cœlum & Pontus videtur, terras ultra esse prorsus negant. At manifestum est, Platonem, virum sublimis ingenii, (quique veluti ex rupe excelsa omnia circumspiciebat) in sua de Ideis doctrina, *Formas esse verum Scientiæ objectum*, vidisse; utcunque sententiæ hujus verissimæ fructum amiserit, *Formas* penitus à materia abstractas, non in materia determinatas, contemplando & prensando: Unde factum est, ut ad speculationes Theologicas diverteret; quod omnem naturalem suam Philosophiam infecit & polluit. Quod si diligenter, serio, & sincere, ad actionem, & usum & oculos convertamus; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ *Formæ*, quarum cognitio res humanas miris modis locupletare & beare possit. Substantiarum enim *Formæ* (uno *homine* excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & spiravit in faciem ejus spiraculum*

vitæ;

vitæ; non ut de cæteris speciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) species, inquam, creaturarum, (prout nunc per compositionem & transplantationem inveniuntur multiplicatæ,) ita perplexæ sunt & complicatæ, ut aut omnino de iis inquirere frustra sit; aut inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tempus, & postquam *formæ* simplicioris Naturæ rite exploratæ sint, & inventæ, tum demum institui debeat. Quemadmodum enim nec facile esset, nec ullo modo utile, *formam* soni investigare ejus, qui verbum aliquod constituat, cum verba, compositione & transpositione literarum, sint infinita: at soni qui literam aliquam simplicem exprimat; *formam* inquirere, quali scilicet collisione, quasi instrumentorum vocis applicatione, constituatur, comprehensibile est, imo facile: quæ tamen Formæ literarum cognitæ ad *formas* verborum illico nos deducent. Eadem prorsus ratione; *formam* inquirendo *Leonis*, *Quercus*, *Auri*, imo etiam *aquæ*, aut *aëris*, operam quis luserit: *Formam* vero inquirere *densi*, *rari*; *calidi*, *frigidi*; *gravis*, *levis*; *tangibilis*, *pneumatici*, *volatilis*, *fixi*; & similium, tam *schematismorum*, quam *motuum*, quos in *Physica* tractanda, magna ex parte, enumeravimus, (& *formas primæ classis* appellare consuevimus) quique (veluti literæ Alphabeti) numero haud ita multi sunt, & tamen *Essentias* & *Formas* omnium substantiarum conficiunt & sustinent; hoc, est, inquam, illud ipsum, quod conamur; quodque eam

partem

partem *Metaphyſicæ*, de qua nunc inquirimus, conſtituit & diffinit. Neque hæc officiunt, quo minus *Phyſica* eaſdem Naturas conſideret quoque, ut dictum eſt, ſed tantum quoad *cauſas fluxas*. Exempli gratia, ſi de *cauſa* inquiratur *albedinis* in nive, vel ſpuma; recte redditur, quod ſit ſubtilis intermixtio aëris cum aqua. Hæc autem, longe abeſt, ut ſit *forma albedinis*, cum aër etiam pulveri vitri aut cryſtalli intermixtus *albedinem* ſimiliter procreet, non minus quam ſi admiſceatur aquæ; verum *Cauſa Efficiens* illa tantum eſt, quæ nihil aliud quam vehiculum eſt *formæ*. At in *Metaphyſica*; ſi fiat inquiſitio, hujuſmodi quidpiam reperies. Corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, ſimplici ordine ſive æqualiter collocatis, conſtituere albedinem. Hanc *Metaphyſicæ* partem *deſiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucuſque in uſum venit, nunquam in ſeculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea eſt; Quod homines & propere nimis, & nimis longe, ab experientia, & rebus particularibus, cogitationes ſuas divellere & abſtrahere conſueverunt, & ſuis meditationibus & argumentationibus ſe totos dedere.

Uſus autem hujus *partis Metaphyſicæ*, quam *deſideratis* annumerato, duas ob cauſas vel maxime excellit. Prima eſt, quod ſcientiarum omnium officiũ ſit, & propria virtus, ut experientiæ ambages, & itinera longa, (quantum verita-

tis

tis ratio permittit) abbrevient; ac proinde re-
medium veteri querimoniæ afferant, de *vit.*
brevi & *arte longa*. Illud vero optime præsta-
tur, *Axiomata* Scientiarum in magis genera-
lia, & quæ omni materiæ rerum individuarum
competant, colligando & uniendo. Sunt enim
ſcientiæ inſtar pyramidum, quibus *Hiſtoria* &
Experientia, tanquam Baſis unica ſubſternun-
tur; Ac proinde Baſis *naturalis Philoſophiæ* eſt
Hiſtoria naturalis: Tabulatum primum à Baſi
eſt *Phyſica*; Vertici proximum *Metaphyſica*:
Ad conum quod attinet & punctum verticale,
(*opus quod operatur Deus à principio uſque ad
finem: Summariam* nempe *naturæ legem*) hæ-
ſitamus meritò, an humana poſſit ad illud in-
quiſitio pertingere. Cæterum hæc tria, veræ
ſunt Scientiarum contabulationes, ſuntque a-
pud homines propria ſcientia inflatos, & Theo-
machos, tanquam tres moles Giganteæ.

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum involvere O-
lympum.

Apud eos vero, qui ſe ipſos exinanientes, o-
mnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina
illa acclamatio, *Sancte, Sancte, Sancte*. Sanctus
enim Deus in multitudine operum ſuorum,
Sanctus in ordine eorum, Sanctus in unione.
Quare ſpeculatio illa Parmenidis & Platonis
(quamvis in illis nuda fuerit ſpeculatio) excel-
luit tamen; *Omnia per ſcalam quandam ad uni-
tatem aſcendere*. Atque illa demum Scientia
cæteris eſt præſtantior, quæ humanum intelle-
ctum

ctum minimum multiplicitate onerat, quam liquet esse *Metaphysicam:* quippe quæ contemplatur præcipue *simplices illas rerum Formas*, (quas superius *Formas primæ classis* nominavimus:) quandoquidem licet numero paucæ, tamen commensurationibus & coordinationibus suis omnem varietatem constituunt. Secunda res, quæ hanc *Metaphysicæ* partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum est; Quod potestatem humanam emancipet maxime, & liberet; eamque in amplissimum & apertissimum operandi campum educat. Nam Physica per angustos & impeditos calles humanam operam dirigit; Naturæ ordinariæ flexuosos tramites imitata. Sed *latæ undique sunt sapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirum (quæ à veteribus *rerum divinarum & humanarum scientia* definiebatur) mediorum copia & varietas semper suppetit. *Causæ* enim *Physicæ*, novis inventis *in simili materia* lucem & ansam præbent: At qui Formam aliquam novit, novit etiam *ultimam possibilitatem superinducendi naturam illam in omnigenam materiam*, eoque minus inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Basim*, vel ad *Conditionem Efficientis*. Quod genus Scientiæ eleganter describit etiam Salomon, etsi sensu magis divino, *Non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.* Intelligit scilicet, *Sapientiæ* vias, nec angustiis, nec obicibus obnoxias esse.

Metaphysicæ pars secunda est *finalium causarum* inquisitio, quam non ut *prætermissam*, sed

ut

ut *male collocatam* notamus. Solent enim inquiri inter *Physica*, non inter *Metaphysica*. Quamquam si ordinis hoc solum vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illustrationem pertinet, neque est ex substantia Scientiarum. At hæc ordinis inversio defectum insignem peperit, & maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *causarum finalium* in *Physicis*, inquisitionem *causarum physicarum* expulit & dejecit, effecitque ut homines in istiusmodi speciosis & umbratilibus *causis* acquiescerent, nec inquisitionem *Causarum* realium, & vere *Physicarum*, strenue urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solum à Platone, qui in hoc littore semper anchoram figit, verum etiam ab Aristotele, Galeno, & aliis, qui sæpissime etiam ad illa vada impingunt. Etenim qui causas adduxerit hujusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi & vallo esse, ad munimentum oculorum*: Aut *Corii in Animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora*: Aut *Ossa pro columnis & trabibus natura induci, quibus fabrica corporis innitatur*: Aut *Folia arborum emitti, quo fructus minus patiantur à Sole & Vento*: Aut *Nubes in sublime fieri, ut terram imbribus irrigent*: Aut *Terram densari & solidari, ut statio & mansio sit Animalium*: & alia similia: Is in *Metaphysicis* non male ista allegarit, in *Physicis* autem nequaquam. Imo, quod cœpimus dicere, hujusmodi sermonum discursus (instar remo-

remorarum) uti fingunt (navibus adhærentium) *Scientiarum* quasi velificationem & progressum retardarunt, ne cursum suum tenerent, & ulterius progrederentur: & jam pridem effecerunt, ut *physicarum causarum* inquisitio, neglecta deficeret, ac silentio præteriretur. Quapropter *Philosophia naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & mentem à fabrica rerum amoverunt; & structuram universi infinitis Naturæ prælusionibus & tentamentis, (quas uno nomine *fatum* aut *fortunam* vocabant) attribuerunt; & rerum particularium *causas*, materiæ necessitati, sine intermixtione *causarum finalium*, assignarunt; nobis videtur, (quantum ex fragmentis & reliquiis Philosophiæ eorum conjicere licet,) quatenus ad *causas Physicas*, multo solidior fuisse, & altius in Naturam penetrasse; quam illa Aristotelis, & Platonis: Hanc unicam ob causam, quod illi in *causis finalibus* nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuo inculcarunt. Atque magis in hac parte accusandus Aristoteles, quam Plato: quandoquidem fontem *causarum finalium*, *Deum* scilicet, omiserit, & *Naturam* pro *Deo* substituerit, *Causasque* ipsas *finales*, potius ut Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus it. Neque hæc eo dicimus, quod *causæ* illæ *finales* veræ non sint, & inquisitione admodum dignæ, in speculationibus *Metaphysicæ*, sed quia dum in *Physicarum Causarum* possessiones excurrunt, & irruunt, misere eam provinciam depopulantur, & vastant. Alioquin, si

L modo

modo intra terminos suos coërceantur: magnopere hallucinantur, quicunque eas *Physicis causis* adversari aut repugnare putent. Nam causa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequaquam sane repugnat alteri illi, *quod pilositas soleat contingere humiditatum orificiis*,

Muscosi fontes, &c.

Neque causa reddita, quod *Coriorum in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injurias propulsandas*, adversatur illi alteri, *quod illa firmitudo sit ob contractionem pororum, ex intimis corporum, per frigus, & deprædationem aëris.* Et sic de reliquis: Conspirantibus optime utrisque causis; nisi quod altera intentionem, altera simplicem consecutionem denotet. Neque vero ista res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: sed potius eandem miris modis confirmat, & evehit. Nam sicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multo altior & mirabilior, si quis opera aliorum, ad suos fines & desideria, abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit, (ut interim ea agant, quæ ipse velit, neutiquam vero se hoc facere intelligant,) quam si consilia sua cum Administris voluntatis suæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabilius, cum Natura aliud agit, providentia aliud elicit; quam si singulis schematibus, & motibus naturalibus, providentiæ characteres essent impressi. Scilicet Aristoteli, postquam Naturam *Finalibus Causis* imprægnasset: *Na-*

turam

turamque nihil frustra facere, suique voti semper esse compotem, (si impedimenta abessent,) & hujusmodi multa eo spectantia posuisset; amplius Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cum Atomos suas prædicabant, eousque à subtilioribus nonnullis tolerabantur; verum cum ex eorum fortuito concursu, fabricam ipsam rerum, absque mente coaluisse asserent, ab omnibus risu excepti sunt. Adeo ut tantum absit, ut *Causa Physica* homines à Deo & Providentia abducant, ut contra potius Philosophi illi, qui in iisdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, nisi postremo ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphysica* dicta sint: cujus partem de *Causis finalibus*, in Libris & *Physicis*, & *Metaphysicis* tractatam non negaverim, in his recte, in illis perperam, propter incommodum inde secutum.

CAP. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ *de Natura in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ respondent Partibus* Speculativæ: Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia: *& Expurgatio Vocabuli* Magiæ. Appendices *duæ* Operativæ; Inventarium Operativæ; Inventarium Opum humanarum, *&* Catalogus Polychrestorum.

O*Perativam* de *Natura* similiter in duas partes dividemus, idque ex necessitate quadam. Subjicitur enim hæc divisio divisioni priori *Doctrinæ Speculativæ*. *Physica* siquidem, & inquisitio *Causarum*, *Efficientium*, & *Ma-*

terialium, producit *Mechanicam*: At *Metaphysica*, & inquisitio *formarum*, producit *Magiam*: Nam *Causarum finalium* inquisitio sterilis est, &, tanquam virgo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sæpius mere Empiricam, & Operariam quæ à *Physica* non pendeat; Verum hanc in *Historiam Naturalem* conjecimus; à *Philosophia naturali* segregamus. Loquimur tantum de ea *Mechanica*, quæ cum *causis Physicis* conjuncta est. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorsus Operaria est, neque tamen Philosophiam proprie attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt, aut casu occurrerunt, & deinceps per manus tradita sunt; aut de industria quæsita. Quæ autem intentionaliter inventa sunt, illa aut per Causarum & Axiomatum lucem eruta sunt: Aut per extensionem quandam, vel translationem, vel compositionem inventorum priorum deprehensa; quæ magis ingeniosa quædam res est, & sagax, quam Philosophica. Hanc vero partem, quam neutiquam contemnimus, non multo post, cum de *Experientia Literata* inter *Logica* tractabimus, cursim perstringemus. Enimvero *Mechanicam*, de qua nunc agimus, tractavit Aristoteles promiscue; Hero in Spiritalibus; etiam Georgius Agricola, Scriptor recens, diligenter admodum in Mineralibus; Aliique quamplurimi in subjectis particularibus: adeo ut non habeã, quod dicam de *Omissis* in hac parte; nisi quod *Mechanica* promi-

scua,

ſcúa,ſecundum exemplũ Ariſtotelis,diligentius debuiſſent continuari, per labores Recentiorum; præſertim cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut Cauſæ magis obſcuræ, aut Effectus magis nobiles. Verum qui in hiſce inſiſtunt, quaſi Oras tantũ maritimas perreptant.

—— *Premendo littus iniquum.*

Meo ſiquidem judicio, vix poſſit aliquid in Natura radicitus verti, aut innovari, vel per caſus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce Cauſarum Phyſicarum, ſed ſolummodo per *inventionem formarum*. Si igitur deſiderari eam partem *Metaphyſicæ*, quæ de *formis* agit, poſuimus; ſequitur, ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam eſt Relativa, ſimiliter deſideretur. Verum hoc loco poſtulandum videtur, ut vocabulum iſtud *Magiæ*, in deteriorem partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico ſenſui reſtituatur. Etenim *Magia* apud Perſas, pro ſapientia ſublimi, & ſcientia conſenſuum rerum univerſalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Chriſtum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos vero eam illo in ſenſu intelligimus, ut ſit ſcientia, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admiranda deducat, atque,quod dici ſolet, *Activa cum paſſivis conjungendo*, Magnalia Naturæ manifeſtet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quaſdam & ſuperſtitioſas traditiones, & obſervationes, de *Sympathiis*

& *Antipathiis rerum*, atque de *Occultis & ſpecificis proprietatibus* complectentem, cum frivolis ut plurimum experimentis, potius occultandi artificio, & larva, quam re ipſa admirandis: non erraverit ſane, qui eam dixerit, à ſcientia, quam quærimus, tantum diſtare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum geſtarum Arthuri ex Britannia, aut Hugonis Burdegalenſis, & hujuſmodi Heroum umbratilium, differunt à Cæſaris Commentariis, quoad veritatem hiſtoricam. Manifeſtum enim eſt, Cæſarem majora revera perpetraſſe, quam illi de Heroibus ſuis confingere auſi ſunt; ſed modis faciendi minime fabuloſis. Hujusmodi doctrinas bene adumbravit *Fabula de Ixione*; Qui cum Junonis, Potentiæ Deæ, concubitum animo ſibi deſignaret, cum evanida nube rem habuit; ex qua Centauros & Chimæras progenuit. Sic qui inſana & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantum fumos & nebulas cernere ſe putant, loco operum, nil aliud quam ſpes inanes, & deformia quædam ac monſtroſa ſpectra, ſuſcipient. Hujus autem *Magiæ Naturalis*, levis & degeneris, operatio ſuper homines, ſimilis eſt ſoporiferis quibuſdam medicamentis; quæ ſomnum conciliant, atque inſuper inter dormiendum, læta & placentia ſomnia immittunt. Primo enim intellectum humanum in ſoporem conjicit; canendo proprietates ſpecificas, & virtutes occultas, & tanquam cœlitus demiſſas, & per traditionum ſuſurros ſolummodo perdiſcendas; unde

de homines ad veras Caussas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, sed in hujusmodi otiosis & credulis opinionibus acquiescunt: Deinde vero innumera commenta grata, & qualia quis optaret maxime, instar somniorum, insinuat. Atque operæ pretium est notare, in illis scientiis, quæ nimium trahunt ex phantasia & fide, (quales sunt *Magia* ista levis, de qua nunc loquimur, *Alchymia*, *Astrologia*, & aliæ consimiles) media sua, & Theoriam, solere esse magis monstrosa quam Finis est, & actio, quo tendunt. Versio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longe verisimilius est, ab homine, qui *Ponderis*, *Coloris flavi*, *Malleabilis* & *Extensibilis*, *Fixi* etiam & *Volatilis*, naturas cognitas & perspectas habuerit; quique similiter prima mineralium semina & menstrua diligenter introspexit; posse aurum multa & sagaci molitione tandem produci; quam quod pauca *Elixiris* grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejusdem *Elixiris*, quæ naturam scilicet perficere & omni impedimento liberare possit. Similiter, senectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis instauratio, non facile fidem reperiat: Attamen longe verisimilius est, ab homine, qui naturam *Arefactionis*, & *Spirituum super solida corporis depradationes* bene norit, quique Naturam *assimilationis*, atque *alimentationis*, vel perfectioris, vel pravioris, perspexerit, *Naturam* etiam *Spirituum*,

& quasi *Flammæ Corporis*, alias ad consumendum appositæ, alias ad reparandum, notarit; posse per diætas, balnea, unctiones, medicinas proprias, accommodata etiam exercitia, & similia, vitam prolongari, aut vigorem juventutis, aliqua ex parte, renovari: quam quod hoc fieri possit per guttas pauculas aut scrupulos alicujus *pretiosi liquoris*, aut *quintessentiæ*. Rursus, ex astris fata elici posse, non statim aut facile homines consenserint: Illa vero, quod hora nativitatis, (quæ sæpissime ex pluribus accidentibus naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,) vitæ totius fortunam regat, aut quod hora quæstionis sit cum re ipsa, quæ quæritur, confatalis, meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia & intemperies, ut non solum, quæ fieri non possunt, sibi spondeant, sed etiam maxime ardua, sine molestia, aut sudore tanquam feriantes, se adipisci posse confidunt. Verum de *Magia* hactenus, cujus & vocabulum ipsum ab infamia vindicavimus, & speciem veram à falsa & ignobili segregavimus.

Hujus vero partis *Operativæ*, scilicet de *Natura*, duæ sunt *Appendices*, magni utraque pretii. Prima est, ut fiat *Inventarium opum humanarum*, quo excipiantur & breviter enumerentur omnia hominum bona & fortunæ, (sive sint ex fructibus & proventibus Naturæ, sive artis) quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis iis, quæ olim innotuisse constat, nunc autem perierunt: ad hunc finem, ut qui

qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis, & extantibus, negotium sibi non facessat. Hoc vero *Inventarium* magis erit artificiosum, magisque etiam utile, si quæ communi hominum opinione *impossibilia* reputantur, in unoquoque genere adjunxeris: atque una, *proxima impossibilibus*, quæ tamen habentur, copules, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, utque ex his *Optativis*, & *Potentialibus*, *Activa* promptius deducantur. Secunda est, ut fiat *Kalendarium eorum experimentorum*, quæ maxime *Polychresta* sunt, & ad aliorum inventionem faciunt, & ducunt. Exempli gratia, *Experimentum artificialis conglaciationis aquæ*, per glaciem cum sale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum condensationis secretum revelat, quo homini nihil est fructuosius. Præsto enim est ignis ad rarefactiones; verum in condensationibus laboratur. Plurimum autem facit ad inveniendi compendium, si hujusmodi *Polychresta* proprio catalogo excipiantur.

CAP. VI.

De magna Philosophiæ naturalis, *tam* Speculativæ, *quam* Operativæ, *appendice*, Mathematica: *quodque inter* appendices *potius poni debet, quam inter* scientias substantivas. *Partitio* Mathematicæ, *in* puram, *&* mixtam.

OPtime Aristoteles, *Physicam & Mathematicam generare Practicam sive Mechanicam*. Quare cum jam, tam *Speculativam*,

quam *Operativam* partem *Doctrinæ* de *Natura*, tractaverimus, locus est, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque est scientia auxiliaris. Hæc siquidem in Philosophia recepta *Physicæ* & *Metaphysicæ* pars tertia adjūgitur. At nobis ista retractantibus & recolentibus, si eam ut *scientiam substantivam*, & principalem, designare in animo esset, magis consentaneum videretur, & rei ipsius Naturæ, & ordinis perspicuitati, ut constitueretur tanquam portio *Metaphysicæ*. *Quantitas* enim (quæ subjectum est *Mathematicæ*) materiæ applicata, veluti dosis Naturæ est, & plurimorum effectuum in rebus Naturalibus causativa: ideoque inter *Formas Essentiales* numeranda est. *Figuræ* autem & *numerorum* potentia in tantum apud antiquos valere visa est, ut Democritus *principia varietatis rerum*, in *figuris atomorum* præcipue collocaverit; Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* constitui asseruerit. Illud interim verum est, quantitatem inter *formas naturales* (quales nos eas intelligimus) omnium maxime esse abstractam, & à materia separabilem: Quod ipsum in causa fuit, cur & diligentius exculta, & acrius inquisita ab hominibus fuerit, quam aliæ quæcunque *formæ*, quæ omnes in materia magis sunt immersæ. Cum enim in hominum animis plane insitum sit, (plurimo certe cum scientiarum detrimento) ut *generalium* quasi *campis liberis*, magis quam *particularium sylvis* & *septis* delectentur, nil repertum est *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo

appe-

appetitus iste expatiandi & meditandi exploretur. Etsi autem hæc vera sint; nobis tamen, qui non tantum veritati & ordini, verum etiam usui & commodis hominum consulimus, satius demum visum est, *Mathematicas*, cum & in *Physicis*, & in *Metaphysicis*, & in *Magicis*, plurimum polleant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares, designare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias & fastum Mathematicorum, qui hanc scientiam *Physica* fere imperare discupiunt. Nescio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga Physicam se gerere debebant, nihilominus certitudinem suam præ ea jactantes, Dominatum contra exercere præsumant. Verum de loco, & Dignitate hujus scientiæ, minus curandum: de re ipsa videamus.

Mathematica aut *pura* est, aut *mixta*. Ad *puram* referuntur scientiæ, quæ circa *quantitatem* occupatæ sunt, à *Materia & Axiomatibus Physicis* penitus *abstractam*. Eæ duæ sunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera *continuam*, altera *discretam* tractans. Quæ duæ artes, magno certe cum acumine & industria, inquisitæ & tractatæ sunt: veruntamen & *Euclidis laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum est à sequentibus, quod intervallo tot seculorum dignum sit; & *doctrina* de *solidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei usu & excellentia, instructa & aucta est. In *Arithmeticis* autem, nec satis varia & commoda in-

venta ſunt *ſupputationum* compendia, præſertim circa *Progreſſiones*, quarum in *Phyſicis* uſus eſt non mediocris: nec *Algebra* bene conſummata eſt: atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Myſtica*, quæ ex Proclo & reliquiis quibuſdam Euclidis cœpit inſtaurari, expatiatio quædam ſpeculationis eſt. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cum ad ſolida non ſufficiat, in ſupervacaneis ſe atterat. *Mixta* habet pro ſubjecto *Axiomata* & *Portiones Phyſicas*: *Quantitatem* autem conſiderat, quatenus eſt eſt ad ea elucidanda, & demonſtranda, & actuanda, auxiliaris. Multæ ſiquidem Naturæ partes, nec ſatis ſubtiliter comprehendi, nec ſatis perſpicue demonſtrari, nec ſatis dextre & certo ad uſum accommodari poſſint, ſine ope & interventu *Mathematicæ*. Cujus generis ſunt *Perſpectiva*, *Muſica*, *Aſtronomia*, *Coſmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ aliæ. Cæterum in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Deſideratas* jam non reperio, ſed multas in poſterum prædico, ſi homines non ferientur. Prout enim *Phyſica*, majora indies incrementa capiet, & nova *Axiomata* educet, eo *Mathematicæ* opera nova in multis indigebit, & plures demum fient *Mathematicæ mixtæ*.

Jam autem *Doctrinam* de *Natura* pertranſivimus, & *Deſiderata* in ipſa notavimus. Qui in re ſi à priſcis & receptis opinionibus diſceſſerimus, eoque nomine contradicendi anſam cuiquam præbuerimus, quod ad nos attinet,

ut diſ-

ut dissentiendi studium longe à nobis abest, ita etiam & contendendi consilium. Si hæc vera sunt;

Non canimus surdis, respondent omnia sylvæ.

Vox Naturæ ingeminabit, etsi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere solebat, de expeditione Gallorum Neapolitana, *Eos venisse cum creta in manibus, quo diversoria sua notarent, non cum armis, ut perrumperent*; Sic nobis magis cordi est Pacificus Veritatis Ingressus; ubi quasi creta consignentur animi, qui tantum hospitem excipere possint; quam qui pugnax est, viamque sibi per contentiones & lites sternat. Absolutis igitur duabus partibus *Philosophiæ*, de *Numine*, & de *Natura*; restat tertia de *Homine*.

FRAN-

Francisci Baconis
De Verulamio,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De dignitate & augmentis ſcientiarum,
Liber Quartus.
Ad Regem ſuum.

Cap. I.

Partitio doctrinæ *de* homine, *in* Philoſophiam humanitatis, & civilem. *Partitio* Philoſophiæ humanitatis, *in* doctrinam *circa* corpus hominis, & doctrinam *circa* animam hominis. *Conſtitutio unius* donæ generalis *de* Natura, *ſive*, *de* ſtatu hominis. *Partitio* doctrinæ *de* ſtatu hominis, *in* doctrinam *de* perſona hominis, & *de* fœdere animi & corporis. *Partitio* doctrinæ *de* perſona hominis, *in* doctrinam *de* miſeriis hominis, & *de* prærogativis. *Partitio* doctrinæ *de* fœdere, *in* doctrinam *de* indicationibus, & *de* impreſſionibus. *Aſſignatio* Phyſiognomiæ, & interpretationis ſomniorum naturalium, doctrinæ *de* indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ propoſui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulneret, (præterquam quod intra præſidia Majeſtatis tuæ tutus eſſe debeam,) ſciat is, ſe contra morem & diſciplinam militiæ facere. Ego enim Buccinator tantum, pugnam non ineo, unus fortaſſe ex iis, de quibus Homerus:

Χαίρετ

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Hi enim inter hoſtes, etiam infenſiſſimos & acerbiſſimos & ultro citroque inviolati ubique commeabant. Neque vero noſtra Buccina homines advocat & excitat, ut ſe mutuo contradictionibus proſcindant, aut ſecum ipſi prælientur & digladientur; ſed potius ut pace inter ipſos facta conjunctis viribus, ſe adverſus *Naturam Rerum* comparent, ejuſque Edita & Munita capiant & expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate ſua indulſerit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum antiquum: Nempe ad *Scientiam noſtri*. Cui, quo magis noſtra interſit, eo incumbendum eſt diligentius. Hæc Scientia *homini* pro *fine* eſt *Scientiarum*, at *Naturæ ipſius portio* tantum. Atque hoc pro Regula ponatur generali: Quod omnes Scientiarum partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut ſcientias potius ſignent, aut diſtinguant, quam ſecent & divellant, ut perpetuo evitetur *ſolutio continuitatis* in *ſcientiis*. Hujus etenim contrarium particulares Scientias ſteriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à fonte & fomite communi non aluntur, ſuſtentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate & ejus ſchola conquerentem, quod hic primus *Philoſophiam* à *Rhetorica* disjunxerit, unde facta ſit *Rhetorica*, ars loquax & inanis. Conſtat ſimiliter, Sen-

ten-

tentiam Copernici de *Ratione Terræ*, (quæ nunc quoque invaluit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Astronomicis Principiis* non posse revinci; à *Naturalis* tamen *Philosophiæ Principiis*, recte positis, posse. *Artem* denique *Medicam* videmus, si à *Naturali Philosophia* destituatur, Empiricorum praxi haud multum præstare. Hoc igitur posito, accedamus ad *Doctrinam de homine*. Ea duplex est; aut enim contemplatur *hominem segregatum*, aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philosophiam humanitatis*: Alteram *civilem* vocamus. *Philosophia humanitatis*, sive *humana*, ex partibus similibus illis, ex quibus homo ipse consistit: Nempe ex *Scientiis*, quæ *circa Corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* versantur.

Verum priusquam distributiones Particulares persequamur, constituamus Scientiam unam generalem, de *natura* & *statu hominis*: Digna enim certe res est, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* seorsum redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus; quæ sunt tam *corpori*, quam *animæ* communes. Rursus, hæc Scientia de *natura*, & *statu hominis*, distribui potest in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indivisam*: alteri *vinculum ipsum animæ & corporis*: Quarum primam *doctrinam* de *persona hominis*, secundam *doctrinam de fœdere* vocabimus. Liquet autem, hæc omnia, cum sint communia & mixta, primæ illi divisioni, *Scientiarum* circa *corpus*, & *scientiarum* circa *animam* versantium, assignari non potuisse.

Doctri-

Doctrina de *persona hominis* duas res præcipue complectitur; Contemplationes scilicet de *miseriis humani generis*; & de ejusdem *prærogativis*, sive *excellentiis*. Atque deploratio *humanarum ærumnarum* eleganter & copiose à compluribus adornata est, tam in Scriptis Philosophicis, quam Theologicis. Estque res & dulcis simul, & salubris.

At illa de *prærogativis*, digna visa res nobis, quæ inter *Desiderata* proponatur. Elegantissime certe Pindarus (ut plerunque solet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere summitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimum ad magnanimitatem & humanum decus conferre posse putarem: si *Vltimitates* (ut loquuntur Scholastici) sive *Summitates* (ut Pindarus) humanæ naturæ colligerentur; præcipue ex historiæ fide. Illud est, quid *Vltimum* & *Supremum* fuerit, quo unquam humana natura per se ascenderit, in singulis & corporis & animi dotibus. Quanta res, quæ de Cæsare narratur, quod Amanuensibus quinque simul *dictare* suffecerit? Quin & exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; etiam Philosophorum, Callisthenis, Possidonii, Carneadis, ut de quovis Themate in utramque partem ex tempore disserere eleganter & copiose potuerint; *ingenii humani vires* haud parum nobilitant. Res autem usu minor, at ostentatione & facultate fortasse major, quam de Archia Magistro suo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum*

morum versuum, de iis rebus, quæ tum agerentur, potuisse dicere ex tempore. Tot millibus hominum nomina reddere potuisse Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoriæ* decus. At *virtutum moralium* palmæ non minus celebres, quam *Intellectualium.* Quantam rem in exercitio *Patientiæ* exhibet historia illa vulgata de Anaxarcho, qui quæstioni & tormentis subjectus, linguam (indicii spem) dentibus præscidit, & in os Tyranni expuit? Neque tolerantia cedit, (licet dignitate plurimum,) quod seculo nostro accidit in Burgundo quodam, Principis Arausionensis interfectore; Is virgis ferreis flagellatus, & forcipibus ignitis laceratus, nullum prorsus gemitum edidit: Quin etiam cum forte fractum aliquid desuper in caput astantis cujuspiam incideret, ustulatus jam nebulo, & in mediis tormentis, risit; Qui tamen paulo ante, cum cincinni capillitii, quos gestabat, tonderentur, fleverat. *Animi* quoque mira *serenitas*, & *securitas*, sub ipsum *tempus mortis*, in pluribus enituit. Qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum: Is, cum à milite, & qui eum ex imperato occisurus esset, juberetur, ut cervices porrigeret fortiter, *Vtinam*, inquit ille, *tu tam fortiter ferias.* At Joannes Dux Saxoniæ, cum inter ludum scacchorum, Diploma, quo nex ejus in posterum diem mandabatur, allatum esset, astantem quendam ad se vocavit, & subridens; *Specta*, inquit, *num non potiores partes ludi hujus teneam. Iste enim*, (ad Collusorem innuens) *me mortuo, jactabit, suas*

potio-

potiores partes fuisse. Noster vero Morus, Angliæ Cancellarius, cum pridie quo moriturus esset, tonsor ad eum veniret, (missus scilicet ad hoc, ne forte capillitio promisso esset apud populum in spectaculo miserabilior,) eumque interrogaret, num tonderi placeret, renuit; atque ad tonsorem versus. *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controversia est; Antequam vero illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam.* Quin & idem, sub ipsum mortis articulum, postquam jam caput in truncum fatalem reclinasset, rursus se paululum erexit, & barba, quæ ei erat promissior, leniter amota, *At certe hac*, inquit, *non offendit Regem.* Verum, ne hoc loco longiores simus, satis patet, quid velimus; nempe, ut *miracula naturæ humanæ*, viresque ejus & virtutes ultimæ, tam animi, quam corporis, in volumen aliquod colligantur, quod fuerit instar fastorum de humanis triumphis. Qua in re institutum Valerii Maximi & C. Plinii probamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad *doctrinam de fœdere*, sive de *Communi vinculo animæ & corporis*: Ea in duas partes tribui possit. Quemadmodum enim inter fœderatos intercedunt, & mutua rerum suarum communicatio, & mutua officia; sic fœdus istud animæ & corporis duabus similiter rebus continetur: Nimirum ut describatur; *quomodo hæc duo (anima* scilicet & *corpus) se invicem detegant, & quomodo invicem in se agant; notitia* sive *indicatione*, & *impressione*. Harum

rum prior, (descriptio scilicet, qualis possit haberi notitia de anima, ex habitu corporis aut de corpore, ex accidentibus animæ) duas nobis peperit *artes*, utramque prædictionis: Inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem tempora recentiora has artes superstitiosis & phantasticis mixturis polluerint, repurgatæ tamen, ac in integrum restitutæ, & fundamentum habent in natura solidum, & fructum edunt ad vitam communem utilem. Prima est *Physiognomia*, quæ per corporis lineamenta, animi indicat propensiones: Altera *somniorum naturalium interpretatio*, quæ corporis statum, & dispositionem, ex animi agitationibus detegit. In harum priore, partem nonnullam desiderari perspicio. Siquidem Aristoteles ingeniose & solerter corporis fabricam, dum quiescit, tractavit; eandem in motu (nimirum gestus corporis) omisit; qui tamen non minus artis observationibus subjiciuntur, & majoris sunt usus. Etenim lineamenta corporis, animi inclinationes & propensiones generales ostendunt; Oris autem & partium motus & gestus, insuper aditus, & tempora, & præsentis dispositionis & voluntatis signa, declarant. Ut enim aptissimis atque elegantissimis Majestatis tuæ verbis utar, *Lingua aures ferit*, *Gestus vero oculos alloquitur*. Hoc vero bene Veteratores complures, & astuti homines, quorum oculi in aliorum vultu & gestibus habitant; idque in commodum suum trahunt, utpo-

tempore in quo facultatis & prudentiæ suæ pars maxima vertatur. Nec sane negari potest, hoc ipsum, simulationis in altero Indicem esse mysticum, & monere homines optime de electionibus temporum & opportunitatum, adeundi personas; quæ civilis prudentiæ pars est non parva. Nemo autem putet, hujusmodi solertiam aliquid quidem valere circa homines individuos, sub regulam autem non cadere. Nam ad unum fere modum omnes ridemus, & ploramus, & erubescimus, & frontem contrahimus; & sic (ut plurimum) de motibus subtilioribus. Si qui autem hic *Chiromantiæ* meminit, sciat, rem esse prorsum vanam; & in hujusmodi sermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem quæ nominetur. Quod vero ad *somniorum naturalium interpretationem* attinet: Res est quorundam laboribus pertractata, sed plurimis ineptiis scatens. Illud tantum in præsentia innuo, Basim illam huic rei, quæ maxime est solida, non substerni. Ea hujusmodi est; ubi idem fit ab interna causa, quod fieri quoque solet ab externa, actus ille externus transit in somnium. Similis est stomachi oppressio, ex crasso vapore, atque incubitu ponderis externi: Itaque qui incubo laborant, pondus sibi superimponi, magno cum apparatu circumstantiarum, somniant. Similis viscerum pensilitas, ex fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa præcordia collecto: Itaque Hypochondriaci sæpius Navigationes & Agitationes supur aquas somniant. Sunt & innumera id genus.

Poste-

Posterior pars *doctrinæ fœderis*, (quam *impressionem* nominavimus) in Artem nondum redacta est, sed obiter tantum, & carptim inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antistrophen cum priori habet Quippe duo considerat: *Aut quomodo & quousque humores & temperamentum corporis immutent animam, in eamque agant? Aut rursus, quomodo & quousque, animæ passiones, vel apprehensiones, immutent corpus, & in illud agant?* Horum prius in re medica interdum tractari videmus: at id ipsum se miris modis religionibus insetuit. Pharmaca enim præscribunt Medici, quæ *morbis animæ* persanandis inserviant, ut in curationibus maniæ, & melancholiæ: quinetiam medicinas porrigunt, ad animum exhilarandum, ad cor muniendum, atque inde fortitudinem augendam, ad ingenium acuendum, ad memoriam roborandam, & similia. At diætæ, & delectus ciborum & potuum, & ablutiones, & aliæ circa corpus observantiæ, in secta Pythagoræorum & in Hæresi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modum superant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis* & *Adipis* esum prohibentes, ac *animalia munda* ab *immundis* distinguentes, (quatenus ad cibi usum) & plurimæ sunt, & præcisæ. Imo Christiana fides ipsa (quamvis à Cæremoniarum nube libera & serena) usum tamen retinet jejuniorum, abstinentiarum, & aliarum, quæ ad corporis macerationem

& hu-

& humiliationem ſpectant, tanquam rerum non mere ritualium, ſed etiam fructuoſarum. Atqui radix omnium hujuſmodi præceptionum, præter ipſam cæremoniam, & exercitium obedientiæ, in hac re conſiſtit, de qua loquimur: Nimirum quod anima compatiatur corpori. Si quis autem judicio infirmior exiſtimet, iſtas Corporis in Animam Impreſſiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; levi Dubitationi leve Reſponſum ſuffecerit. Exempla petat, vel ab Infante in Utero Matris: qui ſimul cum Matris Affectibus compatitur, & tamen è corpore matris ſuo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à ſervorum impetu quandoque flectuntur, ſalva interim Majeſtate ſua Regia.

Jam quod ad partem reciprocam, (de *anima* & *affectibus* ejus in *corpus* agentibus) illa quoque in medicina locum invenit. Nemo enim Medicus eſt paulo prudentior, quin *accidentia animi*, ut rem maximi ad ſanationes ſuas momenti, quæque omnia alia remedia plurimum vel adjuvet, vel impediat, conſideret & tractet. At aliud quippiam, quod huc pertinet, parce admodum, nec pro rei vel ſubtilitate, vel utilitate, inquiſitum eſt; quatenus ſcilicet (miſſis affectibus) *ipſa imaginatio animæ, vel cogitatio perquam fixa, & veluti in fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus imaginantis?* Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifeſtam, haud tamen inde

inde ſequitur, pari potentia præditum eſſe ad ſubveniendum. Non magis hercle, quam ſi quis concluſerit, quoniam reperitur aliquis aër ita peſtilens, ut ſubito interimat; debere quoque eſſe aliquem aërem ita ſalubrem, ut Decumbentem ſubito reſtituat. Atque hæc inquiſitio nobilis profecto eſſet uſus; verum (ut ait Socrates) *Natatore Delio* indiget, quia mergitur in profundo. Rurſus inter has *doctrinas* de *fœdere*, ſive conſenſibus animæ & corporis, non alia fuerit magis neceſſaria, quam illa diſpoſitio de *ſedibus propriis* & *domiciliis*, quæ ſingulæ *animæ facultates* habent *in corpore* ejuſque *organis*. Quod genus *Scientiæ* qui ſectati fuerint, non deſunt, ſed quæ habentur in pleriſque, aut controverſa ſunt, aut leviter inquiſita; ut majori diligentia & acumine opus ſit. Nam ſententia introducta à Platone; qua *intellectus in cerebro*, tanquam in arce collocatus eſt, *animoſitas* (quam ille ſatis imperite *iracundiam* vocavit, cum *tumori* & *ſuperbiæ* ſit proprior) *in corde*, *concupiſcentia autem & ſenſualitas in jecinore*; neque prorſus contemnenda eſt, neque cupide recipienda. Rurſus nec collatio *facultatum illarum intellectualium* (*Phantaſiæ*, *Rationis*, *Memoriæ*) ſecundum *ventriculos cerebri*, erroris expers eſt. Atque *Doctrinam* de *Natura Hominis indiviſa*, ac etiam de *Fœdere Animi & Corporis*, explicavimus.

Cap.

CAP. II.

Partitio doctrinæ *circa* corpus hominis *in* medicinam; *&* voluptariam. *Partitio* medicinæ *in officia tria, vid. in* Conservationem Sanitatis, Curationem Morborum, *&* Prolongationem Vitæ. *Quodque Pars postrema de* Prolongatione Vitæ *disjungi debeat à duabus reliquis.*

DOctrina circa *corpus hominis* eandem recipit divisionem, quam *bona corporis* ipsius, quibus inservit: *bona corporis humani* quatuor sunt: *Sanitas, forma* sive *pulchritudo, vires, voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina, Cosmetica, Athletica,* & *Voluptaria*, quam Tacitus appellat *Eruditum luxum.*

Medicina ars in primis nobilis, & ex generosissima prosapia, secundum Poëtas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Medicinæ Deum; cui Filium dederunt Æsculapium, Deum itidem, & Medicinæ Professorem: Quippe cum Sol in Naturalibus sit vitæ author, & fons, Medicus ejusdem conservator, & tanquam scaturigo altera. At decus longe illustrius accedit Medicinæ ex operibus Servatoris, qui & animæ & corporis Medicus fuit: Et sicut animam, doctrinæ suæ cælestis, ita corpus, miraculorum suorum objectum veluti proprium constituit. Nusquam enim legimus, miraculum aliquod ab eo patratum circa honores, aut pecunias, (præter unicum, quo tributum redderetur Cæsari) sed tantum circa corpus humanum, aut conservandum, aut sustentandum, aut persanandum.

Subjectum istud *Medicinæ* (*corpus* nimirun *humanum*) ex omnibus, quæ Natura procrea vit, maxime est capax remedii; sed vicissin illud remedium, maxime est obnoxium erro ri. Eadem namque subjecti subtilitas & varie tas, ut magnam medendi facultatem præbet sic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quo circa quemadmodum Ars ista (præsertim quo nunc habetur modo) inter præcipue conje cturales; ita inquisitio ejus reponenda est in ter summe arduas, & accuratas. Neque pro pterea cum Paracelso & Alchymistis ita desipi mus, ut putemus, inveniri in corpore humano quæ singulis Universitatis Rerum Speciebus (*Stellis, Mineralibus*, & aliis) respondeant, sicut illi fabulantur, leviter & crassa Minerva traducentes Emblema illud Veterum (quod homo esset *Microcosmus*, sive Epitome totius Mundi) ad hoc commentum suum. Verum nihilominus huc res redit, ut (quod occepimus dicere) non inveniatur inter corpora *naturalia* aliquod tam multipliciter compositum, quam *humanum*. Videmus enim, herbas & plantas ex terra & aqua nutriri; animalia ex herbis & fructibus: hominem vero ex carnibus ipsorum animalium, (quadrupedum, avium, piscium) etiam ex herbis, granis, fructibus, succis & liquoribus variis, non sine multiplici commixtione conditura, & præparatione horum corporum priusquam homini sint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus simplicior, affectus que, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum

fer

fere modum operante; ubi homo, locis habitationum, exercitationibus, affectibus, somno & vigiliis, vices prope infinitas variarum mutationum subit. Usque adeo verum est, unam, inter res cæteras, *corporis humani* massam, maxime fermentatam, & ex plurimis coagmentatam esse. At *anima* contra substantiarum est simplicissima, ut non male cecinerit ille:

—— Purumque reliquit,
Æthereum sensum, atque Aurai simplicis ignem.

Unde minime est mirandum, *Animam* sic collocatam, requiem non invenire, juxta axioma illud, *Motum rerum extra locum esse rapidum, placidum in loco.* Verum ut ad rem redeamus; Varia ista & subtilis *corporis humani* compositio & fabrica effecit, ut sit instar organi musici operosi & exquisiti, quod harmonia sua facile excidit. Quare apud Poëtas, summa ratione, Musica cum Medicina in Apolline conjungitur; quia similis fere sit utriusque artis Genius; atque in eo consistat plane Medici officium, ut sciat humani corporis Lyram ita tendere & pulsare, ut reddatur concentus minime discors, & insuavis. Ergo demum ista subjecti inconstantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: Ars autem tam conjecturalis cum sit, locum ampliorem dedit non solum errori, verum etiam imposturæ. Siquidem omnes aliæ propemodum artes, & scientiæ, virtute sua & functione, non successu aut opere, judicantur. Advocatum ipsa agendi & dicendi fa-

cultas, non exitus causæ, commendat; Gubernator navis, clavi tenendi peritia, non expeditionis fortuna, se probat. At *Medicus*; & fortasse Politicus, vix habent actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis & Virtutis suæ liquido exhibeant; sed ab Eventu præcipue Honorem aut Dedecus reportant, iniquissimo prorsus judicio.

Quotus enim quisque novit, ægroto mortuo, aut restituto, item Rep. stante, vel labante, utrum sit res casus, an consilii? Fit itaque sæpissime, ut impostor palmam, virtus censuram referat. Quin ea est hominum infirmitas, & credulitas, ut sæpenumero Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant. Quare Poëtæ oculati plane & perspicaces fuisse videntur, cum Æsculapio Circem Sororem dederunt, utrumque è Sole prognatum; sicut habetur in versibus, de Æsculapio Phœbigena,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.

Et similiter de Circe, Solis filia;

Dives inaccessis ubi Solis filia lucis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, fama & opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Impostores, Medicorum quodammodo rivales fuere; & de curationum celebritate cum iisdem fere certarunt. Ex hoc dic sodes quid sequitur? Nempe ut Medici ita secum, quemadmodum Salomon

lomon in re graviori; *Si unus & stulti & meus eventus erit, quid mihi prodest, quod majorem sapientiæ dedi operam?* Equidem Medicis minus succenseo, si sæpenumere vacent alicui alteri studio, quod adamant, magis, quam Arti suæ propriæ. Invenies etenim inter eos, Poëtas, Antiquarios, Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in iis Artibus magis, quam in professione propria eruditos. Neque hoc fit, ut arbitror, quia (ut quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ sibi obversentur objecta tam fœda & tristia, ut animum ad alia abducere iis omnino sit opus; (Nam qui homines sint, *Nihil humani à se alienum putent*;) Sed ob hoc ipsum, de quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur, parum ipsis interesse, vel ad existimationem, vel ad lucrum, utrum artis suæ mediocritatem, an perfectionem in ea majorem assequantur. Morbi enim tædia, vitæ dulcedo, spei fallacia, & amicorum commendatio, efficiunt, ut homines facile in Medicis qualibuscunque fiduciam collocent. Verum si quis hæc attentius perpendat, ea potius ad culpam Medicorum, quam ad culpæ excusationem spectant. Neque enim spem abjicere, sed vires potius intendere debuerant. Nam si cui placet observationem expergefacere suam, & paulatim circumspicere, etiam ex exemplis obviis, & familiaribus, facile deprehendet, quantum obtineat imperii, *intellectus subtilitas & acumen*, in varietatem sive *Materiæ*, sive *Formæ rerum*. Nil

magis varium, quam hominum facies & vultus; Eorum tamen Discrimina infinita retinet memoria: Imo Pictor ex pauculis colorum testis, acie oculi usus, & vi phantasiæ, & manus constantia, omnium facies, qui sunt, fuerunt, atque etiam (si coram repræsentarentur) qui futuri sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humana voce nil magis varium; Hujus tamen discrimina in singulis personis facile internoscimus: Quinetiam non desunt Moriones & Pantomimi quidam, qui, quotquot libuerit, reddere sciunt,& ad vivum exprimere. Nil magis varium, quam soni articulati, verba scilicet: Via tamen inita est, ea reducendi ad paucas literas Alphabeti. Atque illud verissimum est; non ex eo, quod mens humana sit minus subtilis aut capax, perplexitates & acatalepsias in Scientiis plerunque provenire; sed ex eo potiùs, quod Objectum nimis in remoto collocatum sit. Sicut enim sensus, procul ab objecto dissitus, plurimum fallitur; debite appropinquatus, non multum errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam,tanquam ex præalta turri, & à longe despicere, & circa generalia nimium occupari; quando si descendere placuerit, & ad particularia accedere, resque ipsas attentius & diligentius inspicere,magis vera & utilis fieret comprehensio. Itaque hujus incommodi remedium, non in eo solum est, ut organum ipsùm vel acuant, vel roborent, sed simul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non est, quin si Medi-

Medici, missis paulisper istis generalibus, Naturæ obviam ire vellent, compotes ejus fierent, de quo ait Poëta,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes;
Mille mali species, mille salutis erant.

Quod eo magis facere debent, quia Philosophiæ ipsæ, quibus innituntur Medici, sive Methodici, sive Chymici, (Medicina autem in philosophia non fundata, res infirma est;) parvi revera sunt. Quare si nimis Generalia (licet vera forent) hoc vitium habeant, quod non bene homines ad actionem deducant, certe majus est periculum ab illis generalibus, quæ in se falsa sunt: atque, loco deducendi, seducunt.

Medicina igitur (uti perspeximus) adhuc aliter comparata est, ut fuerit magis ostentata, quam elaborata: etiam magis elaborata, quam amplificata, cum labores in eam insumpti, potius in circulo, quam in progressu se exercuerint. Plurima enim in ea video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum est *Conservatio Sanitatis*, secundum *Curatio Morborum*, tertium *Prolongatio Vitæ*. At istud postremum, non videntur Medici, tanquam partem principalem artis suæ agnovisse, verum idem reliquis duobus satis imperite immiscuisse. Putant enim, si propulsentur morbi, antequam ingruant, & curentur postquam invaserint, Prolongationem vitæ ultro sequi.

Quod licet minime dubium sit, tamen parum acute prospiciunt, horum utrumque ad morbos tantum pertinere, & ad eam solummodo *vitæ prolongationem*, quæ à morbis abbreviatur & intercipitur: Atqui filum ipsum vitæ producere, ac mortem, per resolutionem simplicem, & atrophiam senilem, sensim obrepentem, ad tempus summovere, Argumentum est, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque vero subeat animos hominum ille scrupulus, ac si hæc res fato & divinæ Providentiæ commissa, in artis officium & munus jam primum à nobis revocaretur. Providentia enim proculdubio mortes quascunque, sive ex violentia, sive ex morbis, sive ex decursu ætatis, pariter regit: Neque tamen ideo præventiones & remedia excludit. Ars autem, & industria humana, naturæ & fato non imperant, sed subministrant. Verum de hac parte paulo post dicemus; hæc tantum interea præfati, ne quis tertium istud officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quo fere adhuc actum est) imperite confundat.

Quod ad officium *tuendæ Sanitatis* attinet, (ex officiis prædictis Medicinæ primum) multi de eo scripserunt, cum in aliis rebus satis imperite, tum nimium (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quam par est, quantitati eorum tribuentes. Quin & in quantitate ipsa, tanquam Philosophi morales, mediocritatem nimis laudarunt; cum & jejunia in consuetudinem versa, & victus liberalis, cui qui assueverit,

melius

melius ſanitatem tueantur, quam iſtæ mediocritates, quæ naturam ignavam fere reddunt, neque exceſſus, neque indigentiæ, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem ſpecies, quæ in ſanitate tuenda plurimum pollent, nemo ex Medicis bene diſtinxit, aut annotavit, cum vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non excitatione quadam propria corrigi poſſit. Morbis renum globorum luſus convenit, pulmonum ſagittatio, ſtomachi deambulatio & geſtatio, atque aliis aliæ. Verum cum hæc pars, de *Valetudinis conſervatione*, ſecundum totum tractata ſit, defectus minores perſequi non eſt noſtri inſtituti.

Quod vero ad *Curationem Morborum* attinet, illa demum pars eſt *Medicinæ* in qua plurimum laboris inſumptum eſt, licet fructu ſatis tenui. Continet autem *Doctrinam* de *Morbis*, quibus corpus humanum ſubjicitur, una cum eorundem *Cauſis Symptomatibus*, & *Medelis*. In hoc ſecundo officio *Medicinæ*, multa ſunt quæ deſiderantur: Ex his pauca, ſed maxime inſignia, proponemus, quæ enumeraſſe ſatis dixerimus, abſque aliqua ordinis aut methodi lege.

Primum eſt, *Intermiſſa diligentia* illius *Hippocratis*, utilis admodum & accuratæ, cui moris erat, narrativam componere, caſuum circa ægrotos ſpecialium; referendo qualis fuiſſet morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atque huius rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atque inſigne, in eo ſcilicet viro,

 qui

qui tanquam Parens Artis habitus est, minime opus erit, exemplum aliquod forinsecum ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Jurisconsultorum, quibus nihil antiquius, quam illustriores casus, & novas decisiones, scriptis mandare; quo melius se ad futuros Casus muniant, & instruant. Istam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum desiderari* video; præsertim in unum corpus cum diligentia & judicio digestam. Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, ut plane Vulgata, & quæ quotidie obveniant; (Id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem:) rursus tam angustam, ut solummodo Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumstantiis ejus, nova sunt, quæ in *Genere* ipso nova non sunt: Qui autem ad observandum adjiciet animum, ei etiam in rebus, quæ vulgares videntur, multa observatu digna occurrent.

Item in *Disquisitionibus Anatomicis* fieri solet, ut quæ *corpori humano in universum* competant, ea diligentissime, usque ad curiositatem, & in minimis quibusque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diversis corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiscit. Ideoque *Anatomiam simplicem* luculentissime tractari assero, *Anatomiam comparatam desiderari* statuo. *Partes* enim singulas recte perscrutantur homines, earumque *Consistentias, Figuras, Situs*: sed *illarum Partium diversam in diversis hominibus figuram* & *conditionem* minus obser-

observant. Atque hujus omissionis caussam non aliam esse arbitramur, quam quod ad primam inquisitionem inspectio unius aut alterius *Anatomiæ* sufficere possit; ad posteriorem vero (quæ comparativa est,& casum recipit) necesse est, ut plurimarum dissectionum attenta & perspicax observatio adhibeatur. Prior etiam res est, in quo homines docti,in prælectionibus suis, & in cœtu Astantium,se jactare possunt: at secunda ea est, quæ tacita & diutina experientia tantum acquiri potest. Illud interea minime dubium est, quod internarum partium figura & structura parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat; quodque corda, aut jecinora, aut ventriculi, tam dissimilia sint in hominibus, quam aut frontes, aut nasi, aut aures. Atque in his ipsis differentiis partium internarum, reperiuntur sæpius *Caussæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minime delinquentes criminantur: cum ipsa Mechanica partis alicujus fabrica in culpa sit. In quorum Morborum cura, opera luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) sed emendanda res est, & accommodanda, seu palliandа, per victus regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ observationes, tam *Humorum omnigenum*, quam *Vestigiorum & Impressionum Morborum*, in corporibus variis dissectis. Etenim *humores* in

qui tanquam Parens Artis habitus est, minime opus erit, exemplum aliquod forinsecum ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Jurisconsultorum, quibus nihil antiquius, quam illustriores casus, & novas decisiones, scriptis mandare; quo melius se ad futuros Casus muniant, & instruant. Istam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum desiderari* video; præsertim in unum corpus cum diligentia & judicio digestam. Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, ut plane Vulgata, & quæ quotidie obveniant; (Id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem:) rursus tam angustam, ut solummodo Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumstantiis ejus, nova sunt, quæ in *Genere* ipso nova non sunt: Qui autem ad observandum adjiciet animum, ei etiam in rebus, quæ vulgares videntur, multa observatu digna occurrent.

Item in *Disquisitionibus Anatomicis* fieri solet, ut quæ *corpori humano in universum* competant, ea diligentissime, usque ad curiositatem, & in minimis quibusque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diversis corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiscit. Ideoque *Anatomiam simplicem* luculentissime tractari assero, *Anatomiam comparatam desiderari* statuo. *Partes* enim singulas recte perscrutantur homines, earumque *Consistentias, Figuras, Situs*: sed *illarum Partium diversam in diversis hominibus figuram* & *conditionem* minus obser-

observant. Atque hujus omissionis causam non aliam esse arbitramur, quam quod ad primam inquisitionem inspectio unius aut alterius *Anatomiæ* sufficere possit; ad posteriorem vero (quæ comparativa est,& casum recipit) necesse est, ut plurimarum dissectionum attenta & perspicax observatio adhibeatur. Prior etiam res est, in quo homines docti,in prælectionibus suis, & in cœtu Astantium,se jactare possunt: at secunda ea est, quæ tacita & diutina experientia tantum acquiri potest. Illud interea minime dubium est, quod internarum partium figura & structura parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat; quodque corda, aut jecinora, aut ventriculi, tam dissimilia sint in hominibus, quam aut frontes, aut nasi, aut aures. Atque in his ipsis differentiis partium internarum, reperiuntur sæpius *Caussæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minime delinquentes criminantur: cum ipsa Mechanica partis alicujus fabrica in culpa sit. In quorum Morborum cura, opera luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) sed emendanda res est, & accommodanda, seu palliandа, per victus regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ observationes, tam *Humorum omnigenum*, quam *Vestigiorum & Impressionum Morborum*, in corporibus variis dissectis. Etenim *humores* in

Anatomiis, tanquam purgamenta & fastidia, fere prætermitti solent, cum tamen in primis necessarium sit notare, *quales* & *quam multiplices* sint *humorum* differentium species (non nimium in hac re tribuendo divisionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniantur, & in quibus *Civitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipsorum, sedes & nidulos suos figere potissimum soleat; quoque juvamento aut damno; atque his similia. Itidem *Vestigia* & *Impressiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab iis *læsiones* & *devastationes*, in *diversis Anatomiis* cum diligentia notanda; Nempe Apostemata, Ulcera, Solutiones Continuitatis, Putrefactiones, Exesiones, Consumptiones, rursus Contractiones, Extensiones, Convulsiones, Luxationes, Dislocationes, Obstructiones, Repletiones, Tumores, una cum omnibus Materiis Præter-Naturalibus, quæ in corpore humano inveniuntur, (veluti Calculis, Carnositatibus, Tuberibus, Vermibus, & hujusmodi:) Hæc (inquam) omnia, & his similia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in unum collata, magna cum cura perquiri & componi debent. At *varietas* ista *accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctorie tractatur, aut silentio præteritur.

De illo vero altero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri consueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odiosa, & barbara, & à Celso recte damnata.

mnata. Neque tamen illud minus verum est, (quod annotatum fuit à Priscis) poros complures & meatus, & pertusiones, quæ sunt ex subtilioribus, in Anatomicis dissectionibus non comparere; quippe quæ in cadaveribus occluduntur & latent, cum in Viventibus dilatentur, & possint esse conspicui. Itaque, ut & usui consulatur simul & humanitati, non est omnino rejicienda *Anatomia Vivorum*, neque ad fortuitas Chirurgicorum inspectiones (quod Celsus fecit) remittenda: cum hoc ipsum bene expediri possit per dissectionem Brutorum Vivorum, quæ, non obstante suarum partium dissimilitudine humanis, huic inquisitioni, adhibito judicio, satisfacere possint.

Item in inquisitione illorum de *Morbis*, inveniunt *Morbos* complures, quos *Insanabiles* decernunt, alios jam inde à principio morborum, alios post talem quampiam periodum. Ita ut L. Syllæ & Trium-virorum Proscriptiones, res nihil fuerint, præ Medicorum proscriptionibus, per quas tot homines iniquissimis edictis morti dedunt; Quorum tamen plurimi minore cum difficultate evadunt, quam illi olim inter proscriptiones Romanas. Neq; igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Insanabilibus*; ut evocentur & excitentur Medici aliqui egregii, & magnanimi, qui huic operi, quantum largitur natura rerum, incumbant; quando hoc ipsum, *Istos morbos pronunciare insanabiles*, neglectum & incuriam veluti lege

lege sanciat,& ignorantiam ab infamia eximat.

Item ut paulo ulterius insistam: Etiam plane censeo ad officium Medici pertinere, non tantum ut *Sanitatem restituat*: verum etiam ut *dolores* & *cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipsum solummodo, cum illa mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculosi, *ad convalescentiam* faciat & conducat; imo vero cum abjecta prorsus omni sanitatis spe, *Excessum* tantum præbeat *è vita* magis *lenem* & *placidum*. Siquidem non parva est felicitatis pars, (quam sibi tantopere precari solebat Augustus Cæsar) illa *Euthanasia*; Quæ etiam observata est in Excessu Antonini Pii, quando non tam Mori videretur, quam dulci & alto sopore excipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipsum sibi procuraverit:cum enim morbus ejus haberetur pro desperato, ventriculum & sensus, meri largiore haustu & ingurgitatione obruit. unde illud in Epigrammate.

——— *Hinc Stygias ebrius hausit aquas.*

Vino scilicet Stygii laticis amaritudinem sustulit. At nostris temporibus, Medicis quasi Religio est,ægrotis,postquam deplorati sint,assidere; ubi meo judicio, si officio suo, atque adeo humanitati ipsi deesse nolint, & artem ediscere, & diligentiam præstare deberent, qua animam agentes, facilius & mitius è vita demigrent. Hanc autem partem, inquisitionem de *Euthanasia exteriori* (ad differentiam ejus *Euthanasia*, quæ animæ præparationem respicit):

cit) appellamus, eamque inter *Desiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter *desiderari* reperio; Quod Medici hujusce ætatis, licet *generales intentiones Curationum* non male persequantur, *particulares* tamen *Medicinas*, quæ ad curationes morborum singulorum, proprietate quadam spectant, aut non bene norunt, aut non religiose observant. Nam Medici traditionum & experientiæ probatæ fructum Magistralitatibus suis destruxerunt, & sustulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout iis libitum fuerit; & fere Pharmacopœorum more *Quid pro Quo* substituendo; ita superbe imperantes Medicinæ, ut Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriaca, & Mithridatico, & fortasse Diascordio, & Confectione Alkermes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla fere certa Pharmaca se religiose & severe adstringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in officinis prostant venalia, potius in promptu sunt ad intentiones generales, quam accommodata & propria ad curationes particulares; Siquidem speciatim nullum morbum magnopere respiciunt, verum generatim ad obstructiones aperiendas, concoctiones confortandas, intemperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipue fit, ut Empirici & Vetulæ sæpenumero in curandis morbis felicius operentur, quam Medici eruditi, quia Medicinarum probatarum confectionem & compo-

posi-

positionem fideliter & scrupulose retinent. Equidem memini, Medicum quendam apud nos in Anglia Practica celebrem, Religione prope Judæum, Librorum lectione tanquam Arabem, solitum dicere, *Medici vestri Europæi sunt quidem viri docti, sed non norunt particulares curationes morborum:* quinetiam idem ludere solebat, parum decore, dicendo, *Medicos nostros similes esse Episcopis, ligandi & solvendi claves habere, & nihil amplius.* Sed ut serio, quod res est, dicamus; Plurimum referre censemus, Medici aliqui, & eruditione & practica insigniores, opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod speciosa quis ratione nixus, existimet decere Medicum doctum (habita ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempestatis anni, consuetudinum, & hujusmodi) potius Medicinas ex tempore aptare, quam certis aliquibus præscriptis insistere; id fallax res est, & experientiæ non satis attribuit, judicio plus nimis. Sane, quemadmodum in Rep. Romana, Cives erant utilissimi, & optime compositi, qui aut Consules Populo favebant, aut Tribuni in partes Senatus inclinabant: ita in hac Materia, de qua agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magna eruditione, traditiones experientiæ plurimum faciunt; aut in Practica insigni, Methodos & generalia Artis non aspernantur. Modificationes vero Medicinarum (si quando sit opus eas adhibere) potius in vehiculis earum exercendæ sunt,
quam

quam in ipso corpore Medicinarum; in quo nil novandum, absque evidenti necessitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis* & *Positivis* tractet, *desiderari* statuimus. Res autem est, quæ tentari non debet, absque acri & severo judicio, & tanquam in Synodo Medicorum selectorum.

Item, inter præparationes Medicinarum, mirari subit, (præsertim cum *Medicinæ ex Mineralibus* à Chymicis in tantum evectæ & celebratæ sint; cumque tales Medicinæ tutius adhibeantur ad exteriora, quam intro sumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *thermas Naturales* & *fontes Medicinales* imitari annixus fuerit: cum tamen in confesso sit, Thermas illas & fontes, virtutes suas, ex venis Mineralium, per quas permeant, nancisci: quinetiam, in manifestum hujus rei documentum, bene norit humana industria discernere & distinguere per Separationes quasdam, ex quo genere Mineralium hujusmodi aquæ inficiantur, veluti an ex sulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo simili. Quæ naturalis aquarum tinctura, si ad artificiosas compositiones reduci posset, fuerit in potestate hominis, & plura genera earum (prout usus postulat) efficere, & temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *Imitatione Naturæ in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) *desiderari* censemus.

Ne

Ne vero singula scrupulosius exequamur, quam vel instituto nostro, vel hujusce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem defectus alterius cujusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirum quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, sit *nimio plus compendiosa*, quam ut insigne aliquid, aut arduum, præstare possit. Etenim judicio nostro, opinio fuerit magis blanda, quam vera, si quis existimet, Medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri posse, ut usus ejus simplex curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profecto foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam sæpius repetita, vitium aliquod, animo penitus insitum, aut inveteratum, corrigere aut tollere possit. Longe certe abest. Verum quæ in Natura eximie possunt & pollent, sunt ordo, prosecutio, series, vicissitudo artificiosa. Quæ licet majus quoddam in præcipiendo judicium, majoremque in parendo constantiam requirant; tamen effectuum magnitudine abunde rem compensant. Etsi autem ex opera Medicorum quotidiana, quam, invisendo, assidendo, præscribendo, ægrotis præstant, putaret quispiam, haud segniter ipsos curationem persequi, atque in eadem, certa quadam via insistere: Tamen si quis ea, quæ præscribere & ministrare soleant medici, acutius introspiciat, inveniet pleraque vacillationis & inconstantiæ plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, absque certo aliquo aut præviso Curationis tramite. Debuerant autem etiam

etiam ab initio, poſt Morbum bene perſpectum & cognitum, ſeriem curandi ordinatam meditari, neque ab ea abſque gravi cauſa diſcedere. Atque ſciant pro certo Medici, poſſe (exempli gratia) tria fortaſſe aut quatuor Medicamenta ad morbum aliquem gravem curandum recte præſcribi, quæ debito ordine & debito intervallo ſumpta, curationem præſtent: quorum ſingula, ſi per ſe tantum ſumerentur, aut ſi ordo inverteretur, aut intervallum non ſervaretur, fuerint prorſus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis ſcrupuloſa & ſuperſticioſa curandi ratio in pretio ſit tanquam optima, (non magis, quam omnis *Via arcta, via* ſit ad *Cœlum*:) verum ut æque recta ſit via, ac arcta & difficilis. Hanc autem partem, quam *filum medicinale vocabimus, deſiderari* ponimus. Atque hæc illa ſunt, quæ in *Doctrina Medicinæ* de *Curatione Morborum deſideramus*: niſi quod reſtet unicum, quod pluris eſt, quam illa omnia. *Deſideratur* nimirum *Philoſophia naturalis vera & activa*, cui *Medicinæ Scientia* inædificetur. Cæterum illa non eſt hujuſce Tractatus.

Tertiam partem *Medicinæ*, poſuimus illam de *Prolongatione vitæ*, quæ nova eſt, & *deſideratur*: Eſtque omnium nobiliſſima. Si enim tale aliquid inveniri poſſit, non verſabitur tantum Medicina in *Curationum ſordibus*; nec Medici ipſi propter *Neceſſitatem* ſolummodo *honorabuntur*, ſed utique propter donum mortalibus, ex terrenis, quaſi maximum, cujus poterunt

runt esse, secundum Deum, Dispensatores, Administri. Licet enim *Mundus* homini Christiano, ad *terram promissionis* contendenti, tanquam *Eremus* sit, tamen in *Eremo* ipsa proficiscentibus, calceos & vestes (Corpus scilicet nostrum, quod animæ loco Tegminis est) minus atteri, Gratiæ divinæ Munus quoddam æstimandum. Hac de re, quia est ex optimis, eamque inter *Desiderata* posuimus, ex more nostro, & monita dabimus, & indicia, & Præcepta.

Primo *monemus*, ex Scriptoribus, circa hoc Argumentum, neminem esse, qui aliquid magni, ne dicamus aliquid sani, repererit. Aristoteles certe Commentarium de hoc edidit perpusillum, in quo nonnihil inest acuti: quod ipse omnia esse vult, ut solet. At Recentiores tam oscitanter, & superstitiose de hoc scripserunt, ut Argumentum ipsum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœperit.

Secundo *monemus*, ipsas intentiones, quę huc spectant, medicorum, res nihili esse, & cogitationes hominum à re potius abducere, quam versus eam dirigere. Sermocinantur enim, mortem in destitutione calidi & humidi consistere: Deberi itaque calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri: Perinde ac si hæc res jusculis, aut lactulis & malvis, aut amydo, aut jujubis, aut rursus aromatibus, aut vino generoso, aut etiam spiritu vini, & oleis Chymicis, confici possit. Quæ omnia obsunt potius, quam prosunt.

Tertio *monemus*, ut homines nugari desinant,

nant, nec tam faciles sint, ut credant, grande illud opus, quale est Naturæ, cursum remorari & retrovertere, posse haustu aliquo matutino, aut usu alicujus pretiosæ medicinæ ad exitum perduci: non auro potabili, non margaritarum essentiis, & similibus nugis: sed ut pro certo habeant, *Prolongationem Vitæ* esse rem operosam, & quæ ex compluribus remediis, atque eorum inter se connexione idonea, constet. Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, ut credat, quod nunquam factum est adhuc, id fieri jam posse, nisi per modos etiam nunquam tentatos.

Quarto *monemus*, ut homines rite animadvertant & distinguant, circa ea, quæ ad *vitam sanam*, & ea, quæ ad *vitam longam*, conferre possunt. Sunt enim nonnulla, quæ ad spirituum alacritatem, & functionum Robur, & Morbos arcendos, prosunt: quæ tamen de summa vitæ detrahunt, & Atrophiam senilem absque Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem vitæ, & Atrophiam senilem longius summovendam juvant: sed tamen non usurpantur absque periculo Valetudinis; Adeo ut qui iis utentur ad Prolongationem vitæ, debeant simul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum usu supervenire possint. Atque *Monita* hactenus dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; tale hujus rei (quam Animo metimur) plasma est. Conservantur res & durant duobus modis: Aut in *Identitate*: Aut per *Reparationem*. In *Idenditate sua*,

sua, ut *musca aut formica in succino*: *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conservatoriis Nivalibus*: *Cadaver* inter *balsama*. Per *Reparationem*, ut in *Flamma* & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, utroque genere utendum est, (disjuncta minus possunt) corpusque humanum conservandum, quemadmodum *Inanimata* conservantur: Ac rursus quemadmodum *Flamma* conservatur; Ac denique quadantenus ut *Mechanica* conservantur. Tres igitur sunt ad *prolongandam vitam* intentiones: *Retardatio Consumptionis*: *Probitas Reparationis*, & *Renovatio* ejus, quod *cœpit veterascere*. *Consumptio* fit à duabus *deprædationibus*: *Deprædatione spiritus innati*; & *deprædatione Aëris ambientis*. *Prohibitio* utriusque duplex: Aut si *Agentia* illa fiant minus *Prædatoria*, aut si *Patientia* (*Succi* scilicet corporis) reddantur minus *Deprædabilia*. *Spiritus* fit minus *Prædatorius*, si aut *substantia densetur*, ut in usu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contristationibus*: Aut *Quantitate minuatur*, ut in *Diætis Pythagoricis* & *Monasticis*: Aut *Motu leniatur*, ut in *Otio* & *Tranquillitate*. *Aër* ambiens fit minus *Prædatorius*, si aut minus *incalescat* à *Radiis Solis*, ut in *Regionibus frigidioribus*, in *Speluncis*, in *Montibus*, & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *summoveatur à Corpore*, ut in *Cute densa*, & in *plumis Avium*, & in *usu Olei* & *Vnguentorum* absque *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minus *deprædabiles*, si aut *Duri* facti sint, aut *Roscidi* sive *oleosi*.

Duri, ut in *Victu aspero*, *vita* in *Frigido* : *Exercitationibus robustis* : *Balneis* quibusdam *Mineralibus*. *Roscidi*, ut in *usu Dulcium*, & *abstinentia* à *Salsis* & *Acidis*, & maxime omnium in tali *Mistione Potus*, quæ sit Partium valde *tenuium* & subtilium, absque tamen omni *Acrimonia* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta* : *Alimentatio* autem promovetur quatuor Modis : Per *Concoctionem Viscerum* ad *Etrusionem Alimenti*, ut in *confortantibus viscera principalia* : Per *excitationem partium exteriorum* ad *attractionem alimenti*, ut in *exercitationibus* & *fricationibus* debitis, atque *unctionibus* quibusdam & *Balneis appropriatis* : Per *præparationem alimenti* ipsius, ut facilius se insinuet, & digestiones ipsas quadamtenus anticipet, ut in variis & artificiosis modis *cibi condiendi*, *potus miscendi*, *panis fermentandi*, & horum trium *virtutes in unum redigendi* : Per *confortationem* ipsius *ultimi actus assimilationis*, ut in *somno tempestivo*, & *applicationibus* quibusdam *exterioribus*. *Renovatio* ejus, quod cœpit *veterascere*, fit duobus modis : Vel per *Inteneratione habitus corporis* ipsius, ut in usu *Malacissationum* ex *Balneis*, *Emplastra*, & *Unctionibus* : quæ talia sint ut *imprimant*, non *Extrahant* : Vel per *expurgationem succi veteris*, & *substitutionem succi novi*, ut in tempestivis & *repetitis purgationibus*, *sanguinis Missionibus*, & *Diætis attenuantibus*, & quæ florem corporis restituunt. Atque de *Indiciis* hactenus.

Præcepta, quanquam ex ipsis *Indiciis* plurima

ma possint deduci; tria tamen veluti præcipua subjungere visum est. *Præcipimus* primo, ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diætis statis, quam à Regimine aliquo victus familiari; aut etiam à medicamentorum particularium excellentia. Etenim, quæ tanta virtute pollent, ut naturam retrovertere valeant; fortiora plerunque sunt & potentiora ad alterandum, quam ut simul in aliqua Medicina componi, multo minus in victu familiari interspergi possint. Superest itaque ut seriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundo *præcipimus*, ut *Prolongatio Vitæ*, expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malacissatione partium, quam à modis alimentandi. Etenim, cum Corpus humanum, ejusque Fabrica (missis externis) à tribus patiatur; Spiritibus scilicet; Partibus; & Alimentis; Via prolongationis vitæ per alimentandi modos longa est; atque per multas ambages & circuitus: At viæ per operationes super Spiritus, & super partes, multo breviores sunt, & quibus citius ad finem desideratum pervenitur; Eo quod Spiritus subito patiantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos possunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplastra, quæ subitas etiam impressiones faciunt.

Tertio *præcipimus*, quod Malacissatio partium per Exterius, fieri debet per *Consubstantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Consub-*

stantialia

ſtantialia, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Conſubſtantialia* enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur, & proprie malaciſſant. *Imprimentia* autem, & virtutem Malaciſſantium, tanquam vehicula, facilius & altius deducunt, atque ipſa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumque retinent, & pauliſper figunt, & perſpirationem, quæ eſt res Malaciſſationi oppoſita, (quia humidum emittit,) cohibent. Itaque per hæc tria (ſed potius ordine diſpoſita, & ſuccedentia, quam commixta) res abſolvitur. Interim in hac parte monemus; non eam eſſe intentionem Malaciſſationis, ut nutriat partes per exterius; ſed tantum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendum. Quicquid enim magis aridum eſt, minus eſt activum ad aſſimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ eſt pars tertia *Medicinæ*, noviter aſcripta, hæc dicta ſint.

Veniamus ad *Coſmeticam*, quæ certe partes habet civiles, partes rurſus effœminatas. Corporis enim munditia, & decor honeſtus, recte exiſtimatur promanare à modeſtia quadam morum, & à reverentia; inprimis erga Deum, cujus creaturæ ſumus; tum erga ſocietatem, in qua degimus; tum etiam erga noſmet ipſos, quos non minus, imo magis, quam alios revereri debemus. Verum adulterina illa decoratio, quæ fucos & pigmenta adhibet, digna certe eſt illis defectibus, qui eam ſemper comitantur, cum non ſit, aut ad fallendum ſatis ingenioſa, aut ad utendum ſatis commoda, aut

ad salubritatem satis tuta & innocua. Miramur autem, pravam hanc consuetudinem fucandi, leges censorias, tam Ecclesiasticas, quam Civiles, quæ alias in luxuriam circa vestes, aut cultus capillorum effœminatos, admodum fuerint severæ, ita diu fugisse. Legimus certe de *Iezabele*, quod pigmentis faciem obliverit; verum de *Esthera*, & *Iuditha*, nil tale perhibetur.

Pergamus ad *Athleticam*. Eam sensu intelligimus paulo largiori, quam accipi consuevit. Huc enim referimus, quicquid versatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum suscipit) *Habilitatem*; sive sit *Agilitatis*, sive *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habet partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium videmus sæpenumero exempla insignia, in practica funambulorum, in duro victu hominum quorundam Barbarorum, in stupendis viribus Maniacorum, & in constantia nonnullorum inter exquisita Tormenta. Imo si aliqua alia reperiatur facultas, quæ in priorem partitionem non cadit, (qualis in *Vrinatoribus* sæpe conspicitur, qui mirifice Anhelitum cohibere possunt) ad hanc ipsam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandoque possint, manifestissimum est: At Philosophia & inquisitio causarum circa eadem fere neglecta jacet: hanc arbitramur ob causam, quod hominibus persuasum

sit,

ſit, hujuſmodi Magiſteria Naturæ, ſolummodo vel ex peculiari certorum hominum indole, (quæ ſub diſciplinam non cadit,) vel à diutina, ab annis uſque puerilibus, conſuetudine, (quæ potius imperari, quam doceri ſolet) obtinere. Quod etſi verum prorſus non ſit, tamen *defectus* hujuſmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu ceſſarunt: Tum etiam in ejuſmodi rebus mediocritas ſufficit ad uſum: Excellentia autem mercenariæ cuidam oſtentationi fere inſervit.

Poſtremo accedimus ad *artes voluptarias*. Eæ ſecundum ſenſus ipſos diſpertitæ ſunt: oculos oblectat præcipue *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam ſpectant, circa ædificia, hortos, veſtes, vaſa, calices, gemmas, & ſimilia. Aures demulcet *Muſica*, quæ tanta vocum, ſpiritus, chordarum, varietate, & apparatu inſtructa eſt. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibuſdam Artis ejus habita ſunt, quæ nunc prope obſoleverunt. Atque Artes, quæ ad Viſum, aut Auditum ſpectant, præ aliis præcipue Liberales habitæ ſunt: Senſus hi duo magis caſti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familiis ſuis habeant: Etiam altera ad memoriam & demonſtrationes, altera ad mores & affectus animi nonnihil reſpicit. Reliquorum ſenſuum oblectationes, atque artes circa ipſos, minus in honore ſunt: veluti Luxuriæ, quam Magnificentiæ propiores, unguenta, odoramenta, Deliciæ &

Cupediæ Mensarum, maxime autem Incitamenta Libidinis, rectius censore, quam Doctore indigent. Optime sane à quibusdam annotatum est, nascentibus & crescentibus Rebuspub. artes Militares florere; in statu & culmine positis Liberales; at ad declinationem & decasum vergentibus Voluptarias. Hæc vero ætas nostra, vereor ne tanquam in decasu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare ista missa faciamus. Cum *Artibus Voluptariis Ioculares* copulo. Deceptiones siquidem Sensuum, inter Delectationes Sensuum reponendæ sunt.

Jam vero transcursis *Doctrinis* illis, circa *corpus humanum*, (*Medicina*, *Cosmetica*, *Athletica*, *Voluptaria*) illud obiter monemus; Cum in *corpore humano* tot Res in considerationem veniant, *partes*, *humores*, *functiones*, *facultates*, *accidentia*: cumque (si nobis integrum esset) constitui oportuisset corpus unicum *Doctrinæ de corpore humano*, quæ ista omnia complecteretur, (simile illi *Doctrinæ de anima*, de qua mox dicemus:) tamen, ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites, plusquam necesse fuerit, transponantur, *Doctrinam* de *partibus corporis humani*, de *functionibus*, de *humoribus*, de *respiratione*, de *somno*, de *generatione*, de *fœtu* & *gestatione in utero*, de *Augmentis*, de *pubertate*, de *canicie*, de *impinguatione*, & similibus, in *Corpus Medicinæ* recipimus; licet ad officia illa tria non proprie pertineant; sed quia *corpus* ipsum *hominis*, sit per omnia *Medicinæ* Subjectum. *Motum* autem *volunta-*

luntarium, & *sensum*, ad *Doctrinam* de *anima* rejicimus, siquidem *Animæ* partes in his duobus sunt potiores. Atque sic *Doctrinam*, quæ circa *corpus hominis* versatur, quod *Anima* pro tabernaculo duntaxat est, claudimus.

CAP. III.

Partitio Philosophiæ humanæ *circa* animam, *in* Doctrinam *de* spiraculo; & doctrinam *de* anima sensibili *sive* producta. *Partitio secunda ejusdem* Philosophiæ *in* Doctrinam *de* substantia & facultatibus animæ, & doctrinam *de* usu & objectis facultatum. *Appendices duæ* doctrinæ de facultatibus animæ; Doctrina *de* divinatione naturali, & doctrina *de* fascinatione. *Distributio* facultatum animæ sensibilis *in* motum & sensum.

VEniamus ad *doctrinam* de *anima humana*; è cujus thesauris, omnes cæteræ *doctrinæ* depromptæ sunt. Ejus duæ sunt partes; Altera tractat de *anima rationali*, quæ Divina est; Altera de *irrationali*, quæ communis est cum Brutis. Notavimus autem paulo superius (ubi de *formis* loquebamur) differentes illas duas *animarum* emanationes, quæ in prima utriusque creatione se dant conspiciendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à *spiraculo Dei*, altera è *matricibus Elementorum*. Nam de *animæ rationalis* generatione primitiva, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & spiravit in faciem spiraculum vitæ.* At generatio *animæ Irrationalis*, sive *Brutorum*, facta est per verba illa, *Producat aqua*, *Producat*

cat terra. Hæc autem *anima* (qualis eſt in homine) *anima rationali* organum tantum eſt, atque originem habet & ipſa quoque, quemadmodum in Brutis, è limo terræ: Neque enim dictum eſt, *Formavit corpus hominis de limo terræ*, ſed *Formavit hominem*; integrum ſcilicet hominem, excepto ſpiraculo. Quamobrem partem primam *doctrinæ generalis* circa *animam humanam*, *doctrinam* de *ſpiraculo* appellabimus; Secundam vero, *doctrinam* de *anima ſenſibili* ſive *producta*. Neque tamen, cum hactenus *Philoſophiam* ſolam tractemus, (quippe *Sacram Theologiam* in fine operis collocavimus) partitionem iſtam à *Theologia* mutuaremus, niſi etiam cum principiis *Philoſophiæ* conveniret. Plurimæ enim & maximæ ſunt *animæ humanæ* præcellentiæ ſupra *animas Brutorum*, etiam Philoſophantibus ſecundum ſenſum manifeſtæ. Ubicunque autem tot & tantarum invenitur Excellentiarum Symbolum, ibi merito ſemper conſtitui debet differentia ſpecifica. Itaque nobis non nimium placet confuſa illa & promiſcua philoſophorum de *animæ functionibus* tractatio; ac ſi *anima humana*, gradu potius, quam ſpecie, diſcriminata eſſet ab *anima Brutorum*: Non aliter, quam Sol inter Aſtra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda eſt etiam partitio alia *doctrinæ generalis* circa *animam humanam*, antequam de ſpeciebus fuſius loquamur. Etenim, quæ de ſpeciebus poſtea dicemus, utramque

tramque partitionem, tum illam, quam jam modo posuimus, tum istam, quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur partitio sit, in *doctrinam* de *substantia* & *facultatibus animæ*, & *doctrinam* de *usu* & *objectis facultatum.*

Præmissis itaque his partitionibus geminis, ad species accedamus. *Doctrina* de *spiraculo*, eademque de *substantia animæ rationalis*, complectitur inquisitiones illas de Natura ejus; Utrum *nativa sit illa*, an *adventitia: separabilis*, an *inseparabilis: mortalis*, an *immortalis: quatenus legibus materiæ alligata, quatenus minime:* & similia. Quæ vero hujus sint generis, licet etiam in Philosophia, & diligentiorem & altiorem inquisitionem subire possint, quam adhuc habetur, utcunque tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectius transmitti censemus: Aliter enim, erroribus haud paucis, & sensus illusionibus omnino exponentur. Etenim, cum *Substantia animæ*, in creatione sua, non fuerit extracta, aut deducta ex massa Cœli & terræ, sed immediate inspirata à Deo; cumque leges Cœli & terræ, sint propria subjecta Philosophiæ; quomodo possit cognitio de *substantia animæ rationalis* ex philosophia peti & haberi? Quinimo ab eadem inspiratione Divina hauriatur, à qua *substantia animæ* primo emanavit.

Doctrina vero de *anima sensibili*, sive *producta*, etiam quatenus ad *substantiam* ejus, vere inquiritur: At ea inquisitio nobis quasi *desi-*

derari videtur. Quid enim ad *doctrinam* de *substantia animæ* faciunt, *Actus ultimus*, & *forma corporis*, & hujusmodi nugæ Logicæ? *Anima* siquidem *sensibilis*, sive *Brutorum* plane substantia corporea censenda est, à calore attenuata, & facta invisibilis; Aura (inquam) ex natura flammea & aërea conflata, aëris mollicie ad impressionem recipiendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleosis, partim ex aqueis nutrita; Corpore obducta, atque in animalibus perfectis in capite præcipue locata; in nervis percurrens, & sanguine spirituoso arteriarum refecta & reparata. quemadmodum Bernardinus Telesius, & Discipulus ejus Augustinus Donius, aliqua ex parte, non omnino inutiliter, asseruerunt. Itaque de hac *doctrina*, diligentior fiat inquisitio: Eo magis, quod hæc res non bene intellecta, opiniones superstitiosas, & plane contaminatas, & dignitatem *animæ humanæ* pessime conculcantes, de *Metempsychosi*, & *lustrationibus animarum* per periodos annorum, denique de nimis propinqua *animæ humanæ* erga *animas Brutorum* per omnia *cognatione*, peperit. Est autem hæc *anima* in Brutis *anima principalis*, cujus corpus Brutorum organum; In homine autem, organum tantum & ipsa *anima rationalis*, & *spiritus* potius appellatione quam *animæ* indigitari possit. Atque de *substantia animæ* hactenus.

Facultates autem *animæ* notissimæ sunt; *Intellectus*, *Ratio*, *Phantasia*, *Memoria*, *Appetitus*,

titus, *Voluntas*, denique universæ illæ circa quas versantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in *doctrina de anima*, *origines* ipsarum tractari debent, idque physice, prout animæ innatæ sint, & adhæreant: *usus* tantum ipsarum, & *Objecta*, illis alteris *artibus* deputantur. Atque in hac parte nihil egregii (ut nobis videtur) adhuc repertum est; quanquam *desiderari* eam haud sane dixerimus. Habet etiam pars ista *de facultatibus animæ* appendices duas, quæ & ipsæ quemadmodum tractantur, potius fumos nobis exhibuerunt, quam flammam aliquam lucidam veritatis: Altera harum est *doctrina* de *divinatione* naturali; Altera de *fascinatione*.

Divinationem ab Antiquis, nec male, in duas partes divisam habemus; *Artificialem*, & *Naturalem*. *Artificialis* ratiocinando, ex indicatione signorum, prædictionem colligit. *Naturalis*, ex ipsa animi præsensione interna, absque signorum adminiculis, præsagit. *Artificialis* duplex: Altera argumentatur ex *causis*; Altera ex *experimentis* tantum, cœca quadam auctoritate. Quæ posterior, ut plurimum, superstitiosa est. Quales erant Ethnicorum Disciplinæ, circa *inspectionem extorum*, *volatum avium*, & similia. Etiam Chaldæorum *Astrologia* solennior, non multo melior. At *artificialis Divinatio* utraque, inter diversas Scientias spargitur. Habet *Astrologus* prædictiones suas ex situ astrorum. Habet etiam *Medicus* suas; de morte ingruente; de convalescentia; de sympto-

matibus morborum superventuris; ex urinis, pulsibus, aspectu ægrorum, & similibus. Habet & *Politicus* suas; *O urbem venalem, & cito perituram, si Emptorem invenerit!* Cujus Vaticinii fides non diu morata est; impleta primum in Sylla, postea in Cæsare. Hujusmodi igitur prædictiones, præsentis non sunt Instituti, verum ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi scilicet interna animi ortum habens, ea demum est, de qua nunc agitur. Hæc duplex est; Altera *nativa*: altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur suppositionis fundamento: Quod anima in se reducta, atque collecta, nec in corporis organa diffusa, habeat ex vi propria essentiæ suæ, aliquam prænotionem rerum futurarum: Illa vero optime cernitur in somnis, ecstasibus, confiniis mortis; rarius inter vigilandum, aut cum corpus sanum sit ac validum. Hujusmodi vero status animi, procuratur fere, aut adjuvatur ex abstinentiis, atque illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maxime sevocant, ut sua natura absque impeditionibus exteriorum gaudere possit. *Divinatio* vero per *influxum*, hoc altero suppositionis fundamento nititur; Quod anima, veluti speculum, illuminationem quandam secundariam, à Præscientia Dei & Spirituum excipiat; Cui etiam idem, qui priori, status & regimen corporis confert. Eadem enim animæ sevocatio efficit, ut & sua natura impensius utatur, & Divinorum Influxuum sit magis susceptiva: Nisi quod in *Divinationibus*

tionibus per *Influxum* anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præsentis Impatientia, (quæ apud Priscos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur: in *Divinatione* autem *Nativa*, quieti potius & vacationi propior sit.

Fascinatio autem, est vis & actus imaginationis intensivus in corpus alterius: (vim enim imaginationis super Corpus proprium ipsius imaginantis superius perstrinximus.) In hoc genere schola Paracelsi, & ementitæ *naturalis Magiæ* cultores, tam fuerunt immodici, ut imaginationis impetum & apprehensionem *miracula patranti fidei* tantum non exæquarint. Alii ad similitudinem veri propius accedentes; cum occultas rerum energias & impressiones, sensuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmissiones, virtutum magneticarum delationes acutius intuerentur; in eam opinionem devenerunt, quod multo magis à Spiritu in Spiritum (cum Spiritus præ rebus omnibus sit, & ad agendum strenuus, & ad patiendum tener & mollis) impressiones, & delationes, & communicationes fieri potuerint. Unde increbuerunt opiniones, factæ quasi populares, De Genio superiori, De hominibus quibusdam infaustis & ominosis, De ictibus amoris & invidiæ, & aliæ his similes. Atque huic conjuncta est disquisitio, quomodo *Imaginatio intendi* & *fortificari* possit? Quippe si imaginatio fortis tantarum sit virium, operæpretium fuerit nosse, quibus mo-

dis eam exaltari, & se ipsa majorem fieri detur? Atque hic oblique, nec minus periculose, se insinuat palliatio quædam & defensio maximæ partis *Magia cæremonialis.* Speciosus enim fuerit prætextus, cæremonias, characteres, incantationes, gesticulationes, amuleta, & similia, non ex aliquo tacito aut Sacramentali cum malis Spiritibus contractu vires nancisci; sed eo pertinere tantum, ut Imaginatio illius, qui his utitur, roboretur & exaltetur: Quemadmodum etiam in Religione, usus imaginum, ad mentes hominum in rerum contemplatione defigendas, & devotionem Precantium excitandam, invaluit. Attamen mea talis est Sententia; Etiamsi detur, vim imaginationis esse utique potentem, atque insuper Cæremonias vim illam intendere & roborare; posito denique, quod adhibeantur Cæremoniæ ad hanc intentionem sincere, atque tanquam remedium Physicum, absque aliqua vel minima cogitatione de invitandis per ipsas auxiliis Spirituum: haberi nihilominus debent pro illicitis, propterea quod sententiæ illi Divinæ, adversus hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitrent; *In sudore vultus comedes panem tuum.* Siquidem Magia ejus generis, egregios illos fructus, quibus Deus Pretium Laborem constituit, adipiscendos proponit, per paucas, easque faciles, & minime operosas observantias.

Supersunt *Doctrinæ* duæ, quæ ad *facultates animæ inferioris*, sive *sensibilis*; præcipue

pue spectant, utpote quæ cum organis corporeis maxime communicant. Altera de *motu voluntario*: Altera de *sensu* & *sensibili*. In priori harum, etiam alias satis jejune inquisita, unica pars fere integra *deest*. Etenim de officio & fabrica commoda nervorum & musculorum, & aliorum quæ ad hunc motum requiruntur; quæque pars corporis quiescat, dum alia moveatur; tum quod hujusce motus rector & quasi auriga sit imaginatio; adeo ut dimissa imagine, ad quam motus fertur, statim intercipiatur & sistatur motus ipse, (ut cum deambulamus, si alia subeat cogitatio acris & defixa, continuo consistimus;) & aliæ nonnullæ subtilitates non malæ, in observationem & inquisitionem jam pridem venerunt. Quomodo vero compressiones, & dilatationes, & agitationes Spiritus, (qui procul dubio motus fons est) corpoream & crassam partium molem flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligenter inquisitum & tractatum non est. Neque mirum, cum *anima ipsa sensibilis* hactenus potius pro entelechia & functione quadam habita sit, quam pro substantia. At quando jam innotuerit, ipsam esse substantiam corpoream & materiatam, necesse est etiam, ut, quibus nixibus aura, tam pusilla & tenera, corpora tam crassa & dura in *motu* ponere possit, inquiratur. De hac parte igitur, cum *desideretur*, fiat inquisitio.

At de *sensu* & *sensibili* longe uberior & diligentior adhibita est inquisitio, tam in Tractati-

bus

bus circa ea generalibus, quam in artibus specialibus, utpote *Perspectiva*, *Musica*, quam vere nihil ad institutum: quandoquidem illa tanquam *desiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles & insignes, quas in hac doctrina *desiderari* statuimus; Altera de *differentia perceptionis* & *sensus*: Altera de *forma lucis*.

Atque differentiam inter *perceptionem* & *sensum*, bene enucleatam, debuerant Philosophi Tractatibus suis de *sensu* & *sensibili* præmittere, ut rem maxime fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus corporibus naturalibus inesse vim manifestam *percipiendi*: etiam electionem quandam amica amplectendi, inimica & aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus *perceptionibus* tantum loquimur, veluti cum Magnes ferrum allicit; Flamma ad naphtham assilit; Bulla bullæ approximata coit; Radiatio ab objecto albo dissilit; Corpus animalis utilia assimilat, inutilia excernit; Spongiæ pars (etiam super aquam elevata) aquam attrahit, aërem expellit; Et hujusmodi. Etenim quid attinet talia enumerare? Nullum siquidem corpus ad aliud admotum illud immutat, aut ab illo immutatur, nisi operationem præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus se insinuat: *Percipit* impetum alterius corporis, cui cedit: *Percipit* amotionem alterius corporis, à quo detinebatur, cum se recipit: *Percipit* divulsionem sui continui, cui ad tempus resistit: Ubique de-

niqu e

nique est *Perceptio*. Aër vero calidum & frigidum tam acute *percipit*, ut ejus *Perceptio* sit longe subtilior, quam tractus humani; qui tamen pro calidi & frigidi norma habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa: Alia, quod eam intactam & intractatam (cum tamen sit res nobilissima) plerunque reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi forte animum adjecerunt, longius, quam par est, provecti sunt, & *Sensum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum fere sit, ramum arboris avellere, ne forte instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi *differentiam Perceptionis* & *Sensus*, non tantum in comparatione sensibilium ad insensibilia, secundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verum etiam in corpore ipso sensibili animadvertere, quid in causa sit, cur tot actiones expediantur, absque omni tamen *Sensu?* Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, sursum, deorsum, ferantur; Cor & Pulsus vibrent; Viscera, sua quæque opificia, sicut officinæ, producant; Et tamen hæc omnia, & complura alia, absque *Sensu* fiant? Verum homines non satis acute, qualis sit actio *Sensus*, viderunt, atque quod genus corporis, quæ mora, quæ conduplicatio impressionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas sequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* simplicem & *Sensum*, nullo modo nosse videntur; nec quatenus fieri possit *Perceptio* absque *Sensu*. Neque enim

enim hæc verborum tantum controversia est, sed de re magni prorsus momenti. De hac igitur *doctrina* (ut in primis utili, & ad plurima spectante) melius inquiratur: Quandoquidem etiam circa hanc rem inscitia tantum apud nonnullos ex Antiquis Philosophis potuerit, ut omnibus sine discrimine corporibus animam infundi putaverint: Neque enim videbant, quomodo *Motus* cum discretione fieri potuerit absque *Sensu*; aut *Sensus* adesse absque *Anima*.

De *Forma Lucis* quod debita non facta fuerit inquisitio, (præsertim cum in *Perspectiva* strenue elaborarunt homines) stupenda quædam negligentia censeri possit. Etenim, nec in *Perspectiva*, nec alias, aliquid de Luce, quod valeat, inquisitum est. Radiationes ejus tractantur, origines minime. Sed collocatio demum *Perspectivæ* inter *Mathematica*, hunc ipsum defectum, & alios similes peperit; quia à Physicis præmature discessum est. Tractatio autem de *Luce*, & caussis ejus, in Physicis rursus superstitiosa fere est, tanquam de re inter Divina & Naturalia media; adeo ut quidam ex Platonicis, eam materia ipsa antiquiorem introduxerint. Cum enim spacium esset difflatum, id primum lumine, postea vero corpore impletum fuisse, vanissimo commento asseruerunt: quando tamen Scripturæ Sacræ, massam Cœli & Terræ, tenebrosam, ante Lucem creatam, diserte posuerint. Quæ vero physice & secundum sensum de ea tractantur, ea statim ad

Radia-

Radiationes descendunt, ut parum Physicæ inquisitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem homines contemplationes suas submittere paulisper, & quid sit *Corporibus* omnibus *Lucidis* commune inquirere, tanquam de *Forma Lucis*. Etenim quam immensa est corporis differentia (si ex dignitate considerentur) inter Solem & Lignum putridum, aut squamas etiam piscium putridas? Inquirere etiam debuerant, quid tandem in causa sit, cur aliqua ignescant, & *Lucem* ex se jaciant calefacta, alia minime? Ferrum, metalla, lapides, vitrum, ligna, oleum, sevum, ab igne vel flammam vibrant, vel saltem rubescunt: At aqua, aër, acerrimo, & tanquam furenti calore fervefacta, nihil tamen *Lucis* adipiscuntur, nec splendent. Quod si quis hoc eo fieri putet, quod proprium sit Ignis *Lucere*, Aqua autem & Aër Igni omnino inimica sint; is sane nunquam per obscura Noctis in aqua salsa, tempestate calida, remigavit; cum guttulas aquæ ex remorum concussione subsilientes, micare & lucescere videre potuisset. Quod etiam fit in spuma maris ferventiore, quam *Pulmonem marinum* vocant. Quid denique habent commune cum flamma & ignitis Cicendulæ & Luciolæ; & Musca Indica, quæ Cameram totam illustrat; & oculi quorundam Animalium in tenebris; & Saccharum inter radendum, aut frangendum; & sudor equi nocte æstuosa festinantis; & alia nonnulla? Quin & homines tam parum in hac re viderunt, ut plerique scintillas è silice

aërem

aërem attritum putent. Attamen quando aër calore non ignescat, & *Lucem* manifesto concipiat, quomodo tandem fit, ut noctuæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctu cernant? Adeo ut ipsi aëri (quando visio absque *Luce* non transigatur) necesse sit inesse *Lucem* aliquam nativam & genuinam, quamvis tenuem admodum & infirmam, quæ tamen sit radiis visivis hujusmodi animalium proportionata, iisque ad videndum sufficiat. Verum hujusce mali (ut plurimorum) caussa est, quod homines ex Instantiis particularibus *Formas* Naturarum *Communes* non elicuerunt; Id quod nos tanquam subjectum proprium *Metaphysicæ* posuimus: Quæ & ipsa *Physicæ*, sive *Doctrinæ* de *Natura*, pars est. Itaque de *Forma* & *Originibus Lucis* fiat Inquisitio, eaque interim inter *Desiderata* ponatur. Atque de *Doctrina* circa *substantiam animæ*, tam *Rationalis* quam *Sensibilis*, cum *Facultatibus suis*, atque de ejusdem *Doctrinæ Appendicibus*, hæc dicta sint.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis sancti Albani,
De dignitate & augmentis scientiarum,
LIBER QUINTUS.
Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio doctrinæ *circa* usum & objecta facultatum animæ humanæ, *in* Logicam, & Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inveniendi, Iudicandi, & Tradendi.

DOctrina *circa Intellectum*, (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem hominis*, in natalibus suis tanquam Gemellæ sunt. Etenim *illuminationis puritas*, & *arbitrii libertas*, simul inceperunt, simul corruerunt. Neque datur in Universitate Rerum, tam intima Sympathia, quam illa Veri & Boni. Quo magis rubori fuerit Viris doctis, si Scientia sint tanquam Angeli alati, Cupiditatibus vero tanquam Serpentes qui humi reptant; circumgerentes animas, instar speculi sane, sed menstruati.

Venimus jam ad *doctrinam* circa usum & *objecta facultatum animæ humanæ*. Illa duas habet partes, easque notissimas, & consensu receptas

ceptas; *Logicam* & *Ethicam:* Nisi quod *doctrinam civilem*, quæ vulgo ut pars *Ethicæ* collocatur, jam ante emancipaverimus, & in integram *doctrinam de homine congregato*, sive in *societate*, constituerimus; hic tantum de *homine segregato* tractantes: *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate, Appetitu*, & *Affectibus* differit: altera *decreta*, altera *actiones* progignit. Verum quidem est, quod phantasia in utraque provincia, tam Judiciali, quam Ministeriali, Legati cujusdam, aut Internuncii, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam sensus idola omnigena phantasiæ tradit, de quibus postea ratio judicat. At ratio vicissim idola electa & probata phantasiæ transmittit, priusquam fiat executio decreti. Siquidem motum voluntarium perpetuo præcedit, eumque incitat phantasia: adeo ut phantasia sit utrique, tam rationi, quam voluntati, instrumentum commune: nisi quod Janus iste Bifrons sit, & duas obvertat facies: facies enim rationem aspiciens, veritatis habet effigiem; facies autem actionem aspiciens, effigiem Bonitatis: quæ tamen sint facies,

——— *Quales decet esse sororum.*

Neque vero merus & nudus Internuncius est phantasia; sed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel usurpat, præter delationem simplicem mandati. Recte enim Aristoteles: *Id Imperii habet anima in corpus, quod Dominus in mancipium: Ratio vero in phantasiam, quod*

quod in libera Civitate Magistratus in Civem: Ad quem possit sua vice redire Dominatio. Videmus enim quod in iis, quæ sunt fidei & religionis, phantasia supra ipsam rationem scandat & evehatur: Non quod illuminatio Divina locum habeat in phantasia, (quin potius in ipsa arce mentis & intellectus:) verum quemadmodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita similiter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phantasiæ; unde fit ut Religio semper aditum sibi ac viam ad animum quæsierit, per *similitudines*, *typos*, *parabolas*, *visiones*, *insomnia.* Rursus haud humile est regnum phantasiæ in persuasionibus, à vi eloquentiæ insinuatis. Nam ubi per orationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quamcunque partem pertrahuntur; totum illud fit per exuscitationem phantasiæ, quæ impotens jam facta, non solum rationi insultat, verum eidem vim quodammodo facit, partim occæcando, partim extimulando. Neque tamen caussa videtur, cur à partitione priore discedamus. Nam phantasia scientias vere non parit: Siquidem Poësis) quæ à principio phantasiæ attributa est) pro lusu potius ingenii, quam pro scientia, habenda. Potestatem autem phantasiæ in naturalibus, doctrinæ de anima paulo ante assignavimus. Eam vero, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipsi arti (de qua infra tractabimus) remitti par est.

Pars ista *humanæ Philosophiæ*, quæ ad *Logicam*

gicam ſpectat, ingeniorum plurimorum guſtu ac palato minus grata eſt; & nihil aliud videtur, quam ſpinoſæ ſubtilitatis laqueus ac tendicula. Nam ſicut vere dicitur, *Scientiam eſſe animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, plerique palatum nacti ſunt Iſraëlitarum ſimile in deſerto: quos cupido inceſſit redeundi ad *ollas carnium*; *Manna* autem faſtidium cepit: Quæ, licet cibus fuerit cœleſtis, minus tamen ſentiebatur almus & ſapidus. Eodem modo (ut plurimum) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent infuſionem nonnullam carnium magis eſculentam. Quales ſunt *Hiſtoria Civilis*, *Mores*, *Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur, & occupatæ ſunt. At iſtud *lumen ſiccum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Cæterum unamquamque rem propria ſi placet dignitate metiri, *Rationes Scientiæ* reliquarum omnino claves ſunt. Atque quemadmodum *Manus inſtrumentum inſtrumentorum*, *Anima forma formarum*, ita & illæ, *Artes artium* ponendæ ſunt. Neque ſolum dirigunt, ſed & roborant; ſicut ſagittandi uſus & habitus, non tantum facit, ut melius quis collimet, ſed ut arcum tendat fortiorem.

Artes Logicæ quatuor numero ſunt; diviſæ ex finibus ſuis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut *inveniat, quod quæſiverit*: Aut *judicet, quod invenerit*: Aut *retineat, quod judicaverit*: Aut *tradat, quod retinuerit*. Neceſſe igitur eſt, ut totidem ſint

Artes

Artes Rationales. *Ars Inquisitionis*, seu *Inventionis*: Ars *Examinis*, seu *Iudicii*: Ars *Custodiæ*, seu *Memoriæ*: & Ars *Elocutionis* seu *Traditionis*. De quibus jam sigillatim dicemus.

CAP. II.

Partitio inventivæ, *in* inventivam artium, & argumentorum: *Quodque prior harum (quæ eminet)* desideretur. *Partitio* inventivæ artium *in* experientiam literatam; & organum novum. *Delineatio* experientiæ literæ.

INventionis duæ sunt species, valde profecto inter se discrepantes; Una *artium* & *scientiarum*; altera *argumentorum* & *sermonum*. Priorem harum *desiderari* prorsus, pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur esse defectus; ac si quis in inventario conficiendo bonorum alicujus Defuncti ita referat: *Numeratæ pecuniæ nihil.* Ut enim cætera omnia pecunia parantur; ita & per hanc *artem* reliquæ acquiruntur. Atque sicut India Occidentalis nunquam nobis inventa fuisset, nisi præcessisset Acus Nauticæ Inventio: licet Regiones illæ immensæ, Versoriæ Motus pusillus sit: Ita non est, cur miretur quispiam, in *Artibus* perlustrandis, & promovendis ampliores progressus factos non esse; quandoquidem *Ars inveniendi*, & *perlustrandi scientias* hactenus ignoretur.

Hanc scientiæ *desiderari* partem, plane in confesso est. Primo enim *Dialectica* nihil profitetur, imo ne cogitat quidem, de *inveniendis artibus*, sive *Mechanicis*, sive (quas vocant) *Libe-*

Liberalibus, aut etiam de illarum *operibus*, harum vero *axiomatibus* eliciendis; sed quasi præteriens homines alloquitur, & dimittit, edicens, ut *Cuique in sua arte credant*. Celsus, vir prudens, non solum Medicus, (licet moris sit omnibus, in laudes Artis propriæ effundi) graviter & ingenue, de Empiricis & Dogmaticis Medicorum sectis loquens, fatetur; *Medicamenta & remedia prius fuisse inventa, de causis vero & rationibus posterius disceptatum; non ordine converso, causas ex natura rerum primo erutas fuisse, easque inventioni remediorum praluxisse.* At Plato non semel innuit, *Particularia infinita esse maxime: rursus, generalia minus certa documenta exhibere: Medullam igitur scientiarum, qua artifex ab imperito distinguitur, in mediis propositionibus consistere, quas per singulas scientias tradidit & docuit experientia.* Quin & illi, qui de primis Rerum Inventoribus, aut Scientiarum Originibus, verba fecerunt, casum potius, quam artem celebrarunt; Atque animalia Bruta, Quadrupedes, Aves, Pisces, Serpentes, amplius quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnum Genetrix Dictæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo. non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.

Adeo ut minime mirum sit, (cum in more apud

pud Antiquos fuerit, rerum utilium inventores consecrare) apud Ægyptios, gentem priscam, (cui plurimæ *Artes* initia sua debent,) templa plena fuisse simulacris Brutorum; hominum vero simulachris prope vacua;

Omnigenumque Deûm monstra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam, &c.

Quod si malis, ex traditione Græcorum, artes potius hominibus, ut inventoribus, tribuere: haudquaquam tamen dixeris, Prometheum ad ignis inventionem contemplationes adhibuisse: aut cum Silicem primo percuteret, scintillas expectasse: sed casu in illud incidisse, atque (ut ajunt) *Furtum Iovi fecisse.* Ita ut, ad artium inventionem quod attinet, capræ sylvestri pro emplastris, philomelæ pro modulationibus Musicis, ibidi lavationibus intestinorum; operculo ollæ, quod dissiliit, pro re tormentaria; denique (ut verbo dicamus) Casui, aut cuivis alteri rei, plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec vero multo aliter se habet modus ille inveniendi, quem recte describit Virgilius,

Vt varias usus meditando extunderet Artes
Paulatim. ———

Non enim alia hic proponitur inveniendi methodus, quam cujus Bruta ipsa sunt capacia, & quam crebro usurpant: nimirum attentissima circa unam rem sollicitudo, ejusque

perpetua exercitatio, quas sui conservandi necessitas hujusmodi animantibus imponit. Cicero enim vere admodum; *Usus uni rei deditus, & Naturam, & Artem sæpe vincit.* Quare si prædicetur de hominibus,

——Labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas:

Etiam de Brutis similiter quæritur,

Quis expedivit psittaco suum χαῖρε*?*

Corvo quis auctor fuit, ut magna siccitate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam forte conspexerit, ut surgentem laticem rostro posset attingere? Quis viam monstravit apibus, qui per aërem, tanquam vastum mare, agros floridos, licet multum ab alvearibus dissitos, solent petere, & favos suos denuo repetere? Quis formicam docuit, ut grana in colliculo suo reponenda circumroderet prius, ne reposita geminarent, & spem suam illuderent? Quod si in versu illo Virgiliano quis notet verbum illud *Extundere*, quod difficultatem rei; & verbum illud *Paulatim*, quod tarditatem innuit; redibimus, unde profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cum hactenus homines modice rationis facultate, neutiquam vero officio artis usi sint, ad inventa detegenda.

Secundo hoc ipsum quod asserimus, (si advertatur paulo diligentius) demonstrat *Inductionis* forma, quam proponit *Dialectica*; qua scilicet scientiarum principia inveniantur, & probentur; quæ vitiosa plane est, & incompetens, & naturam tantum abest ut perficiat, ut

etiam

etiam eam pervertat & detorqueat. Qui etiam modum acute introspexerit, quo ros iste æthereus Scientiarum, similis illi, de quo loquitur Poëta,

—— *Aërei mellis cœlestia dona*,

colligatur; (cum & Scientiæ ipsæ ex exemplis singulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquam prati floribus & horti, extrahantur) reperiet profecto, animum suapte sponte, & nativa indole, *inductionem* solertius conficere, quam quæ describitur à Dialecticis: Siquidem ex nuda enumeratione particularium (ut Dialectici solent) ubi non invenitur instantia contradictoria, vitiose concluditur; neque aliquid aliud hujusmodi *Inductio* producit, quam conjecturam probabilem. Quis enim in se recipiet, cum particularia, quæ quis novit, aut quorum meminit, ex una tantum parte compareant; non delitescere aliquid, quod omnino repugnet? Perinde ac si Samuel acquievisset in illis Isai filiis, quos coram adductos videbat in domo, & minime quæsivisset Davidem, qui in agro aberat. Atque hæc *Inductionis* forma (si verum omnino dicendum sit) tam pinguis est & crassa, ut incredibile videatur, tam acuta & subtilia ingenia (qualia in his rebus meditationes suas exercuerunt) potuisse eam mundo obtrudere: Nisi illud in caussa fuisset, quod opera festinata ad Theorias & Dogmata contendissent: Particularia autem, (præsertim moram in iis longiorem) ex fastu quodam & elatione animi,

despexissent. Illi enim exempla, sive instantias particulares, vice lictorum, aut viatorum adhibuerunt ad summovendam turbam, ut dogmatibus suis viam aperirent; neutiquam autem ea inde ab initio in consilium advocarunt, ut legitima fieret & matura de rerum veritate deliberatio. Certe perculserit animos pia & religiosa quædam admiratio, cum videamus, eadem calcata vestigia, ad errorē ducentia, in Divinis & humanis. Quemadmodum enim in Divina Veritate percipienda ægre quis in animum inducat, ut fiat tanquam parvulus; ita in Humana perdiscenda provectos, utiq; puerorū more, prima inductionum elementa adhuc legere & retractare res humilis existimatur, & quasi contemnenda.

Tertio, si concedatur, principia Scientiarum ex *Inductione*, qua utuntur, vel sensu & experientia, recte posse constitui, certissimum est tamen, axiomata inferiora ab iis per Syllogismum non posse (in rebus Naturalibus, quæ participant ex Materia) recte & tuto deduci. In *Syllogismo* enim fit reductio propositionum ad principia per propositiones medias. Hæc autem sive *Inveniendi* sive *Probandi* Forma in *Scientiis Popularibus* (veluti *Ethicis, Politicis, Legibus*, & hujusmodi) locum habet: Imo & in *Theologicis*; quandoquidem Deo pro bonitate sua placuerit captui humano se accommodare: At in *Physicis*, ubi natura opera, non adversarius argumento constringendus est, elabitur plane veritas ex manibus; propter longe majorem naturalium operationum, quam

ver-

verborum subtilitatem: Adeo ut succumbente *Syllogismo*, *Inductionis* (veræ scilicet & emendatæ) officio ubique opus sit, tam ad Principia magis generalia, quam ad propositiones inferiores. Nam Syllogismi ex propositionibus consistunt; Propositiones ex verbis; Verba Notionum tesseræ sunt. Quare si notiones ipsæ (quæ Verborum animæ sunt) male & varie à rebus abstrahantur; tota Fabrica corruit. Neque laboriosa vel consequentiarum argumentorum, vel veritatis propositionum examinatio, rem in integrum unquam restituet; cum error sit (ut loquuntur Medici) in *Digestione prima*; quæ à functionibus sequentibus non rectificatur. Non igitur absque Magna & evidenti causa evenit, ut complures ex Philosophis (aliqui autem eorum maxime insignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ humanæ & Syllepsium certitudinem sustulerunt, ultra verisimilitudinem aut probabilitatem negantes, eam pertingere. Inficias non iverim, visum esse nonnullis, Socratem, cum Scientiæ certitudinem à se amoveret, per Ironiam tantum hoc fecisse; & *Scientiam dissimulando simulasse*: Renunciando scilicet iis, quæ manifesto sciebat, ut eo modo, etiam quæ nesciebat, scire putaretur. Neque etiam in recentiore Academia (quam amplexus est Cicero) illa Opinio *Acatalepsiæ* admodum sincere culta fuit. Etenim qui Eloquentia floruerunt, hanc fere sectam sibi desumpserunt, ut in utramque partem copiose disse-

rendi gloriam assequerentur: unde à via illa recta, per quam ad Veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas, animi causa institutas, deflexum est. Constat tamen, nonnullos sparsim in utraque Academia (veteri & nova) multo magis inter Scepticos, *Acatalepsiam* istam simpliciter & integre tenuisse. Verum in hoc maxime ab illis peccatum est; quod sensuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicitus evellebant. Sensus vero, licet sæpenumero homines aut fallant, aut destituant, possint tamen multa adjuti industria ad *Scientias* sufficere; Idque non tam ope instrumentorum, (licet & hæc quoque aliqua ex parte prosint) quam Experimentorum ejus generis, quæ Objecta subtiliora, quam pro sensus facultate ad objecta sensu comprehensibilia, producere queant. Debuerant autem potius defectum hac in parte imputasse mentis tum erroribus, tum contumaciæ, quæ rebus ipsis morigera esse recusat, & pravis demonstrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione sensuum, perperam institutis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur, aut negotium totum deseratur, sed quo intellectui auxilia commoda comparentur & subministrentur, quibus rerum ardua & naturæ obscuritatem vincere possit. Nemo enim tanta pollet manus constantia, aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere, aut perfectum circulum circumscribere, manu libera possit; quod tamen ope regulæ, aut circini,

cini, facere in promptu est. Hæc igitur res ipsa est, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut scilicet mens per artem fiat rebus par; utque inveniatur *ars* quædam *indicii* & *directionis*, quæ cæteras artes, earumque axiomata atque opera detegat, & in conspectum det. Hanc enim merito *desiderari* posuimus.

Ars ista *indicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *indicium ab experimentis ad experimenta:* Aut *ab experimentis ad axiomata*, quæ & ipsa *nova experimenta* designent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, posteriorem vero *Interpretationem naturæ*, sive *novum organum*. Prior quidem (ut alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda est, aut *Parte Philosophiæ*, sed pro *sagacitate* quadam; unde etiam eam *venationem Panis* (hoc nomen ex fabula mutuati) quandoq; appellamus: Attamen quemadmodum possit quis, in via sua, triplici modo progredi: aut cum *palpat ipse in tenebris:* aut *cum alterius manu ducatur*, *ipse parum videns:* aut denique cum *vestigia lumine adhibito regat:* similiter cum quis *experimenta omnigena absque ulla serie aut methodo tentet* ea demum mera est palpatio: Cum vero *non nulla utetur in experimentando directione*, & *ordine*, perinde est ac si manu ducatur. Atque hoc illud est, quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione naturæ*, sive novo Organo, petendum est.

Literata experientia, sive *venatio Panis,* modos experimentandi tractat: Eam (cum *desiderari* posuerimus, neque res sit plane perspicua) pro more & instituto nostro aliquatenus adumbrabimus. *Modus Experimentandi* præcipue procedit; aut per *variationem experimenti:* Aut per *productionem experimenti:* Aut per *translationem experimenti:* Aut per *inversionem experimenti:* Aut per *compulsionem experimenti:* Aut per *applicationem experimenti:* Aut per *copulationem experimenti:* Aut denique per *sortes experimenti.* Universa vero ista cohibita sunt, citra *terminos axiomatis* alicujus inveniendi. Illa enim altera pars de *novo Organo,* omnem *translationem experimentorum in axiomata,* aut *axiomatum in experimenta,* sibi vindicat.

Variatio experimenti fit primo in *materia;* scilicet, quando *experimentum* in jam cognitis, certæ materiæ fere adhæsit; nunc vero in illis, quæ similis sunt speciei, tentatur: Veluti *confectio papyri,* in pannis linteis tantum probata est, in sericis minime, (nisi forte apud Chinenses;) Neque rursus in filaceis, compositis ex setis & pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) camelotum; Neque denique in laneis, gossypio, & pellibus; quanquam hæc tria postrema magis esse videntur heterogenea. Itaque admisceri possint potius, quam per se utilia esse. Item *Insitio in arboribus fructiferis* in usu est: In arboribus sylvestribus raro tentata; licet perhibetur, ulmum in ulmum insitam mi-

ras

ras producere foliorum umbras. Insitio etiam in floribus, rara admodum est, licet hoc jam cœperit fieri in rosis Muscatellis, quæ rosis communibus feliciter inoculantur. Etiam *variationem in parte rei*, inter *variationes in materia* ponimus. Videmus enim, *surculum in trunco arboris insitum* felicius pullulare, quam si terræ indicatur. Cur non & semen cepæ, capiti alterius cepæ viridis inditum, felicius germinet, quam si nudæ terræ commissum fuerit? Atque hic *radix pro trunco* variatur, ut hæc res insitio quædam in radice videri possit. *Variatio experimenti* fit secundo in *efficiente: Radii solis* per specula comburentia, calore ita intenduntur, ut materiam, quæ ignem facile concipiat, accendere possint: Num & radii lunæ, per eadem, ad lenissimum aliquem gradum teporis actuari possunt, ut videamus, utrum corpora omnia cœlestia sint potestate calida? Item *calores radiosi*, per specula scilicet, intenduntur: Num etiam calores opaci (quales sunt lapidum & metallorum, antequam candeant) idem patiuntur; an potius sunt luminis in hac re partes nonnullæ; Item *succinum & gagates fricata* paleas trahunt: Num etiam & ad ignem tepefacta? *Variatio experimenti* fit tertio in *quanto:* circa quod diligens admodum est adhibenda cura, cum hoc multi circumflent errores. Credunt enim homines, aucta aut multiplicata *quantitate*, pro rata augeri aut multiplicari virtutem. Et hoc fere postulant & supponunt, tanquam res sit Mathematicæ cujus-

dam certitudinis: Quod omnino falsissimum est. *Globus plumbeus* unius libræ à turri demissus (puta) decem pulsuum spatio, ad terram descendit: Num Globus duarum Librarum (in quo Impetus iste, Motus quem vocant Naturalis, duplicari debet) spatio quinque pulsuum terram feriet? At ille æquali fere tempore descendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quanti*. Item *sulphuris* (puta) *drachma una* semilibræ chalybis admista, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur uncia sulphuris, quatuor libris chalybis, ad colliquationem sufficiet? At illud non sequitur. Certum enim est, *obstinationem materiæ* in *patiente*, per quantitatem, augeri amplius, quam *activitatem virtutis* in *agente*. Porro nimium, æque fallit ac parum. Etenim in *excoctionibus*, & *depurationibus metallorum*, error est familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut calorem fornacis, aut additamenti quod injiciunt, molem augeant. At illa supra modum aucta operationem impediunt; propterea quod vi & acrimonia sua multum ex metallo puro in fumos vertant & asportent; ut & jactura fiat; & massa quæ remanet, magis fit obstinata & dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris Æsopi cogitare; quæ sperarat, ex duplicata mensura hordei gallinam suam duo ova quotidie parituram: At illa impinguata nullum peperit. Prorsus non tutum fuerit alicui *experimento naturali* confidere, nisi facta fuerit probatio, & in minore, & in majore

Quan-

Quanto. Atque de *variatione experimenti* hactenus.

Productio experimenti duplex: *Repetitio*, & *Extensio*: Nimirum, cum aut *experimentum iteratur*: aut ad *subtilius quiddam urgetur*. *Repetitionis* exemplum tale sit. *Spiritus vini* fit ex vino per destillationem unicam: estque vino ipso multo acrior & fortior: Num etiam spiritus vini ipse destillatus, sive sublimatus, se ipsum fortitudine æque superabit? At *Repetitio* quoque non absque fallacia est: Etenim, cum secunda exaltatio, prioris excessum non æquat: tum etiam sæpenumero per *iterationem experimenti*, post statum, sive Acmen quandam operationis, tantum abest ut progrediatur natura, ut potius relabatur. Judicium igitur in hac re adhibendum. *Argentum vivum*, in linteo, aut alias in medio plumbi liquefacti, cum refrigescere cœperit, insertum, stupefit: nec amplius fluit. Num & idem argentum vivum, si sæpius immissum fuerit, ita figetur, ut fiat malleabile? *Extensionis* exemplum tale sit: *Aqua in summo posita*, & pensilis facta, & per rostrum vitri oblongum in vinum dilutum immersa, separabit aquam à vino: vino in summum se paulatim recipiente, aqua in imo subsidiente: Num etiam, quemadmodum vinum & aqua (corpora scilicet diversa) hoc ingenio separantur, possint quoque partes vini (corporis nimirum integri) subtiliores à crassioribus separari, ut fiat tanquam destillatio per pondus, & in summo reperatur aliquid spiritui

vini proximum, sed forte delicatius? Item *magnes ferrum integrum* trahit: Num etiam frustum magnetis in dissolutione ferri immersum, ferrum ad se alliciet, & se ferro obducet? Item, *versorium Acus Nautica* se ad polos mundi applicat: Num etiam eadem via & consecutione, qua Cælestia? Videlicet, ut si quis acum in contrario situ, hoc est, in puncto Australi ponat, & paulisper teneat, ac deinde vim omittat: num forte acus ad Septentriones se conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Situm desideratum, quam per Orientem? Item, *Aurum*, *Argentum vivum juxta positum*, *imbibit*. Num vero aurum recipit illud argentum vivum intra se, sine extensione molis suæ, ut fiat massa quædam ipso auro ponderosior? Item, *homines memoriæ serviunt*, *collocando imagines personarum in locis*. Num etiam idem assequentur missis locis, & affigendo actiones aut habitus personis? Atque de *Productione Experimenti* hactenus.

Translatio experimenti triplex: Aut *à Natura vel casu in artem*: Aut *ab arte vel practica alia in aliam*: Aut *à parte alicujus artis in partem diversam ejusdem*. *Translationis à natura aut casu in artem* innumera sunt exempla: adeo ut omnes fere artes mechanicæ, à tenuibus initiis, natura aut casu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erat, *botrum contra botrum citius maturescere*: Id quod de mutuis amicitiæ operis & officiis increbuit. At

nostri,

nostri, Cydræ (vini scilicet ex pomis) confectores, hoc optime imitantur. Cavent enim, ne poma tundantur, aut exprimantur, antequam nonnullo tempore in acervos conjecta mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aciditas emendetur. Item, *Iridum artificiosarum imitatio* ex aspersione spissa guttularum, ab iridibus naturalibus ex nube roscida, facili ductu translata est. Item *modus destillandi*, vel ex alto peti, ex imbribus scilicet, aut rore; vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis superimpositis, adhærentium, desumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitari veritus quis esset, nisi operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, subito in sublime jactum, submonuisset. Verum quo hæc res magis exemplis abundat, eo pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, si illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia & operationes singulas, attente, & minutim, & ex composito intueri; & secum perpetuo & acriter cogitare, quænam ex ipsis ad artes transferri possint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora sunt *experimenta*, quæ *ab arte in artem*, seu *à practica* in *practicam* transferri possunt; licet hoc rarius in usu sit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at artes singulæ artificibus tantum propriis cognitæ sunt. *Specilla ocularia* ad visum debilem juvandum inventa sunt. Num & comminisci quis queat aliquod instrumentum quod auribus appensum, surdastris ad audien-

diendum juvet? Item *imbalsamationes, & mel cadavera conservant*; Annon possit aliquid ex his, in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus prosit? Item *sigillorum practica in cera*, cæmentis, & plumbo, antiqua fuit: At hæc etiam impressioni in chartis, sive arti typographicæ, viam monstravit. Item *sal in coquinaria carnes condit*, idque melius hyeme, quam æstate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri possit, eorumque temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum. Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur: Annon possit hoc transferri ad Condensationes metallorum: cum jampridem notum sit, aquas fortes, ex nonnullis salibus compositas, dejicere & præcipitare arenulas Auri, ex metallis aliquibus, auro ipso minus densis? Item *Pictoria, Imagine Memoriam* rei renovat: Annon hoc traductum est in *artem* eam, quam vocant, *Memoriæ?* De his in genere monitum sit: Quod nihil ad imbrem quendam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlitus deducendum, tantum valere possit, quantum, si experimenta complurium artium mechanicarum, uni homini, aut paucis, qui se invicem colloquiis acuere possint, in notitiam venerint: ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes se mutuo fovere, & veluti commixtione radiorum, accendere possint. Quamvis enim *via ratio-*

rationalis per organum longe majora spondeat: attamen hæc *sagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim ex iis, quæ in proximo sunt, in genus humanum, tanquam missilia apud Antiquos Donativa, projiciet & sparget. Superest illa *translatio de parte artis in partem diversam*; quæ parum differt à translatione de arte in artem: Verum quia *artes* nonnullæ spatia magna occupant, ut etiam *translationem experimentorum* ferre intra se ipsas possint, hanc etiam speciem *translationis* subjungere visum est. Præcipue, quia magni prorsus est in nonnulla arte momenti. Plurimum enim ad *artem medicinæ* amplificandam profuerit, si *experimenta partis* illius *medicinæ* de *curationibus morborum* ad partes illas de *tuenda sanitate*, & *prolongatione vitæ*, transferantur. Si enim *opiatum aliquod insigne*, ad spirituum, in morbo pestilenti, furibundam incensionem reprimendam, sufficerit; non dubitet quispiam, quin simile aliquid, debita dosi familiare redditum, etiam incensionem eam gliscentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliqua ex parte frænare & retardere possit. Atque de *translatione experimenti* hactenus.

Inversio experimenti fit, cum contrarium ejus quod *experimento* constat, probatur. Exempli gratia: *Calidum* per *specula* intenditur: Num etiam frigidum? Item *calidum se diffundendo, fertur* tamen potius in *sursum*: Num etiam frigidum se diffundendo, fertur magis in deor-

deorſum? Exempli gratia, accipias *bacillum ferreum*, illudque in uno fine calefacias; & deinde erigas ferrum, parte calefacta ſubtus locata; in ſuperiore parte manu appoſita, actutum manum aduret: parte autem calefacta ſupra locata, & manu ſubtus, multo tardius aduret. Num etiam, ſi totum bacillum calefiat, & finis alter nive; vel ſpongia, in aqua frigida tincta, madefiat. Si nix aut ſpongia ſuperius locetur, num (inquam) frigus deorſum mittet citius, quam inferius locata, ſurſum? Item, *Radii ſolis ſupra album* diſſiliunt, ſupra nigrum congregantur: Num etiam umbræ ſuper nigrum diſperguntur, ſuper album congregantur? Id quod in loco tenebroſo, luce per foramen exiguum tantum immiſſa, fieri videmus, ubi imagines rerum, quæ foras ſunt, ſuper papyrum, quæ alba eſt, excipiuntur, ſuper nigram minime. Item, *vena frontis* ad *dolorem hemicranicum* inciditur: Num etiam hemicranium ſcarificatur ad ſodam? Atque de *Inverſione experimenti* hactenus.

Compulſio experimenti fit, ubi urgetur & producitur *experimentum*, ad annihilationem, vel privationem virtutis: In reliquis enim venationibus, fera capitur tantum: At in iſta, occiditur. Exemplum *Compulſionis* tale eſt. *Magnes ferrum trahit:* Urge ergo ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: Veluti, num forte, ſi magnes uſtus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem ſuam deponet, aut ſaltem remittet? Contra, ſi cha-

lybs,

lybs, aut ferrum in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem vocant præparatum, vel etiam in aqua forti ſolvantur, num adhuc ea alliciat magnes? Rurſus, *Magnes ferrum trahit per univerſa*, quæ novimus, *media*, nempe ſi interponatur aurum, argentum, vitrum. Urge igitur aliquod medium, ſi fieri poſſit, quod virtutem intercipiat; Probetur argentum vivum: Probentur oleum, gummi, carbo ignitus, & alia, quæ adhuc probata non ſunt. Item, *introducta ſunt nuper Perſpicilla*, quæ viſibilia minuta miris modis multiplicent. Urge uſum eorum, vel ad ſpecies tam puſillas, ut amplius non valeant; vel ita grandiuſculas, ut confundantur. Scilicet, Num poterunt illa in urina clare detegere ea, quæ alias non perſpicerentur? Num poterunt in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut nubeculas conſpicienda dare? Num & pulviſcula in ſole (quæ Democrito pro Atomis ſuis, & principiis rerum, falſiſſime objiciebantur) tanquam corpora grandiuſcula monſtrare? Num pulverem craſſiuſculum, ex cinnabari, & ceruſſa, ita oſtendere diſtributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba? Num rurſus, imagines majores (puta faciem, oculum, &c.) in tantum multiplicatas oſtendere; in quantum pulicem, aut vermiculum? Num byſſum, aut hujuſmodi textile linteum delicatius, & paulo apertius, ita foraminatum oſtendere, ac ſi eſſet rete? Verum in *compulſionibus experimentorum* minus moramur, quia fere

extra

extra limites *experientiæ literatæ* cadunt, & ad *causas*, & *axiomata*, & *novum organum* potius spectant. Ubicunque enim fit negativa, aut privativa, aut exclusiva; cœpit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *compulsione experimenti* hactenus.

Applicatio experimenti nihil aliud est, quam ingeniosa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale sit: *Corpora quæque suas habent dimensiones, sua pondera:* Aurum plus ponderis, minus dimensionis, quam argentum: Aqua, quam Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex mensura impleta, & pondere excepto, possis dignoscere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino; quod fuit Εὕρηκα illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis cellis citius putrefiunt, quam in aliis:* Utile fuerit, *experimentum* hoc traducere ad dignoscendos aëres, magis aut minus salubres; ad habitationem; ubi scil. carnes diutius vindicentur à putredine: possit idem applicari ad revelandas salubriores aut pestilentiores tempestates anni. Verum innumera sunt ejusmodi. Evigilent modo homines, & oculos perpetuo, alias ad naturam rerum, alias ad usus humanos vertant Atque de *applicatione experimenti* hactenus.

Copulatio experimenti est applicationum nexus & catena; cum, quæ singula profutura non fuissent ad usum aliquem, connexa valeant. Exempli gratia; *Rosas* aut *fructus serotinos habere cupis:* Hoc fiet, si gemmas præcociores avel-

avellas; Idem fiet, si radices, usque ad ver adultum, denudes, & aëri exponas; At multo magis si copuletur utrumque. Item, *ad refrigerandum maxime faciunt glacies, & nitrum: utrunque commixtum* multo magis. Verum & hæc res per se perspicua est. Attamen fallacia ei sæpe subesse possit, (ut & omnibus, ubi desunt *axiomata*) si copula fiat ex rebus, quæ diversis, & quasi pugnantibus modis, operantur. Atque de *copulatione experimenti* hactenus.

Restant *sortes experimenti.* Hic vero experimentandi modus plane irrationalis est, & quasi furiosus: cum aliquid experiri velle animum subit, non quia aut ratio, aut aliquod aliud *experimentum*, te ad illud deducat, sed prorsus, quia similis res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen scio, an in hac ipsa re (de qua nunc agimus) non aliud magnum lateat: si inquam omnem lapidem in natura moveas. Magnalia enim naturæ fere extra vias tritas & orbitas notas jacent, ut etiam absurditas rei aliquando juvet. At si ratio simul comitetur, id est, ut & manifestum sit, simile experimentum nunquam tentatum fuisse, & tamen causa subsit magna, cur tentetur, tum vero hæc res ex optimis est, & plane sinus naturæ excutit. Exempli gratia: In *operatione ignis super aliquod corpus naturale*, alterum horum hactenus semper evenit, ut aut aliquid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combustione vulgari) aut saltem fiat separatio partium localis, & ad nonnullam distantiam, ut in destillatione, ubi feces sub-

subsident, vapores in receptacula, postquam luserint, congregantur. At *destillationem clausam* (ita enim eam vocare possumus) nemo mortalium adhuc tentavit: Verisimile autem videtur, vim caloris, si intra claustra corporis sua in alterando edat facinora; cum nec jactura fiat corporis, nec etiam liberatio; tum demum hunc materiæ Proteum, veluti manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, si modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vasorum confractio. Est enim hæc res matrici similis Naturali, ubi calor operatur, nihil corporis aut emittitur, aut separatur: Nisi quod in matrice conjungatur alimentatio: verum quatenus ad versionem, eadem res videtur. Tales igitur sunt *sortes experimenti*.

Illud interim, circa hujusmodi experimenta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quasi confundatur, si experimenta, quibus incumbit, expectationi suæ non respondeant. Etenim quod succedit, magis complaceat; at quod non succedit, sæpenumero non minus informat. Atque illud semper in animo tenendum, (quod perpetuo inculcamus) *experimenta lucifera* etiam adhuc magis, quam fructifera ambienda esse. Atque de *literata Experientia* hæc dicta sint; quæ (ut jam ante diximus) *sagacitas* potius est, & odoratio quædam venatica, quam *scientia*. De *novo* Organo autem silemus, neque de eo quicquam prælibamus; Quoniam de eo (cum sit

fit res omnium maxima) opus integrum (annuente favore divino) conficere nobis in animo est.

CAP. III.

Partitio Inventivæ Argumentorum, *in* Promptuariam & Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem, & Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquisitione. De* Grave *&* Levi.

INventio *Argumentorum*, *Inventio* proprie non est. *Invenire* enim est ignota detegere, non ante cognita recipere, aut revocare. Hujusce autem *Inventionis* usus atque officium non aliud videtur, quam ex massa Scientiæ, quæ in animo congesta & recondita est, ea quæ ad rem aut quæstionem institutam faciunt, dextre depromere. Nam cui parum, aut nihil, de subjecto quod proponitur, innotuit, ei Loci *Inventionis* non prosunt; Contra, cui domi paratum est, quod ad rem adduci possit, is etiam absque arte, & *Locis Inventionis*, argumenta tandem (licet non ita expedite & commode) reperiet & producet. Adeo ut hoc genus *Inventionis* (sicut diximus) *Inventio* proprie non sit; sed reductio tantum in memoriam, sive suggestio cum applicatione. Attamen, quoniam vocabulum invaluit, & receptum est, vocetur sane *Inventio*; Siquidem etiam feræ alicujus venatio, & *Inventio*, non minus, cum intra vivariorũ septa indagatur, quam cum in saltibus apertis, dici possit. Missis vero

ver-

verborum ſcrupulis, illud conſtet, ſcopum & finem hujuſce rei, eſſe promptitudinem quandam, & expeditum uſum cognitionis noſtræ, potius quam ejuſdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata ſit ad diſſerendum copia, duplex ratio iniri poteſt. Aut ut deſignetur, & quaſi indice monſtretur, ad quas partes rem indagare oporteat; atque hæc eſt ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam antea compoſita ſint, & in uſum repoſita argumenta, circa eas res, quæ frequentius incidunt, & in diſceptationem veniunt: atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem poſterior tanquam *Scientiæ pars* vix dici meretur, cum in diligentia potius conſiſtat, quam in eruditione aliqua artificioſa. Veruntamen hac in parte Ariſtoteles, ingenioſe quidem, ſed tamen damnoſe, ſophiſtas ſui temporis deridet, inquiens: *Perinde illos facere, ac ſi quis calcearium profeſſus, rationem calcei conficiendi non doceret, ſed exhiberet tantum calceos complurimos, diverſa tam forma, quam magnitudinis.* Attamen hic regerere liceat; Calcearium, ſi in officina nil calceorum haberet, neque eos conſueret niſi rogatus; egenum prorſus manſurum, & perpaucos inventurum emptores. Sed longe aliter *Salvator* noſter, de *Divina Scientia* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cælorum, ſimilis eſt homini Patrifamilias, qui profert de Theſauro ſuo Nova & Vetera.* Videmus etiam, priſcos Rhetores oratoribus præcepiſſe,

cepisse, ut præsto haberent *Locos Communes* varios, jam pridem adornatos, & in utramque partem tractatos & illustratos: Exempli gratia, *pro sententia Legis adversus Verba Legis, & è contra: Pro Fide Argumentorum adversus Testimonia, & è contra.* Cicero autem ipse, longa doctus experientia, plane asserit, posse Oratorem diligentem, & sedulum jam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in disceptationem venient: Adeo ut in causæ ipsius actione, nihil novum, aut subitum inferi necesse fuerit, præter nomina nova, & circumstantias aliquas speciales. At Demosthenis diligentia, & sollicitudo eo usque processit, ut quoniam primus ad causam aditus, & ingressus, ad animos auditorum præparandos, plurimum virium haberet, operæpretium putaret, complura concionum & orationum exordia componere, & in promptu habere. Atque hæc exempla, & auctoritates merito Aristotelis opinioni præponderare possint, qui nobis Auctor foret, ut *Vestiarium* cum *Forfice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars *doctrinæ* circa *Promptuarium.* De qua hoc loco satis. Cum enim sit utrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ, communis; visum est eam hic inter Logica cursim tantum perstringere; pleniorem ejus tractationem ad Rhetoricam rejicientibus.

Partem alteram *Inventivæ* (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem* & *Particularem.* *Generalis* illa est, quæ in *Dialectica* diligenter

& ab-

& abunde tractata est; ut in ejus explicatione morari non sit opus. Illud tamen obiter monendum videtur, Topicam istam non tantum in Argumentationibus, ubi cum aliis manum conserimus; verum & in meditationibus, cum quid nobiscum ipsi commentamur, aut revolvimus, valere. Imo, neque solummodo in hoc sitam esse, ut inde fiat suggestio, aut admonitio, quid *affirmare*, aut *asserere*; verum etiam quid *inquirere*, aut *interrogare* debeamus. At prudens *interrogatio*, quasi dimidium scientiæ. Recte siquidem Plato, *Qui aliquid quærit, id ipsum, quod quærit, generali quadam notione comprehendit: aliter, qui fieri potest, ut illud, cum fuerit inventum, agnoscat?* Idcirco quo amplior & certior fuerit anticipatio nostra; eo magis directa, & compendiosa erit investigatio. Iidem igitur illi loci, qui ad intellectus nostri sinus intra nos excutiendos, & congestam illic Scientiam depromendam, conducent, etiam ad Scientiam extrinsecus hauriendam juvabunt: Ita ut si præsto fuerit quis gnarus & peritus, commode & prudenter de ea interrogari à nobis possit, & similiter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quærimus, edoceant & informent, utiliter deligi & evolvi.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ dicimus, longe confert magis, & pro re fructuosissima habenda est. Illius certe mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta est, sed integre, & pro rei dignitate, minime tractata. Verum

missum

missum facientes vitium illud & fastum, quæ nimium diu regnarunt in Scholis: videlicet, ut quæ præsto sunt, infinita subtilitate persequantur; quæ paulo remotiora, ne attingant quidem: nos sane *Topicam Particularem*, tanquam rem apprimè utilem, amplectimur, hoc est, *locos inquisitionis* & *inventionis*, *particularibus subjectis* & *scientiis* appropriatos. Illi autem, mixturæ quædam sunt ex *Logica* & *Materia ipsa*, *propria* singularum *Scientiarum*. Futilem enim esse constat, & angusti cujusdam animi, qui existimet, *Artem* de *Scientiis* inveniendis perfectam jam à principio excogitari & proponi posse, eandemque postea in opere poni & exerceri debere. At certo sciant homines, *Artes inveniendi solidas & veras adolescere & incrementa sumere cum ipsis inventis:* Adeo ut cum quis primum ad perscrutationē *scientiæ* alicujus accesserit, possit habere *Præcepta Inventiva* nonnulla utilia: postquam autem ampliores in ipsa *Scientia* progressus fecerit, possit etiam & debeat nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum felicius deducant. Similis est sane hæc res viæ initæ in planitie: postquam enim viæ partem aliquam fuerimus emensi, non tantum hoc lucrati sumus, ut ad exitum Itineris propius accesserimus; verum etiam ut, quod restat viæ, clarius prospiciamus: Eodem modo, in *Scientiis*, gradus Itineris quisque, ea, quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiam illa, quæ supersunt, propius dat in conspectum. Hujus autem *Topicæ* Exemplum, quoniam eam

inter *Desiderata* reponimus, subjungere visum est.

Topica particularis, sive Articuli Inquisitionis de Gravi & Levi.

1. *Inquiratur, qualia sint Corpora, quæ* Motus gravitatis *sunt susceptibilia, qualia quæ* levitatis; *& si quæ sint Media, sive* Adiaphoræ Naturæ?

2. *Post* inquisitionem *de* Gravitate *&* Levitate simplicem, *procedatur ad* inquisitionem comparatam; *Quæ nimirum ex* Gravibus plus, *quæ* minus ponderent *in eodem Dimenso? Etiam, quæ ex Levibus* celerius ferantur *in altum, quæ* tardius?

3. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur* Quantum Corporis *ad* Motum Gravitatis? *Atque videatur hoc primo aspectu quasi supervacuum, quia rationes* Motus *debeant sequi Rationes* Quanti. *Sed res aliter se habet. Nam licet in lancibus,* Quantitas Gravitatem Corporis *ipsius compenset, (viribus corporis undiq; coëuntibus per repercussionem, sive resistentiam lancium vel trabis) tamen ubi parva datur resistentia (veluti in* Decasu corporum *per aërem)* Quantum Corporis *parum valet ad* incitationem Descensus; *Cum viginti pondo plumbi, & libra una, eodem fere spatio cadant.*

4. *Inquiratur, utrum* Quantum corporis *ita augeri possit, ut* Motus Gravitatis prorsus deponatur? *ut fit in globo terræ, qui pensilis est, non cadit. Vtrum igitur possint esse aliæ massæ tam gran-*

grandes, ut se ipsa sustentent? Nam latio ad centrum terræ, res fictitia est: Atque omnis massa grandis motum lationis quemcunque exhorret, nisi ab alio appetitu fortiori vincatur.

5. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur* resistentia corporis medii, *vel occurrentis ad* regimen motus gravitatis. *Corpus vero descendens, aut* penetrat *& secat corpus occurrens: Aut ab eo* sistitur. *Si* penetret, *fit penetratio: Aut cum levi resistentia, ut in Aëre: Aut cum fortiori, ut in aqua. Si* sistatur, *sistitur, aut resistentia dispari, ubi fit prægravatio, ut si lignum superponatur ceræ. Aut aqua, veluti si aqua superponatur aquæ; aut lignum, ejusdem generis ligno. Id quod appellat Schola (apprehensione quadam inani)* Non ponderare corpus nisi extra locum suum. *Atque hæc omnia motum gravitatis variant: Aliter enim moventur gravia in lancibus, aliter in decasu: Etiam aliter (quod mirum videri possit) in lancibus pendentibus in aëre, aliter in lancibus immersis in aqua: aliter in decasu per aquam, aliter in natantibus, sive vectis super Aquam.*

6. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur* Figura Corporis descendentis, *ad regendum modum gravitatus? veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis: & quando se vertant corpora, quando eadem, qua dimittuntur, positura permaneant?*

7. *Inquiratur de eo, quid possit, & operetur* Continuatio, & progressio ipsius Casus sive Descensus, *ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur? & qua proportione, & quousque*

 inva-

invalescat illa incitatio? siquidem veteres levi contemplatione opinati sunt, (cum motus naturalis sit iste) eum perpetuo augeri & intendi.

8. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur* Distantia, aut proximitas Corporis descendentis à Terra, *ad hoc, ut celerius cadat, aut tardius aut etiam non omnino, (si modo fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gilberti opinio fuit:) Atque simul de eo, quid operetur* Immersio Corporis Descendentis *magis in* profundum terræ, *aut* Collocatio *ejusdem propius ad* superficiem terræ? *Etenim hæc res etiam motum variat, ut operantibus in Mineris perspectum est.*

9. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur* Differentia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: *atq; utrum æque communicetur per corpora mollia & porosa, ac per dura & solida: veluti si trabs Lancis sit ex altera parte Lingula lignea, ex altera argentea, licet fuerint reducta ad idem pondus, utrum non progignat variationem in lancibus? Similiter, utrum* Metallum, Lanæ, *aut* Vesicæ *inflatæ, superimpositum, idem* ponderet, *quod in* Fundo Lancis?

10. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur, in communicatione Motus Gravitatis,* Distantia corporis à Libramine: *Hoc est, cita & sera perceptio incubitus, sive depressionis: Veluti in lancibus, ubi altera pars trabis est longior, (licet reducta ad idem pondus) an inclinet hoc ipsum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certe trahet aquam; licet brevior pars, facta*

cta scilicet capacior, majus contineat pondus aquæ.

11. *Inquiratur de eo, quid possit* Intermixtio, sive Copulatio Corporis Levis cum Corpore Gravi, *ad elevandam corporis gravitatem in pondere animalium vivorum & mortuorum?*

12. *Inquiratur de* secretis Ascensibus, & Descensibus partium leviorum, & graviorum in uno corpore integro: *unde fiant sæpe accuratæ separationes? ut in separatione vini & aquæ: in ascensione floris, lactis, & similibus.*

13. *Inquiratur*, quæ sit Linea & Directio motus Gravitatis, *& quatenus sequatur vel centrum terræ, id est, massam terræ, vel centrum corporis ipsius, id est, Nexum partium ejus.* Centra *enim illa ad demonstrationes apta sunt, in Natura nihil valent.*

14. *Inquiratur de* Comparatione Motus Gravitatis cum Motibus aliis; *quos scilicet vincat, quibus cedat? Veluti in* Motu (*quem appellant*) violento, *motus gravitatis compescitur ad tempus: Etiam, cum pondus longe majus ferri ab exiguo magnete attollitur, cedit motus gravitatis motui sympathiæ.*

15. *Inquiratur de* Motu Aëris, *utrum feratur sursum, an sit tanquam adiaphorus? Quod difficile est inventu, nisi per experimenta aliqua exquisita. Nam emicatio aëris in fundo aquæ, fit potius per plagam aquæ, quam per motum aëris, cum idem etiam fiat in ligno. Aër autem aëri commistus nihil prodit, cum non minus levitatem exhibeat aër in aëre, quam gravitatem aqua in*

in aqua: In bulla autem, exili obducta pellicula, ad tempus stat.

16. *Inquiratur*, quis sit Terminus Levitatis? *Neque enim, quemadmodum centrum terræ posuerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut ultima convexitas Cœli sit terminus levitatis. An potius, veluti gravia videntur eo usque ferri, ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita levia eo usque ferantur, ut rotari incipiant, & tanquam ad motum sine termino?*

17. *Inquiratur, quid in causa sit, cur* Vapores & Halitus *eo usque in altum, ac sita est Regio (quam vocant) media aëris, ferantur? cum & crassiuscula sint Materia, & Radii solis per vices (noctu scilicet) cessent.*

18. *Inquiratur de* Regimine Motus Flammæ in sursum. *Quod eo abstrusius est, quia singulis momentis flamma perit, nisi forte in medio Flammarum majorum: Etenim flamma abruptæ à continuitate sua, parum durant.*

19. *Inquiratur de* Motu in sursum ipsius Activitatis Calidi: *veluti cum calor in ferro candente citius gliscit in sursum, quam in deorsum.*

Exemplum igitur *Topicæ particularis* tale sit: Illud interim, quod monere occepimus, iterum monemus. Nempe ut homines debeant *Topicas particulares* suas alternare, ita ut post majores progressus aliquos, in inquisitione factos, aliam & subinde aliam instituant Topicam; si modo Scientiarum fastigia conscendere cupiant. Nos autem *Topicis particularibus* tantum tribuimus,

ut proprium opus de ipsis, in subjectis naturalibus dignioribus, & obscurioribus, conficere in animo habeamus. Domini enim quæstionum sumus, rerum non item. Atque de *Inventiva* hactenus.

CAP. IV.

Partitio artis Iudicandi, *in* Iudicium per Inductionem, *&* per Syllogismum. *Quorum prius aggregatur* Organo Novo. *Partitio prima* Iudicii per Syllogismum, *in* Reductionem Rectam, *&* Inversam. *Partitio secunda ejus in* Analyticam, *&* Doctrinam de Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, *in* Elenchos Sophismatum, Elenchos Hermeniæ, *&* Elenchos Imaginum, sive Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idola Tribus, Idola Specus, *&* Idola Fori. *Appendix* Artis Iudicandi, *videlicet* de Analogia Demonstrationum pro Natura Subjecti.

TRanseamus nunc ad *Iudicium*, sive *Artem Iudicandi*, in qua agitur de *natura probationum*, sive *demonstrationum*. In *arte* autem ista *Iudicandi* (ut etiam vulgo receptum est) aut *per Inductionem*, aut *per Syllogismum* concluditur. Nam *Enthymemata*, & *Exempla*, illorum duorum Compendia tantum sunt. At quatenus ad *Iudicium*, quod fit per *Inductionem*, nihil est, quod nos detinere debeat: Uno siquidem eodemque mentis opere illud, quod quæritur, & invenitur, & judicatur. Neque enim per medium aliquod res transigitur, sed immediate, eodem fere modo, quo fit in sensu. Quippe sensus in Objectis suis primariis simul & objecti speciem arripit, & ejus

veritati consentit. Aliter autem fit in *Syllogismo*; cujus probatio immediata non est, sed per medium perficitur. Itaque alia res est *Inventio Medii*, alia *Iudicium* de *Consequentia Argumenti*. Nam primo discurrit mens, postea acquiescit. At *Inductionis* formam vitiosam prorsus valere jubemus; legitimam ad *Novum Organum* remittimus. Itaque de *Iudicio per inductionem* hoc loco satis.

De illo altero per *Syllogismum* quid attinet dicere? cum subtilissimis ingeniorum limis hæc res fere attrita sit, & in multas minutias redacta. Nec mirum, cum sit res, quæ cum intellectu humano magnam habeat sympathiam. Nam animus humanus miris modis ad hoc contendit, & anhelat, ut non pensilis sit, sed nanciscatur aliquid fixum & immobile, cui tanquam firmamento in transcursibus & disquisitionibus suis innitatur. Sane quemadmodum Aristoteles probare conatur, inveniri in omni motu corporum aliquid quod quiescit, & fabulam antiquam de Atlante, qui ipse erectus Cœlum humeris sustinuit, pereleganter ad Polos Mundi traducit, circa quos conversiones expediuntur: Similiter magno studio appetunt homines, aliquem habere intra se cogitationum Atlantem, aut Polos, qui intellectus fluctuationes & vertigines aliquatenus regant; Timentes scilicet, ne Cœlum ipsorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum constituenda præpropere festinarunt, circa quæ omnis disputationum varietas verteretur, sine periculo ruinæ & casus: Nescientes

entes profecto, eum, qui certa nimis propere captaverit, & in dubiis finiturum: qui autem Judicium tempestive cohibuerit, ad certa perventurum.

Manifestum est igitur, *Artem* hanc *Iudicandi per Syllogismum*, nihil aliud esse, quam reductionem propositionum ad principia per medios *terminos*. Principia autem consensu recepta intelliguntur, atque à quæstione eximuntur. At terminorum mediorum inventio libero ingeniorum acumini & investigationi permittitur. Est autem *reductio* illa duplex, *directa* scilicet, & *inversa*. *Directa* est, cum ipsa propositio ad ipsum principium reducitur: Id quod *probatio ostensiva* vocatur. *Inversa* est, cum contradictoria propositionis reducitur ad contradictorium principii; quod vocant *probationem per incommodum*. Numerus vero terminorum mediorum, sive scala eorum minuitur aut augetur, pro remotione propositionis à principio.

His positis, partiemur *Artem Iudicii* (sicut vulgo fere solet) in *Analyticam*, & *Doctrinam de Elenchis*: Altera indicat, altera cavet: *Analytica* enim veras formas instituit, de consequentiis argumentorum; quibus si varietur, sive deflectatur, vitiosa deprehenditur esse conclusio. Atque hoc ipsum in se elenchum quendam, sive redargutionem continet. *Rectum enim* (ut dicitur) *& sui Iudex est, & obliqui.* Tutissimum nihilominus est, *Elenchos*, veluti monitores adhibere, quo facilius detegantur falla-

ciæ, Judicium alioquin illaqueaturæ. In *Analytica* vero nihil desiderari reperimus. quin potius oneratur superfluis, quam indiget accessionibus.

Doctrinam de Elenchis, in tres partes dividere placet: *Elenchos Sophismatum*, *Elenchos Hermeniæ*, *& Elenchos Imaginum* sive *Idolorum*. *Doctrina* de *Elenchis Sophismatum* apprime utilis est: Quamvis enim pinguius fallaciarum genus, à Seneca, non inscite comparetur cum præstigiatorum technis: in quibus quo pacto res regeratur nescimus; aliter autem se habere rem quam videtur, satis novimus: Subtiliora tamen *Sophismata* non solum id præstant, ut non habeat quis, quod respondeat; sed & Judicium ipsum serio confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophismatum*, præclare tractata est ab Aristotele, quoad Præcepta: Etiam à Platone adhuc melius, quoad Exempla: Neque illud tamen in persona Sophistarum Antiquorum, (*Gorgiæ*, *Hippiæ*, *Protagoræ*, *Euthydemi*, & reliquorum) verum etiam in Persona ipsius Socratis, qui cum illud semper agat, ut nihil affirmet, sed à cæteris in medium adducta infirmet, ingeniosissime Objectionum, Fallaciarum, & Redargutionum Modos expressit. Itaque in hac parte nihil habemus quod *desideremus*. Illud interim notandum; quamvis usum hujus doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc posuerimus, ut redarguantur sophismata; liquido nihilominus patere, usum ejus degenerem & corruptum, ad captiones, & contra-

dictiones

dictiones per illa ipsa sophismata struendas, & concinnandas spectare. Quod genus facultatis etiam pro eximio habetur, & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta sit à quopiam illa differentia inter oratorem & sophistam; quod alter tanquam Leporarius Cursu præstet; alter tanquam Lepus ipse Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermeniæ*: ita enim (vocabulum potius, quam sensum ab Aristotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in memoriam, ea quæ à nobis de *transcendentibus* & de *adventitiis entium conditionibus*, sive *adjunctis*, (cum de *Philosophia prima* ageremus) superius dicta sunt. Ea sunt, *majus*, *minus*; *multum*, *paucum*; *prius*, *posterius*; *idem*, *diversum*; *potentia*, *actus*; *habitus*, *privatio*; *totum*, *partes*; *agens*, *patiens*; *motus*, *quies*; *ens*, *non ens*; & similia. Imprimis autem meminerint & notent, differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes: videlicet quod possint inquiri vel *Physice*, vel *Logice*: *Physicam* autem circa eas tractionem, *Philosophiæ primæ* assignavimus. Superest *Logica*: Ea vero ipsa est res, quam in præsenti *Doctrinam de Elenchis Hermeniæ* nominamus. Portio certe est hæc doctrinæ sana & bona. Hoc enim habent notiones illæ generales & communes, ut in omnibus disputationibus ubique intercurrant; adeo ut nisi accurate, & anxio cum judicio, bene jam ab initio distinguantur, universo disputationum lumini caliginem miris modis offusuræ sint,

& eo rem fere deducturæ, ut desinant disputationes in pugnas verborum. Etenim æquivocationes,& malæ acceptiones verborum, (præsertim hujus generis) sunt *Sophismata Sophismatum*. Quare etiam melius visum est, istarum tractationem seorsum constituere; quam eam, vel in *Philosophiam primam* sive *Metaphysicam* recipere; vel ex parte *Analyticæ* subjicere, ut Aristoteles satis confuse fecit. Dedimus autem ei nomen ex usu, quia verus ejus usus est plane redargutio, & cautio circa usum verborum. Quinimo partem illam de *Prædicamentis*, si recte instituatur, circa cautiones de non confundendis aut transponendis definitionum & divisionum terminis, præcipuum usum sortiri existimamus,& huc etiam referri malumus. Atque de *Elenchis Hermeniæ* hactenus.

Ad *Elenchos vero Imaginum* sive *Idolorum* quod attinet, sunt quidem *Idola*, profundissimæ mentis humanæ fallaciæ. Neque enim fallunt in particularibus, ut cæteræ, Judicio caliginem offundendo, & tendiculas struendo: sed plane ex prædispositione mentis prava, & perperam constituta, quæ tanquam omnes intellectus anticipationes detorquet, & inficit. Nam *Mens humana* (corpore obducta & obfuscata) tantum abest, ut speculo plano, æquali, & claro similis sit, quod rerum radios sincere excipiat, & reflectat, ut potius sit instar speculi alicujus incantati, pleni superstitionibus & spectris. Imponuntur autem intellectui *Idola*, aut per *naturam ipsam generis humani generalem:* aut per

natu-

naturam cujusque individualem: aut per *verba* sive *naturam communicativam.* Primum genus *idola tribus*, Secundum *idola specus*, Tertium *idola fori* vocare consuevimus. Est & quartum genus, quod *idola theatri* appellamus, atque superinductum est à *pravis Theoriis*, sive *Philosophiis*, & *perversis Legibus Demonstrationum:* Verum hoc genus abnegari potest, & deponi: Itaque illud in præsentia omittemus. At reliqua plane obsident mentem, neque prorsus evelli possunt. Igitur non est, quod quis in illis *Analyticam* aliquam expectet: sed *Doctrina de Elenchis* est, circa ipsa *Idola*, Doctrina primaria. Neque (si verum omnino dicendum sit) *Doctrina de Idolis* in artem redigi possit: sed tantum adhibenda est, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem Tractationem plenam, & subtilem ad *Novum Organum* amandamus: pauca generaliter tantum de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribus exemplum tale sit. *Natura intellectus humani magis afficitur affirmativis, & activis; quam negativis, & privativis*, cum rite & ordine æquum se utrique præbere debeat. At ille, si res quæpiam aliquando existat, & teneat, fortiorem recipit de ea impressionem, quam si eadem longe pluries fallat, aut in contrarium eveniat. Id quod omnis superstitionis, & vanæ credulitatis quasi radix est. Itaque recte respondit ille, qui, cum suspensa tabula in templo monstraretur eorum, qui vota solverant, quod naufragii periculum effugissent.

gissent; atque interrogando premeretur, annon tum demum Neptuni Numen agnosceret? quæsivit vicissim, *At ubi sunt illi depicti, qui post vota nuncupata perierunt?* Atque eadem est ratio superstitionum similium, sicut in Astrologicis, Insomniis, Ominibus, & reliquis. Alterum Exemplum est hujusmodi: *Animus humanus* (cum sit ipse substantia æqualis & uniformis) *majorem præsupponit, & affingit in natura rerum æqualitatem, & uniformitatem, quam revera est.* Hinc commentum Mathematicorum, *In cœlestibus omnia moveri per Circulos perfectos,* rejiciendo lineas spirales: Hinc etiam fit, quod cum multa sint in Natura *Monodica*, & plena imparitatis; affingat tamen semper cogitatio humana, *Relativa*, *Parallela*, & *Conjugata*: Ab hoc enim fonte elementum ignis cum orbe suo introductum est, ad constituendum quaternionem cum reliquis tribus, Terra, Aqua, Aëre. Chymici autem fanaticam instruxerunt rerum universarum Phalangem, inanissimo commento inveniri fingentes, in quatuor illis suis elementis, (Cœlo, Aëre, Aqua, & Terra,) species singulas parallelas invicem, & conformes. Tertium Exemplum est superiori finitimum; quod *homo fiat quasi norma, & speculum Naturæ*: Neque enim credibile est, (si singula percurrantur & notentur) quantum agmen *Idolorum* Philosophiæ immiserit naturalium operationum ad similitudinem actionum humanarum reductio: Hoc ipsum, inquam, quod putetur, talia naturam facere, qualia homo facit.

Neque

Neque multo meliora ſunt iſta, quam hæreſis *Anthropomorphitarum*, in cellis ac ſolitudine ſtupidorum Monachorum orta: Aut ſententia Epicuri huic ipſi in paganiſmo reſpondens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Vellejo Epicureo interrogare, *Cur Deus Cœlum Stellis & Luminibus, tanquam Ædilis, ornaſſet?* Nam ſi ſummus ille Opifex ad modum Ædilis ſe geſſiſſet, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem ſtellas digerere debuiſſet, operoſis Palatiorum Laquearibus conſimilem; cum è contra ægre quis oſtendat, in tam infinito Stellarum numero figuram aliquam vel quadratam, vel triangularem, vel rectilineam. Tanta eſt Harmoniæ diſcrepantia; inter ſpiritum hominis, & ſpiritum mundi.

Quod ad *Idola Specus* attinet, illa ortum habent ex *propria cujuſque natura, & animi & corporis*; atque etiam *ex educatione & conſuetudine*, & *fortuitis rebus*, quæ ſingulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblema eſt illud de *Specu Platonis*. Siquidem ſi quis (miſſa illa exquiſita Parabolæ ſubtilitate) à prima infantia, in antro, aut caverna obſcura & ſubterranea, ad maturam uſque ætatem degeret, & tunc derepente in aperta prodiret, & hunc cœli & rerum apparatum contueretur; dubium non eſt, quin animum ejus ſubirent, & perſtringerent quamplurimæ miræ, & abſurdiſſimæ phantaſiæ. Nos vero ſcilicet ſub aſpectu cœli degimus; interea tamen animi in cavernis corporum noſtrorum conduntur; ut infinitas

tas errorum, & falsitatum imagines haurire necesse sit, si è specu sua raro tantum & ad breve aliquod tempus prodeant, & non in contemplatione naturæ perpetuo, tanquam sub dio morentur. Emblemati siquidem illi *de specu Platonis* optime convenit Parabola illa Heracliti; Quod *homines scientias in Mundis propriis, & non in Mundo majore quærant.*

At *Idola Fori* molestissima sunt, quæ ex *fœdere tacito inter homines, de verbis & nominibus impositis*, se in intellectum insinuarunt. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax est, res secant; Cum autem intellectus acutior, aut observatio diligentior res melius distinguere volet, verba obstrepunt. Quod vero hujus remedium est, (definitiones scilicet) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipsæ definitiones ex verbis constant, & verba gignant verba. Etsi autem putemus, verbis nostris nos imperare; & illud facile dictu sit, *Loquendum esse, ut vulgus; sentiendum, ut sapientes.* Quinetiam vocabula artium (quæ apud peritos solum valent) huic rei satisfacere videri possunt; & definitiones (de quibus diximus) artibus præmissæ, (secundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptiones corrigere valeant, attamen hæc omnia non sufficiunt, quo minus verborum præstigiæ, & incantationes plurimis modis seducant, & vim quandam intellectui faciant, & impetum suum (more Tartarorum sagittationis) retro in-

in Intellectum (unde profecta sunt) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus est. Verum hæc jam cursim perstringimus, interim *desiderari* pronunciantes hanc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, sive de *Idolis Animi humani nativis, & adventitiis*, appellabimus. Ejus autem Tractationẽ legitimã ad *Organum novum* referimus.

Supereſt *Artis Iudicandi Appendix* quædam insignis, quam etiam *desiderari* statuimus. Siquidem Aristoteles rem notavit, modum rei nullibi persecutus est. Ea tractat, *quales demonstrationes ad quales materias, sive subjecta, applicari debeant:* ut hæc doctrina tanquam *judicationes judicationum* contineat. Optime enim Aristoteles, *Neque demonstrationes ab oratoribus, neque suasiones à Mathematicis requiri debere* monet. Ut si in Probationis genere aberretur, judicatio ipsa non absolvatur. Quando vero sint quatuor demonstrationum genera, vel per *consensum immediatum* & *notiones*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogismum*, vel per eam (quam recte vocat Aristoteles) *demonstrationem in orbem*, (non à Notioribus scilicet, sed tanquam de Plano,) habent hæ demonstrationes singulæ certa subjecta, & materias scientiarum in quibus pollent; alia, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curiositas, poscendo probationes nimium severas, in aliquibus, multo magis facilitas, & remissio in acquiescendo probationibus levioribus in aliis, inter ea sunt numeranda, quæ detrimenti plurimum, & impedimenti

dimenti scientiis attulerunt. Atque de *Arte Iudicandi* hæc dicta sint.

Cap. V.

Partitio Artis Retinendi, *sive* Retentivæ, *in* doctrinam de adminiculis memoriæ, *&* doctrinam de Memoria ipsa. *Partitio* doctrinæ de Memoria ipsa, *in* Prænotionem *&* Emblema.

ARtem *Retinendi*, sive *Custodiendi* in duas doctrinas partiemur: *Doctrinam* scilicet de *Admiraculis Memoriæ*: *& Doctrinam de Memoria ipsa*. *Adminiculum Memoriæ* plane *Scriptio* est: Atque omnino monendum, quod *Memoria* sine hoc adminiculo, rebus prolixioribus & accuratioribus, impar sit; neque ullo modo, nisi de Scripto, recipi debeat. Quod etiam in *Philosophia Inductiva*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipue obtinet: Tam enim possit quis calculationes Ephemeridis, Memoria nuda, absque scripto absolvere, quam interpretationi Naturæ per Meditationes, & vires memoriæ nativas & nudas sufficere; nisi eidem memoriæ per *Tabulas ordinatas* ministretur. Verum missa *Interpretatione Naturæ*, quæ Doctrina nova est, etiam ad Veteres & Populares Scientias haud quicquam fere utilius esse possit, quam Memoriæ adminiculum solidum & bonum; hoc est, *Digestum* probum, & eruditum *Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod relatio eorum, quæ legimus, aut discimus, in *Locos communes*,

nes, damno eruditionis ab aliquibus imputetur, ut quæ lectionis cursum remoretur, & *Memoriam* ad feriandum invitet. Attamen quoniam adulterina res est, scientiis præcocem esse & promptum, nisi etiam solidus sis, & multipliciter instructus; diligentiam & laborem in *locis communibus* congerendis magni prorsus rem esse usus, & firmitudinis, in studiis, judicamus; veluti quæ *Inventioni* copiam subministret; & aciem *Iudicii* in unum contrahat. Verum est tamen, inter methodos & syntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri, quæ alicujus sit pretii: quandoquidem in titulis suis faciem prorsus exhibeant magis scholæ, quam Mundi, vulgares & pædagogicas adhibentes divisiones, non autem eas, quæ ad rerum medullas, & interiora quovis modo penetrent.

Circa *Memoriam* autem *ipsam* satis segniter, & languide videtur adhuc inquisitum. Extant certe de ea *Arte* quæpiam: Verum nobis constat, tum meliora præcepta de *Memoria* confirmanda haberi posse, quam illa ars complectitur tum Practicam illius ipsius artis meliorem institui posse, quam quæ recepta est. Neque tamen ambigimus, (si cui placet hac arte ad ostentationem abuti) quin possint præstari per eam nonnulla mirabilia, & portentosa: Sed nihilominus res quasi sterilis est, (eo quo adhibetur modo) ad usus humanos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem memoriam* destruat, & superoneret, (ut vulgo objicitur,) sed quod

quod non dextre instituta sit, ad auxilia memoriæ commodanda, in negotiis & rebus seriis. Nos vero hoc habemus, (fortasse ex genere vitæ nostræ Politicæ) ut, quæ artem jactant, usum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum, aut verborum semel recitatorum, eodem ordine statim repetere, aut versus complures de quovis argumento ex tempore conficere, aut quicquid occurrit, Satyrica aliqua similitudine perstringere, aut seria quæque in jocum vertere, aut contradictione & cavillatione quidvis eludere, & similia, (quorum in facultatibus animi haud exigua est copia, quæque ingenio, & exercitatione ad miraculum usque extolli possunt,) hæc certe omnia & his similia nos non majoris facimus, quam funambulorum, & mimorum agilitates, & ludicra. Etenim eadem ferme res sunt: cum hæc corporis, illa animi viribus abutantur; & admirationis forsitan aliquid habeant, dignitatis parum.

Ars autem *Memoriæ*, duplici nititur intentione; *Prænotione*; & *Emblemate*. *Prænotionem* vocamus abscissionem quandam investigationis infinitæ. Cum enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; si nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus quod quærit; quærit certe, & molitur, & hac illac discurrit, tanquam in Infinito. Quod si certam aliquam prænotionem habeat; statim abscinditur Infinitum, & fit discursus memoriæ magis in vicino; Ut venatio damæ, intra septa. Itaque & or-

do

do manifesto juvat *Memoriam.* Subest enim *Prænotio,* id, quod quæritur, tale esse debere, ut conveniat cum ordine. *Similiter* carmina facilius discuntur memoriter, quam *prosa.* Si enim hæretur in aliquo verbo; subest *Prænotio*, tale debere esse verbum, quod conveniat cum versu. Atque ita *Prænotio* est *Artificialis Memoriæ* pars prima. Nam in *Artificiali Memoria Locos* habemus jam ante digestos, & paratos: *Imagines* extempore, prout res postulat, conficimus. At subest *Prænotio*, talem esse debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco.* Id quod vellicat Memoriam, & aliquo modo munit ad rem, quam quærimus. *Emblema* vero deducit intellectuale ad sensibile: Sensibile autem semper fortius percutit Memoriam, atque in ea facilius imprimitur, quam intellectuale. Adeo ut etiam Brutorum memoria per sensibile excitetur; per intellectuale, minime. Itaque facilius retineas imaginem venatoris leporem persequentis, aut pharmacopœi pyxides ordinantis, aut pedantii orationem habentis, aut pueri versus memoriter recitantis, aut mimi in scena agentis; quam ipsas Notiones Inventionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriæ, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus;) sed *Ars*, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmissis consistit. Particulares autem artium defectus persequi, fuerit ab instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi*,

nendi, five *Custodia*, hæc dicta fint. Jam vero ad quartum membrum *Logica*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine pervenimus.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS DE VERULAMIO, Vice-Comitis sancti Albani, *De dignitate & augmentis scientiarum*,

LIBER SEXTUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio Traditivæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis; *&* Doctrinam de Illustratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione: *&* De Scriptione. *Quarum duæ posteriores* Grammaticam *constituunt*, *ejusque* Partitiones *sunt*: *Partitio* Doctrinæ de Notis Rerum, *in* Hieroglyphica, *&* Characteres Reales. *Partitio secunda* Grammaticæ, *in* Literariam, *&* Philosophantem. *Aggregatio* Poëseos, quoad Metrum, *ad* Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris *ad* Doctrinam de Scriptione.

Conceditur certe cuivis (Rex optime) Se ipsũ, & Sua ridere, & ludere. Quis igitur novit, num forte opus istud nostrum, non descriptũ fuerit ex libro quodam veteri, reperto inter libros famosissimæ illius Bibliothecæ *Sancti Victoris*; quorũ Catalogum excepit Magister *Franciscus Rabelesius*? Illic enim invenitur liber, cui Titulus est,

est, *Formicarium Artium*. Nos ſane puſillum acervum pulviſculi congeſſimus, & ſub eo complura Scientiarum, & Artium grana condidimus, quo formicæ reptare poſſint, & paulatim conquieſcere, & ſubinde ad novos ſe labores accingere. At Regum ſapientiſſimus pigros quoſcunq; remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus, acquiſitis uti tantum, cordi ſit; neque ſubinde novas Scientiarum Sementes, & Meſſes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, ſive *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ Inventa, Judicata, ac in Memoria repoſita ſunt; quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes *artes* circa *verba*, & *ſermones* complectitur. Quamvis enim ratio, ſermonis veluti anima ſit, tamen in tractando diſjungi debent ratio, & ſermo; non minus, quam anima, & corpus. *Traditivam* in tres partes dividemus, *Doctrinam, circa Organum Sermonis*; *Doctrinam circa Methodum Sermonis*; & *Doctrinam circa Sermonis Illuſtrationem*, ſive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgo recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex eſt: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*. Recte enim Ariſtoteles, *Cogitationum Teſſeræ verba*, *Verborum literæ*. Utrumque *Grammaticæ* aſſignabimus. Verum ut rem altius repetamus, antequam ad *Grammaticam*, & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivæ* dicendum eſt. Videntur enim eſſe proles quędam *Traditivæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*.

Hoc

Hoc igitur plane statuendum est: Quicquid scindi possit in differentias satis numerosas, ad notionum varietatem explicandam, (modo differentiæ illæ sensui perceptibiles sint) fieri posse vehiculum cogitationum de homine in hominem. Nam videmus, Nationes *Linguis* discrepantes Commercia non male per *Gestus* exercere. At in Practica nonnullorum, qui surdi & muti usque à Nativitate fuerant, & alias erant ingeniosi, miros vidimus haberi inter eos, & amicos suos, qui eorum *gestus* perdidicerant, Dialogos. Quinetiam notissimum fieri jam cœpit, quod in China, & Provinciis ultimi Orientis, in usu hodie sint *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*, qui scilicet nec literas, nec verba, sed res & notiones exprimunt. Adeo ut Gentes complures, linguis prorsus discrepantes, sed hujusmodi Characteribus (qui apud illos latius recepti sunt) consentientes, scriptis communicent: Eo usque, ut librum aliquem hujusmodi characteribus conscriptum, quæque Gens, patria lingua legere, & reddere possit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ absque ope, aut medio *Verborum*, Res significant, duplicis generis sunt: Quarum prius genus ex *congruo*; Alterum ad *placitum* significat. Prioris generis sunt, *Hieroglyphica* & *Gestus*: Posterioris vero ii, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* usus vetustus admodum, & in veneratione quadam habitus: Præcipue apud Ægyptios Gentem valde antiquam: Adeo ut videantur *Hieroglyphica*

fuiſſe *Scriptio* quædam ante nata, & ſenior ipſis *Elementis Literarum*, niſi forte apud Hebræos. *Geſtus* autem, tanquam *Hieroglyphica* tranſitoria ſunt. Quemadmodum enim verba prolata volant, ſcripta manent; ita & *Hieroglyphica, Geſtibus* expreſſa, tranſeunt, depicta durant. Cum enim Periander, conſultus de conſervanda Tyrannide, Legatum aſtare juberet; atque ipſe in horto deambulans, ſummitates florum eminentiorum carperet, ad cædem Procerum innuens; non minus uſus eſt *Hieroglyphico*, quam ſi id in charta depinxiſſet. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Geſtus*, ſemper cum re ſignificata aliquid ſimilitudinis habere; & Emblemata quædam eſſe; unde eas *Notas Rerum ex congruo* nominavimus. At *Characteres reales* nihil habent ex Emblemate, ſed plane ſurdi ſunt, non minus, quam ipſa elementa literarum, & ad *placitum* tantum efficti, conſuetudine autem, tanquam pacto tacito, recepti. Illud interim liquet, vaſta ipſorum multitudine ad ſcribendum opus eſſe: tot enim eſſe debent, quot ſunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio *Doctrinæ de Organo Sermonis*, quæ eſt de *Notis Rerum*, nobis ponitur pro *Deſiderato*. Etſi autem tenuis poſſit videri eſſe ejus uſus, cum verba & ſcriptio per literas ſint Organa *Traditivæ* longe commodiſſima; viſum eſt tamen nobis, veluti rei non ignobilis, aliquam hoc loco mentionem ejus facere. Tractamus enim hic, velut numiſmata rerum intellectualium. Nec abs re fuerit noſſe, quod, ſicut nummi poſſint confici

ex

ex alia materia præter aurum & argentum, ita & *Notæ Rerum* aliæ possint cudi, præter *Verba* & *Literas*.

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea vero, veluti viatoris locum erga cæteras scientias obtinet, non nobilem illum quidem, sed imprimis tamen necessarium, præsertim cum scientiæ, nostris sæculis, ex linguis eruditis, non vernaculis, potissimum hauriantur. Neque tamen dignitas ejus parva censenda est, quandoquidem antidoti cujusdam vicibus fungatur contra maledictionem illam confusionis linguarum. Sane hoc agit industria humana, ut se restituat, & redintegret in benedictionibus illis, quibus culpa sua excidit. Atque contra maledictionem primam generalem de sterilitate terræ, *Comedendo panem suum in sudore vultus sui*, reliquis artibus omnibus se munit, & instruit. At contra secundam illam de confusione linguarum, advocat in auxilium *Grammaticam*: Ejus, in linguis quibusque vernaculis, exiguus certe usus est: In externis perdiscendis, latior: Amplissimus vero in illis linguis, quæ vulgares esse desierunt, & in libris tantum perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus, ut alia sit *literaria*, alia *philosophica*. Altera adhibetur simpliciter ad linguas, nempe ut eas quis, aut celerius perdiscat, aut emendatius, & purius loquatur: Altera vero aliquatenus Philosophiæ ministrat: Qua in parte occurrit nobis, Cæsarem libros *de Analogia* conscripsisse:

atque dubitatio subiit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philosophicam* tractarint? Suspicamur tamen, nil admodum in illis fuisse subtilius, aut sublimius, sed tantum præceptiones tradidisse de oratione casta, & integra, neque à consuetudine loquendi prava, neque ab affectatione aliquorum vitiata, & polluta. in quo genere ipse excelluit. Veruntamen hac ipsa re moniti, cogitatione complexi sumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, sed analogiam inter verba, & res, sive rationem, sedulo inquirat: citra tamen eam, quæ Logicæ subservit, Hermeniam. Vestigia certe rationis verba sunt: Itaque vestigia etiam aliquid de corpore indicant. Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus. Primo autem minime probamus curiosam illam inquisitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempsit, nimirum de impositione, & Originali Etymologia nominum, supponendo, ac si illa jam à principio ad placitum indita minime fuissent, sed ratione quadam, & significanter derivata & deducta. Materiam certe elegantem, & quasi ceream, quæ apte fingi & flecti possit; quoniam vero antiquitatum penetralia perscrutari videtur, etiam quodam modo venerabilem; sed nihilominus parce veram, & fructu cassam. Illa demum, ut arbitramur, foret nobilissima *Grammaticæ* species, si quis in *linguis* plurimis, tam eruditis, quam vulgaribus, eximie doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in

qui-

quibus deficiat, ostendens. Ita enim & *linguæ* mutuo commercio locupletari possint;& fiet ex iis, quæ in singulis *Linguis* pulchra sunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipsius quædam formosissima imago,& exemplar quoddam insigne, ad sensus animi rite exprimendos. Atque una etiam hoc pacto capientur signa haud levia, sed observatu digna, (quod fortasse quispiam non putaret) de ingeniis & moribus populorum, & nationum, ex linguis ipsorum. Equidem libenter audio Ciceronem, notantem, quod apud Græcos desit, verbum, quod latinum illud (*Ineptum*) reddat; *Propterea* (inquit) *quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, ut illud in se ne agnoscerent quidem*: Digna certe gravitate Romana Censura. Quid illud quod Græci in compositionibus verborum tanta licentia usi sunt, Romani contra magnam in hac re severitatem adhibuerunt? Plane colligat quis, Græcos fuisse artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim distinctiones, verborum compositionem fere exigunt: At res & negotia, simpliciora verba postulant. Quin Hebræi tantum compositiones illas refugiunt, ut malint Metaphora abuti, quam compositionem introducere: Quinetiam verbis tam paucis & minime commixtis utuntur, ut plane ex *lingua* ipsa quis perspiciat, Gentem fuisse illam Nazaræam, & à reliquis gentibus separatam. Annon & illud observatione dignum, (licet nobis modernis Spiritus nonnihil redundat) antiquas *linguas* plenas declinationum, ca-

ſuum, conjugationum, temporum, & ſimilium fuiſſe: modernas, his fere deſtitutas, plurima per præpoſitiones, & verba auxiliaria ſegniter expedire. Sane facile quis conjiciat, (utcunque nobis ipſi placeamus) ingenia priorum ſeculorum noſtris fuiſſe multo acutiora, & ſubtiliora. Innumera ſunt ejuſmodi, quæ juſtum volumen complere poſſint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philoſophantem* à *Simplici*; & *literaria* diſtinguere, & *deſideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia ſunt *ſonus, menſura, accentus*. At prima illa literarum ſimplicium cunabula (nempe qua percuſſione linguæ, qua apertura oris, qua adductione labiorum, quo niſu gutturis, ſingularum litterarum ſonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, ſed portio ſunt *doctrinæ de ſonis, ſub ſenſu* & *ſenſibili* tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantum pertinet, & *Dyſphonias*. Illarum quædam communes ſunt: Nulla enim eſt *Lingua*, quin vocalium concurrentium hiatus, aut conſonantium concurrentium aſperitates aliquatenus refugiat. Sunt & aliæ reſpectivæ, quæ ſcilicet diverſorum populorum auribus gratæ, aut ingratæ accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis ſcatet: *Latina* longe parcius. *Lingua Hiſpanica* literas Tenues odit, eaſque ſtatim vertit in medias. *Linguæ* quæ *ex Gothis* fluxere, aſpiratis gaudent: Multa ſunt ejuſmodi. Verum hæc ipſa fortaſſe plus ſatis.

At

At *Menſura verborum* ingens nobis corpus artis peperit, *Poëſim* ſcilicet, non quatenus ad materiam, de qua ſupra, ſed quatenus ad ſtylum & figuram verborum, Verſus nimirum, ſive Carmina. Circa quæ ars habetur quaſi puſilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Proſodiam Grammatici* appellant) ad carminum genera, & menſuras edocendas tantum reſtringi debet: Adjicienda enim ſunt præcepta, quod carminum genus, cuique materiæ, ſive ſubjecto, optime conveniat. Antiqui heroica carmina hiſtoriis, & encomiis applicaverunt: Elegos quærimoniis, jambos invectivis, lyricos odis, & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus Poëtis in *Linguis propriis* defuit: illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimium ſtudioſi, *Linguas Modernas*, ad menſuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati ſunt, quas ipſarum *Linguarum* fabrica reſpuit, nec minus aures exhorrent. In hujuſmodi rebus, ſenſus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille,

——— Cœnæ fercula noſtra
Mallem convivis quam placuiſſe Cocis.

Neque vero ars eſt, ſed artis abuſus, cum illa naturam non perficiat, ſed pervertat. Verum quod ad *Poeſim* attinet: ſive de *Fabulis*, ſive de *Metro* loquamur, eſt illa, ut ſuperius diximus, tanquam herba luxurians, ſine ſemine nata, ex vigore ipſius terræ germinans. Quare ubique ſerpit, & latiſſime diffuſa eſt, ut ſupervacuum

foret de defectibus ejus sollicitum esse. De illa igitur cura est abjicienda. Quod vero ad *accentus verborum*, nil opus est de re tam pusilla dicere: nisi forte illud quis notatu dignum putet; quod *Accentus Verborum* exquisite, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquam in observationem veniat. Attamen illud fere universo generi humano commune est, ut vocem in fine periodi submittant, in interrogatione elevent, & alia hujusmodi non pauca. Atque de *Grammatica* parte, quæ ad *Locutionem* spectat, hactenus.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto vulgari* perficitur, (quod ubique recipitur,) aut *oculto* & *privato*, de quo inter singulos convenit, quod *Ciphras* vocant. At *Ortographia vulgaris* etiam controversiam & quæstionem nobis peperit: Utrum scilicet eodem verba scribere oporteat, quo pronunciantur modo, an potius ex more consueto? At illa *Scriptio* quæ formata videri possit, (ut scilicet *Scriptio pronunciationi* consona sit,) est ex genere inutilium subtilitatum. Nam & ipsa *pronunciatio* quotidie gliscit, nec constans est: & derivationes verborum, præsertim ex linguis extraneis, prorsus obscurantur: denique cum ex more recepto scripta, morem pronunciandi nullo modo impediant, sed liberum relinquant, quorsum attinet ista novatio?

Ad *Ciphras* igitur veniendum. Earum genera haud pauca sunt. *Ciphræ simplices*; *Ciphræ non significantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas uno Charectere complexæ*;

xa; *Ciphra rota*, *Ciphra clavis*, *Ciphra verborum*, aliæ. Virtutes autem in *Ciphris* requirendæ tres ſunt: Ut ſint expeditæ, non nimis operoſæ ad ſcribendum: Ut ſint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut ſi fieri poſſit, ſuſpicione vacent. Si enim epiſtolæ in Manus eorum devenient, qui in eos, qui ſcribunt, aut ad quos ſcribuntur, poteſtatem habeant, tametſi Ciphra ipſa fida ſit, & deciphratu impoſſibilis, tamen ſubjicitur hæc Res Examini & Quæſtioni, niſi Ciphra ſit ejuſmodi, qui aut ſuſpicione vacet, aut examinationem eludat. Quod vero ad eluſionem examinis attinet, ſuppetit inventum ad hoc novum atque utile. quod cum in promptu habeamus, quorſum attinet illud inter *deſiderata* referre, nec potius id ipſum proponere? Hoc hujuſmodi eſt; ut habeat quis duo Alphabeta: unum literarum verarum, alterum non ſignificantium: Et ſimul duas Epiſtolas involvat; unam quæ ſecretum deferat: alteram, qualem veriſimile fuerit ſcribentem miſſurum fuiſſe, abſque periculo tamen. Quod ſi quis de ciphra ſevere interrogetur, porrigat ille Alphabetum non ſignificantium, pro veris literis, Alphabetum autem verarum literarum pro Non-ſignificantibus; hoc modo incidet examinator in Epiſtolam illam exteriorem, quam cum probabilem inveniet, de interiori Epiſtola nihil ſuſpicabitur. Ut vero ſuſpicio omnis abſit, aliud inventum ſubjiciemus, quod certe, cum adoleſcentuli eſſemus Pariſiis, excogitavimus,

nec etiam adhuc visa nobis res digna est, quæ pereat. Habet enim gradum ciphræ altissimum: nimirum ut *omnia per omnia* significari possint: ita tamen, ut scriptio quæ involvitur, quintuplo minor sit, quam ea cui involvatur: Alia nulla omnino requiritur conditio, aut restrictio. Id hoc modo fiet. Primo, universæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodo literas solvantur, per transpositionem earum. Nam transpositio duarum literarum, per locos quinque, differentiis triginta duabus, multo magis viginti quatuor, (qui est numerus *Alphabeti* apud nos) sufficiet. Hujus *Alphabeti* exemplum tale est.

Exemplum *Alphabeti Biliterarii*.

A	*B*	*C*	*D*	*E*
Aaaaa.	*aaaab.*	*aaaba.*	*aaabb.*	*aabaa.*
F	*G*	*H*	*I*	*K*
aabab.	*aabba.*	*aabbb.*	*abaaa.*	*abaab.*
L	*M*	*N*	*O*	*P*
ababa.	*ababb.*	*abbaa.*	*abbab.*	*abbba.*
Q	*R*	*S*	*T*	*V*
abbbb.	*baaaa.*	*baaab.*	*baaba.*	*baabb.*
VV	*X*	*Y*	*Z*	
babaa.	*babab.*	*babba.*	*babbb.*	

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum est. Etenim ex hoc ipso patet modus, quo ad omnem loci distantiam, per objecta, quæ vel visui, vel auditui subjici possunt, sensa animi proferre, & significare liceat: si modo objecta illa duplicis tantum differentiæ capacia sint, veluti per campanas, per buccinas, per flammeos, per sonitus tormentorum, & alia quæcunque.

cunque. Verum ut inceptum persequamur, cum ad scribendum accingeris, Epistolam interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterarium* solves. Sit epistola interior,

Exemplum *Solutionis.*

F	V	G	E
Aabab.	*baabb.*	*aabba.*	*aabaa.*

Præsto simul sit aliud *Alphabetum biforme*, nimirum, quod singulas *Alphabeti communis* literas, tam capitales, quam minores, duplici forma, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti biformis.*

F	V	G	E
aabab.	*baabb.*	*aabba.*	*aabaa.*

Manere te volo donec venero.

Tum demum epistolæ interiori, jam factæ *biliterata*, epistolam exteriorem *biformem* literatim accommodabis, & postea describes. Sit epistola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

N	O	P	Q
abbaa.	*abbab.*	*abbba.*	*abbbb.*
R	S	T	V
baaaa.	*baaab.*	*baaba.*	*baabb.*
W	X	Y	Z
babaa.	*babab.*	*babba.*	*babbb.*

Apposuimus etiam exemplum aliud largius ejusdem ciphræ, *scribendi omnia per omnia.*

Epistola interior, ad quam delegimus *Epistolam Spartanam*, missam olim in Scytale.

Perdita res. Mindarus cecidit. Milites esuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutius manere possumus.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
A. A. a. a. B. B. *b. b.* C. C. *c. c.* D. D. *d. d.*
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
E. E. *e. e.* F. F. *f. f.* G. G. *g. g.* H. H. *h. h.*
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
I. *I. i. i.* K. K. *k. k.* L. L. *l. l.* M. *M. m. m.*
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
N. *N. n. n.* O. O. *o. o.* P. P. *p. p.* Q. Q. *q. q.*
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
R. R. *r. r.* S. S. *s. s.* T. *T. t. t. V. V. v. v.*
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
u. u. W. W. vv. vv. X. *X. x. x.*
a. b. a. b. a. b. a. b.
Y. Y. y. y. Z. Z. *z. z.*

Epistola exterior, sumpta ex epistola *prima Ciceronis*, in qua *epistola Spartana* involvitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus. Mihi ipse nunquam satisfacio. Tanta est enim magnitudo tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, nisi perfecta re, de me non conquiesti; ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa hac sunt. Ammonius Regis Legatus aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt qui velint, qui parati sunt, omnes ad Pompejum rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religione, sed malevolentia,

lentia, & illius Regiæ Largitionis invidia, comprobat, &c.

Doctrina autem de *ciphris* aliam secum traxit *doctrinam* erga ipsam relativam. Illa est de *Deciphratione*, sive reseratione Ciphrarum: licet quis Alphabetum Ciphræ, aut pactum de latebra penitus ignoret. Res sane est illa, laboriosa simul & ingeniosa, & arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen præcautione solerti fieri possit inutilis; etsi quomodo Res nunc se habent, magni prorsus sit usus. Etenim si ciphræ introductę essent bonæ & fideles, plurimæ fuerint, quæ operam Deciphratoris prorsus eluderent, & excluderent; quæ tamen sint satis commodæ, & expeditæ, ad legendum, aut scribendum. Verum imperitia, & inscitia Secretariorum, & Amanuensium, in aulis Principum tanta est, ut maxima plerumque negotia ciphris infirmis, & futilibus committantur.

Interea fieri potest, ut suspicetur quispiam, nos in enumeratione, & quasi censu artium, id agere, ut scientiarum copiæ (quas veluti in aciem adducimus) auctæ & multiplicatæ, magis sint admirationi; cum tamen numerus earum forte ostentari, vires tam brevi Tractatu vix explicari possint. Verum nos institutum nostrum fideliter urgemus, atque, in hoc globo scientiarum conficiendo, etiam insulas minores, aut remotiores, omitti nolumus. Neque vero (ut arbitramur) perfunctorie, licet cursim, eas artes attingimus; sed potius nucleos, & medullas ipsarum, ex multa

multa materiæ massa, stylo acuto excerpimus. Cujus rei judicium ipsis illis, qui in hujusmodi artibus peritissimi sunt, permittimus. Cum enim plerique, qui multiscii videri volunt, hoc fere habeant; ut vocabula & exteriora artium passim jactantes, illarum ignaris admirationi, Magistris ludibrio sint; speramus, nostra contrarium prorsus eventum habitura, ut peritissimi cujusque in artibus singulis judicium maxime detineant, cæteris minoris sint. Quod vero ad artes illas, quæ minorum quasi gentium videri possunt; si quis existimet, nos nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille, & videbit, homines in provinciis suis, magnos sane & celebres, cum ad Metropolim aut sedem imperii forte migraverint, turbæ fere immisceri, & inferioris notæ esse: similiter mirum non est, artes istas leviores, juxta artes Principales, & supremas collocatas, dignitate minui; cum tamen iis, qui operam illis præcipue impenderint, res videantur utique magnæ, & præclaræ. Atque de *organo* sermonis hæc dicta sint.

CAP. II.

Doctrina *de* Methodo sermonis *constituitur, ut pars* traditivæ *substantiva, & principalis: Nomen ei inditur* Prudentia traditivæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diversa; & subjunguntur eorum commoda, & incommoda.*

VEniamus ad *doctrinam de methodo sermonis.* Ea pars Dialecticæ tractari consuevit. Etiam locum in *Rhetorica* per nomen *Dispositionis* reperit. Verum collocatio ejus in famulitio aliarum artium, in causa fuit, ut plurima quæ ad ipsam spectant, cognitu utilia, prætermissa sint. Visum igitur est nobis, *Doctrinam Substantivam*, & *Principalem de Methodo* constituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditivæ* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cum varia sint) enumerabimus potius, quam partiemur. Atque de unica *Methodo*, & Dichotomiis perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nebecula quædam Doctrinæ, quæ cito transiit: Res certe simul & levis, & scientiis damnosissima. Etenim hujusmodi homines, cum *Methodi* suæ Legibus res torqueant; & quæcunque in Dichotomias illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quasi Nuclei, & Grana Scientiarum exiliant, ipsi aridas tantum, & desertas Siliquas stringant. Itaque inania compendia parit hoc genus *Methodi*, solida scientiarum destruit.

Con-

Constituatur igitur prima differentia *methodi, ut* sit aut *magistralis*, aut *initiativa*. Neque vero verbum *initiativa* ita intelligimus, quasi hæc initia scientiarum tantum ita traderet, illa doctrinam integram; Verum contra (vocabulum à sacris mutuantes) eam dicimus *methodum initiativam*, quæ ipsa scientiarum mysteria recludat, & denudet. *Magistralis* siquidem docet uti iis, quæ dicuntur; *initiativa* vero potius, ut examen subeant: Altera scientias discentium vulgo; Altera tanquam filiis scientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, scientiarum (quales jam sunt) usum; Altera earundem continuationem, & ulteriorem progressum. Harum posterior, via videtur *deserta, & interclusa*. Ita enim adhuc scientiæ tradi consueverunt, quasi ex pacto, tam docens quam discens, errores asciscere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maxime dictis suis fides astruatur, non quo illa commodissime examini subjiciantur: & qui discit, sibi exemplo fieri, non legitimam disquisitionem præstolari expetit; ut magis sit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare*. Ita ut & Magister, amore gloriæ, infirmitatem scientiæ suo prodere caveat, & Discipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia vero, quæ aliis tanquam tela pertexenda traditur, *Eadem Methodo* (si fieri possit) *animo alterius est insinuanda, qua primitus inventa est*. Atque hoc ipsum fieri sane potest in scientia per *inductionem* acquisita: Sed in anticipata, ista & præmatura

tura scientia (qua utimur) non facile dicat quis, quo itinere ad eam, quam nactus est, scientiam pervenerit. Attamen sane secundum majus & minus, possit quis scientiam propriam revisere, & vestigia suæ cognitionis, simul & consensus remetiri, atque hoc pacto scientiam sic transsplantare in animum alienum, sicut crevit in suo. Artibus enim idem usuvenit quod plantis: si planta aliqua uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert: si vero transferre cupias in aliud solum, tutius est radicibus uti, quam surculis. Sic traditio, (quæ nunc in usu est) exhibet plane tanquam truncos (pulchros illos quidem) scientiarum, sed tamen absque radicibus, fabro lignario certe commodos, at plantatori inutiles. Quod si, Disciplinæ ut crescant, tibi cordi sit, de truncis minus sis sollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæsæ, etiam cum aliquantulo terræ adhærentis, extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo subjecto, similitudinem quandam habet; generatim autem non video, quid aut in usu sit, aut quid quis inquisitioni ejus dederit operam; proinde eam inter *desiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, sive *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliquid *Methodi* discrimen, priori intentioni affine, reipsa fere contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à selectis separet. Illud oppositum, quod prior introducit modum

dum Tradendi solito apertiorem; altera, de qua jam dicemus, occultiorem. Sit igitur discrimen tale, ut altera *Methodus* sit, *Exoterica*, altera *Acroamatica*. Etenim quam antiqui adhibuerunt præcipue in edendis libris differentiam, eam nos transferemus ad ipsum modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipsa apud Veteres in usu fuit, atque prudenter, & cum judicio adhibita. At *Acroamaticum*, sive *Ænigmaticum* istud dicendi genus, posterioribus temporibus dehonestatum est à plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo, & fallaci abusi sunt, ad merces suas adulterinas extrudendas. Intentio autem ejus ea esse videtur, ut traditionis involucris vulgus (profanum scilicet) à Secretis Scientiarum summoveatur; atque illi tantum admittantur, qui aut per manus Magistrorum, parabolarum interpretationem nacti sunt, aut proprio ingenii acumine, & subtilitate intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni prorsus ad Scientias momenti; cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphorismos*, aut *Methodice*. Notatu enim inprimis dignum est, in consuetudinem plerunque venisse, ut homines ex pauculis axiomatibus & observationibus, in quovis modo subjecto, artem constituant quasi completam, & solennem, eam ingenii quibusdam Commentationibus suffarcinando, Exemplis illustrando, & *Methodo* revinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphorismos*, plurima secum fert commoda, ad quæ *tra-*

ditio

ditio methodica non attingit. Primum enim de Scriptore ſpecimen dat, utrum ille leviter, & perfunctorie Scientiam hauſerit, an penitus imbiberit. *Aphoriſmi* enim, niſi prorſus forent ridiculi, neceſſe eſt, ut ex medullis, & interioribus Scientiarum conficiantur. Abſcinditur enim illuſtratio, & excurſio; Abſcinditur varietas exemplorum; Abſcinditur deductio, & connexio; Abſcinditur deſcriptio Practicæ: ut ad materiem *Aphoriſmorum* nihil relinquatur, præter copiam obſervationum bene amplam. Igitur ad *Aphoriſmos* non ſufficiet quiſpiam, imo de eis nec cogitabit ſane, qui ſe neutiquam copioſe, & ſolide inſtructum ad ſcribendum perſpexerit. At in *Methodis*

—— *Tantum ſeries, juncturaque pollet,*
Tantum de medio ſumptis accedit honoris;

ut ſpeciem artis, neſcio cujus, præclaræ, ſæpenumero reportent ea; quæ ſi ſolvantur, ſegregentur, & denudentur, ad nihilum fere recaſura forent. Secundo, *Traditio Methodica*, ad fidem & conſenſum valet; At indicationes de Praxi minus innuit: Siquidem demonſtrationem quandam in orbe præ ſe fert, partibus ſe invicem illuminantibus, ideoque intellectui ſatisfacit magis; quia vero actiones in vita communi ſparguntur, non ordine componuntur, ideo magis iiſdem conducunt etiam ſparſa documenta. Poſtremo, *Aphoriſmi*, cum Scientiarum portiones quaſdam, & quaſi fruſta tantum exhibeant, invitant ut alii etiam aliquid adjiciant

ciant & erogent; Traditio vero *Methodica*, dum Scientiam integram ostentat, securos illico homines reddit, quasi jam summa adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni & illud quoque momenti: cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *assertiones adjectis probationibus*, aut per *quæstiones una cum determinationibus*. Hanc autem posteriorem *Methodum* si immoderatius quis persequatur, Scientiarum profectui non minus illa officit, quam fortunis, & progressibus exercitus cujuspiam impedimento, & damno foret, si in minutis quibusque castellis, aut oppidis expugnandis subinde hæreat. Etenim si quis in acie sit superior, & summæ belli sedulo incumbat, minora illa loca ultro se submittent. Illud tamen inficias non ierim, urbem aliquam magnam, & munitam à tergo relinquere, haudquaquam semper tutum esse: Eodem modo, confutationibus in Scientiarum traditione temperandum, iisque parce utendum: & ad hoc tantum, ut majores præoccupationes animorum, & præjudicia frangantur, minime autem, ut leviores dubitationes excitentur, & provocentur.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, ut scilicet *Methodus* sit *subjectæ materiæ, quæ tractatur, accommoda*. Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ sunt inter Scientias maxime abstracta & simplicia:) alio Politica, quæ maxime sunt immersa, & composita. Neque (ut jam diximus) *Methodus* uniformis in materia multiformi commode se habere potest.

test. Equidem quemadmodum *Topicas particulares* ad inveniendum probavimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum similiter aliquatenus adhiberi volumus.|

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, in tradendis Scientiis cum judicio adhibendum. Illud autem regitur per informationes, & anticipationes de Scientia (quæ tradenda est) in animis discentium prius infusas, & impressas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad animos hominum nova, & peregrina prorsus accedit; aliter ea, quæ opinionibus jam pridem imbibitis, & receptis, & affinis & familiaris. Ideoque Aristoteles Democritum suggillare cupiens, revera eum laudat; *Si* (inquit) *serio disputare velimus, non sectari similitudines, &c.* id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus esset nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam sedes suas collocarunt, non aliud habent, quod agant, nisi ut disputent & probent. Illis contra, quorum dogmata opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est: primo ut intelligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut necessum habeant confugere ad auxilia similitudinum, & translationum, quo se captui hominum insinuent. Videmus igitur, sub infantia doctrinarum, sæculis rudioribus, cum Syllepses illæ, quæ jam factæ sunt vulgares, & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis, & similitudinibus plena fuisse. Alias evenisset, ut quæ proponebantur, aut absque

nota,

nota, seu attentione debita transmissa; aut pro paradoxis rejecta fuissent. Etenim Regula quædam est Traditivæ, *quod Scientia omnis, quæ Anticipationibus, sive præsuppositionibus non est consona, à similitudinibus, & comparationibus suppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diversis generibus hæc dicta sint; iis videlicet, quæ antehac ab aliis notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos*, *Analyticam*, *Systaticam*, *Diæreticam*, etiam *Crypticam*, *Homericam*, & similes, recte sunt eæ inventæ, & distributæ; Neque causa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* hujusmodi sunt. *Partes* autem duæ; Altera de *dispositione totius operis*, *vel argumenti* libri alicujus; Altera de *limitatione propositionum*. Etenim ad Architecturam spectat, non solum fabrica totius ædificii, sed etiam efformatio, & figura columnarum, trabium, & similium. *Methodus* vero, veluti Scientiarum Architectura est. Atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis Regulis (*καθόλου πρῶτον, κατὰ παντὸς, καθ' αὐτὸ*, &c.) renovandis, quam in unica sua *Methodo*, & *Dichotomiis* obtrudendis. Veruntamen nescio quo fato fit, ut humanis (sicut sæpius fingunt Poëtæ) *rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique custodes.* Certe conatus Rami, circa illam propositionum limam, conjecit eum in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auspicato enim, & felicis cujusdam Genii ductu processerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum

tiarum *convertibilia* facere attentaverit, & non simul ea reddiderit *Circularia*, aut in semet recurrentia. Conatum nihilo secius Rami in hac parte utilem fuisse non inficiamur.

Supersunt duæ adhuc *Propositionum Limitationes* præter eam, ut fiant *Convertibiles*: Altera de *Extensione*; altera de *Productione* ipsarum. Sane habent *Scientiæ*, si quis recte advertat, præter profunditatem, alias duas dimensiones; Latitudinem scilicet, ac Longitudinem suam. Ac profunditas quidem ad ipsarum Veritatem, & Realitatem refertur: Hæ enim sunt, quæ soliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi, & computari potest de Scientia in Scientiam; Longitudo vero sumitur à summa propositione ad imam in eadem Scientia. Altera fines & veros Scientiarum terminos complectitur, ut propositiones propriæ, non promiscue tractentur; & evitetur repetitio, excursio, confusio omnis: Altera normam præscribit, quousque & ad quem particularitatis gradum propositiones Scientiarum sint deducendæ. Sane dubium est, quin aliquid exercitationi, & Practicæ sit relinquendum; Oportet siquidem *Antonini Pii* vitium evitari, ne simus *Cumini Sectores in Scientiis*; neve divisiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualiter in hac parte nobis ipsi temperemus, inquisitione plane dignum est. Videmus enim nimium Generalia (nisi deducantur) parum informare, quin potius hominum Practicorum ludibrio Scientias exponere, cum nihilo magis ad Pra-

cticam faciant, quam Chorographia Ortelii universalis, ad viam monstrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certe Regulæ optimæ speculis ex Metallo non inscite assimilantur, in quibus cernuntur utique imagines, sed non antequam expolita fuerint; Sic juvant demum Regulæ & Præcepta, postquam Exercitationis limam subierint. Quod si tamen, usque à principio, Regulæ illæ fieri possint nitidæ, & quasi crystallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione assidua minus indigebunt. Atque de *Scientia Methodi* (quam *Prudentiam Traditiva* nominavimus) hæc dicta sint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi, quam docti, insudarunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cum potius sit *Methodus* Imposturæ; quæ tamen quibusdam Ardelionibus acceptissima procul dubio fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aspergit, ut quis sciolus specie nonnulla Erudionis ad ostentationem possit abuti. Talis fuit *Ars Lullii*; talis *Typocosmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artis cujusque massa, & acervus; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipsas perdidicisse existimentur. Hujus generis Collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præsegmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicujus sit pretii.

CAP. III.

De Fundamentis, *&* Officio Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuariam *tantummodo pertinent.* Colores Boni & Mali, tam simplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.

VEnimus jam ad *Doctrinam de Illustratione Sermonis.* Ea est, quæ *Rhetorica* dicitur, sive *Oratoria Scientia* certe & in se egregia, & egregie à Scriptoribus exculta. Eloquentia autem, si quis vere rem æstimet, Sapientia procul dubio est inferior. Videmus enim, quanto intervallo hæc illam post se relinquat, in verbis quibus allocutus est Mosem Deus, cum ille munus sibi delatum propter defectum Elocutionis recusasset, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu vero ei Vice Dei.* At fructu, & populari existimatione, Sapientia Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapiens corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio majora reperiet.* Haud obscure innuens, Sapientiam famam quandam, & admirationem cuipiam conciliare: at in rebus gerendis, & vita communi, Eloquentiam præcipue esse efficacem. Ad *Artis* vero hujus culturam quod attinet; Aristotelis erga Rhetores sui temporis Æmulatio, atque Ciceronis studium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo usu conjunctum, in caussa fuerunt, ut in libris suis de hac *Arte* conscriptis se ipsos vicerint.

cerint. Dein *Exempla* illa luculentissima hujusce *Artis*, quæ in *Orationibus Demosthenis* & *Ciceronis* habentur, Præceptorum acumini & diligentiæ addita, profectus ipsius geminarunt. Quare, quæ in hac *Arte desiderari* invenimus, versabuntur potius in *Collectionibus* quibusdam, quæ tanquam Pedissequæ huic Arti præsto sint, quam in Disciplina, & usu Artis ipsius. Nam etiam tum, cum *Promptuariæ* cujusdam inter *Logica* mentionem faceremus, uberiora ejus rei Exempla in *Rhetoricis* polliciti sumus.

Veruntamen ut more nostro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululum aperiamus, & subigamus; *Rhetorica* certe *Phantasiæ*, quemadmodum *Dialectica Intellectui* subservit. Estque, si quis altius rem penetret, *Officium* & *munus Rhetoricæ* non aliud, quam ut *rationis dictamina phantasiæ applicet, & commendet, ad excitandum appetitum, & voluntatem.* Regimen enim rationis impeti, & perturbari videmus tribus modis: Vel per *illaqueationem sophismatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet; vel per *præstigias verborum*, quod ad *Rhetoricam*; vel per *affectuum violentiam*, quod ad *Ethicam.* Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum aliis contrahimus, vinci quis & perduci solet, vel *Astu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementia*; ita etiam in illa negotiatione interna, quam nobiscum exercemus, aut *argumentorum fallaciis* subruimur; aut *impressionum*, & *obversationum assiduitate* sollicitamur, & inquietamur; aut *affectuum impetu* concutimur,

mur, & rapimur. Neque vero tam infeliciter agitur cum natura humana, ut illæ artes, & facultates ad rationem deturbandam valeant, neutiquam vero ad eandem roborandam, & stabiliendam: Verum ad hanc rem longe magis. Finis enim *Dialecticæ* est, docere formam argumentorum, ad præsidia intellectus, non ad insidias. Finis itidem *Ethicæ*, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique *Rhetoricæ*, Phantasiam implere obversationibus & simulachris, quæ rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim artis ex obliquo tantum interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone summa fuit iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* sui temporis odio orta) cum *Rhetoricam* inter artes voluptarias collocavit: eam similem esse dicens *Coquinariæ*, quæ non minus cibos salubres corrumperet, quam insalubres gratiores redderet, condimentorum varietate, & deliciis abutens. Absit autem, ut oratio non frequentius versetur in rebus honestis ornandis, quam in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præsto est: Siquidem nemo est, quin honestius loquatur, quam aut sentiat, aut faciat. Sane à Thucydide optime notatum est, tale quidpiam solitum fuisse objici Cleoni; quod, cum semper deteriorem partem tueretur, in hoc multus esset, ut eloquentiam, & sermonis gratiam carperet. Probe quippe; cum sciret, de rebus sordidis, & indignis non posse quempiam pulchre lo-

qui; at de rebus honestis, facillime. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decantetur) *Virtus si conspici daretur, ingentes sui amores concitaret:* At *Rhetorica* virtutem, & bonum depingit plane, & reddit quasi conspicuum. Cum enim corporea effigie, illa sensui monstrari nequeant, superest ut per ornatum verborum, Phantasiæ, repræsentatione, quantum fieri potest, viva, coram sistantur. Siquidem mos Stoicorum, merito derisus est à Cicerone; qui concisis & argutis sententiis, & conclusionibus, virtutem animis hominum imponere satagebant; quem res parvum habet cum phantasia, & voluntate consensum.

Porro, si affectus ipsi in ordinem compulsi, & rationi prorsus morigeri essent; verum est, nullum magnopere futurum persuasionum, & insinuationum, quæ aditum ad mentem præbere possit, usum; sed satis fore, si res ipsæ nude, & simpliciter proponantur, & probentur. Verum Affectus contra, tantas secessiones faciunt; quinetiam tantas turbas, & seditiones movent, (secundum illud,

—— *Video meliora, proboque,*

Deteriora sequor) ——

ut ratio prorsus in servitutem, & captivitatem abrepta foret, nisi Eloquentiæ Suada efficeret, quo minus Phantasia à partibus affectuum staret, sed potius opera ejus, fœdus ineatur inter rationem, & phantasiam, contra affectus. Notandum est enim, affectus ipsos ad bonum apparens semper ferri, atque hac ex parte aliquid

habe-

habere cum ratione commune: verum illud interest; quod *Affectus intuentur præcipue bonum, in præsentia; Ratio prospiciens in longum, etiam futurum, & in summa.* Ideoque cum quæ in præsentia obversentur, impleant Phantasiam fortius, succumbit plerunque ratio, & subjugatur. Sed postquam eloquentia, & suasionum vi effectum sit, ut futura & remota constituantur, & conspiciantur tanquam præsentia, tum demum abeunte in partes rationis phantasia, ratio fit superior.

Concludamus igitur non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem partem cohonestare sciat; quam *Dialecticæ*, quod Sophismata concinnare doceat Quis enim nescit contrariorum eandem rationem esse, licet usu opponantur? Porro non eo tantum differt *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgo dicitur) altera instar pugni, altera instar palmæ sit; (altera scilicet presse, altera fuse tractet;) verum multo magis, quod *Dialectica* rationem in suis Naturalibus; *Rhetorica*, qualis in opinionibus vulgi sita est, consideret. Prudenter igitur Aristoteles *Rhetoricam*, inter *Dialecticam*, & *Ethicam cum Politica*, collocat, cum ex utrisque participet. Siquidem probationes, & demonstrationes *Dialecticæ*, universis hominibus sunt communes; at probationes & suasiones *Rhetoricæ*, pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquam Musicus, auribus diversis se accommodans, fit demum

Orpheus in Sylvis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem applicatio, & variatio orationis (si quis ejus perfectionem, & culmum desideret) eo usque extendi debet; ut si eadem ipsa apud diversos homines sint dicenda, apud singulos tamen aliis atque aliis verbis sit utendum. Quanquam hac parte eloquentiæ (Politica scilicet & Negotiosa, in privatis sermonibus) maximos oratores plerunque destitui certum sit; dum ornatum, & formulas elegantes orationis captantes, volubili illa applicatione, & characteribus sermonum, quibus versus singulos uti consultius foret, excidunt. Certe, non abs re fuerit, circa hoc ipsum, de quo nunc dicimus, novam instituere inquisitionem, eamque nomine *Prudentiæ sermonis privati* indigitare, atque inter *Desiderata* reponere: Rem certe, quam quo attentius quis recogitet, eo pluris faciet. Utrum vero hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Descendamus modo ad *desiderata* in hac *arte*, quæ (ut ante diximus) ejus sunt generis, ut pro *Appendicibus* potius censeri debeant, quam pro *portionibus artis* ipsius, & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primo igitur non invenimus, qui prudentiam illam, simul & diligentiam Aristotelis, bene persecutus sit, aut suppleverit. Hic nimirum cœpit colligere, *signa popularia*, sive *colores boni*, *ac mali apparentis*, *tam simplicis*, *quam comparati*. qui sunt vere *Sophismata Rhetorica*. Sunt autem eximii usus, præsertim ad negotia, & prudentiam sermonis privati. Labores vero Aristotelis circa colores istos in tribus

clau-

claudicant. Primo, quod cum multi ſint, paucos admodum recenſeat. Secundo, quod *Elenchos* ſuos non habeant adjunctos. Tertio, qnod videtur ille uſum eorum ex parte ignoraſſe. Uſus enim eorum, non magis ad probandum, quam ad afficiendum, & commovendum ſubſervit. Complures ſiquidem loquendi formulæ, quæ idem ſignificant, varie tamen afficiunt. Nam longe fortius penetrat, quod acuminatum eſt, quam quod obtuſum; licet in ipſa percuſſione vires æqualiter indantur. Nemo eſt certe, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc miros triumphos agent*;

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ;

quam ſi ſimpliciter dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit*. Itaque mucrones iſti, & aculei ſermonum, minime ſunt negligendi. Cum vero hanc rem, ut *Deſideratam*, proponamus, ex conſuetudine noſtra, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minus rem illuſtraverint.

Exempla *colorum boni & mali, tam ſimplicis, quam comparati.*

Sophiſma.

1. *Quod laudant homines, & celebrant, Bonum; quod vituperant, & reprehendunt, Malum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* quatuor modis, ſcilicet, Aut propter *ignorantiam*; Aut propter *malam fidem*; Aut propter *ſtudia*, & *factiones*; Aut propter *ingenia laudatorum*, & *vituperato-*

rum. Propter *ignorantiam*; Quid vulgi judicium ad examen boni & mali? Melius Phocion, qui, cum populus ei præter solitum applauderet, quæsivit, *Num forte deliquisset?* Propter *malam fidem*; Laudantes enim & vituperantes suam rem sæpius agunt, neque loquuntur ut sentiunt.

Laudat venales, qui vult extrudere, merces.

Item; *malum est, malum est, inquit Emptor; sed cum recesserit, tum gloriabitur.* Propter *factiones*; Cuivis enim patet, consuescere homines, eos qui suarum partium sunt, immodicis efferre laudibus; qui autem contrariarum sunt, infra meritum deprimere. Propter *ingenia*; Alii enim natura facti sunt, & compositi ad adulationem servilem; Alii contra momi & tetrici; Ut laudando & vituperando, suis *Ingeniis* tantum obsecundent, parum de veritate solliciti.

Sophisma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum; quod vero etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophisma fundamento hoc niti videtur, quod quæ ingratiis & contra animi nostri affectum & propensionem loquimur, ea ipsa vim veritatis à nobis extorquere, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *astutiam*, tam *inimicorum*, quam *amicorum*. *Inimici* enim laudes quandoque tribuunt, non invite, nec à

vi ve-

vi veritatis coacti, sed eas tamen deligentes, quæ inimicis suis invidiam & pericula conflare possint. Itaque apud Græcos superstitio quædam invaluit, ut crederent, si quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & proposito nocendi, *naribus ejus pustulam annasci solere.* Fallit iterum, quia laudes interdum impertiunt *inimici*, tanquam præfatiunculas quasdam, ut postea liberius & malitiosius calumniarentur. Ex altera parte, fallit etiam hoc Sophisma propter astutiam *Amicorum.* Solent enim & illi vitia amicorum interdum agnoscere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat; sed ea eligentes, quæ minimum amicos suos lædere possunt, ac si cætera quidem viri optimi essent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque reprehensionibus suis (sicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibusdam utuntur, quo paulo post in laudes effusius excurrant.

Sophisma,

3. *Cujus Privatio bona, id ipsum Malum: cujus Privatio mala, id ipsum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* duobus modis: Aut propter *comparationem boni & mali:* Aut propter *successionem boni ad bonum, aut mali ad malum.* Propter *comparationem:* Si bonum fuerit generi humano, privari esu glandium, non sequitur, quod malus ille erat; sed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque si malum fuit Populo Syracusano, Dionysio Seniore privari,

R 5 sequi-

sequitur quod Dionysius ille bonus fuerit; sed minus malus, quam Junior. Propter *Successionem:* Etenim privatio boni alicujus non semper dat locum malo, sed quandoque majori bono: ut cum flos decidit, fructus succedit. Nec privatio alicujus mali dat semper locum bono, sed interdum majori malo. Nam sublato inimico Clodio, Milo simul & segetem gloriæ perdidit.

Sophisma.

4. *Quod bono aut malo vicinum est, id ipsum itidem bonum, aut malum: quod vero remotum est à bono, malum; quod à malo, bonum.*

Habet hoc fere rerum natura, ut quæ natura sua conveniunt, etiam locis conveniant; quæ vero contrariæ naturæ sunt, etiam intervallis distent: Cum singula, amica sibi associare, inimica summovere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophisma* tribus modis: Primo propter *destitutionem*, secundo propter *obscurationem*, tertio propter *protectionem*. Propter *destitutionem*; Fit, ut quæ in suo genere amplissima sunt, & maxime excellunt, omnia, quantum fieri potest, ad se trahant & in vicino quæque posita destituant, ac quasi inedia conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam læta reperies. Recte etiam ille, *Divitis servi maxime servi.* Nec male cavillatus est, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Festorum vigiliis* comparavit; quæ, Festa sua in proximo attingunt, ipsæ autem jejuniis addi-

addicuntur. Propter *obſcurationem*; Etenim & hoc habent quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima, ut licet proxima non extenuent, aut deſtituant; tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Aſtronomi, quod ſit ſcilicet aſpectu bonus, conjunctione & approximatu malus. Propter *protectionem*; Nam non ſolum res coëunt & congregantur propter conſortium, & naturæ ſimilitudinem, ſed etiam malum (præſertim in civilibus) confugit ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaque ſcelerati homines petunt Aſyla Divorum, & vitium ipſum ſe in virtutis umbram recipit;

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Contra & bonum ſe aggregat ad malum, non propter conſortium, ſed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quam ad ſanos; & Servatori noſtro objectum eſt, quod *Converſaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophiſma.

5. *Cui cæteræ partes, vel ſectæ, ſecundas unanimiter deferunt, (cum ſingulæ Principatum ſibi vendicent) melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex zelo videtur ſumere, ſecundas autem ex vero & merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, ſectam Academicorum, quæ Acatalepſiam tenuit, Philoſophiam fuiſſe præſtantiſſimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ ſecta ſit potior; ille ſuam cæteris anteponet: Deinde quæ ſecundas teneat, Academicam fatebitur. Age ſimiliter cum Epicureo; (qui*

Stoici vix aspectum toleraverit) *postquam suam Sectam collocarit in summo, collocabit Academicam in proximo.* Similiter, vacante dignitate aliqua, Princeps si competitores singulos interrogaret, quem post se potissimum commendare vellent, verisimile est, secunda illorum vota, in eum qui præcipue dignus, & optime meritus fuerit, concursura.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime post se, & factionem suam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime sunt enerves & imbelles, quique eis minimum molestiæ exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimum insultarunt, aut incommodarunt.

Sophisma.

6. *Cujus excellentia vel exuperantia melior, id toto genere melius.*

Huc pertinent *formulæ* illæ usitatæ; *Ne pervagemur in generalibus : Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophisma* satis nervosum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamen interdum fallit. Primo, quia sunt res haud paucæ, periculo plurimum obnoxiæ, quæ tamen, si evadant, cæteris antecellant. Ita ut genere sint deteriores, quia sæpius periclitantur & excidunt; Individuo autem nobiliores. In hoc numero est *Gemma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Parisiorum, & Gemma Mensis*

Martii,

Martii, si ex illis evadat unus, erit instar decem aliorum. Adeo ut in genere Gemma Maji Gemmæ Martii præstet, sed tamen in individuo optima Gemma Martii optimæ Gemmæ Maji præferatur. Fallit secundo; propter *naturam rerum*, in aliquibus *generibus aut speciebus magis æqualem*, *in aliquibus magis inæqualem:* Quemadmodum in observationem venit, climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora; at in frigidioribus ingenia illa, quæ eminent, etiam acutissimis calidarum regionum præstare. Similiter, in exercitibus compluribus, si res duello inter singulos transigeretur, fortasse ad unam partem accederet Victoria; si copiis universis, in alteram. Etenim excellentiæ, & exuperantiæ casum recipiunt; at genera natura, aut disciplina reguntur. Quinetiam in genere metallum lapide pretiosius; Attamen Adamas præcellit auro.

Sophisma.

7. *Quod rem integram servat, bonum; Quod sine receptis est, malum: Nam se recipere non posse, impotentia genus est; Potentia autem bonum.*

Hinc confinxit Æsopus fabulam de duabus ranis; quæ in magna siccitate, cum aquæ ubique deficerent, deliberarunt, quid sibi demum agendum esset. Prior autem; *Descendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim verisimile est ibi aquam defuturam.* Cui altera ita regerit; *Quin si forte ibi quoque aqua deficiet, quomodo exinde rursus ascendere poterimus?*

Fir-

Firmamentum autem hujus ſophiſmatis eſt; Quod actiones humanæ adeo ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc ſpectant formulæ illæ, quæ in uſu ſunt, *Obligatum plane & obſtrictum te reddes*: *Non tantum, quantum voles, ſumes ex fortuna*, &c.

Elenchus.

Fallit *ſophiſma* primo, quia in *actionibus* humanis fortuna urget, ut aliquid demum decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum eſt; *Etiam non ſtatuere, eſt aliquid ſtatuere*: Adeo ut ſæpenumero conſilii ſuſpenſio pluribus nos implicet neceſſitatibus; quam ſi aliquid ſtatuiſſemus. Videtur autem iſte morbus quidam animi, ſimilis ei, qui repetitur in avaris: Sed tranſlatus à cupiditate retinendi opes; ad cupiditatem retinendi arbitrium & poteſtatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de ſumma; Ita & hujuſmodl ſcepticus nil exequi vult, ut omnia ei ſint integra. Fallit ſecundo, quia neceſſitas, & illud (quod ajunt) *Iacta eſt alea*, ſtimulos addit animis: ſicut inquit ille: *Cæteris pares, neceſſitate certe ſuperiores eſtis.*

Sophiſma.

8. *Quod quis culpa ſua contraxit, majus malum; quod ab externis imponitur, minus malum.*

Hujus rei cauſa eſt, quod morſus conſcientiæ adverſa conduplicet: Contra, conſcium ſibi eſſe, quod culpa quis vacet, magnum præbet in calamitate ſolatium. Itaque Poëtæ ea pathe-

pathemata maxime exaggerant, tanquam desperationi propiora, ubi quis se ipsum accuset, & discruciet;

Seque unum clamat caussamque caputque malorum.

Contra, calamitates virorum insignium elevat & diluit innocentiæ & meriti conscientia. Porro cum malum ab aliis intentatur, habet quivis, quod libere conqueri possit, unde dolores sui exhalent, neque cor suffocent: Etenim iis, quæ ab injuria hominum profecta sunt, indignari solemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemesim Divinam vel implorare, vel exspectare: Quinetiam, si à fortuna ipsa inflictum quid sit, tamen datur quædam cum fatis ipsis expostulatio;

Atque Deos, atque Astra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis malum aliquod sua culpa contraxerit, stimuli doloris intro vertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit istud *Sophisma*, primo propter *spem*; quæ malorum magnum est Antidotum. Etenim culpæ emendatio, sæpe in nostra potestate sita est; Fortunæ vero minime. Itaque Demosthenes non semel cives suos hujusmodi verbis affatus est; *Quod ad præterita pessimum, id ad futura optimum est. Quid hoc tandem sit? Hoc ipsum scilicet, quod vestra incuria & culpa res vestræ male se habeant: Nam si vos officio vestro per omnia perfuncti essetis, & nihilominus*

Status

Status vester, ut nunc, laborasset, ne spes quidem reliqua esset, eum futurum aliquando meliorem. Cum vero Errores vestri in caussa potissimum fuerint; confidendum plane. Vos, illis emendatis, pristinum statum vestrum recuperaturos. Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba faciens; Infirmum locum illis attribuit, *qui alios accusant*: Superiorem iis, *qui se ipsos*: Supremum vero illis, *qui nos alios, nec se ipsos.* Fallit secundo, propter insitam animis humanis *superbiam*; qua ægre adducuntur homines, ut errores proprios agnoscant. Hoc vero ut evitent, patientiam adhibent longe majorem, in iis malis, quæ culpa sua contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cum culpa admissa sit, neque de Auctore constiterit, supra modum excandescant homines, & tumultuentur: quod si postea in notitiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratiosum aliquem pertinere, statim sedantur turbæ, & consilescunt: Eodem modo fit, cum res aliqua accidit, propter quam necessitas incumbit, culpam in nos ipsos recipiendi. Id quod in mulieribus sæpissime conspicitur, quæ si quid infeliciter egerunt, contra consensum parentum, aut amicorum, qualecunque infortunium sequatur, illud sedulo dissimulabunt.

Sophisma.

9. *Gradus privationis major videtur, quam Gradus diminutionis: & rursus; gra-*

dus

dus inceptionis major videtur quam gradus incrementi.

Canon est in Mathematicis; *nullas esse rationes nihili ad aliquid.* Itaque gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durius est, unum perdere oculum, quam utrumque oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravius est, ultimum, qui superstes fuerit, filium amittere, quam reliquos priores. Itaque & Sibylla, cum duos priores libros combussisset, pretium tertii duplicavit: Siquidem illius amissio *gradus* fuisset *privationis*, non *diminutionis.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primo, propter eas res, quarum usus in sufficientia quadam, sive competentia, hoc est, Quantitate determinata, consistit. Si quis enim obligetur pœnaliter ad solutionem certæ pecuniæ summæ, ad diem certum; gravius ei fuerit, nummo unico aureo carere, quam si, posito quod ille unicus parari non potuerit, deessent etiam decem alii. Similiter in decoctionibus fortunarum, damnosior videtur gradus obærationis, qui primus fortem minuit; quam extremus, qui ad egestatem redigit. Huc spectant formulæ illæ usitatæ; *Sera in fundo parsimonia: Parum interest, utrum nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit secundo, propter illud Principium in natura; quod *corruptio unius, sit generatio alterius.* Adeo ut *gradus* ipse *privationis* ultimæ, minus interdum

dum incommodet; quoniam ansam & stimulum præbet novæ alicui rationi ineundæ. Unde etiam Demosthenes sæpius conqueritur apud Cives suos; *Conditiones minus utiles, & honorificas, quas à Philippo impositas subibant, nihil aliud esse, quam alimenta quadam ipsorum ignaviæ & socordiæ; ut multo iis fuisset satius illis omnino carere, propterea quod hoc pacto industria illorum melius acui possit ad alia paranda remedia.* Novimus certe Medicum quendam, qui, mulieribus delicatis, querentibus se male habere, sed tamen à medicamentis omnibus abhorrere, solebat dicere, non minus facete, quam morose: *Vobis omnino opus est, ut deterius valeatis, quo medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipse *gradus privationis*, sive indigentiæ ultimæ, salutaris esse possit, non tantum ad excitandam industriam, verum etiam ad imperandam patientiam.

Quod ad secundum membrum hujus *Sophismatis*; illud eodem, quo prius, fundamento (de gradibus quidditatis & nullitatis) nititur. Hinc tanta usurpantur, de initiis negotiorum, præconia.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, &c. Hinc Astrologorum superstitio, qui judicium faciunt de dispositione aut fortuna hominis, ex momento sive articulo nativitatis, aut conceptus.

Elenchus.

Fallit sophima primo, quoniam in nonnullis

lis primæ rerum inceptiones nihil aliud sunt, quam quæ Epicurus, in Philosophia sua, appellat *tentamenta*; id est, rudimenta quædam, quæ nihili sunt, nisi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc casu, gradus secundus dignior videtur & potentior, quam primus: Quemadmodum in plaustris, equus qui penultimus est, plus confert ad motum plaustri, quam primus. Etiam non inepte dici solet; *Convitium regestum, illud esse, quod pugnæ sit reum.* Prius enim fortasse prætervolaturum fuisset. Itaque *prius malo principium dedit, sed posterius modum abstulit.* Fallit Sophisma secundo, propter dignitatem perseverantiæ; quæ in progressu, non in aggressu sita est. Etenim casus aut natura, primum impetum progignere possunt; at affectus tantummodo maturus, & judicium, constantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarum natura, & cursus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur. Ita ut prima inceptio perpetuo evacuetur, nisi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis usitatis dicitur; *Non progredi, est regredi:* Et, *Qui non proficit, deficit:* Ut in cursu in advérsum montis; Remigatione in adversum gurgitis: At contra, si in declivi montis motus incipiat; aut secundo Flumine remigatio fiat; tum *gradus inceptus* longe potiores partes tenet. Porro iste *color*, non tantum extenditur ad *gradum inceptionis, qui fit à potentia ad actum, comparatum cum gradu, qui fit ab actu ad incrementum: Verum etiam ad gradum qui fit ab Impotentia ad potentiam, comparatum*

ratum cum gradu, qui sit à potentia ad actum. Etenim gradus ab impotentia ad potentiam, major videtur, quam à potentia ad actum.

Sophisma.

10. *Quod ad veritatem refertur, majus est: quam quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hæc est, quod quis, si clam putaret fore, facturus non esset.*

Ita pronunciant Epicurei de *felicitate Stoicorum, in virtute collata*, quod similis sit *felicitati* Histrionis in Scena; qui si à Spectatoribus, & plausu eorum destitueretur, animis statim concideret. Itaque virtutem per ignominiam, *bonum theatrale* vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille,

Populus me sibilat; At mihi plaudo.

Itidem Voluptate,

—— Grata sub imo
Gaudia corde premens, vultu simulante pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophismatis* subtilior paulo est; licet responsio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur *propter auram popularem*. Cum etiam illud præceptum sit, *Vt quis maxime omnium se ipsum revereatur*. Ita ut vir bonus, idem fuerit in solitudine, idem in theatro. Licet forte intendatur virtus nonnihil per laudes, quemadmodum calor augetur per reflexionem. Sed hoc suppositionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus*

chus vero talis est. Dato, quod virtus (præsertim ea, quæ labores & conflictus subit) non eligeretur, nisi quod laudes & fama eam comitari soleant; haud inde sequitur, quod appetitus, & motus ad virtutem non sit præcipue propter se. Siquidem fama, possit esse caussa tantum *inpulsiva*, aut *sine qua non*, neutiquam *efficiens*, aut *constituens*. Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcaribus non admotis, quævis haud segniter præstaret: at alter; calcaribus admotis, priorem longe superaret: Posterior iste (arbitror) palmam referet, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii sani commoverit formula illa; *Apage istum equum, cujus spiritus siti sunt in calcaribus*. Quandoquidem enim instrumentum ordinarium equitanti sit calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei sit; non minoris propterea æstimandus est equus, qui calcari incitatur: Neque etiam ille alter, qui absque calcaribus mira præstet, eo ipso melior; sed delicatior tantum habendus est. Simili ratione, gloria & honor, virtuti, pro stimulis & calcaribus, subserviunt: Ac licet virtus, sine illis, paulo futura esset languidior; tamen cum semper illa præsto sint ei, etiam non invitata; nil officit, quo minus virtus propter se quoque expetatur. Itaque recte redarguitur illa positio; *Nota ejus rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc est; quod quis, si clam putaret fore, facturus non fuisset.*

So-

Sophisma.

11. *Quod opera & virtute nostra partum est, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentia fortunæ delatum est, minus bonum.*

Causæ hujus rei hæ sunt. Primo, propter *spem de futuro.* Siquidem in aliorum gratia, aut fortunæ ipsius ventis secundis, non multum inest certitudinis; Propria vero industria, aut virtus, semper domi adsunt. Adeo ut, postquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem instrumenta, in novos usus parata, quin & consuetudine & successu reddita validiora. Secundo, quia quod *alieno beneficio adipiscimur*, ejus etiam *aliis debitores sumus*: cum, quæ per nos ipsi comparaverimus, nihil oneris secum trahant. Etiam si quid indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat. quod homines pravos & improbos mordet, ubi in priore genere illud Prophetæ usuvenerit. *Lætantur, & exultant, immolant plagis suis, & sacrificant reti suo.* Tertio, quia *ea, quæ à virtute nostra minime profecta sunt, nulla sequitur laus & existimatio.* Quæ enim felicitatis sunt, admirationem quandam pariunt, laudem minime. Sicut ait Cicero ad Cæsarem: *Quæ miremur, habemus; quæ laudemus, expectamus.* Quarto, quia quæ *industria propria* acquiruntur, cum *laboribus & contentione* fere conjuncta sunt; quod nonnullam habet in se *Suavitatem*; uti Salomon, *Suavis cibus à venatu.*

Elen-

Elenchus.

At quatuor inveniuntur *colores oppositi*, qui rem in contrariam partem inclinant; possintque esse prioribus instar *Elenchorum*. Primo, quia *felicitas* videtur esse *signum quoddam, & character favoris divini:* & propterea, tum in nobismet ipsis confidentiam & alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem & reverentiam. Felicitas autem ista etiam fortuita complectitur, ad quæ virtus ægre aspirat; Veluti cum Cæsar ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæsarem portas, & fortunam ejus.* Quod si dixisset, *Cæsarem portas, & virtutem ejus*, frigidum prorsus fuisset solatium periclitanti in procella. Secundo, quia *ea quæ virtute* aut *industria procedunt, sunt imitabilia*, & aliis patent; cum felicitas sit res inimitabilis, & prærogativa quædam hominis individui. Itaque, in genere videmus, res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile est, potentia vulgatum est. Tertio, quæ ex felicitate proveniunt; *bona videntur gratuita, nec laboribus empta*: at quæ virtute propria, pretio veluti acquisita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleontis, hominis longe fortunatissimi, cum rebus Agesilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuisse similes, quæ cum alias excellant, sponte etiam fluere videantur, & quasi Genium sapere.* Quarto, quia, quod *præter spem* aut *præter expectatum contingit, gratius, &*

majore

majore cum voluptate in hominum animos influit. Illud vero neutiquam competit iis, quæ propria cura & ambitu comparantur.

Sophisma.

12. *Quod ex pluribus constat & divisibilibus, est majus eo, quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per partes considerata, majora videntur: Quare & pluralitas partium, magnitudinem præ se fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, si ordo absit: Nam inducit similitudinem infiniti, & impedit comprehensionem.*

Sophisma istud videtur etiam primo intuitu fallax, & quasi palpabile: Siquidem, non pluralitas partium tantum, sed majoritas earundem poterit constituere totum auctius. Attamen abripit hoc ipsum *sophisma* sæpius phantasiam; quinetiam insidiatur sensui. Etenim aspectui brevior videtur via in planitie, ubi nihil intercurrat quod visum frangat, quam in tali tractu terræ, ubi simul conspiciuntur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod signum, quod spatium metiri & dividere possit. Sic enim bene nummato, postquam arcas suas, & marsupia diviserit, & digesserit, major etiam quam antea subit divitiarum phantasia. Habet etiam vim in amplificationibus, si res in plures portiones dividatur, atque singulæ seorsum tractentur. Hoc vero adhuc magis phantasiam implet, si fiat promiscue, & sine ordine. Confusio enim multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine ostenduntur, aut propo-

nun-

nuntur, tum ipſa magis finita apparent, tum certum præbent argumentum, nihil eſſe prætermiſſum. At contra, quæ confuſe repræſentantur, non ſolum in ſe numeroſa putantur, ſed & ſuſpicioni locum relinquunt, reſtare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma.* Primo, ubi quis ampliorem præceperit de re aliqua opinionem, quam pro vera rei ipſius magnitudine. Etenim cum hoc fit, diſtributio falſam illam opinionem deſtruet, & rem in veritate ſua, non autem cum amplificatione, monſtrabit. Itaque ſi quis morbo aut dolore corripiatur, horæ longiores ei videbuntur, abſque horologio, aut clepſydra, quam ſi iiſdem menſurentur. Nam ſi tædium & vexatio morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera eſt, at computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quam opinio illa falſa conceperat. Etiam in planitie, contra quam ſuperius dictum eſt, aliquando evenit. Licet enim viſus in principio viam oſtentet breviorem ſenſui, quia indiviſa eſt: tamen ſi ex eo obrepat opinio de longe minori intervallo quam reperitur: opinionis ejus vanæ fruſtratio efficiet, ut videatur demum etiam, quam revera eſt, productior. Itaque ſi quis opinioni alicujus falſæ magnitudine rei cujuſpiam velificari cupiat, caveat à diſtributionibus, ſed rem integram utique extollat. Fallit *Sophiſma* ſecundo, ſi diſtributio ea diſtrahatur, non autem ſimul obverſetur, aut uno

aspectu visum feriat. Itaque si flores in horto aliquo in plures torulos distinguantur, majoris quantitatis speciem præbebunt, quam si omnes in uno toro simul crescerent; Modo toruli illi, oculis simul subjiciantur; Aliter enim unio distributioni distractæ prævalebit. Sic reditus eorum majores videntur, quibus prædia & latifundia sua vicina aut conjuncta sunt. Nam si sparsim sita sint, non veniunt tam facile sub aspectum. Fallit *Sophisma* tertio, propter dignitatem unitatis, supra multitudinem. Omnis enim compositio, indigentiæ in singulis signum est certissimum; ubi illud usu venit:

Et quæ non prosunt singula, multa juvant.

Itaque Mariæ partes potiores; *Martha, Martha, attendis ad plurima; unum sufficit.* Hinc illa fabula Æsopi de vulpe, & feli: jactabat enim vulpes, quantas artes haberet, & effugia, quibus se à canibus eriperet; Felis autem se unico tantum confidere auxilio dixit, utpote quæ tenuem scandendi facultatem haberet. Quod tamen reliquis illis vulpinis longe præstantius præsidium fuit: unde Adagium; *Multa novit vulpes, sed felis unum magnum.* Quin etiam in hujus fabulæ significatione morali idem cernitur: Nam potenti & fido amico niti, plus præsidii habet, quam artes & astutiæ complurimæ.

Atque hæc exempli loco sufficient. Superest autem nobis ejusmodi *colorum* numerus etiam

ma-

magnus, quos olim adoleſcentes congeſſimus: attamen ſine illuſtrationibus ſuis, atque *Elenchis*; quos hoc tempore concinnare non vacat: ideoque *colores* illos nudos, abſque illuſtrationibus ſuis, (cum ſuperiores iſti veſtiti prodeant) proponere, minime nobis conſentaneum videtur. Illud interim monemus, rem iſtam, qualiſcunque ea videri poſſit, haud parvi, judicio noſtro, eſſe pretii: utpote quæ ex *Philoſophia prima*, & ex *Rhetorica*, participet. Atque de *ſignis popularibus*, ſive *coloribus boni* ac *mali apparentis*, tam *ſimplicis*, quam *comparati*, hactenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam* & *deſideratur*, ea eſt, quam Cicero (ut ſuperius in *Logica* diximus) innuit; cum præcipit, ut in promptu habeantur *Loci communes* in utramque partem diſputati & tractati. Quales ſunt, *Pro verbis legis* & *Pro ſententia legis*, &c. Nos vero hoc præceptum etiam ad alia extendimus; ut non ſolum ad genus judiciale, ſed etiam ad deliberativum & demonſtrativum adhibeatur. Omnino hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens eſt uſus, (ſive ad probationes & refutationes, ſive ad ſuaſiones, & diſſuaſiones, ſive ad laudes & vituperia ſpectent;) meditatos jam haberi, eoſque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbe, & prorſus præter veritatem, attolli & deprimi. Modum autem hujus *Collectionis*, tam ad uſum, quam ad brevitatem, optimum fore cenſemus, ſi hujuſmodi Loci contrahantur

in ſententias quaſdam acutas & conciſas; tanquam glomos quoſdam, quorum fila in fuſiorem diſcurſum, cum res poſtulat, explicari poſſint. Atque ſimilem quandam diligentiam in Seneca reperimus, ſed in hypotheſibus ſive caſibus. Ejus generis cum plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere viſum eſt. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exempla *Antithetorum*.

Nobilitas. I.

Pro.

Quibus virtus à Genere penitus inſita eſt; ii jam non mali eſſe nolunt, ſed nequeunt.

Nobilitas Laurea, qua tempus homines coronat.

Antiquitatem etiam in monumentis mortuis veneramur; quanto magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, qua tandem erit differentia inter ſobolem hominum, & brutorum?

Nobilitas virtutem invidia ſubducit, gratia tradit.

Contra.

Contra.

RAro ex virtute Nobilitas, rarius ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Majorum deprecatione ad veniam sæpius utuntur, quam suffragatione ad honores.

Tanta solet esse industria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam Statuæ videantur.

Nobiles in stadio respectant nimis sæpe; quod mali cursoris est.

Forma. II.

Pro.

Deformes naturam ulcisci solent.

Et Virtus nil aliud, quam interna forma; & forma nil aliud, quam externa virtus.

Deformes se à contemptu, per malitiam utique suam, vindicare cupiunt.

Forma virtutes splendere facit, vitia rubere.

Contra.

Virtus, ut gemma nobilis, melius inseritur sine multo auro & ornatu.

Quod vestis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerunque leves sunt, quos forma ornat, & quos movet.

Juventus. III.

Pro.

Primæ cogitationes, & juvenum consilia, plus habent è Numine.

Senes sibi sapiunt magis: aliis, & Reipublicæ, minus.

Si conspici daretur, magis deformat animos quam corpora senectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Contra.

Iuventus pœnitentiæ campus.

Ingenitus est juvenibus senilis auctoritatis contemptus; ut quisque suo periculo sapiat.

Tempus, ad quæ consilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus veneres mutantur in gratias.

Valetudo. IV.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori supplicem.

Corpus sanum, hospes animæ est; Ægrum, ergastularius.

Nil tam summas actionum promovet, quam prospera valetudo: at contra, infirma feriatur nimis.

Contra.

Sæpe convalescere, est sæpe juvenescere.

Excusatio valetudinis polychresta; ad quam etiam sani confugimus.

Nimis arcto fœdere corpus animæ jungit sanitas.

Et lectus magna imperia administravit, & Lectica magnos exercitus.

Uxor & Liberi. V.

Pro.

Charitas Reip. incipit à familia.

Vxor

Vxor & Liberi disciplina quadam humanitatis, at cœlibes tetrici & severi.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud conferunt, quam ad fugam.

Marti sacrificat, qui liberos non procreat.

Cætera felices, in liberis fere infortunati sunt: ne Divinæ Sorti nimium appropinquent homines.

Contra.

Qui uxorem duxit, & liberos suscepit, obsides fortunæ dedit.

Generare, & liberi, humana sunt; creare, & opera, Divina.

Brutorum æternitas soboles: Virorum fama, merita, & instituta.

Oeconomicæ rationes, publicas plerunque evertunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

Divitiæ. VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui desperant.

Invidia divitiarum, virtutem effecit Deam.

Dum Philosophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia sint referenda, collige instrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cætera bona provincialem habent administrationem, divitiæ sola generalem.

Senes sibi sapiunt magis: aliis, & Reipublicæ, minus.

Si conspici daretur, magis deformat animos quam corpora senectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Contra.

Iuventus pœnitentiæ campus.

Ingenitus est juvenibus senilis auctoritatis contemptus; ut quisque suo periculo sapiat.

Tempus, ad quæ consilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus veneres mutantur in gratias.

Valetudo. IV.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori supplicem.

Corpus sanum, hospes animæ est; Ægrum, ergastularius.

Nil tam summas actionum promovet, quam prospera valetudo: at contra, infirma feriatur nimis.

Contra.

Sæpe convalescere, est sæpe juvenescere.

Excusatio valetudinis polychresta; ad quam etiam sani confugimus.

Nimis arcto fœdere corpus animæ jungit sanitas.

Et lectus magna imperia administravit, & Lectica magnos exercitus.

Uxor & Liberi. V.

Pro.

Charitas Reip. incipit à familia.

Vxor

Vxor & Liberi disciplina quadam humanitatis, at cœlibes tetrici & severi.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud conferunt, quam ad fugam.

Marti sacrificat, qui liberos non procreat.

Cætera felices, in liberis fere infortunati sunt: ne Divinæ Sorti nimium appropinquent homines.

Contra.

Qui uxorem duxit, & liberos suscepit, obsides fortunæ dedit.

Generare, & liberi, humana sunt; creare, & opera, Divina.

Brutorum æternitas soboles: Virorum fama, merita, & instituta.

Oeconomicæ rationes, publicas plerunque evertunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

Divitiæ. VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui desperant.

Invidia divitiarum, virtutem effecit Deam.

Dum Philosophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia sint referenda, collige instrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cætera bona provincialem habent administrationem, divitiæ sola generalem.

Contra.

Divitiarum magnarum vel custodia est, vel dispensatio quædam, vel fama, at nullus usus.

Annon vides lapillis, & id genus deliciis, fingi pretia, ut possit esse aliquis magnarum divitiarum usus?

Multi, dum divitiis suis omnia venalia fore crediderunt, ipsi in primis venierunt.

Non aliud divitias dixerim, quam impedimenta virtutis. Nam virtuti & necessaria sunt, & graves.

Divitiæ bona ancilla, pessima domina.

Honores. VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) sed Providentiæ Divinæ calculi sunt.

Honores faciunt & virtutes & vitia conspicua: Itaque illas provocant, hæc refrænant.

Non novit quispiam, quantum in virtutis cursu profecerit, nisi honores ei campum præbeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus est ad locum, placidus in loco: Est autem virtutis locus honos.

Contra.

Dum honores appetimus, libertatem exuimus.

Honores dant fere Potestatem earum Rerum, quas optima Conditio est Nolle, proxima Non posse.

Honorum ascensus arduus, statio lubrica, regressus præceps.

Qui

Qui in Honore sunt, vulgi opinionem mutuentur oportet, ut se ipsos beatos putent.

Imperia. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum est, sed eam & aliis impertiri posse, adhuc majus.

Reges non hominum instar, sed astrorum sunt. Nam & in singulos, & in tempora ipsa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis resistere, non tantum læsæ Majestatis Crimen est, sed Theomachia quædam.

Contra.

Quam miserum, habere nil fere quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperiis sunt, similes sunt Corporibus Cœlestibus, quæ magnam venerationem habent, requiem nullam.

Nemo humanæ sortis ad Deorum convivia admittitur, nisi ad Ludibrium.

Laus. Existimatio. IX.

Pro.

Virtutis radii reflexi laudes.

Laus Honoris est, ad quem liberis suffragiis pervenitur.

Honores à diversis Politiis conferuntur, sed laudes ubique sunt libertatis.

Vox populi habet aliquid Divinum. Nam quomodo aliter tot capita in unum conspirare possint?

Ne mireris, si vulgus verius loquatur, quam honeratiores: quia etiam tutius loquitur.

Contra

Fama deterior Iudex, quam Nuncia.

Quid viro bono cum saliva vulgi?

Fama veluti fluvius, levia attollit, solida mergit.

Infimarum virtutum apud vulgus laus est, mediarum admiratio, supremarum sensus nullus.

Laus magis ex ostentatione, quam ex merito: & ventosis magis accedit, quam realibus.

Natura. X.

Pro.

Consuetudinis progressus est Arithmeticus, Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuspublicis se habent Leges communes erga consuetudines, eodem modo in singulis se habet Natura ad Consuetudinem.

Consuetudo contra naturam, quasi Tyrannis quadam est: & cito ac levi occasione corruit.

Contra.

Cogitamus secundum naturam, loquimur secundum Præcepta: sed agimus secundum Consuetudinem.

Natura Pedantius quidam est, Consuetudo Magistratus.

Fortuna. XI.

Pro.

Virtutes apertæ laudes pariunt, occultæ fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt: facultatum, fortunas.

For-

Fortuna veluti galaxia, hoc est, nodus quarundam obscurarum virtutum, sine Nomine.

Fortuna saltem ob filias suas honoranda est, confidentiam scilicet, & auctoritatem.

Contra.

Stultitia unius, fortuna alterius.

In Fortuna illa præcipue laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiam virtutum suarum declinarunt, inter fortunæ cultores reperti sunt.

Vita. XII.

Pro.

Absurdum est, Accidentia Vitæ magis amare, quam vitam ipsam.

Præstat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum longum, quam breve.

Absque spatiis vitæ majoribus, nec perficere datur, nec perdiscere, nec pœnitere.

Contra.

Philosophi, dum tantum apparatum adversus mortem colligunt, ipsam magis timendam effecerunt.

Mortem homines timent, quia nesciunt, ut pueri tenebras.

Non invenias inter humanos affectum tam pusillum, qui si intendatur paulo vehementius, non mortis metum superet.

Mori velle, non tantum fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam fastidiosus potest.

Superstitio. XIII.

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, sed tamen amandi sunt.

Mediocritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superstitiosus, Religiosus Designatus.

Fabulosissima quæque Portenta cujusvis Religionis, citius crediderim: quam hæc omnia sine Numine fieri.

Contra.

Vt Simia, similitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superstitioni, similitudo cum Religione.

Quale odium est affectationis in civilibus, tale superstitionis in Divinis.

Præstat nullam habere de Diis opinionem, quam contumeliosam.

Non Epicuri Schola, sed Stoa, veteres Respublicas perturbavit.

Non cadit in mentem humanam, ut sit merus Atheista Dogmate: sed magni Hypocritæ, sunt viri Atheistæ: qui Sacra perpetuo contrectant, sed nunquam verentur.

Superbia. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitiis insociabilis: atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia superbia expelluntur.

Facilis, etiam alienis obnoxius: Superbus, tantum suis.

Superbia, si ab aliorum contemptu ad sui com-

comtemptum ascendet, fiet demum Philosophia.

Contra.

Hedera virtutum ac bonorum omnium superbia.

Cætera vitia virtutibus tantum contraria: Superbia sola contagiosa.

Superbia optima vitiorum conditione caret, id est, latebris.

Superbus, cum cæteros contemnit, se interim negligit.

Ingratitudo. XV.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil aliud est, quam perspicacia quædam in causam beneficii collati.

Dum grati erga quosdam esse volumus: nec cæteris Iustitiam præstamus, nec nobis ipsis Libertatem.

Beneficii gratia eo minus reddenda est, quod de pretio non constat.

Contra.

Crimen ingrati animi, non suppliciis coërcetur, sed furiis permittitur.

Arctiora sunt vincula beneficiorum, quam officiorum: quare, qui ingratus, etiam injustus, & omnia.

Ea est conditio humana. Nemo tam publica fortuna natus est, quin privatæ & Gratiæ, & Vindictæ, se omnino debeat.

Invidia. XVI.

Pro.

Naturale est exprobrationem fortunæ suæ odisse.

Invi-

Invidia in Rebusfpub. tanquam salubris ostracismus.

Contra.

Invidia Festos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit praeter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno Herculem.

Impudicitia. XVII.

Pro.

Zelotypia debetur, quod castitas sit facta virtus.

Multa tristitia opus est, ut quis Venerem rem seriam putet.

Quid vel diaeta partem, vel munditiae speciem, vel superbiae filiam, inter virtutes collocas?

Amorum, ut avium sylvestrium nulla proprietas est, sed jus possessione transfertur.

Contra.

Pessima Circes transformatio impudicitia.

Impudicus prorsus reverentiam sui perdidit: quod franum est omnium vitiorum.

Omnes, ut Paris, qui formae optionem faciunt, prudentiae & potentiae jacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cum Somnum & Venerem, Mortis Arrhabones esse dixit.

Crudelitas. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tam saepe rea est, quam Clementia.

Crude-

Crudelitas, si à vindicta est, Iustitia est: si à periculo, prudentia.

Qui Misericordiam inimico impertit, sibi denegat.

Non sæpius Phlebotomiæ necessariæ sunt in curationibus, quam cædes in civilibus.

Contra.

Cædibus grassari, aut Feræ, aut Furiæ est.

Crudelitas viro bono semper fabulosa esse videtur, & fictio Tragica.

Gloria vana. XIX.

Pro.

Qui suas laudes appetit, aliorum simul appetit utilitates.

Qui tam sobrius est, ut nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane est, facilius curam Reipubl. recipiunt.

Contra.

Gloriosi semper factiosi, mendaces, mobiles, nimii.

Thraso Gnathonis præda.

Turpe est proco sollicitare ancillam: est autem virtutis ancilla Laus.

Iustitia. XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Iustitiæ tantum additamenta sunt: Si enim Iustitia aliter possit exerceri, illis minime fuerit opus.

Iustitiæ debetur, quod homo homini sit Deus, non lupus.

Iustitia etsi vitia tollere non possit, tamen hoc efficit, ut non lædant. Con-

Contra.

Si hoc eſt juſtum eſſe; Quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demum Iuſtitia eſt.

Si ſuum cuique tribuendum eſt, certe & venia humanitati.

Quid mihi æquitatem narras, cum ſapienti omnia inæqualia ſint?

Conſidera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia, Iuſtitiam è Republ. non eſſe.

Vulgaris iſta Iuſtitia Politiarum, Philoſophus in aula: hoc eſt, facit tantum ad Reverentiam Imperantium.

Fortitudo. XXI.

Pro.

Nil terribile niſi ipſe timor.

Nil aut in voluptate ſolidum, aut in virtute munitum, ubi timor infeſtat.

Qui pericula apertis oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cæteræ virtutes nos à dominatu liberant vitiorum, fortitudo ſola à dominatu fortunæ.

Contra.

Præclara virtus velle perire, ut perdas.

Præclara virtus quam etiam ebrietas inducit.

Vitæ ſuæ prodigus, alienæ periculoſus.

Virtus ferreæ ætatis fortitudo.

Temperantia. XXII.

Pro.

Eadem fere vis abſtinendi & ſuſtinendi.

Vni-

Vniformitates, concordiæ, & mensuræ metuum, cælestia sunt, & characteres æternitatis.

Temperantia, velut frigora salubria, animi vires colligit & firmat.

Exquisiti & vagi sensus Narcoticis indigent: similiter & affectus.

Contra.

Negativæ istæ virtutes non placent: nam Innocentiam præstant, non merita.

Languet mens, quæ excessibus caret.

Amo virtutes, quæ excellentiam actionis inducunt, non hebetudinem passionis.

Cum consonantes animi motus ponis, paucos ponis: Nam pauperis est numerare pecus.

Ista (non uti, ut non appetas: Non appetere, ut non timeas) pusillanimi sunt & diffidentis.

Constantia. XXIII.

Pro.

Basis virtutum constantia.

Miser est, qui qualis ipse futurus sit, non novit.

Imbecillitas humani judicii, rebus ipsis constare non potest: quare saltem sibi constet.

Etiam vitiis decus aspirat constantia.

Si ad fortunæ Inconstantiam accedat etiam inconstantia mentis, in quantis tenebris vivitur?

Fortuna, tanquam Proteus, si perseveres, ad formam redit.

Con-

Contra.

Constantia, ut janitrix morosa, multa utilia judicia abigit.

Æquum est, ut constantia res adversas bene toleret; nam fere inducit.

Stultitia brevissima, optima.

Magnanimitas. XXIV.

Pro.

Si animus semel generosos fines optaverit, statim non modo virtutes circumstant, sed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut praceptis, gregales sunt: ex fine, Heroica.

Contra.

Magnanimitas est virtus poëtica.

Scientia. Contemplatio. XXV.

Pro.

Ea demùm voluptas est secundum Naturam, cujus non est satietas.

Dulcissimus prospectus in errores aliorum subjacentes.

Quam bonum est, orbes mentis habere concentricos universo?

Omnes affectus pravi, falsa æstimationes sunt: atque eadem sunt bonitas & veritas.

Contra.

Contemplatio, speciosa inertia.

Bene cogitare, non multo melius est, quam bene somniare.

Orbem Numen curat, tu patriam.

Vir politicus etiam Contemplationes serit.

Literæ.

Literæ. XXVI.

Pro.

Si de rebus minutis libri scripti forent, vix ullus esset experientiæ usus.

Lectio est conversatio cum prudentibus: Actio fere cum stultis.

Non inutiles scientiæ existimandæ sunt, quarum in se nullus est usus, si ingenia acuant, & ordinent.

Contra.

In Academiis discunt credere.

Quæ unquam ars docuit tempestivum artis usum?

Sapere ex regula, & ex experientia, plane contrariæ rationes sunt: ut qui alteri assuefactus sit, ad alterum sit ineptus.

Artis sæpissime ineptus usus est, ne sit nullus.

Hoc fere omnes Academici habent, ut ex qualibet re soleant agnoscere quod faciant, & non addiscere quod nesciant.

Promptitudo. XXVII.

Pro.

Opportuna prudentia non est, quæ celeris non est.

Qui cito errat, cito errorem emendat.

Qui ex composito & non obiter prudens est, nil magni facit.

Contra.

Prudentia non alte petitur, quæ præsto est.

Prudentia, ut vestis, levis, quæ expedita.

Cujus consilia non maturat deliberatio, nec prudentiam ætas.

Quæ

Quæ ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tuto communicantur.

Qui facile loquitur quæ scit, loquitur & quæ nescit.

Secretis etiam mysteria debentur.

Contra.

Varietas morum optime animum collocat in secreto.

Taciturnitas confessoris virtus.

Taciturno omnia reticentur, quia silentium rependitur.

Tectus, ignoto proximus.

Facilitas. XXIX.

Pro.

Amo virum alieno affectui obnoxium, sed tamen judicium ab obsequio revocantem.

Flexibilem esse, ad naturam auri proxime accedit.

Contra.

Facilitas, Iudicii quædam inepta privatio.

Facilium beneficia, debita videntur; negationes, injuriæ.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt; nam omnibus se implicat.

Facilis fere se recipit cum pudore.

Popu-

Popularitas. XXX.

Pro.

Prudentibus eadem fere placent; at stultorum varietati occurrere, prudentia est.

Colere populum, est coli.

Qui ipsi magni viri sunt, neminem unum fere habent, quem vereantur, sed populum.

Contra.

Qui valde cum stultis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui turbæ placet, fere & Turbas miscet.

Nil moderatum vulgo gratum est.

Infima assentatio est assentatio vulgi.

Loquacitas. XXXI.

Pro.

Qui silet, aut alios habet pro suspectis, aut suspectus est ipse sibi.

Custodiæ omnes infelices; miserrima silentii.

Silentium stultorum virtus: Itaque recte illi silent. Si prudens es, stultus es: si stultus, prudens.

Silentium, veluti nox, insidiis opportunum.

Cogitationes in profluente sanissimæ.

Silentium solitudinis genus. Opinioni se venditat, qui silet. Silentium, nec pravas cogitationes egerit, nec bonas distribuit.

Contra.

Silentium verbis, & gratiam addit, & auctoritatem.

Silentium, veluti somnus quidam, alit prudentiam.

Si-

Silentium fermentatio cogitationum.

Stylus prudentiæ silentium.

Silentium ambit veritatem.

Dissimulatio. XXXII.

Pro.

Dissimulatio compendiaria sapientia.

Non idem dicere, sed idem spectare debemus.

Etiam in animo deformis nuditas.

Dissimulatio & decori est, & præsidio.

Sepes consiliorum, dissimulatio.

Aliqui bono suo falluntur.

Qui indissimulanter omnia agit, æque desipit: nam plurimi, aut capiunt, aut non credunt.

Indissimulatio nihil aliud, quam animi impotentia.

Contra.

Cum cogitare secundum rerum veritatem non possimus, at loquamur secundum cogitationem.

Quibus artes civiles supra captum ingenii sunt, iis dissimulatio pro prudentia erit.

Qui dissimulat, præcipuo ad agendum instrumento se privat, Fide.

Dissimulatio dissimulationem invitat.

Qui dissimulat, liber non est.

Audacia. XXXIII.

Pro.

Docet improbare, qui verecundatur.

Quod actio oratori, id audacia viro civili, primum, secundum, tertium.

Confi-

Confitentem verecundiam amo, accuſantem odi.

Confidentia morum, animos promptius ſociat.

Placet obſcurus vultus, & perſpicua oratio.

Contra.

Audacia ſtultitiæ viator.

Inverecundia inutilis, niſi ad impoſturam.

Confidentia, ſtultorum imperatrix, prudentium ſcurra.

Audacia eſt ſtupor quidam ſenſus, cum malitia voluntatis.

Ceremoriæ. Puncti. Affectatio.

XXXIV.

Pro.

Vultus & geſtus decora moderatio, verum condimentum virtutis.

Si & in verbis vulgo paremus, quid ni in habitu, & geſtis?

Qui in levibus, & quotidiana conſuetudine, decus non retinet, ſit licet vir magnus, noris tamen, hunc tantum certis horis ſapere.

Virtus & prudentia ſine punctis, velut peregrinæ linguæ ſunt; nam vulgo non intelliguntur.

Qui vulgi ſenſum per congruitatem non novit, is, ſi nec per obſervationem noverit, omnium ſtultiſſimus eſt.

Puncti Tranſlatio ſunt, virtutis in linguam vernaculam.

Contra.

Quid deformius, quam ſcenam in vitam transferre.

Ex

Ex ingenuitate decorum, ex arte odium.

Magis placent cerussata bucca, & calamistrata coma, quam cerussati & calamistrati mores.

Qui animum ad tam exiles observationes applicat, magna cogitationis capax non est.

Affectatio Ingenuitatis, putredo lucens.

Joci. XXXV.

Pro.

Oratorum ara jocus.

Qui in omnibus modestum leporem miscet, libertatem animi retinet.

Res est supra opinionem Politica, facile transire à joco ad serium, à serio ad jocum.

Veritatis, alias non perventura, sæpe vehiculum jocus.

Contra.

Istos deformitatum ac concinnitatum aucupes quis non contemnat?

Rerum magnitudinem eluere joco, improbum artificium est.

Iocos tum considera, cum risu destituti sunt.

Faceti fere non penetrant ultra superficiem rerum, ubi joci sedes est.

Vbi jocus ad seria momenti aliquid habet, ibi levitas puerilis est.

Amor. XXXVI.

Pro.

Annon vides, omnes se quærere? at amans solus se invenit.

Non est melior ordinatio animi, quam ex imperio affectus alicujus insignis.

Qui

Qui sapit, Desiderium quærat: nam qui non aliquid insigniter appetit, ei omnia ingrata sunt, & tædio plena.

Quid ni in Unitate acquiescat Unus?

Contra.

Amori multum debet scena, nihil Vita.

Nil tam varii nominis est, quam amor: Nam res, aut tam stulta est, ut se nesciat, aut tam turpis, ut se fuco condat.

Odi istos monophrontistas.

Augusta admodum contemplatio amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

Eadem facit amicitia, quæ fortitudo; sed suavius.

Suave Condimentum omnium bonorum amicitia.

Pessima solitudo, non veras habere amicitias.

Digna malæ fidei ultio, amicitiis privari.

Contra.

Qui amicitias arctas copulat, novas necessitates sibi imponit.

Animi imbecilli est, partiri fortunam.

Adulatio. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex more, quam ex malitia.

Laudando instituere, semper formula fuit debita potentioribus.

Contra.

Adulatio stylus servorum.

Adulatio calx vitiorum.

Adulatio aucupii illud genus; quod, similitudine vocis, Aves fallit.

Adulationis deformitas comica, nocumentum tragicum.

Auribus mederi, difficillimum.

Vindicta. XXXIX.

Pro.

Vindicta privata, Iustitia agrestis.

Qui vim rependit, legem tantum violat, non hominem.

Vtilis metus ultionis privatæ; Nam leges nimium sæpe dormiunt.

Contra.

Qui injuriam fecit, principium malo dedit; qui reddidit, modum abstulit.

Vindicta, quo magis naturalis, eo magis coërcenda.

Qui facile injuriam reddit, is fortasse tempore, non voluntate, posterior erat.

Innovatio. XL.

Pro.

Omnis medicina innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus tempus; quidni igitur tempus imitemur?

Exempla remota inepta sunt; Recentia corrupta & ambitiosa.

Imperitis & contentiosis permitte, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem in familiam introducunt, digniores fere sunt posteris: ita novationes

rerum

rerum plerunque prastant iis, qua ad exempla fiunt.

Morosa morum retentio, res turbulenta est, aque ac novitas.

Cum per se res mutentur in deterius, si consilio in melius non mutentur, quis finis erit mali?

Moris servi, temporis ludibria.

Contra.

Novi partus deformes sunt.

Nullus auctor placet, prater tempus.

Nulla novitas absque injuria; nam prasentia convellit.

Qua usu obtinuere, si non bona, at saltem apta inter se sunt.

Quis novator tempus imitatur, quod novationes ita insinuat, ut sensus fallant?

Quod prater spem evenit, cui prodest, minus acceptum; cui obest, magis molestum.

Mora. XLI.

Pro.

Fortuna multa festinanti vendidit, quibus morantem donat.

Dum initia rerum amplecti properamus, umbras prensamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo committenda sunt, extrema Briareo.

Contra.

Occasio primum ansam vasis porrigit, deinde ventrem.

Occasio instar Sillyllæ minuit oblatum, pretium auget.

Celeritas, orci galea.

Quæ mature fiunt, judicio fiunt; quæ sero, per ambitum.

Præparatio. XLII.

Pro.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, fingit opportunitatem, ut speret.

Parvis apparatibus non fortuna, sed prudentia emitur.

Contra.

Optimus terminus parandi, prima occasio agendi.

Nemo speret, se fortunam apparatu ligare posse.

Alteratio apparatus & actionis, Politica sunt: Distinctio tumida & infelix.

Magnus apparatus, prodigus & temporis, & rerum.

Principiis obstare. XLIII.

Pro.

Plura pericula fallunt, quam vincunt.

Minus operis est, periculo remedium adhibere, quam progressus ejus observare & custodire.

Non jam leve est periculum, si leve videatur.

Contra.

Docet, periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedio.

Etiam in remediis periculorum, levia pericula subsistunt.

Præ-

Præstat cum paucis remediis, quæ invaluerunt, rem habere: quam cum minis singulorum.

Consilia violenta. XLIV.

Pro.

Qui lenem istam prudentiam amplectuntur, iis augmenta mali salubria sunt.

Necessitas, quæ violenta consulit, eadem exequitur.

Contra.

Omne remedium violentum, prægnans novi mali.

Violenta consila nemo dat, præter iram & metum.

Suspicio. XLV.

Pro.

Diffidentia, nervi prudentiæ; at suspicio medicamentum arthriticum.

Merito ejus fides suspecta est, quam suspicio labefacit. Suspicio fragilem fidem solvit, fortem intendit.

Contra.

Suspicio fidem absolvit.

Suspicionum intemperies est Mania quædam Civilis.

Verba Legis. XLVI.

Pro.

Non est interpretatio, sed divinatio, quæ recedit à litera.

Cum receditur à litera, judex transit in legislatorem.

Contra.

Ex omnibus verbis eliciendus est sensus, qui interpretetur singula.

Pessima tyrannis lex in equuleo.

Pro Testibus contra Argumenta.

XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non secundum causam pronunciat, qui argumentis nititur. Qui argumentis potius credit, quam testibus: etiam Ingenio magis debet fidere, quam sensui.

Tutum foret argumentis credere si homines nihil absurdi facerent.

Argumenta, cum sint contra testimonia, hoc præstant, ut res mira videatur, non autem ut vera.

Contra.

Si testibus credendum sit contra argumenta, sufficit, tantum judicem esse, non surdum.

Argumenta antidotum contra venena testimoniorum.

Iis probationibus tutissimo creditur, quæ rarissime mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc proposuimus) fortasse tanti non fuerint. Sed cum jam olim parata & collecta à nobis essent, noluimus diligentiæ nostræ juvenilis fructum perire: Præsertim cum, (si quis acutius introspiciat) *semina* sint, non *flores*. In illo autem adolescentiam plane spirant, quod sint in *morali*, sive *demonstrativo genere*, uberiora; in *deliberativo*, & *judiciali* perpauca.

Tertia

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam*, atque etiam *desideratur*, est ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem sunt, veluti vestibula, posticæ, ante-cameræ, re-cameræ, transitus, &c. Orationis, quæ indiscriminatim omnibus subjectis competere possint. Quales sunt *præfationes*, *conclusiones*, *digressiones*, *transitiones*, *promissiones*, *declinationes*, & plurima ejusmodi. Quemadmodum enim in ædificiis plurimum facit & ad voluptatem, & ad usum, ut frontispicia, gradus, ostia, fenestræ, aditus, transitus, & hujusmodi, commode distribuantur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta & interpositiones istæ, (si decore & perite formentur & collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, universæ orationis structuræ adjiciant. Harum *Formularum* Exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutius iisdem immorabimur. Etsi enim sint res haud exigui usus, tamen cum nihil in his addamus de nostro, sed tantum *formulas* nudas, ex Demosthene, aut Cicerone, aut alio quopiam selecto Auctore, describamus; inferius quiddam videntur, quam ut in eo tempus teramus.

Exempla *Formularum minorum*.

Conclusio Deliberativæ.

Sic & culpam præteritam fas erit redimere, & futuris incommodis eadem opera prospicere.

Partitionis accuratæ Corollarium.

Vt omnes intelligant, nihil me & subterfugere voluisse reticendo, aut obscurare dicendo.

Transitio cum Monito.

Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & respectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam.

Faciam, ut intelligatis in tota causa, quid res ipsa tulerit, quid error affixerit, quid invidia conflaverit.

Hæc pauca enumerasse, ad Exempla, satis fuerit: cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* spectant concludimus.

C a p. I V.

Appendices generales duæ Traditivæ: Critica, & Pædagogica.

Supersunt duæ appendices *Traditivæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim pars *Traditiva* præcipua in *Scriptione Librorum* consistit, ita pars ejus relativa in *Librorum* versatur *Lectione*: *Lectio* autem, vel Magistrorum ope regitur, vel industria cujusque propria perficitur; Atque huic rei inserviunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* spectant, primo *Authorum probatorum limata Correctio*, & *emendata Editio*; quibus & ipsorum Authorum honor vindicatur, & Studiosis lumen præfertur. Qua tamen in re studiis haud parum detrimenti intu-

lit

lit quorundam hominum diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos est, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, vitium statim in exemplari supponere. Veluti in illo loco Taciti: Cum quædam Colonia jus Asyli apud Senatum assereret, narrat Tacitus, non æquis admodum auribus, quæ ab iis proferebantur, fuisse ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati, causa diffisi, bonam pecuniæ summam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocinaretur. Hoc itaque pacto res obtinuit: *Tum* (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniæ valuit:* quasi Argumenta, quæ antea levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus accepissent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, verbum *Tum* expunxit, & *Tantum* reposuit. Atque hac prava *Criticorum* consuetudine factum est, ut (quod non nemo prudenter notavit) *Exemplaria maxime castigata sint sæpenumero minime omnium casta.* Quinimo, ut verum dicamus, nisi *Critici* fuerint eruditi in Scientiis illis, de quibus Libri ab ipsis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundo ad *Criticam* spectant, *Authorum Interpretatio* & *Explicatio*, *Commentarii*, *Scholia*, *Notæ*, *Spicilegia*, & similia. In istiusmodi autem laboribus, pessimus ille *Criticorum* nonnullos quasi morbus invasit, ut multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium usque immorentur, & expatientur. Scilicet, non tam illud agitur, ut Author ipse illustretur, quam ut *Criticus* ille mul-

tiplicem suam eruditionem, & variam lectionem, ubique arrepta occasione, ostentet. Optandum inprimis foret, (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obscuriora & nobiliora petractet Scriptor, suas ipse explicationes subjungat; ut & textus ipse digressionibus aut explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujusmodi quidpiam suspicamur de *Theone Euclidis.*

Tertio, ad Criticam spectat, (quod etiam nomen eidem indidit) *de Authoribus, quos edunt, breve aliquod judicium interponere*; & illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujusmodi censuram studiosi & de librorum delectu moneantur, & ad ipsam lectionem eorum instructiores accedant. Atque hoc ultimum, est *Criticorum* tanquam Cathedra, quam certe nostra ætate obliteraverunt Viri nonnulli magni, majores certe, nostro judicio, quam pro modulo *Criticorum*

Ad *Pædagogicam* quod attinet, brevissimum foret dictu; *Consule Scholas Iesuitarum:* Nihil enim, quod in usum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omnino *institutionem pueritiæ & juventutis collegiatam probamus*; Non in ædibus privatis; Non sub Ludimagistris tantum. Adest adolescentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adest quoque ipse vultus & aspe-

aspectus virorum gravium; quod facit ad verecundiam, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar: Denique sunt quidem plurima *educationis collegiatæ* commoda. In *ordine* autem & *modo* disciplinæ, illud inprimis consuluerim; ut caveatur à *compendiis*; & à *præcocitate quadam doctrinæ*, quæ ingenia reddat audacula, & magnos profectus potius ostentet, quam faciat. Quin & *favendum nonnihil ingeniorum libertati*, ut si quis, quæ ex more disciplinæ sunt, faciat, & simul tempus ac alia, in quæ propensus est, suffuretur, ne utique cohibeatur. Porro operæ pretium fuerit, diligenter animadvertere, (quod fortasse adhuc non fuerit notatum) esse duos *assuefaciendi* & *exercendi* & *præparandi ingenia* modos, eosque tanquam antistrophos. *Alter incipit à facilioribus*, & ad *magis ardua paulatim deducit*; Alter *ab initio duriora imperat & urget*, ut iis obtentis, facilioribus quis etiam suaviter perfundi possit. Alia enim est *Methodus*, incipere natare cum utribus, qui sublevent; Alia incipere saltare cum calceis ponderosis, qui aggravent. Neque facile est dictu, quantum *Methodorum* prudens intermixtio conferat ad promovendas, tam animi quam corporis, facultates. Item *applicatio & delectus studiorum*, pro natura ingeniorum quæ erudiuntur, res est singularis & usus & judicii; quam etiam bene & vere notatam & perspectam Magistri parentibus adolescentium debent; ut de genere vitæ, cui filios suos destinent,

nent, consulere possint. Verum, & illud attentius paulo observandum, non tantum in iis, ad quæ natura quisque sua fertur, longe maximos fieri profectus; sed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ quis maxime fuerit inhabilis, reperiri in studiis ad hoc proprie delectis, remedia & curationes. Exempli gratia; Si cuipiam ingenium tale sit, quale est avium, ut facile abripiatur, nec per moram (qualem oportet) inventum esse sustineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus si evagatur paulo mens, de integro renovanda est demonstratio. Etiam *exercitiorum* in erudiendo, partes liquet esse vel maximas. At illud à paucis notatum est, quod *exercitiorum* debeat esse non solum prudens institutio, sed etiam prudens intermissio. Optime siquidem Cicero notavit, *quod in exercitiis plerunque exerceri contingat, non minus vitia, quam facultates*; adeo ut malus habitus, quandoque simul acquiratur, & se insinuet cum bono. Itaque tutius est, intermittere *exercitia*, & subinde repetere, quam assidue continuare & urgere. Verum de his satis. Sunt certe hæ res primo aspectu minus grandes & solennes, sed fructuosæ tamen & efficaces. Quemadmodum enim in plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iisdem, cum teneræ fuissent, intervenerint; quemadmodum etiam incrementa illa immensa Imperii Romani, merito à quibusdam attribuuntur virtuti & prudentiæ sex illorum Regum, qui eidem in pueritia sua veluti Tutores

Tutores fuerunt, aut Nutritii: Sic certe cultura & institutio annorum puerilium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minime in cujusvis observationem incurrentes, quas neque temporis diuturnitas, neque laborum assiduitas & contentio, postea, ætate maturiore, possint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam, notare, facultates vel mediocres, si in magnos Viros aut res magnas inciderint, graves & insignes interdum producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum memorabile; Quod eo magis adducimus, quia Jesuitæ eandem disciplinam non videntur aspernari, sano (ut nobis videtur) judicio. Atque res, quæ si sit Professoria, infamis est: Verum disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ memoriam roborat; vocis & pronunciationis tonum atq; efficaciam temperat; Vultum & gestum ad decorum componit, Fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes assuefacit. Erit autem exemplum à Tacito desumptum, *Vebuleni* cujusdam, olim Histrionis, tunc temporis autem militantis in Legionibus Pannonicis. Ille, sub excessu Augusti, seditionem moverat; ita ut Blæsus præfectus aliquos ex seditiosis in carcerem conjiceret. Milites vero impressione facta, illos effractis carceribus liberarunt. At Vibulenus, apud Milites concionabundus, sic orsus est; *Vos* (inquit) *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit à*

quem

quem missum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium Militum habet atque armat. Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris. Ne hostes quidem sepulturam invident. Cum osculis, cum lachrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati Legionum consulebamus, hi sepeliant. Quibus verbis invidiæ ac consternationis nimium quantum concivit. Adeo ut, nisi brevi postea innotuisset, nihil horum fuisse, quin etiam fratrem eum nunquam habuisse, vix à Præfecto Milites manus abstinuissent: Ille vero rem totam, tanquam fabulam, in scena peregit.

Nunc vero, ad Colophonem pervenimus tractatus nostri de *doctrinis rationalibus*. In quibus licet à *partitionibus* receptis interdum recesserimus; nemo tamen existimet, nos illas omnes improbare *partitiones*, quibus usi non sumus. Duplex enim nobis imponitur necessitas partitiones mutandi: Una, quia hæc duo, nimirum, res natura proximas in unam classem redigere, & res ad usum promendas conjicere in unum cumulum, fine ipso, & intentione, sunt omnino diversa. Ex. gratia, Secretarius aliquis Regis aut Reipubl. in musæo chartas suas ita procul dubio distribuit; ut quæ similis sint Naturæ, simul componat, veluti fœdera seorsum, seorsum mandata; literas ab Exteris, literas domesticas, & similia, seorsim omnia. Contra, in scrinio aliquo particulari, illas simul componit,

ponit, quas licet diversi generis sunt, simul tamen usui fore existimet: Sic nimirum in hoc universali scientiæ Repositorio nobis, pro natura rerum ipsarum, *partitiones* erant instituendæ: cum tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, *Partiones* fuissemus secuti, usui & praxi potius accommodatas. Altera necessitas partitiones mutandi est, quia *Desideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cum reliquis in integrum corpus redactio, etiam, per consequentiam, *Scientiarum* ipsarum partitiones transtulit. Nam (demonstrationis gratia) esto, quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15. adjectis autem *Desideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non sunt eædem partes, quæ Numeri 20. Nam partes Numeri 15. sunt 3. & 5. Partes vero Numeri 20. sunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet, quod hæc aliter fieri non potuerint. Atque de *Scientiis Logicis* hæc dicta sint.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis scientiarum,

LIBER SEPTIMUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam de Exemplari, & Georgica animi. *Partitio* Exemplaris, (*scilicet* Boni) *in* Bonum Simplex, & Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Individuale, & Bonum Communionis.

PErventum est (Rex optime) ad *Ethicam,* quæ *Voluntatem humanam* intuetur & tractat. Voluntatem gubernat recta ratio, seducit bonum apparens; Voluntatis stimuli affectus, ministri organa & motus voluntarii. De hac Salomon, *Ante omnia* (inquit) *custodi, Fili, cor tuum, nam inde procedunt actiones vitæ.* In hujus *Scientiæ* pertractatione, qui de ea scripserunt, perinde mihi fecisse videntur, ac si quis *scribendi artem* tradere pollicitus, pulchra tantum exhibeat *exemplaria,* literarum tam simplicium quam copulatarum; de *calamo* vero *ducendo,* aut modis chara-

cteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & isti proposuerunt nobis exemplaria bella, & luculenta, atq; descriptiones sive imagines accuratas, ***boni, virtutis, officiorum, felicitatis***, tanquam vera objecta, & scopos voluntatis & appetitus humani: Verum quomodo quis possit optime ad hos scopos (excellentes sane, & bene ab illis positos) collimare, hoc est, quibus institutis animus ad illa assequenda subigi & componi possit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctorie, & minus utiliter. Disseramus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano esse habitualiter, non naturaliter: Distinguamus solenniter, inter spiritus generosos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momentis, hi præmio aut pœna, ducantur: Præcipiamus ingeniose, animum humanum, ut rectificetur, instar bacilli, in contrariam partem inclinationis suæ flecti oportere: Aliaque insuper hujusmodi hinc inde spargamus: Longe tamen abest, ut hæc & alia id genus, absentiam rei excusent, quam modo requirimus.

Hujusce neglectus causam haud aliam esse reor, quam latentem illum scopulum, ad quem tot *Scientiæ* naviculæ impingentes, naufragia passæ sunt: Nimirum, quod fastidiant Scriptores versari in rebus vulgatis, & plebejis, quæ nec satis subtiles sint ad disputandum, nec satis illustres ad ornandum. Sane haud facile quis verbis assequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipsum, quod dicimus: quod homines ingenita superbia, & gloria vana, eas materias tractationum, eosque modos tractandi sibi

dele-

delegerint, quæ ingenia ipſorum potius commendent, quam Lectorum utilitatibus inſerviant. Optime Seneca, *Nocet illis eloquentia, qui non rerum facit cupiditatem, ſed ſui:* Siquidem Scripta talia eſſe debent, ut amores documentorum ipſorum, non doctorum, excitent. Ii igitur recta incedunt via, qui conſiliis ſuis id prædicare poſſint, quod fecit Demoſthenes, atque hac clauſula ea concludere, *Quæ ſi feceritis, non Oratorem duntaxat in præſentia laudabitis, ſed voſmet ipſos etiam, non ita multo poſt ſtatu rerum veſtrarum meliore.* Ego certe, (Rex optime) ut de me ipſo, quod res eſt, loquar; & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in poſterum meditor, Dignitatem ingenii & nominis mei (ſi qua ſit) ſæpius ſciens & volens projicio, dum commodis humanis inſerviam: Quique Architectus fortaſſe in Philoſophia & Scientiis eſſe debeam, etiam Operarius & Bajulus, & quidvis demum fio; cum haud pauca, quæ omnino fieri neceſſe ſit, alii autem ob innatam ſuperbiam ſubterfugiant, ipſe ſuſtineam, & exequar. Verum (ut ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt ſibi Philoſophi in *Ethica* maſſam quandam materiæ ſplendidam & nitentem, in qua potiſſimum vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare poſſint. Quæ vero Practicam maxime inſtruunt, quandoquidem tam belle ornari non poſſint, maxima ex parte omiſerunt.

Neque tamen debuerant Viri tam eximii deſperaſſe de fortuna, ſimili ei, quam Poëta Virgilius,

lius, & sibi spondere ausus, & revera consequutus est; qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus est, in explicando observationes agriculturæ, quam Æneæ res gestas Heroicas enarrando.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam sit, & angustis his addere rebus honorem.

Certe, si serio hominibus cordi sit, non in otio scribere, quæ per otium legantur, sed revera vitam activam instruere & subornare: *Georgica* ista *animi humani* non minore in pretio apud homines haberi debebant, quam Heroicæ illæ effigies *virtutis, boni,* & *felicitatis*, in quibus tam operose est insudatum.

Partiemur igitur *Ethicam* in doctrinas principales duas; Alteram de *exemplari* sive *imagine boni*; Alteram de *regimine* & *cultura animi*, quam etiam partem *Georgica animi* appellare consuevimus: Illa *naturam boni* describit, hæc *regulas de animo ad illa conformando* præscribit.

Doctrina de *exemplari* (quæ *boni naturam* intuetur & describit) *bonum* considerat, aut *simplex*, aut *comparatum*; aut *genera* (inquam) *boni*, aut *gradus*. In posteriore horum, disputationes illas infinitas, & speculationes circa *boni supremum gradum*, quem *felicitatem, beatitudinem, summum bonum* vocitarunt, (quæ Ethnicis instar Theologiæ erant) Christiana tandem fides sustulit, & missas fecit. Quemadmodum

modum enim Aristoteles ait, *Adolescentes posse etiam beatos esse, sed non aliter, quam spe*; eodem modo, à Christiana Fide edocti, debemus nos omnes minorum & adolescentum loco statuere, ut non aliam felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe sita est.

Liberati igitur, bonis avibus, ab hac *doctrina*, tanquam de cœlo Ethnicorum; (Qua in parte procul dubio elevationem naturæ humanæ attribuerunt majorem quam cujus illa esset capax: Videmus enim quali Cothurno Seneca; *Vere magnum, habere fragilitatem hominis, securitatem Dei*) Reliqua certe ab illis, circa *doctrinam exemplaris*, tradita, minore aut veritatis aut sobrietatis jactura, magna ex parte recipere possumus. Etenim, quod ad *naturam boni positivi* & *simplicis* spectat, illam certe pulcherrime, & ad vivum, veluti in tabulis eximiis, depinxerunt; *Virtutum* & *officiorum figuras, posituras, genera, affinitates, partes, subjecta, provincias, actiones, dispensationes*, diligentissime sub oculos repræsentantes. Neque hic finis: Nam hæc omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & suasionum dulcedine, commendarunt atque insinuarunt: Quinetiam (quantum verbis præstari possit) eadem contra pravos & populares Errores, & insultus, fidelissime muniverunt. Quatenus vero ad *naturam boni comparati*, huic rei etiam nullo modo defuerunt; *In constituendis trinis illis ordinibus bonorum, in collatione vitæ contemplativæ cum activa,*

ctiva, *in discriminatione virtutis cum reluctatione*, *&* *virtutis jam securitatem nacta*, *&* *confirmata*, *in conflictu & pugna honesti & utilis*, *in virtutum inter se libramine*, *nimirum cui qua que praeponderet* , & similibus. Adeo ut hanc partem de *exemplari*, insigniter excultam jam esse, & Antiquos, iu ea re, mirabiles se viros praestitisse, reperiam: Ita tamen, ut Philosophos longo post se intervallo reliquerit, quia & strenua Theologorum diligentia, in *officiis*, *&* *virtutibus moralibus*, & *casibus conscientiae*, & *peccati circumscriptionibus* pensitandis & determinandis, exercitata.

Nihilo secius (ut ad Philosophos redeamus) si illi (antequam ad populares & receptas notiones, *virtutis*, *vitii*; *doloris*, *voluptatis*, & caeterorum , se applicassent) supersedissent paulisper, & radices ipsas boni & mali, & radicum illarum fibras indagassent; ingentem, meo judicio lucem illis omnibus, quae postea in inquisitionem ventura fuissent, affudissent: Ante omnia, si *naturam rerum* non minus quam *axiomata moralia* consuluissent; *doctrinas* suas minus prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cum ab illis, aut omnino omissum, aut confuse admodum tractatum fuerit, nos breviter retractabimus; & *fontes* ipsos *rerum moralium* aperire & purgare conabimur, antequam ad *doctrinam* de *cultura animi*, quam ponimus, ut *Desideratam*, perveniamus. Hoc enim (ut arbitramur) *doctrinam de exemplari* novis quodammodo viribus donabit.

Inditus

Inditus est atque impressus unicuique rei appetitus, ad duplicem *naturam boni*; Alteram, qua *res totum quiddam est in se ipsa*: Alteram, qua est *pars totius alicujus majoris*. Atque posterior hæc illa altera dignior est, & potentior, cum tendat ad conservationem *formæ amplioris*. Nominetur prima, *bonum individuale, sive suitatis*: posterior, *bonum communionis*. Ferrum Symphatia particulari fertur ad magnetem: at si paulo ponderosius fuerit, Amores illos deserit, & tanquam Bonus civis & amator patriæ, terram petit, regionem scilicet connaturalium suorum. Ulterius paulo pergamus; Corpora densa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum densorum: Attamen, potius quam natura rerum divulsionem patiatur, & detur (ut loquuntur) *vacuum*, corpora hujusmodi in sursum ferentur, & cessabunt ab officio suo erga *terram*, ut præstent officium suum *Mundo* ipsi debitum. Ita quasi perpetuo obtinet, ut Conservatio *Formæ* magis *Communis* minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa ista *Boni Communionis* signatur præcipue in homine, si non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeji Magni dictum, qui, quo tempore Romam fames premeret, annonæ importandæ præpositus, vehementissime autem ab amicis interpellatus, ne Mari, atroce tempestate inguente, se committeret, illud tantum respondit, *Necesse est, ut eam; non, ut vivam*: Adeo ut vitæ desiderium (quod in individuo maximum est) amori & fidei in Rempubl.

publ. apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus seculis, reperta est vel Philosophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Disciplina, quæ in tantum communionis bonum exaltavit, *Bonum* vero *individuale* depressit, quantum *Sancta Fides Christiana*: unde liquido pateat, unum eundemque *Deum* fuisse, qui creaturis Leges illas naturæ, hominibus vero Legem Christianam dedisset. Propterea legimus, nonnullos ex Electis & Sanctis Viris, optasse se potius erasos ex *Libro Vitæ*, quam ut salus ad fratres suos non perveniret; Ecstasi quadam charitatis, & impotenti desiderio *boni communionis* incitatos.

Hoc positum, ita ut immotum maneat & inconcussum, nonnullis ex gravissimis in *Morali Philosophia* controversiis finem imponit. Primo enim *Quæstionem* illam determinat; de *vita contemplativa activæ præferenda*; idque contra sententiam Aristotelis. Omnes siquidem rationes, quæ ab illo pro *contemplativa* afferuntur, *bonum privatum* respiciunt, atque *individui* tantum ipsius voluptatem, aut dignitatem, quibus in rebus *contemplativa* palmam haud dubie reportat. Etenim *contemplativa* non absimilis est comparationi, qua usus est Pythagoras, ut Philosophiæ & contemplationi honorem ac decus assereret. Qui ab Hierone, quisnam esset, interrogatus, respondit; *Hieronem non latere, (si forte unquam Olympicis certaminibus interfuisset) id ibi loci contingere, ut veniant eo; Alii fortunæ suæ in agonibus periculum facturi: Alii vero,*

ut

ut mercatores, ad merces distrahendas: Alii ut amicos undique confluentes convenirent, & epulis ac hilaritati indulgerent: Alii denique ut cæterorum essent spectatores: Se autem unum esse ex illis, qui spectandi gratia venerit. Verum homines nosse debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo & Angelis solum convenire, ut *Spectatores* sint. Neque sane fieri potuit, ut hac de re dubitatio in Ecclesia unquam suscitaretur: (utcunque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretiosa in oculis Domini mors Sanctorum ejus*: Ex quo loco mortem illam civilem & instituta vitæ monasticæ & regularis attollere solebant:) nisi illud etiam una subesset, quod vita illa monastica mere contemplativa non sit, verum plane in officiis Ecclesiasticis versetur; Qualia sunt jugis oratio, & votorum sacrificia, Deo oblata: Librorum item Theologicorum, multo in otio, conscriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: Quemadmodum & Moses fecit, cum per tot dies in montis secessu moratus esset. Quinetiam Henoch, *ab Adamo Septimus*, qui videtur fuisse princeps *Vitæ contemplativæ*, (etenim *cum Deo ambulasse* perhibetur) nihilominus Ecclesiam *Prophetiæ Libro* (qui etiam à Sancto Juda citatur) dotavit. *Contemplativam* vero quod attinet meram, & in se ipsa terminatam, quæque radios nullos, sive caloris, sive luminis, in societatem humanam diffundat, nescit eam certe Theologia.

Determinat etiam quæstionem, tanta contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis* & *Socratis*

cratis ex una parte, qui felicitatem in virtute, aut sola, aut adornata, (cujus semper in officiis vitæ partes potissimæ) collocarunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex altera parte: veluti *Scholas Cyrenaicorum & Epicureorum*: qui eam in voluptate constituerunt, Virtutem autem (sicut fit in Comœdiis aliquibus, ubi Hera cum famula vestem mutat) plane ancillam statuerunt: utpote sine qua voluptati commode ministrari non posset: nec minus illam alteram *Epicuri Scholam*, quasi *reformatam*; quæ felicitatem nihil aliud esse prædicabat, quam animi tranquillitatem & serenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; ac si Jovem de solio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo seculo reducere, quando neque æstas nec bruma fuissent, non ver, nec autumnus, sed una & æquabilis aëris temperies: denique & illam explosam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui sitam autumaverunt felicitatem in scrupulis quibusque animi prorsus eliminandis, nullam statuentes fixam & constantem boni aut mali naturam, sed actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & irrefracto, aut contra, cum aversatione & reluctatione, prodirent; quæ tamen opinio in *Hæresi Anabaptistarum* revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus & instinctus Spiritus, & constantiam vel vacillationem fidei. Liquet autem, ista, quæ recensuimus, omnia ad privatam animorum tranquillitatem, & complacentiam, nullo modo autem ad *bonum communionis*, spectare.

Porro redarguit etiam *Philosophiam Epicteti*, qui hoc utitur præsupposito; Felicitatem in iis poni debere, quæ in potestate nostra sunt, ne scilicet fortunæ & casibus simus obnoxii; quasi vero non multo fuerit felicius, in rectis & generosis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, successu destitui, & frustrari, quam in omnibus, quæ ad privatam tantum fortunam nostram referuntur, Voti perpetuo compotes fieri! Sicut Consalvus, Neapolim digito Militibus indicans, generosa voce testatus est, *Multo sibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum ruere, quam unius pedis recessu vitam in multos annos producere.* Cui etiam concinit cœlestis Dux & Imperator, qui pronunciavit, *Conscientiam bonam juge esse Convivium*; Quibus verbis aperte significat, mentem bonarum intentionum sibi consciam, utcunque successu careat, verius & purius, & naturæ magis consentaneum præbere gaudium, quam universum illum apparatum, quo instrui possit homo, vel ut desideriis suis fruatur, vel ut animo conquiescat.

Redarguit itidem *Philosophiæ abusum illum*, circa Epicteti tempora grassari cœptum: Nempe quod Philosophia versa fuerit in genus quoddam vitæ Professiorum, & tanquam in Artem; Quasi scilicet institutum Philosophiæ esset, non ut perturbationes compescerentur & extinguerentur; sed ut causæ & occasiones ipsarum evitarentur & summoverentur: Ideoque

que particularis quædam vitæ ratio ad hoc obtinendum ineunda esset: introducendo sane, tale genus sanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore: cujus meminit Aristoteles; illum scilicet nihil aliud per totam vitam egisse; quam ut valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abstineret, corporis interim usu quasi multatus. Ubi si hominibus officia societatis consectari cordi sit, illa demum valetudo maxime est expetenda, quæ quaslibet mutationes & impetus quoscunque ferre & vincere queat. Eodem modo & animus ille demum vere & proprie sanus & validus censendus est, qui per plurimas & maximas tentationes & perturbationes perrumpere potest. Ita ut optime Diogenes dixisse visus sit; qui eas vires animi laudarit, *quæ non ad caute abstinendum, sed ad fortiter sustinendum valerent*; quæque animi impetum, etiam in maximis præcipitiis, cohibere possint; quæque (id quod in equis bene subactis laudatur) præstent, ut brevissimo spatio, & sistere se, & vertere possint.

Postremo, redarguit idem *teneritudinem quandam & ineptitudinem ad morigerandum*, in nonnullis ex antiquissimis Philosophis, & maxime in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facile se à rebus civilibus subduxerint, ut indignitatibus & perturbationibus se exuerent, atque magis, sua opinione, illibati, & tanquam sacrosancti, viverent: Ubi consentaneum esset, constantiam hominis vere Moralis talem fore,

qualem idem Consalvus in homine militari requirebat: Nimirum ut honor ejus contexeretur tanquam è *tela crassiore*: minimeque tam tenui, ut quidvis illud vellicare & lacerare possit.

Cap. II.

Partitio Boni Individualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Activum, & Bonum Passivum. *Partitio* Boni Passivi, *in* Bonum Conservativum, & Bonum perfectivum. *Partitio* Boni Communionis *in* Officia Generalia, & Respectiva.

Repetamus igitur jam, & persequamur primum *bonum individuale*, & *suitatis*. Illud partiemur in *bonum activum*, & *bonum passivum*. Etenim hæc quoque differentia *boni* (non absimilis certe illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* scilicet, & *Condi*) in universa rerum natura impressa reperitur: Præcipue autem se prodit in duplici rerum creatarum appetitu: altero, se *conservandi* & *muniendi*: altero, se *multiplicandi* & *propagandi*: Atque hic posterior, qui *activus* est, & veluti *Promus*, potentior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *passivus* est, & veluti *Condus*, inferior censeri potest. Etenim in universitate rerum natura cœlestis præcipue *agens* est; at natura terrestris, *Patiens*. Etiam in delectationibus animantium, major voluptas est generandi, quam pascendi. In oraculis quoque Divinis pronunciatur, *Beatius esse dare, quam accipere*. Quin & in vita communi, nemo invenitur ingenio tam molli & effœminato, quin pluris faciat aliquid quod ei in votis erat perfi-

perficere, & ad exitum perducere, quam sensualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque ista quidem *boni activi* præeminentia in immensum exaltatur, ex intuitu conditionis humanæ, quod sit & mortalis, & fortunæ ictibus exposita. Nam si in voluptatibus hominum posset obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter securitatem & moram. Quandoquidem autem rem videmus huc recidere; *Magni æstimamus mori tardius*: *&*, *Ne glorieris de crastino*; *nescis partum diei*: mirum minime est, si contentione feramur ad ea, quæ temporis injurias non reformident. Ea vero nulla esse possunt, præter opera nostra: sicut dicitur, *Opera eorum sequuntur eos*. Est & altera præeminentia *boni activi* haud exigua, indita & sustentata ex eo affectu, qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret: Amor scilicet novitatis, aut varietatis. Ille vero in sensuum voluptatibus (quæ *boni passivi* pars sunt vel maxima) angustus admodum est, nec latitudinem habet aliquam insignem: *Cogita quamdiu eadem feceris*; *Cibus*, *somnus*, *ludus*; *per hunc circulum curritur*. *Mori velle*, *non tantum fortis*, *aut miser*, *aut prudens*, *sed etiam fastidiosus potest*. At in actis vitæ nostræ, & institutis, & ambitionibus, insignis est varietas; Eaque multa cum voluptate percipitur, dum inchoamus, progredimur, interquiescimus, regredimur, ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtinemus, & hujusmodi;

Ut vere admodum dictum sit, *Vita sine proposito, languida & vaga est.* Quod simul & prudentibus & stultissimis competit, ut ait Salomon; *Pro desiderio quærit cerebrosus, omnibus immiscet se.* Quinetiam videmus, Reges potentissimos, ad quorum nutum, quæcunque sensibus grata sunt, parari possent, nihilominus procurasse sibi interdum desideria humilia & inania (quemadmodum Cithara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo*, *Antonino Aurigatio*, & alia aliis) quæ tamen ipsis fuerint omni affluentia voluptatum sensualium potiora. Tanto voluptatem majorem affert ut aliquid agamus, quam ut fruamur.

Illud interim paulo attentius notandum est, *bonum activum*, *individuale*, *à bono communionis* prorsus differre; quanquam nonnunquam ambo coincidant. Quamvis enim *bonum istud individuale, activum*, sæpe opera beneficentiæ (quæ ex *virtutibus communionis* est) pariat & producat; illud tamen interest, quod illa opera ab hominibus plurimi fiant, non animo alios juvandi, aut beandi, sed plane propter se atque potentiam & amplitudinem propriam. Id quod optime cernitur, quando *bonum activum* in aliquid impingit, quod sit *bono communionis* contrarium. Siquidem Gigantea illa animi conditio, qua abripiuntur magni isti orbis terrarum perturbatores, (qualis fuit L. Silla, & plurimi alii, licet in modulo longe minore: qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & ærumnosi sint, prout sibi fuerint amici, vel inimici;

mici; atque ut mundus tanquam ipsorum præferat imaginem: quæ vera est *Theomathia*,) hæc inquam ipsa aspirat ad *bonum activum*, individua'e, saltem *apparens*, etsi à *bono communionis* omnium maxime recedat.

At *bonum Passivum* partiemur, in *Bonum Conservativum*, & *Bonum perfectivum*. Etenim inditus est unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Suitatis, sive individui*. Primus, ut se *conservet*: Secundus, ut se *perficiat*. Tertius, ut *se multiplicet*, sive *diffundat*. Atque hic postremus appetitus ad *bonum activum* refertur, de quo jam modo diximus. Supersunt igitur reliqua tantum duo, quæ diximus, *bona*. Ex quibus præcellit *perfectivum*. Minus enim quiddam est, conservare rem in suo statu: Majus vero, eandem ad naturam sublimiorem evehere. Reperiuntur siquidem per res universas, naturæ aliquæ nobiliores, ad quarum dignitatem & excellentiam, naturæ inferiores aspirant, veluti ad origines & fontes suos. Sic de hominibus non male cecinit ille:

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

Homini enim, assumptio aut approximatio ad Divinam aut Angelicam naturam, est formę suæ perfectio. Cujus quidem *boni perfectivi* prava & prępostera imitatio, pestis est ipsa vitæ humanæ, & turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & subvertit. Nimirum, dum homines, exaltationis vice formalis atque essentialis, cœca ambitione advolant ad exaltationem tantummodo localem. Quemadmodum enim ægri,

remedium mali sui non invenientes, de loco in locum corpus agitant & volvunt; quasi mutatione loci à se ipsis abscedere, & internum malum effugere possint: Eodem modo evenit in ambitione, ut homines, simulachro quodam falso naturæ suæ exaltandæ abrepti, nihil aliud adipiscantur, quam loci quandam celsitudinem & fastigium.

Bonum vero *conservativum* nihil aliud est, quam *receptio & fruitio rerum natura nostra congruentium*. Hoc vero *bonum*, licet maxime sit simplex, & nativum; tamen ex *bonis* videtur mollissimum atque infimum. Quin & hoc ipsum *Bonum* recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit judicium hominum, partim omissa est inquisitio. *Boni* siquidem *fruitionis* sive, quod vulgo dicitur, *jucundi* dignitas, & commendatio, aut in *sinceritate fruitionis* sita est, aut in ejusdem *vigore*: Quorum alterum inducit & præstat *æqualitas*, alterum autem *varietas* & *vicissitudo*: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impressionem magis fortem & vividam *boni*. Cæterum, horum utrum melius, *ambigitur*: Dein, num natura humana utrumque simul apud se retinere possit, *non inquiritur*.

Atque quantum ad id, de quo *ambigitur*, ventilari cœpit illa controversia inter Socratem & Sophistam quendam. Ac Socrates quidem asserebat, *felicitatem sitam esse in animi pace constante, & tranquillitate*: sophista vero in hoc, *Vt quis multum appetat, & multum fruatur*.

tur. Quin & ab argumentis delapsi sunt ad convitia; Dicente Sophista, *Felicitatem Socratis, stipitis vel lapidis esse felicitatem*; è contra Socrate, *Sophistæ felicitatem esse scabiosi, qui perpetuo pruriret, & scalperet.* Neque tamen desunt utrique sententiæ sua firmamenta. Nam *Socrati* assentitur vel *Epicuri Schola* ipsa, quæ virtutis, ad felicitatē, partes esse maximas, non diffitebatur. Quod si ita sit, certo certius est, virtutis majorem esse usum in perturbationibus sedandis, quam rebus cupitis adipiscendis. *Sophistæ* autem nonnihil suffragari videtur *assertio* illa, cujus à nobis mentio modo facta est, quod videlicet *bonum perfectivum bono conservativo sit superius*; quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videantur sensim perficere: quod licet vere non faciant, tamen & motus ipse in circulo speciem nonnullam præ se fert *motus progressivi.*

At secunda *quæstio*, (*Num* scilicet *natura humana non possit & animi tranquillitatem, & fruendi vigorem, simul retinere?*) rite diffinita, priorem illam reddit otiosam & supervacaneam. Annon enim videmus, haud raro animos nonnullorum ita factos & compositos, ut voluptatibus afficiantur vel maxime cum adsint, & tamen earum jacturam non gravate ferant? Ita ut series illa Philosophica, *Non uti, ut non appetas*; *Non appetere, ut non metuas*, videatur esse pusilli cujusdam animi, & diffidentis. Sane, *Doctrinæ* pleræque Philosophorum videntur esse paulo timidiores, & cavere hominibus, plus quam natura rerum postu-

lat. Veluti, cum mortis formidinem medendo augent. Etenim, cum nihil aliud fere vitam humanam faciant, quam mortis quandam præparationem & disciplinam, quomodo fieri possit, ut ille hostis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem muniendi nullus sit finis? Melius Poëta, (inter Ethnicos;)

Qui finem vitæ extremum inter munera ponit

Naturæ. ———

Similiter & in omnibus annisi sunt Philosophi, animum humanum reddere nimis uniformem & harmonicum: eum motibus contrariis & extremis minime assuefaciendo. Cujus caussam arbitror fuisse, quod ipsi vitæ se privatæ dedicarunt, à negotiis & aliorum obsequiis immuni & liberæ. Quin potius imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui, si forte in gemma inveniatur nubecula aliqua, aut glaciecula, quæ ita possit eximi, ut magnitudini lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt; aliter vero intactam eam relinquunt: Pari ratione, serenitati animorum ita consulendum est, ut non destruatur magnanimitas. Atque de *bono individuali* hactenus.

Postquam igitur de *bono suitatis* (quod etiam *particulare*, *privatum*, *individuale*, appellare solemus) jam dixerimus; repetamus *bonum communionis*, quod *societatem* intuetur. Istud nomine *officii* vocari consuevit: Siquidem vocabulum *officii* magis proprie attribuitur animo bene disposito erga alios: vocabulum

virtutis

virtutis animo intra se recte formato & composito. Verum ista pars, primo intuitu, *Scientiæ civili* deberi videtur: Attamen, si diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regimen & imperium uniuscujusque in se ipsum, neutiquam vero in alios. Atque sicut in architectura, alia res est, postes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi usum præparare; alia autem, easdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, instrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem est, quod fabricatum erigere, movere, & in opere ponere: Sic *doctrina* de *conjugatione ipsa hominum in civitate*, sive *societate*, differt ab ea, quæ eos reddit ad hujusmodi *Societatis* commoda conformes, & bene affectos.

Ista *pars de officiis*, etiam in duas portiones distribuitur. quarum altera tractat de *officio hominis in communi*: altera de *officiis specialibus & respectivis*, pro singulorum professione, vocatione, statu, persona, & gradu. Harum primam, satis excultam, diligenterque à veteribus & aliis explicatam, jam antea retulimus: Alteram quoque, sparsim quidem tractatam, licet non in corpus aliquod integrum Scientiæ digestam, reperimus. Neque tamen hoc ipsum, quod sparsim tractetur, reprehendimus; quinimo de hoc argumento per partes scribi longe consultius existimamus. Quis enim tanta fuerit vel perspicacia, vel confidentia, ut de *officiis peculiaribus & relativis*, singulorum ordinum

& conditionum, perite & ad vivum disceptare & diffinire possit, aut sustineat? Tractatus autem, qui experientiam non sapiunt, sed ex notitia rerum generali & Scholastica tantummodo deprompti sunt de rebus hujusmodi, inanes plerunque evadunt & inutiles. Quamvis enim aliquando contingat, spectatorem ea animadvertere, quæ lusorem fugiant, atque jactetur proverbium quoddam magis audaculum, quam sanum, de censura vulgi circa actiones principum, *stantem in valle optime perlustrare montem*; optandum tamen inprimis esset, ut non nisi expertissimus & versatissimus quisque se hujusmodi argumentis immisceret. Hominum enim speculativorum, in materiis activis, lucubrationes, iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur, quam dissertationes Phormionis de bellis æstimatæ sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro somniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad suum munus, aut artem pertinentibus, libros conscribunt; quod scilicet in illis ipsis *Spartis* suis ornandis, atque attollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminisse (honoris causa) excellentissimi illius operis, à Majestate tua elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra se cumulavit ac recondidit Thesauros, tam conspicuos, quam occultos, *Theologia*, *Ethica*, & *Politica*; insigni cum aspersione aliarum artium: Estque, meo judicio, inter Scripta, quæ mihi

mihi perlegere contigerit, præcipue ſanum & ſolidum. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æſtuat, aut in diligentiæ frigore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquando corripitur, unde in ordine ſuo ſervando confundatur aut excidat: Non digreſſionibus diſtrahitur, ut illa, quæ nihil ad rhombum ſunt, expatiatione aliqua flexuoſa complectatur: Non odoramentorum aut pigmentorum fucis adulteratur; qualibus illi utuntur, qui Lectorum potius delectationi, quam argumenti naturæ inſerviunt: Ante omnia vero, ſpiritu valet iſtud opus, non minus, quam corpore, utpote quod & cum veritate optime conſentiat, & ad uſum ſit accommodatiſſimum. Quin etiam vitio illo, de quo paulo ante diximus, (quod, ſi in alio quopiam, in Rege certe, & Scripto de Majeſtate Regia, tolerandum fuerit) omnino caret: Nempe, quod culmen & faſtigium Regium non immodice aut invidioſe extollat: ſiquidem Majeſtas tua Regem non depinxit aliquem, *Aſſyriæ* aut *Perſiæ*, gloria & externo faſtu nitentem, & coruſcantem: ſed vere *Moſem*, aut *Davidem*, Paſtores ſcilicet Populi ſui. Neque vero mihi unquam memoria excidet dictum quoddam vere regium, quod in lite graviſſima terminanda, Majeſtas tua, pro ſacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronunciavit; Nimirum, *Reges juxta Leges Regnorum ſuorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus juxta Leges Naturæ: & æque raro prærogativam illam ſuam,* *qua*

quæ Leges transcendit, ab illis usurpandam, ac à Deo videmus usurpari potestatem Miracula patrandi. Nihilo tamen secius, ex Libro illo altero, à Majestate tua conscripto de *Libera Monarchia*, satis omnibus innotescit, non minus Majestati tuæ cognitam esse & perspectam plenitudinem potestatis Regiæ, atque *Vltimitates* (ut Scholastici loquuntur) Jurium Regalium, quam Officii & Muneris Regii Limites & Cancellos. Non dubitavi igitur in medium adducere Librum illum à Majestatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primarium & maxime illustre, *Tractatuum de peculiaribus & respectivis officiis.* Quo de Libro, quæ à me jam dicta sunt, dixissem profecto, si ante Annos mille à Rege quopiam conscriptus fuisset. Neque vero me movet Decorum illud, quod vulgo præscribitur, ne quis coram laudetur: modo Laudes illæ nec modum excedant, nec intempestive, aut nulla data occasione, tribuantur. Cicero certe, in luculentissima illa Oratione sua pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam ut exhibeat tabulam quandam, singulari artificio depictam, de Laudibus Cæsaris, licet coram ipso Oratio illa haberetur. Quod & Plinius secundus erga Trajanum. Itaque jam ad propositum revertamur.

Pertinet porro ad hanc *partem de officiis respectivis vocationum, & professionum singularum, doctrina* alia, tanquam priori relativa, sive opposita; nimirum de *fraudibus, cautelis, imposturis, & vitiis* ipsarum; Siquidem depra-

vationes

vationes & vitia officiis & virtutibus opponuntur. Neque omnino de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, siletur: sed sæpe, ad illa notanda, saltem obiter excurritur. At quo tandem modo? Per Satyram scilicet, & Cynice (more Luciani) potius, quam serio & graviter. Etenim, plus operæ impenditur, ut pleraque in artibus, etiam utilia & sana, maligno dente vellicentur, & ad ludibrium hominibus exponantur, quam ut, quæ in iisdem corrupta sunt & vitiosa, secernantur à salubribus & incorruptis. At optime Salomon: *Quærenti derisori scientiam, ipsa se abscondit, sed studioso fit obviam.* Quicunque enim ad scientiam accedit animo irridendi & aspernandi, inveniet proculdubio quæ cavilletur plurima; ex quibus vero doctior fiat, perpauca. Verum, Tractatio hujus, de quo loquimur, argumenti, gravis & prudens, atque cum integritate quadam & sinceritate conjuncta, inter munitissima virtutis ac probitatis propugnacula videtur numeranda. Nam sicut fabulose perhibetur de *Basilisco*, si primus quempiam conspexerit, illico hominem perimit; si quis illum prior, Basiliscus perit: pari ratione, fraudes, imposturæ, & malæ artes, si quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur; quod si illæ prævenerint, tum vero, non alias, periculum creant. Est itaque quod gratias agamus *Machiavello*, & hujusmodi Scriptoribus, qui aperte & indissimulanter proferunt, quid homines facere soleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo

modo poteſt, ut conjungatur *ſerpentina* illa *prudentia* cum *innocentia columbina*, niſi quis mali ipſius naturam penitus pernoſcat. Abſque hoc enim deerunt virtuti ſua præſidia & munimenta. Imo, neque ullo modo poſſit vir bonus & probus malos & improbos corrigere & emendare, niſi ipſe prius omnia malitiæ latibula & profunda exploraverit. Etenim, qui judicio plane corrupto ſunt, & depravato, hoc habent, ut præſupponant, Honeſtatem in hominibus ab inſcitia & ſimplicitate quadam morum oriri, atque ab eo tantum, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgo prædicantur & decantantur, ſermonibus: Adeo ut, niſi plane perſpiciant, opiniones ſuas pravas, ac corrupta & detorta principia, non minus illis qui hortantur & admonent, quam ſibi ipſis, eſſe explorata, & cognita, Probitatem omnem morum & conſiliorum aſpernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus.* Hanc autem partem, de *cautelis*, & *vitiis reſpectivis*, inter *Deſiderata* numeramus; eamque nomine *Satyræ ſeriæ*, ſive *Tractatus de interioribus rerum*, appellabimus.

Etiam ad *doctrinam de officiis reſpectivis* pertinent *officia mutua*, inter maritum & uxorem, parentes & liberos, dominum & ſervum: Similiter leges amicitiæ, & gratitudinis: Nec non civiles obligationes fraternitatum, collegiorum;

rum; etiam vicinitatis; ac similium: Verum intelligatur hoc semper, illa istic tractari, non quatenus sunt partes *societatis civilis*, (id enim ad *Politicam* refertur,) sed quatenus animi singulorum, ad illa *societatis vincula* tuenda, instrui & prædisponi debeant.

At *doctrina de bono communionis)* quemadmodum & illa de *individuali) bonum* tractat, non tantum simpliciter, sed & comparate: Quo spectat, officia perpendere, inter hominem & hominem; inter casum & casum; inter privata & publica; inter tempus præsens & futurum. Sicut videre est in animadversione illa severa & atroci L. Bruti, contra filios suos, illā à plerisq; in cœlum laudibus efferri; At alius quispiam dixit;

Infelix utcunque ferent ea fata minores.

Id ipsum licet intueri in cœna illa, ad quam invitati sunt M. Brutus, C. Cassius, & alii. Illic enim, cum ad animos explorandos, circa conspirationem in caput Cæsaris intentatam, Quæstio astute mota esset, (*num licitum foret Tyrannum occidere?)* Ibant Convivæ in opiniones diversas; Dum alii dicerent, plane licere, *Quod Servitus ultimum esset malorum:* Alii minime, *Quod Tyrannis minus exitialis esset, quam bellum civile.* Tertium autem genus, velut ex Schola Epicuri, asserebat, *Indignum esse, prudentes periclitari pro stultis.* Verum plurimi sunt casus de *officiis comparatis*, inter quos frequenter ille intervenit: *Vtrum à Iustitia deflectendum sit, propter salutem Patriæ, aut hujusmodi aliquod insigne bonum in futuro?* Circa quem

Jason

Jason Thessalus dicere solebat: *Aliqua sunt injuste facienda, ut multa juste fieri possint:* Verum replicatio in promptu est: *Authorem præsentis Iustitiæ habes: Sponsorem futuræ non habes.* Sequantur homines, quæ in præsentia bona & justa sunt; futura divinæ Providentiæ remittentes. Atque circa *doctrinam de Exemplari*, sive de *bono*, hæc dicta sint.

Cap. III.

Partitio Doctrinæ de Cultura Animi; *in* Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus, *&* de Remediis *sive* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *ejusdem de* Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

NUnc igitur, postquam de *fructu vitæ* (sensu intelligimus Philosophico) verba fecerimus; superest, ut de *Cultura Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine qua pars prior nihil aliud videtur, quam imago quædam, aut statua, pulchra quidem aspectu, sed motu & vita destituta. Cui sententiæ Aristoteles ipse disertis verbis suffragatur: *Necesse est igitur de virtute dicere, & quid sit, & ex quibus gignatur. Inutile enim fere fuerit, virtutem quidem nosse, acquirendæ autem ejus modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantum, quæ specie sit, quærendum est, sed & quomodo sui copiam faciat: Vtrunque enim volumus, & rem ipsam nosse, & ejus compotes fieri: Hoc autem ex voto non succedet, nisi sciamus, & ex quibus, & quo modo.*

Verbis

Verbis adeo expressis, atque etiam iterato, hanc partem inculcat; quam tamen ipse non persequitur. Hoc similiter illud est, quod Cicero Catoni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit; quod scilicet Philosophiam amplexus esset, *non disputandi causa ut magna pars, sed ita vivendi*. Quamvis autem, pro temporum, in quibus vivimus, socordia, paucis curæ sit, ut animum sedulo colant, & componant, & vitæ rationem ad normam aliquam instituant; (secundum illud Senecæ, *de partibus vitæ quisque deliberat*; *de summa nemo:* adeo ut hæc pars censeri possit supervacua:) illud tamen minime nos movet, ut eam intactam relinquamus, quin potius cum illo Hippocratis Aphorismo concludimus, *Qui gravi morbo correpti, dolores non sentiunt, iis mens ægrotat*. Medicina illis hominibus opus est, non solum ad curandum morbum, sed ad sensum expergefaciendum. Quod si quis objiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus esse, verissimum est quod asserit; At tamen *Philosophiam Moralem* in famulitium Theologiæ recipi, instar ancillæ prudentis, & pedissequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præsto sit, & ministret, quid prohibeat? Etenim quemadmodum in Psalmo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuo ad manus dominæ respiciunt:* cum tamen minime dubium sit, quin haud pauca ancillæ judicio & curæ relinquantur: eodem modo & *Ethica* obsequium *Theologiæ* omnino præstare debet, ejusque præceptis morigera esse, ita tamen

ut &

ut & ipsa, intra suos limites, haud pauca sana & utilia documenta continere possit.

Hanc igitur partem (quando præstantiam ejus in animo recolo) in *corpus doctrinæ* nondum redactam, non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cum inter *Desiderata* collocemus, aliqua ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hac re (sicut & in universis, quæ spectant ad Practicam) ratio nobis est subducenda, quid in nostra sit potestate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero vero applicatio tantum. Agricolæ nullum est imperium, aut in naturam soli, aut in aëris tempories; Itidem nec Medico, aut in crasin & constitutionem naturalem ægri, aut in accidentium varietatem. At in *cultura animi*, & morbis ejus persanandis, tria in considerationem veniunt; *Characteres diversi dispositionum*; *Affectus*, & *Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria; *complexio*, sive *constitutio ægri*, *morbus* & *curatio*. Ex illis autem tribus, postremum tantum in nostra potestate situm est; priora duo non item. Verum & in illis ipsis, quæ in potestate nostra non sunt, non minus diligens facienda est inquisitio, quam in illis, quæ potestati nostræ subjiciuntur. Etenim illorum perspicax & accurata cognitio substernenda est *doctrinæ de remediis*, ut eadem commodius & felicius applicentur. Neque enim vestis corpori aptari possit, nisi mensura corporis ante excipiatur.

Primus

Primus igitur articulus, *doctrina* de *cultura animi*, verſabitur circa *diverſos characteres ingeniorum* ſive *diſpoſitionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propenſionibus in virtutes & vitia, aut etiam in perturbationes, & affectus: ſed de magis intrinſecis, & radicalibus. Sane ſubiit animum, etiam in hac parte, nonnunquam admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politicis*, ut plurimum neglecta aut prætermiſſa ſit; cum utrique ſcientiæ clariſſimum luminis jubar affundere poſſit. In *Traditionibus Aſtrologiæ* non inſcite omnino diſtincta ſunt ingenia, & diſpoſitiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod alii à Natura facti ſint *ad contemplationes*; *alii* ad res *civiles*; alii *ad militiam*: alii *ad ambitum*; alii *ad amores*; alii *ad artes*; alii *ad genus vitæ varium*. Item apud *Poëtas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) ſparguntut ubique ſimulachra ingeniorum, licet fere cum exceſſu, & præter modum veritatis. Quin & hoc ipſum argumentum, de *diverſis characteribus ingeniorum*, eſt ex iis rebus, in quibus ſermones hominum communes (quod valde raro, interdum tamen contingit) libris ipſis ſunt prudentiores. At longe optima hujus Tractatus ſupellex & ſylva peti debet ab *Hiſtoricis* prudentioribus: Neque tamen ab Elogiis tantum, quæ ſub obitum perſonæ alicujus illuſtris ſubnectere ſolent, ſed multo magis ex corpore integro *Hiſtoriæ*, quoties hujuſmodi perſona veluti Scenam conſcendit. Illa enim intertexta imago,

imago, potior videtur descriptio, quam Elogii Censura: Qualis habetur apud T. Livium, *Africani*, & *Catonis Majoris*: Apud Tacitum, *Tiberii*, *Claudii*, & *Neronis*: Apud Herodianum, *Septimii Severi*: Apud Philippum Comineum, *Lodovici undecimi* Gallorum Regis: Apud Franciscum Guicciardinum, *Ferdinandi Hispani*, *Maximiliani Cæsaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Isti enim Scriptores, harum Personarum, quas sibi depingendas delegerunt, Effigies quasi perpetuo intuentes, nunquam fere Rerum Gestarum ab ipsis mentionem faciunt, quin & aliquid insuper de Natura ipsorum inspergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conclavibus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: sicut & Literæ Legatorum, de Consiliariis Principum. Fiat itaque ex ea, quam diximus, materia (quæ certe fertilis est & copiosa) Tractatus diligens, & plenus. Neque vero volumus, ut *characteres* isti in Ethicis (ut fit apud Historicos, & Poëtas, & in sermonibus communibus,) excipiantur, tanquam imagines Civiles integræ: sed potius ut imaginum ipsarum lineæ, & ductus magis simplices, quæ inter se compositæ & commixtæ quascunque effigies constituunt, quot & quales eæ sint, & quomodo inter se connexæ, & subordinatæ; ut fiat tanquam artificiosa & accurata ingeniorum & animorum dissectio, atque ut dispositionum, in hominibus individuis, secreta prodantur, atque ex eorum notitia curationum animi

animi præcepta rectius instituantur.

Neque vero *characteres ingeniorum* ex natura impressi, recipi tantum in hunc Tractatum debent; sed & illi, qui alias animo imponuntur, ex *sexu, ætate, patria, valetudine, forma*, & similibus: atque insuper illi, qui ex *fortuna*, veluti *Principum, Nobilium, ignobilium, divitum, pauperum, Magistratuum, idiotarum, felicium, ærumnosorum*, & hujusmodi. Videmus enim, Plautum miraculi loco habere, quod Senex quis sit beneficus: *Benignitas hujus, ut Adolescentuli est.* D. autem Paulus, severitatem disciplinæ erga Cretenses præcipiens (*Increpa eos dure*) ingenium Gentis ex Poëta accusat, *Cretenses semper mendaces, malæ Bestiæ, Ventres pigri.* Salustius id in Regum Ingeni s notat, quod apud eos frequens sit, Contradictoria appetere. *plerunque Regiæ voluntates, ut vehementes sunt, sic mobiles, sæpeque ipsæ sibi adversæ.* Tacitus observat, honores & dignitates ingenia hominum in deterius sæpius flectere, quam in melius, *Solus Vespasianus mutatus est in melius.* Pindarus illud animadvertit, Fortunam subitam & indulgentem, animos plerunque enervare, & solvere; *Sunt, qui magnam felicitatem concoquere non possunt.* Psalmus innuit, facilius esse modum adhibere & temperamentum, in fortunæ statu, quam in incremento: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* De similibus quibusdam observationibus ab Aristotele in *Rhetoricis* mentionem obiter factam, non inficior, nec non in aliorum Scriptis nonnullis sparsim: Verum

rum nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philosophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certe quam ad *Agriculturam*, Tractatus de diversitate soli & glebæ: Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diversis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi forte imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis ad ægrotos omnes, cujuscunque sint constitutionis.

Sequitur *doctrinam de characteribus, doctrina de affectibus & perturbationibus*, qui loco morborum animi sunt, ut jam dictum est. Quemadmodum enim Politici prisci de Democratiis dicere solebant; Quod *populus esset mari ipsi similis*, *Oratores autem ventis*: Quia sicut *Mare* per se placidum foret & tranquillum, nisi à *Ventis* agitaretur & turbaretur; sic & *Populus* esset natura sua pacatus & tractabilis, nisi à *seditiosis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter vere affirmari possit, *naturam mentis humanæ* sedatam fore, & sibi constantem, si *affectus*, tanquam *venti*, non tumultuarentur, ac omnia miscerent. Et hic rursus subiit nova admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conscripsit, *Affectus*, ut membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractasse; in *Rhetoricis* autem, ubi tractandi interveniunt secundario (quatenus scilicet Oratione cieri aut commoveri possint) locum illis reperisse: (in quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acute & bene disseruit:) Nam disce-

disceptationes ejus de *voluptate* & *dolore* huic Tractatui nullo modo satisfaciunt: non magis, quam, qui de luce & *lumine tantum* scriberet, de *particularium colorum natura* scripsisse diceretur: Siquidem *voluptas* & *dolor* erga *affectus particulares* ita se habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certe in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant, conjicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potius in diffinitionum subtilitate, quam in tractatu aliquo pleno, & fuso, consisteret. Equidem reperio etiam libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira*, *de inutili verecundia*, & aliis perpaucis. Sed si verum omnino dicendum sit, Doctores hujus *Scientiæ* præcipui sunt *Poetæ* & *Historici*, in quibus ad vivum depingi & dissecari solet, Quomodo *Affectus* excitandi sint & accendendi? Quomodo leniendi & sopiendi? Quomodo rursus continendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodo itidem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices subeant? Qualiter sibi mutuo implicentur? Qualiter inter se digladientur & opponantur? Et innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimũ plurimi est usus in *moralibus* & *civilibus*; *Qualiter* (inquam) *affectus affectum in ordinem cogat*; *&* *alterius auxilio, ad alterum subjugandum, uti liceat?* Venatorum & aucupum more, qui bestiæ opera ad bestias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortasse aliter ex sese, absq;

Brutorum auxilio, homo tam facile præstare non possit. Quin & hoc fundamento nititur excellens ille, & per omnia patens, usus in Civilibus, *præmii* & *pœnæ*; quæ Rerumpubl. columen sunt; cum *Affectus* illi prædominantes, *formidinis* & *spei*, alios omnes *affectus* noxios coërceant & supprimant. Etiam, sicut in regimine Status, non raro fit ut factio factione in officio contineatur, similiter fit & in regimine mentis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in nostra sunt potestate, quæque operantur in animum, voluntatemque & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoque ad immutandos mores plurimum valent. Qua in parte debuerant Philosophi strenue & gnaviter inquirere, *De viribus & energia consuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, æmulationis, convictus, amicitiæ, laudis, reprehensionis, exhortationis, famæ, legum, librorum, studiorum*, & si quæ sunt alia. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab istis agentibus animus patitur & disponitur; Ab istis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad conservandam & recuperandam animi sanitatem conducant, quatenus remediis humanis id præstari possit. Ex quorum numero unum aut alterum seligemus, in quibus paululum immorabimur, ut reliquis sint exemplo. *De consuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis plane mihi videtur angustias

gustias quasdam contemplationis & negligentiam sapere: cum asserit, in illas actiones, quæ naturales sunt, *Consuetudinem* nihil posse: exemplo usus, Quod *si lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem quidem sponte ascendendi acquirit*: quinetiam, quod *sæpius videndo aut audiendo, nihilo melius aut videmus, aut audimus*. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura est peremptoria; (cujus rei causas reddere in præsentia non vacat) aliter tamen in illis fit, in quibus natura, secundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remissionem. Sane videre potuit, *Chirothecam* paulo arctiorem, manui sæpius inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* usu & mora in contrarium flexus sui naturalis incurvari, & in eodem statu paulo post durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robustam & sonoram; *Frigora Æstumque consuetudine* tolerari; & ejusdem generis complura. Quæ quidem posteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quam quæ ab ipso adducta sunt. Attamen, utcunque hoc se habeat; quo magis verum fuerit, *tam virtutes, quam vitia, in habitu consistere*; eo magis ei contendendum fuerat, ut normas præscriberet, quomodo hujusmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurima siquidem confici possint præcepta de prudenti institutione exercitationum, animi non minus quam corporis. Illorum paucula recensebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus à

 pensis,

penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis, quam res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre bene ſperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiduciæ plenum opinionem concitabis, qua plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit; Quod ſecum trahit ſocordiam. In utroque autem ingenii temperamento fiet ut experimentum expectationi non ſatisfaciat; Id quod animum ſemper dejicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſumma, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: Alterum, quando animus optime fuerit ad rem diſpoſitus; Alterum, quando peſſime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obiceſque animi contentione ſtrenua deteramus, unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur*; Sicut cum in adverſum gurgitis remigamus, aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrariū flectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quacunque felicius trahi & ſuavius, ſi illud, quo tendimus, in intentione operantis non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium

durum

durum ferme oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi possint, de Regimine *Consuetudinis*: *Consuetudo* enim, si prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) *altera natura*: Quod si imperite & fortuito administretur, erit tantum *simia* naturæ, quæ nihil ad vivum imitetur, sed inscite tantum, & deformiter.

Similiter, si de *Libris* & *Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentia, verba facere vellemus; numnam desunt plurima præcepta, & consilia fructuosa, eo spectantia? Annon unus ex patribus, magna cum indignatione, *Poësim* appellavit *vinum dæmonum*: cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum & digna, quæ bene perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Iuvenes non esse idoneos moralis Philosophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æstuatio nondum sedata est, nec tempore & rerum experientia consopita? Atque ut verum dicamus, an non ideo fit, ut Scriptorum priscorum præstantissimi libri & sermones (quibus ad virtutem homines efficacissime invitati sunt: *tam augustam ejus majestatem* omnium oculis repræsentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Parasitorum* indutas, derisui propinando) tam parum prosint ad vitæ honestatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non consueverunt à viris ætate & judicio maturis, sed pueris tantum & tyronibus relinquuntur?

tur? Annon & hoc verum est, Juvenes multo minus *Politicæ* quam *Ethicæ* auditores idoneos esse, antequam *religione* & *doctrina de moribus* & *officiis* plane imbuantur: ne forte judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas, sed omnia ex utilitate, aut successu metienda. sicut Poëta canit;

Prosperum & felix scelus virtus vocatur.

& rursus,

Ille crucem pretium sceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyrice & per indignationem loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici* idem serio & positive supponunt. Sic enim Macciavello dicere placet, *Quod si contigisset Cæsarem Bello superatum fuisse, Catilina ipso fuisset odiosior*: Quasi vero nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex libidine & sanguine conflatam, atque animum excelsum, & inter homines naturales, maxime omnium (si ambitio abfuisset) suscipiendum. Videmus etiam ex hoc ipso, quam necessarium sit, homines *doctrinas pias* & *ethicas*, antequam *Politicam* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam fere sinceram & internam morum probitatem assequantur: quanto minus si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum,

eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & insociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à Magistris.* Sunt & axiomata alia complura, de iis, quæ à *studiis* & *libris*, hominum animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *Abeunt studia in mores:* Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *convictu, fama, legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recensuimus.

Cæterum *animi* quædam est *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in statu perfectiore, aliis, in statu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & institutum, ut *bona* illa *tempora* foveantur; *Prava* vero tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *votis*, aut saltem *constantissimis animi decretis*, & *observantiis* atque *exercitationibus*; quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio* duplici itidem ratione perfici potest: *Redemptione aliqua*, vel *expiatione præteritorum*, & *novo Vitæ instituto*, veluti *de integro.* Verum hæc pars ad religionem plane spectare videtur;

Nec mirum; cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *cultura Animi* cum eo *Remedio*, quod omnium est maxime compendiosum, & summarium, & rursus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus rectos, & virtuti congruos, qui tamen tales sint, ut eos assequendi nobis aliquatenus suppetat facultas.* Si enim hæc suo supponantur: ut & *fines actionum sint honesti, & boni,* & *decretum animi de iis assequendis, & obtinendis, fixum* sit & *constans*, sequetur, ut continuo vertat & efformet se animus, una opera, in virtutes omnes. Atque hæc certe illa est operatio, quæ *Natura ipsius opus* referat, cum reliquæ diximus, videantur esse solummodo sicut *opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando simulachrum aliquod sculpit aut incidit, illius solummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe saxum, donec ad illud quoque pervenerit:) E contra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem aut reliquas

quas parum proficimus; quando autem *rectis & honestis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo nostro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos, & prædispositos habilitate & propensione nonnulla, ad eam assequendam & exprimendam. Atque hic possit esse status illi animi, qui egregie ab Aristotele describitur: & ab eo, non *virtutis*, sed *divinitatis* cujusdam charactere insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt: *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, quæ supra humanitatem est, heroicam* sive *divinam Virtutem.* Et paulo post, *Nam ut feræ, neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei. Sed hic quidem status altius quiddam virtute est: ille aliud quiddam à vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquam imitamentum, sed tanquam exemplar proponit, cum ait: *Opus non esse hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios se dominos mortalibus præstarent; ac Trajanus præstitisset.* Verum hæc profanam Ethnicorum Jactantiam sapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prensabant. At Religio vera, & sancta fides Christiana, rem ipsam petit: imprimendo animis hominum charitatem; quæ appositissime *vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligat, & revincit. Sane elegantissime dictum est à Menandro, de *amori sensuali,*

qui *Divinum* illum perperam imitatur: *Amor melior Sophista Lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophista & præceptore inepto, quem *Lævum* appellat. Siquidem universis suis operosis Regulis & Præceptionibus hominem tam dextre & expedite effingere nequeat, ut se ipsum & in pretio habeat, & se belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, si animus cujuspiam, fervore *Charitatis* veræ incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per universam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophista* profecto habet rationem, si cum altera illa conferatur. Quinetiam, sicut Xenophon recte observavit, *cæteros affectus, licet animum attollant, eum tamen distorquere & discomponere per ecstases & excessus suos: amorem vero solum, eum simul & dilatare, & componere:* Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant, excessui interim sunt obnoxiæ: sola autem *Charitas* non admittit excessum. Angeli, dum ad potentiam divinæ parem aspirarent, prævaricati sunt, & ceciderunt: *Ascendam, & ero similis Altissimo.* Homo dum ad Scientiam Divinæ parem aspiraret, prævaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dii: scientes bonum & malum.* Verum ad similitudinem Divinæ *Bonitatis* aut *Charitatis* aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipsam *Imitationem* etiam invitamur: *Diligite inimicos vestros, bene-*

benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Quin & in ipso Archetypo Naturæ verba sic collocat Religio Ethnica, (*Optimus Maximus*,) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Misericordia ejus super omnia opera ejus.*

Hanc itaque *moralis doctrinæ* partem, de *Georgicis animi*, jam absolvimus. In qua, si ex intuitu portionum ejus, quas perstrinximus, quis existimet, operam nostram in hoc tantummodo sitam esse, ut ea in *artem* seu *doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sint, tanquam vulgata & obvia, & per se satis clara & perspicua; suo judicio libere utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum nobis esse, non rerum pulchritudinem, sed usum & veritatem sectari. Recordetur etiam paulisper commentum illud Parabolæ antiquæ, de *geminis somni portis.*

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto,
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia Manes.

Insignis sane magnificentia *Portæ eburneæ*; tamen *somnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni possit circa *Doctrinam Ethicam* observatio illa, inveniri nimirum relationem & congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam sicut *bonum corporis* constare diximus ex *sanitate*, *pulchritu-*

chritudine, *robore*, ac *voluptate*; ſic *animi bonum*, ſi juxta *moralis doctrinæ* ſcita illud contemplemus, huc tendere perſpiciemus; ut animum reddat *ſanum*, & à perturbationibus immunem; *Pulchrum*; verique decoris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; denique non *ſtupidum*, ſed *voluptatis* & ſolatii honeſti ſenſum vivide retinentem. Hæc autem, ſicut in *corpore*, ita & in *animo*, raro ſimul omnia conjunguntur. Facile enim videre eſt multos, ingenii viribus & fortitudine animi pollentes, quos infeſtant tamen perturbationes; quorunque etiam moribus vix aliquid elegantiæ aut venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abunde eſt in moribus elegantiæ & venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut poſſint recte agere: Alios, animo præditos honeſto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis ornamento ſunt, nec Reip. utiles: Alios, qui iſtorum fortaſſe trium compotes ſunt, ſed tamen Stoica quadam triſtitia & ſtupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis duo aut tria aliquando concurrere, rariſſime tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam vero Principale iſtud membrum *philoſophiæ humanæ*, quæ *hominem* contemplatur, quatenus ex *corpore* conſiſtit atque *anima*, ſed tamen *ſegregatum*, & citra *ſocietatem*, à nobis pertractatum eſt.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis sancti Albani,
De dignitate & augmentis scientiarum,

LIBER OCTAVUS.
Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ Civilis, *in* Doctrinam de Conversatione: Doctrinam de Negotiis: *&* Doctrinam de Imperio, *sive* Republica.

VEtus est narratio, (Rex Optime) convenisse complures Philosophos solenniter, coram Legato Regis exteri, atque singulos pro virili parte Sapientiam suam ostentasse; ut haberet Legatus, quæ referret de mirabili sapientia Græcorum. Unus tamen ex eorum numero *silebat*, & nihil adducebat in medium: adeo ut Legatus ad eum conversus diceret: *Tu vero quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo, te invenisse apud Græcos aliquem, qui tacere sciret.* Et quidem oblitus eram, in hac artium Synopsi, artem *tacendi* interserere: Quam tamen (quoniam plerunque *desideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cum me tandem ordo rerum ad illud

lud deduxerit, ut paulo post de *arte Imperii* tractandum sit, cumque ad tantum Regem scribam, qui perfectus adeo in ea arte sit Magister, ipsamque ab incunabulis suis hauserit: Nec omnino immemor esse possim, qualem apud Majestatem tuam locum sustinuerim: consentaneum magis existimavi, me ipsum *tacendo* de hac re, apud Majestatem tuam, quam scribendo, probare. Cicero vero, non solum artis, verum etiam eloquentiæ cujusdam, quæ in *tacendo* reperiatur, meminit. Cum enim sermones nonnullos suos, cum alio quodam ultra citroque habitos, in epistola quadam ad Atticum commemorasset, sic scribit: *Hoc loco, sumpsi aliquid de tua eloquentia; nam tacui.* Pindarus vero, (cui illud peculiare est, animos hominum inopinato, sententiola aliqua mirabili, veluti virgula Divina, percutere) hujusmodi quidpiam ejaculatur: *Interdum magis afficiunt non dicta, quam dicta.* In hac parte igitur, *tacere*, aut quod silentio proximum est, *brevis* admodum esse decrevi. Verum, antequam ad *artes imperii* perveniam, haud pauca de aliis *doctrinæ civilis portionibus* sunt præmittenda.

Scientia civilis, versatur circa subjectum, quod cæterorum omnium maxime est Materiæ immersum: ideoque difficillime ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc difficultatem levant. Primo enim, quemadmodum *Cato* ille *Censorius* de Romanis suis dicere solitus est: *Ovibus eos similes esse, quarum gregem*

gem integrum minore quis molestia ageret, quam unam aliquam: quoniam si paucas ex grege, ut rectam ineant viam, propellere possis, cetera ultro sequentur: Similiter, hoc quidem respectu, Ethicæ munus est quodammodo illo politicæ difficilius. Secundo, proponit sibi *Ethica*, ut animus *bonitate interna* imbuatur, & cumuletur: At *civilis scientia* nihil amplius postulat præter bonitatem externam: Hæc enim ad *societatem* sufficit. Itaque non raro accidit, ut regimen sit bonum, tempora mala: Siquidem in Sacra Historia illud non semel occurrit (cum de Regibus bonis & piis narratur) *Sed adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum Patrum suorum.* Itaque, & hoc quoque respectu, duriores partes sunt *Ethicæ.* Tertio', hoc habent Respubl. ut tanquam machinæ grandiores tardius moveantur, nec sine magno molimine, unde haud tam cito labefactantur: Sicut enim in Ægypto septem anni fertiles, steriles septem sustentarunt: in Rebuspubl. priorum temporum bona institutio efficit, ut sequentium errores non statim perniciem inferant: At singulorum hominum decreta, & mores, magis subito subverti solent. Hoc denique *Ethicam* gravat, *Politica* succurrit.

Scientia civilis tres habet partes, juxta tres societatis actiones summarias: *Doctrinam de conversatione*; *Doctrinam de negotiis*: *& doctrinam de Imperio* sive *Republ.* Tria siquidem sunt *bona*, quæ ex *societate civili* homines sibi parare expetunt: *Solamen contra*

contra solitudinem , *adjumentum in negotiis*, *& protectio contra injurias*. Suntque istæ tres prudentiæ plane inter se diversæ , & sæpenumero disjunctæ : *Prudentia in conversando, prudentia in negotiando, & prudentia in gubernando.*

Enimvero , quod ad *conversationem* attinet, illa certe affectata esse non debet , at multo minus neglecta : cum prudentia in ejus moderamine , & decus quoddam morum in se ipsa præ se ferat, & ad negotia, tam publica, quam privata, commode administranda, plurimum juvet. Etenim sicut actio oratori tanti habetur , (licet sit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores & interiores videntur, anteponatur ; eodem fere modo , in viro civili, *conversatio*, ejusque regimen , (utcunque in exterioribus occupetur) si non summum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet *vultus* ipse , ejusque compositio ? Recte Poëta ;

—— *Nec vultu destrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim orationis* , *vultu* labefactare , & plane prodere. Quin & *facta* , non minus quam *verba* , *vultu* pariter destrui possint, si Ciceroni credamus. Qui, cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales , non in hoc eam potissimum sitam dixit, ut aditus præberet ad se faciles , n si etiam *vultu* ipso comiter accedentes exciperet. *Nil interest habere ostium apertum* , *vultum clausum*. Videmus quoque, Atticum , sub primum Ciceronis

cum

cum Cæsare congressum, bello adhuc fervente, diligenter & serio Ciceronem per Epistolam monuisse, de *vultu* & *gestu* ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod si tantum possit *oris* & *vultus* solius moderatio, quanto magis *sermo familiaris*; & alia, quæ ad *conversationem* pertinent? Atque sane summa & compendium decori & elegantiæ morum in hoc fere sita sunt, ut quasi æqua lance & propriam Dignitatem & aliorum metiamur & tueamur: Quod etiam non male expressit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo personæ charactere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius: quorum alterum est alienæ libertatis obliti, alterum suæ.* Ex contraria vero parte, si *urbanitati*, & elegantiæ morum externæ impensius studeamus, transeunt illæ in affectationem quandam Deformem, & Adulterinam. *Quid enim deformius, quam Scenam in Vitam transferre?* Quinetiam, licet in excessum illum vitiosum minime prolabantur; temporis tamen nimium in hujusmodi leviculis absumitur, animusq; ad curam ipsarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoque sicut in Academiis, adolescentes literarum studiosi, at sodalium congressibus plus satis indulgentes, moneri solent à præceptoribus, *Amicos esse fures temporis:* sic certe assidua ista, in *conversationibus* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum faciunt. Deinde, qui primas adeo in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quasi nati videntur, hoc fere habent, ut sibi

sibi ipsis in illa sola complaceant, & ad virtutes solidiores, & celsiores, vix unquam aspirent: Quando è contra, qui sibi in hac parte defectus sunt conscii, decus ex bona existimatione quærunt: Ubi enim adest bona existimatio, omnia fere decent: ubi vero illa deficit, tum demum à commoditate morum, atque *urbanitate*, subsidium petendum est. Porro, ad res gerendas, vix gravius aut frequentius reperias impedimentum, quam hujusce decori externi curiosam nimis observationem; atque illud alterum, quod huic ipsi inservit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon: *Qui respicit ad ventos, non seminat; qui respicit ad nubes, non metit.* Creanda siquidem nobis est opportunitas sæpius quam opperienda. Ut verbo dicamus, *urbana* ista morum *compositio*, veluti vestis animi est, & proinde vestis commoditates referre debet. Primum enim talis esse debet, ut sit in usu communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, ut si qua sit in animo virtus, eam exhibeat maxime conspicuam; si qua deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremo, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita animum angustet, ut ejusdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediat. Verum hæc pars *scientiæ civilis de conversatione* eleganter profecto à nonnullis tractata est, neque ullo modo tanquam *desiderata* reponi debet.

Cap.

CAP. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis; *in* Doctrinam de Occasionibus Sparsis, *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ de Occasionibus Sparsis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta* de Ambitu Vitæ.

DOctrinam de negotiis partiemur in *doctrinam de occasionibus sparsis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*: Quarum altera universam *negotiorum* varietatem complectitur, & vitæ communis tanquam *Amanuensis* est; Altera, ea tantum, quæ ad *propriam cujusque fortunam* amplificandam spectant, excerpit, & suggerit, quæ singulis, pro intimis quibusdam rerum suarum *tabellis* aut *codicillis* esse possint. Verum antequam ad species descendamus, aliquid circa *doctrinam de negotiis* in genere præfabimur. *Doctrinam de negotiis*, pro rei momento, tractavit adhuc nemo, cum magna, tam literarum, quam literatorum, existimationis jactura. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditis inussit; nimirum *eruditionem & prudentiam civilem raro admodum conjungi*. Etenim si quis recte advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modo diximus ad vitam civilem spectare, illa *conversationis* ab eruditis fere contemnitur, tanquam servile quiddam, atque insuper meditationibus inimicum. Quod vero ad illam de *Repub. administranda*, sane, si quando rerum gubernaculis admoveantur eruditi, munus suum incommode

mode sustinent; Verum ea promotio contingit paucis. De *prudentia* autem *negotiandi*, (qua de nunc loquimur) in qua vita humana plurimum versatur, nulli omnino libri conscripti habentur: præter pauca quædam *monita civilia* in fasciculum unum aut alterum collecta, quæ amplitudini hujus subjecti nullo modo respondent. Etenim si libri aliqui extarent de hoc argumento, sicut de cæteris, minime dubitaverim, quin viri eruditi, aliquo experientiæ manipulo instructi, ineruditos, licet diutina experientia edoctos, longe superarent, & *proprio illorum* (quod dicitur) *arcu usi*, magis è longinquo ferirent.

Neque vero est cur vereamur, ne *scientiæ* hujus tam varia sit materia, ut sub præceptionibus non cadat: Multo siquidem angustior est, quam illa *Reip. administrandæ scientia*; quam tamen apprime videmus excultam. Hujus generis *prudentiæ*, apud Romanos, optimis temporibus, extitisse videntur nonnulli professores. Testatur enim Cicero, moris fuisse, paulo ante sua secula, ut Senatores, prudentia, & rerum usu maxime celebres, (*Coruncanii*, *Curii*, *Lælii*, & alii,) statis horis in foro deambularent, ubi civibus copiam sui facerent, & consulerentur, non de jure, sed de negotiis omnigenis: Veluti *de filia elocanda*, *sive de filio educando*, *sive de prædio coëmendo*, *de contractu*, *accusatione*, *defensione*, aut aliqua quacunque re, quæ in vita communi interveniat. Ex quo liquet, prudentiam quandam esse *consilium dandi*,

di, etiam in negotiis privatis, ex universali rerum civilium cognitione & experientia promanantem, quæ exerceatur quidem in casibus particularibus, extrahatur autem ex generali casuum consimilium observatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conscripsit Q. Cicero, *de petitione consulatus*, (quem unicum à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de *negotio aliquo particulari*) quanquam ad consilium dandum, de re tum præsenti, potissimum spectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non usum solum temporarium, sed normam quandam perpetuam, circa electiones populares præscribant. In hoc genere autem nihil invenitur, quod ullo modo comparandum sit cum *aphorismis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo testatur Scriptura, *Cor illi fuisse instar arenæ maris:* Sicut enim arenæ maris universas orbis oras circundant, ita & Sapientia ejus omnia humana, non minus quam divina, complexa est. In *aphorismis* vero illis, præter alia magis Theologica, reperies liquido haud pauca præcepta & monita civilia præstantissima, ex profundis quidem sapientiæ penetralibus scaturientia, atq; in amplissimum varietatis campum excurrentia. Quoniam vero *doctrinam de occasionibus sparsis* (quæ *doctrinæ de negotiis* portio est prior) inter *desiderata* reponimus, ex more nostro paulisper in illa immorabimur: Atque exemplum ejusdem, ex *aphorismis* sive *parabolis* illis Salomonis desumptum, proponemus. Neque vero quis, ut

ut arbitramur, nos merito ſugillare poſſit, quod ex Scriptoribus Sacræ Scripturæ aliquem ad ſenſum politicum trahamus: Equidem exiſtimo, ſi extarent commentarii illi Solomonis ejuſdem, de *natura rerum* (in quibus de *omni vegetabili, à muſco ſuper murum ad cedrum libani*, itemque de *animalibus*, conſcripſit) non illicitum eſſe, eos ſecundum ſenſum naturalem interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

Exemplum Portionis

Doctrina de occaſionibus ſparſis, ex *parabolis aliquibus Salomonis.*

Parabola.

1. *Mollis Reſponſio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur *ira* Principis vel Superioris adverſus te, & tuæ jam ſint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat reſponſio*; Alterum, ut *eadem ſit mollis.* Prius continet tria præcepta. Primo, ut *caveas à ſilentio triſti & contumaci:* Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac ſi nihil habeas, quod reſpondere poſſis; aut Dominum occulte iniquitatis inſimulat, ac ſi aures ejus, defenſioni, licet juſtæ, non paterent. Secundo, ut *caveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defenſionem poſtules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri; aut plane ſignificat, te artificioſam quandam defenſio-

fenſionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum ſemper fuerit, aliquid in præſentia, & è re nata, in excuſationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorſus reſponſio*: *Reſponſio*, inquam, non mera *confeſſio*, aut mera *ſubmiſſio*, ſed aliquid apologiæ & excuſationis inſpergatur: Neque enim aliter tutum eſt facere, niſi apud ingenia valde generoſa & magnanima; quæ rara admodum ſunt. Sequitur poſtoriore loco, ut *Reſponſio ſit mollis*, minime perfracta, aut aſpera.

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in filium ſtultum*; *Et partietur hæreditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familia, turbata & diſcordi, ſemper exurgit aliquis *ſervus*, aut *humilis amicus*, præpotens, qui pro arbitrio ſe gerat, ad lites familiæ componendas, cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipſe, ſunt obnoxii. Ille, ſi ſuam rem agat, familiæ mala fovet, & aggravat: ſin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: Adeo ut etiam tanquam inter *fratres* haberi debeat, aut ſaltem *procurationem hæreditatis* accipere *fiduciariam*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur ſæpius, ut *congreſſum imparem fugiamus*, eo ſenſu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minus utile eſt monitum, quod hic

hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus.* Iniqua enim prorsus sorte hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur victoria: si superemur, magna indignitas. Neque juvat etiam, in hujusmodi contentione exercenda, si interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *fastu & contemptu.* Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Pessime autem fit, si hujusmodi persona, quicum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *stulto*, hoc est, si sit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias servum tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet *inutilis curiositas*, circa illas res, quæ nostra intersunt: Nimirum, quando secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad consilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim sequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia perfidiæ & ingratitudinis plena sint. Adeo ut, si comparari posset speculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri possemus, melius nobis foret, si protinus projiceretur & collideretur. Hujusmodi enim res, veluti foliorum murmura sunt, & brevi evanescunt. Secundo *curio-*

curiositas illa animum suspicionibus nimiis onerat, quod consiliis inimicissimum est, eaque reddit inconstantiá, & complicata. Tertio eadem, *mala ipsa sæpissime figit, alias prætervolatura:* Grave enim est conscientias hominum irritate; qui, si latere se putent, facile mutantur in melius, sin deprehensos se sentiant, malum malo pellunt. Merito igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompejo Magno, quod Sertorii chartas univetsas, nec à se perlectas, nec aliis permissas, igni protinus dedisset.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egestas quasi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter describitur in parabola, quomodo *prodigis*, & circa rem familiarem incuriosis, superveniant *naufragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & passibus lentis, instar *viatoris*, advenit *obæratio*, & *sortis diminutio*; neque fere sentitur: At non multo post invadit *egestas* tanquam *vir armatus*, manu scilicet tam forti, & potente, ut ei amplius resisti non possit: cum apud Antiquos recte dictum sit, *necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam.* Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit: & qui arguit impium, sibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris. *Vt non mittamus margaritas nostras ante porcos.* Distinguuntur autem in hac *parabola* actiones *præceptionis*, & *reprehensionis*; Distinguuntur itidem personæ *derisoris*, & *impii*; Distinguitur postremo *id quod rependitur*. In priore enim *rependitur opera lusa*; in posteriore, etiam & *macula.* Cum enim quis erudit & instituit *derisorem, jactura* primum *fit temporis*; Deinde & alii *conatum irrident*, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Postremo *derisor* ipse *scientiam, quam didicit, fastidio habet.* At majore cum periculo transigitur res in *reprehensione impii*; qui non solum *impius* non auscultat; sed & cornua obvertit, & reprehensorem, odiosum sibi jam factum, aut confestim convitiis proscindit, aut saltem postea apud alios criminatur.

Parabola.

7. *Filius sapiens lætificat patrem: Filius vero stultus mœstitia est matri suæ.*

Explicatio.

Distinguuntur solatia atque ægritudines œconomicæ, *patris* videlicet & *matris*, circa *liberos* suos. Etenim *filius prudens* & *frugi*, præcipuo *solatio* est *patri*, qui *virtutis* pretium melius novit, quam *mater*; ac propterea *filii* sui indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortasse affert institutum suum, quod *filium* tam probe educarit, illique honestatem morum, præceptis & exemplo, impres-

impresserit. E contra *mater calamitati filii plus compatitur* & indolet; tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum fortasse indulgentiæ suæ conscia, qua eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria justi cum laudibus; at nomen impiorum putrescet.*

Explicatio.

Distinguitur inter *famam virorum bonorum*, & *malorum*, qualis esse soleat post *obitum*. *Viris* enim *bonis*, extincta invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) *nomen* continuo effloreſcit, & *laudes* magis indies invalescunt: At *viris malis* (licet fama eorum, per gratiam amicorum & factionis suæ hominum, ad breve tempus manserit) paulo post fastidium *nominis* oboritur, & postremo *laudes* illæ *evanida* in *infamiam*, & veluti in *odorem gravem & tetrum*, desinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum monitum, de *discordiis* & *turbis domesticis*. Plurimi enim, ex *diffidiis uxorum*, aut *exhæredationibus filiorum*, aut *mutationibus frequentibus familiæ*, magna sibi spondent; ac si inde, vel animi tranquillitas, vel rerum suarum administratio felicior, sibi obventura foret. Sed plerunque abeunt spes suæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plu-

rimum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores isti familiæ suæ molestias varias, & ingratitudinem eorum, quos, aliis præteritis, adoptant, & deligunt, sæpe numero experiuntur. Quin & hoc pacto rumores sibi progignunt non optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum est; *Omnem famam à domesticis manare.* Utrunque autem malum per *ventorum possessionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam & *expectationis frustratio*, & *rumorum suscitatio*, *ventis* recte comparantur.

Parabola.

10. *Melior est finis orationis, quam principium.*

Explicatio.

Corrigit *parabola* errorem frequentissimum, non solum apud eos, qui verbis præcipue student, verum etiam apud prudentiores. Id est, quod homines de *sermonum* suorum *aditu* atque *ingressu* magis sint solliciti, quam de *exitu*, & accuratius exordia & præfatiunculas meditentur, quam extrema orationum. Debuerant autem nec illa negligere, & ista, ut longe potiora, præparata & digesta apud se habere; revolventes secum, &, quantum fieri potest, animo prospicientes, quis tandem *exitus sermonis* sit futurus, & quomodo negotia inde promoveri & maturari possint. Neque hic finis. Quinimo non *epilogos* tantum, & *sermonum*, *qui ad ipsa negotia spectant egressus*, meditari oportet; verum etiam & illorum *sermonum* cura susci-

suscipienda, *quos sub ipsum discessum commode & urbane injicere possint,* licet à *negotio prorsus alienos.* Equidem novi Consiliarios duos, viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipue incumbebat; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus suis de negotiis ipsorum communicarent, colloquia in rebus ad ipsa negotia spectantibus nunquam terminarent; verum semper, aut ad jocum, aut aliud aliquid quod audire erat volupe, diverticula quærerent; atque ut adagio dicitur, *sermones marinos aqua fluviatili sub extremum abluerent.* Neque hoc illis inter artes postremum erat.

Parabola.

II. *Sicut muscæ mortuæ fœtere faciunt unguentum optimum; sic hominem pretiosum sapientia & gloria, parva stultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodum & misera est conditio *hominum virtute præcellentium,* (ut optime notat *parabola*) quia *erroribus* eorum, quantumvis levissimis, nullo modo ignoscitur. Verum, quemadmodum in gemma, valde nitida, minimum quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & molestia quadam afficit: quod tamen si in gemma vitiosiore repertum foret, vix notam subiret: Similiter in *viris singulari virtute præditis*, minima quæque vitia statim in oculos & sermones hominum incurrunt, & censura perstringuntur graviore: quæ in *hominibus mediocribus* aut omnino laterent, aut veniam

facile reperirent. Itaque viro valde prudenti parva ſtultitia; valde probo parvum peccatum; urbano & moribus eleganti paululum indecori, de fama & exiſtimatione multum detrahit. Adeo ut non peſſimum foret *viris egregiis*, ſi nonnulla *abſurda* (quod citra vitium fieri poſſit) actionibus ſuis immiſcerent; ut libertatem quandam ſibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Homines deriſores civitatem perdunt, ſapientes vero avertunt calamitatem.*

Explicatio.

Mirum videri poſſit, quod in deſcriptione hominum, qui ad Reſpubl. labefactandas & perdendas veluti natura comparati & facti ſunt, delegerit Salomon Characterem; Non hominis ſuperbi & inſolentis; Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti; Non impii & ſcelerati; Non injuſti & oppreſſoris; Non ſeditioſi & turbulenti; Non libidinoſi & voluptuarii; Non denique inſipientis & inhabilis: Sed *deriſoris*. Verum hoc ſapientia ejus Regis, qui Rerumpubl. conſervationes & everſiones optime norat, digniſſimum eſt. Neque enim ſimilis fere eſt peſtis Regnis & Rebuſpubl. quam ſi Conſiliarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, ſint ingenio *deriſores*. Hujuſmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, ſemper extenuant; iiſque, qui pericula, prout par eſt, ponderant, veluti timidis inſultant:

Con-

Consultandi & deliberandi maturas moras, & meditatas disceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad summas rerum nihil facientem, subsannant: Famam ad quam Principum Consilia præcipue sunt componenda, ut *salivam vulgi*, & rem cito prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & præcautiones, in longum prospicientes, ut somnia quædam, & apprehensiones melancholicas, rejiciunt: Viris revera prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi, & consilii, dicteriis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia regiminis politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: Neque cœpit esse inter homines (prout meretur) suspecta.

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos.*

Explicatio.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut susurronibus, & sycophantis, absque judicio faciles & credulas aures præbeat; spirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura pestilens, quæ omnes *servos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant: Alii invidiæ furias concitant, præsertim in optimos quosque: Alii criminationibus aliorum, proprias sordes, & conscientias malas eluunt: Alii amicorum suorum honoribus &

desideriis velificant, competitores eorum calumniando, & mordendo: Alii fabularum argumenta, contra inimicos suos, tanquam in scena, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc illi, qui ex *servis Principis* ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui Natura probiores sunt, & melius morati, postquam in innocentia sua parum præsidii esse senserint, (quoniam *Princeps* vera à falsis distinguere non novit) morum suorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, iisque servilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum est apud Principem, cujus animo omnia sunt tanquam indita & jussa.* Atque bene Cominæus; *Præstat, servum esse Principis, cujus suspicionum non est finis, quam ejus, cujus credulitatis non est modus.*

Parabola.

14. *Iustus miseretur animæ jumenti sui; sed misericordiæ impiorum crudeles.*

Explicatio.

Inditus est, ab ipsa Natura, homini, *misericordiæ* affectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *animalia bruta* extenditur; quæ, ex ordinatione divina, ejus imperio subjiciuntur. Itaque habet ista *misericordia* analogiam quandam cum illa Principis erga subditos. Quinetiam illud certissimum est, quod quo dignior est anima, eo pluribus compatiatur. Etenim animæ angustæ, & degeneres, hujusmodi res ad se nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior est portio universi, ex communione afficitur. Quare

Quare videmus, sub veteri lege haud pauca fuisse præcepta, non tam mere *caremonialia*, quam *misericordiæ institutiva*: Quale fuit illud, de *non comedendo carnem cum sanguine ejus*; & similia. Etiam in sectis Essæorum, & Pythagoræorum, ab esu animalium omnino abstinebant. Quod etiam hodie obtinet (superstitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollensis. Quin & Turcæ (Gens licet, & stirpe & disciplina, crudelis, & sanguinaria) Brutis tamen eleëmosynas largiri solent; neque animalium vexationes & torturas fieri sustinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *misericordiæ* patrocinari videantur, salubriter subjungit Salomon, *impiorum misericordias esse crudeles*. Eæ sunt, quando hominibus sceleratis & facinorosis parcitur, justitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *misericordia*, quam crudelitas ipsa. Nam crudelitas exercetur in singulos: at misericordia illa universum facinorosorum exercitum, concessa impunitate, in homines innocentes armat & immittit.

Parabola.

15. *Totum spiritum suum profert stultus; at sapiens reservat aliquid in posterum.*

Explicatio.

Corrigit parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui dicenda, tacenda, facile proferunt: non Parrhesiam illam, qua absque discrimine & judicio in omnes & omnia involant: non garrulitatem, qua ad nau-

ſeam uſque aliis obſtrepunt: ſed vitium aliud magis occultum; nempe ſermonis regimen minime omnium prudens & politicum; hoc eſt, cum quis ita ſermonem (in colloquiis privatis) inſtituit, ut, quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, ſimul, & tanquam uno ſpiritu, & oratione continuata, proferat. Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *oratio interciſa*, & per partes infuſa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non diſtincte & ſigillatim excipitur, nec per moram nunnullam inſidet, ſed ratio rationem, antequam penitus inſederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti & felici eloquentia valet, ut primo ſermonis impetu eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem plane reddat*: quin & alter aliquid viciſſim reſpondebit, & fortaſſe objiciet. Tum vero accidit, ut quæ in refutationem aut replicationem reſervanda fuiſſent, præmiſſa jam, & antea delibata, vires ſuas & gratiam amiſerint. Tertio, ſi quis ea, quæ dicenda ſunt, non ſimul effundat, ſed per partes eloquatur, aliud primo, aliud ſubinde injiciens; ſentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & reſponſo, quomodo ſingula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut, quæ adhuc reſtant dicenda, cautius aut ſupprimat, aut excerpat.

Parabola.

16. *Si Spiritus poteſtatem habentis adſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris, quia curatio faciet ceſſare magna peccata.*

Expli-

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodo se quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locum suum*: Secundo, ut *curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute *attendat*. Consueverunt enim homines, postquam commotos contra se *Principes* suos senserint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus observando refricent, partim ut tristitiam & humilitatem eorum Principes sui perspiciant, se à muneribus & functionibus suis subducere, quinetiam interdum ipsos Magistratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus restituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque summa profecto ratione. Primo enim, *dedecus ipsum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad subveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortasse, si non evulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*, &, veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius feratur. Postremo, *Secessus* iste, *aliquid sapit ex malevolo*, & temporibus infenso; Id quod malum indignationis, malo suspicionis cumulat. Ad *curationem* autem pertinent ista. Primo, caveat ante omnia, ne *stupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis minime sentire*, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc est, ut & vultum, non ad tri-

ſeam uſque aliis obſtrepunt: ſed vitium aliud magis occultum; nempe ſermonis regimen minime omnium prudens & politicum; hoc eſt, cum quis ita ſermonem (in colloquiis privatis) inſtituit, ut, quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, ſimul, & tanquam uno ſpiritu, & oratione continuata, proferat. Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *oratio interciſa*, & per partes infuſa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non diſtincte & ſigillatim excipitur, nec per moram nunnullam inſidet, ſed ratio rationem, antequam penitus inſederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti & felici eloquentia valet, ut primo ſermonis impetu eum, quem alloquitur, *mutum* & *elinguem plane reddat*: quin & alter aliquid viciſſim reſpondebit, & fortaſſe objiciet. Tum vero accidit, ut quæ in refutationem aut replicationem reſervanda fuiſſent, præmiſſa jam, & antea delibata, vires ſuas & gratiam amiſerint. Tertio, ſi quis ea, quæ dicenda ſunt, non ſimul effundat, ſed per partes eloquatur, aliud primo, aliud ſubinde injiciens; ſentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & reſponſo, quomodo ſingula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut, quæ adhuc reſtant dicenda, cautius aut ſupprimat, aut excerpat.

Parabola.

16. *Si Spiritus poteſtatem habentis adſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris, quia curatio faciet ceſſare magna peccata.*

Expli-

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodo ſe quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locum ſuum*: Secundo, ut *curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute *attendat*. Conſueverunt enim homines, poſtquam commotos contra ſe *Principes* ſuos ſenſerint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus obſervando refricent, partim ut triſtitiam & humilitatem eorum Principes ſui perſpiciant, ſe à muneribus & functionibus ſuis ſubducere, quinetiam interdum ipſos Magiſtratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus reſtituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque ſumma profecto ratione. Primo enim, *dedecus ipſum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad ſubveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortaſſe, ſi non evulgaretur, ſponte concideret, *magis figatur*, &, veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius feratur. Poſtremo, *Seceſſus* iſte, *aliquid ſapit ex malevolo*, & temporibus infenſo; Id quod malum indignationis, malo ſuſpicionis cumulat. Ad *curationem* autem pertinent iſta. Primo, caveat ante omnia, ne *ſtupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis minime ſentire*, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc eſt, ut & vultum, non ad triſtitiam

ſtitiam contumacem, ſed ad mœſtitiam gravem atque modeſtam componat: & in rebus quibuſcunque agendis ſe minus ſolito hilarem & lætum oſtendat: Quin & in rem ſuam erit, amici alicujus opera, & ſermone, apud *Principem* uti, qui, quanto doloris ſenſu in intimis excrucietur, tempeſtive inſinuet. Secundo, *occaſiones omnes*, vel *minimas*, ſedulo *evitet*, per quas aut *res* ipſa, quæ indignationi cauſam præbuit, *refricetur*, aut *Princeps* denuo excandeſcendi, & ipſum, quacunque de cauſa, coram aliis objurgandi, anſam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occaſiones omnes, in quibus *opera ejus Principi grata eſſe poſſit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam oſtendat; & *Princeps* ſuus ſentiat, quali tandem ſervo, ſi eum dimittat, privari ſe contigerit. Quarto, *Culpam ipſam*, aut *ſagaciter in alios transferat*; aut *animo* illam non *malo commiſſam* eſſe inſinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipſum Regi detulerunt, vel rem ſupra modum aggravarunt, *indicet*. Denique in omnibus evigilet, & *curationi* ſit intentus.

Parabola.

17. *Primus in cauſa ſua juſtus: tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque *cauſa informatio*, ſi paulisper animo judicis inſederit, altas radices agit, eumque imbuit, & occupat; adeo ut ægre elui poſſit, niſi aut manifeſta aliqua falſitas in ma-

in materia informationis, aut artificium aliquod in eadem exhibenda deprehendatur. Etenim nuda & simplex defensio, licet justa sit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ compensare, aut libram justitiæ semel propendentem ad æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & judici tutissimum, ut nihil, quod ad merita causæ spectat, prælibetur, priusquam utraque pars simul audiantur; & defensori optimum, si judicem senserit præoccupatum, in hoc potissimum (quantum dat causa) incumbere, ut versutiam aliquam, & dolum malum, ab adversa parte, in judicis abusum adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit servum, postea sentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus est, *Principibus* & *Dominis*, ex consilio Salomonis, in gratia & favore suo erga *servos*, *modus*. Is triplex est. Primo, ut *promoveantur per gradus, non per saltus:* Secundo, ut *interdum assuefiant repulsæ:* Tertio, (quod bene præcipit Macciavellus) ut *habeant præ oculis suis semper aliquid, quo ulterius aspirare possint*. Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes* in fine à *servis* suis, loco animi grati, & officiosi, fastidium & contumaciam. Etenim, ex promotione subita, oritur *insolentia*; ex perpetua desideratorum adeptione *impatientia repulsæ*; Denique si vota desint, deerit itidem alacritas & *industria*.

Para-

Parabola.

19. *Vidisti virum velocem in opere suo; coram Regibus stabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas *Reges*, in delectu *servorum*, potissimum spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis *celeritas*, & in *negotiis expediendis strenuitas*. Viri profunda prudentia *Regibus* suspecti, utpote qui nimium sint in spectores, & dominos suos, inscios & invitos, ingenii sui viribus (tanquam machina) circumagere possint. Populares, invisi; utpote qui Regum Luminibus officiunt, & oculos populi in se convertunt. Animosi, pro turbulentis sæpe habentur, & ultra, quam par est, ausuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles existimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non est virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi umbram, qua *Regum* animi offendantur; Sola *velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, motus animorum regiorum celeres sunt, & moræ minus patientes. Putant enim, se quidvis efficere posse; Illud tantum deesse, ut cito fiat. Itaque antea omnia iis grata est *celeritas*.

Parabola.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant sub sole, cum adolescente secundo, qui consurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat *parabola* vanitatem hominum, qui se agglomerare solent ad *successores designatos principum*. Radix autem hujus rei est insania

nia illa, hominum animis penitus à natura insita; nimirum ut spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectetur magis iis, quæ *sperat*, quam iis, quæ *fruitur*. Quinetiam *novitas* humanæ naturæ grata est, & avide expetitur. In *successore* autem *Principis* ista duo concurrunt; *Spes* & *Novitas*. Innuit autem *parabola* idem, quod olim dictum erat; primo à Pompejo ad Syllam; postea à Tiberio de Macrone; *Plures adorare solem orientem, quam occidentem.* Neque tamen *imperantes* multum hac re commoventur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, sed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum somniis; *Est autem* (ut ajebat ille) *spes vigilantis insomnium.*

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, instruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio: inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam; & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.*

Explicatio.

Describit *parabola ingenium hominum pravum* & *malevolum*. Ii in rebus duris, & angustis, confugiunt fere ad viros prudentes, & strenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempestas transierit, ingrati demum erga conservatores suos reperiuntur. Macciavellus vero, non sine causa, instituit quæstio-

quęstionem, *Vter ingratior esset erga benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim utrunque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non solum ex *ingratitudine Principis* aut *populi* oritur, sed accedit plerunque his *invidia procerum*, qui secreto indolent eventui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

Parabola.

22. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.*

Explicatio.

Elegantissime ostendit *parabola*, *pigritiam* in fine *laboriosam* esse. Diligentia enim, & sedula præparatio, id præstant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; sed ut complanetur via, antequam ineatur: At qui piger est, & omnia in extremum momentum executionis differt, necesse est, ut perpetuo, & singulis passibus, quasi per rubos & sentes incedat, qui eum subinde detineant, & impediant. Idem observari possit etiam in familia regenda; in qua, si adhibeatur cura & providentia, omnia placide & veluti sponte procedunt, absque strepitu & tumultu: Sin hæc desint, ubi major aliquis motus intervenerit, omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur servi, ædes personant.

Parabola.

23. *Qui cognoscit in judicio faciem, non bene facit; Iste & pro buccella panis deseret veritatem.*

Explicatio.

Prudentissime notat *Parabola*, in *judice* magis perni-

perniciosam esse *facilitatem morum*, quam *corruptelam munerum*. *Munera* enim haud quaquam ab omnibus deferuntur: at vix ulla est causa, in qua non inveniatur aliquid, quod flectat judicis animum, si *personas respiciat*. Alius enim respicietur, ut popularis; Alius, ut maledicus; Alius, ut dives; Alius, ut gratus; Alius, ut ab amico commendatus. Denique omnia plena sunt iniquitatis ubi dominatur *respectus personarum*; & levi omnino de causa, veluti pro *buccella panis, judicium* pervertetur.

Parabola.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames.*

Explicatio.

Parabola ista antiquitus expressa & depicta fuit sub fabula *Hirudinis*, *utriusque* nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppressio* longe gravior est, quam *oppressio* per *divitem* & *repletum*; quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirit. Solebat hoc ipsum etiam spongiis assimilari, quæ aridæ fortiter sugunt; madidæ, non item. Monitum autem utile continet; tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum, aut Magistratus, viris indigentibus, & obæratis, committant; tum erga populos, ne Reges suos cum nimia egestate conflictari permittant.

Parabola.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, est justus cadens coram impio.*

Expli-

Explicatio.

Præcipit *parabola*, rebuſpublicis ante omnia cavendum eſſe de *iniquo* & *infami judicio*, in *cauſa aliqua celebri* & *gravi*. præſertim ubi non abſolvitur innoxius, ſed condemnatur inſons. Etenim injuriæ inter privatos graſſantes, turbant quidem & polluunt *latices juſtitiæ*, ſed tanquam in *rivulis*. Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fontes* ipſos *juſtitiæ* inficiunt, & inquinant. Poſtquam enim tribunal ceſſerit in partes injuſtitiæ, ſtatus rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: Fitque plane, ut *homo homini ſit lupus*.

Parabola.

26. *Noli eſſe amicus homini iracundo, ne ambulato cum homine furioſo.*

Explicatio.

Quanto religioſius amicitiæ jura inter bonos ſervanda & colenda ſunt, tanto magis cavendum eſt, jam uſque à principio, de *prudente amicorum delectu*. Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipſos ſpectant, omnino ferendi ſunt. Cum vero neceſſitatem nobis imponunt, qualem erga alios perſonam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua amicitiæ conditio eſt. Itaque intereſt inprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præſidia, ne res noſtras cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites jurgia provocant, aut ſuſcipiunt, commiſceamus. Iſtud enim genus amicorum perpetuo nos contentionibus & factionibus impli-

implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolumitati propriæ deesse, cogamur.

Parabola.

27. *Qui celat delictum, quærit amicitiam: sed qui altero sermone repetit, separat fœderatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amnestia*; Altera, quæ à *repetitione injuriarum*, subjungendo apologias, & excusationes. Equidem memini sententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus dissidii, is magis animos dulcedine concordiæ fallit, quam æquitate componit*. Verum Salomon, illo scilicet prudentior, in contraria opinione est; & *amnestiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc insunt mala; tum quod ea sit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (siquidem de injuriarum rationibus inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars malit videri potius offensam remisisse, quam admisisse excusationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Explicatio.

Separat Salomon hac *parabola* fructum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*; quasi ex altero proveniat *egestas*, ex altero *abundantia*. Etenim

enim fit fere perpetuo, ut, qui multa effutiunt, jactant multa, multa promittunt, egeni sint, nec emolumentum capiant ex illis rebus de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, industrii minime sunt, aut impigri ad opera; sed tantummodo sermonibus se, tanquam vento, pascunt & satiant Sane, ut poëta loquitur, *Qui silet, est firmus.* Is qui conscius est se in opere proficere, sibi plaudit, & tacet: Qui vero è contra conscius est auras se inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior est correptio manifesta, quam amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit *parabola mollitiem amicorum*, qui amicitiæ privilegio non utuntur in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis suis. *Quid enim faciam* (solet hujusmodi *mollis amicus* dicere) *aut quo me vertam? Amo illum quantum quis, maxime; meque, si quid illi adversi contigerit, ipsius loco libenter substituerim: Sed novi ingenium ejus; si libere cum eo egero, animum illius offendam; saltem contristabo: Neque tamen proficiam: Atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam.* Hujusmodi *amicum*, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis ab inimico *manifesto*, quam ab ejus generis *amico*, sumi posse pronunciat. Siquidem ea fortasse audire ei contigerit ab *inimico*

mico per contumeliam, quæ *amicus* mussat præ nimia indulgentia.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus divertit ad dolos.*

Explicatio.

Duæ sunt *prudentiæ* species. Altera vera & sana: Altera degener & falsa, quam Salomon *stultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dederit, viis & vestigiis propriis cavet, periculis prospiciens, meditans remedia: proborum opera utens, contra improbos se ipsum muniens, cautus inceptu, receptu non imparatus; in occasiones attentus, contra impedimenta strenuus: cum innumeris aliis, quæ ad sui ipsius *actiones* & *gressus regendos* spectant. At altera species, tota est consuta ex *fallaciis & astutiis*, spemque ponit omnino in aliis circumveniendis, iisdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit *parabola*, non tantum ut improbam, sed etiam ut *stultam*. Primo enim, minime est ex iis rebus, quæ *in nostra sunt potestate*, nec etiam aliqua *constanti regula nititur*: Sed nova quotidie comminiscenda sunt stratagemata, prioribus fatiscentibus, & obsoletis. Secundo, qui vafri & subdoli hominis famam & opinionem semel incurrerit, præcipuo se ad res gerendas *instrumento* prorsus privavit, hoc est, *fide*: Itaque omnia parum votis suis consentientia experietur. Postremo, *artes istæ, utcunque pulchræ videantur, & complaceant*; attamen sæpius frustrantur, quod bene

bene notavit Tacitus: *Consilia callida & audacia, exspectatione læta, tractatu dura, eventu tristia.*

Parabola.

31. *Noli esse justus nimium, nec sapientior, quam oportet: cur abripiare subito?*

Explicatio.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certissimum est exitium.* Atque hoc viris virtute & justitia egregiis, aliquando subito, aliquando diu ante prævisum, contingit. Quod si adjungatur etiam prudentia, hoc est, ut cauti sint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum subito obveniat ex occultis omnino & obscuris consiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipsos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, (quandoquidem non Periandri alicujus, sed Salomonis verba sunt ista; Qui mala in hominum vita sæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum est, non de virtute ipsa, (in qua *Nimium* non est,) sed de vana ejus atque invidiosa affectatione, & ostentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, Miraculi loco ponens, quod nunquam servilis alicujus sententiæ auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus incolumis mansisset: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur, an etiam sit in nostra potestate, cursum quendam tenere inter deforme obsequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo simul & indignitate vacuum.*

Para-

Parabola.

32. *Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.*

Explicatio.

Distinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit, & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut sermone jactatur, sed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occasione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur, adeo ut se ipsa major videatur: Posterior vero, quæ ante occasionem alacris erat, occasione data, fit attonita & confusa, ut etiam ipsi, qui ea se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur, annon præceptiones de ea fuerint insomnia mera, & speculationes inanes.

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce alta, surgendo mane, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

Laudes moderatæ, & tempestivæ, & per occasionem prolatæ, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & streperæ, & importune effusæ, nihil prosunt; imo potius, ex sententia *Parabolæ*, impense nocent. Primo enim manifesto se produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*, aut ex *composito affectatas*; quo *collaudatum* potius falsis præconiis demereantur, quam veris attributis ornent. Secundo, *laudes parcæ & modestæ, invitant* fere *præsentes*, ut *ipsis etiam aliquid adjiciant*;

adjiciant; profusæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei est) conflatur illi invidia, qui *nimium laudatur*; cum *laudes* omnes *nimiæ*, videantur spectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

Parabola.

34. *Quomodo in aquis resplendent facies: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.*

Explicatio.

Distinguit *Parabola* inter *mentes prudentium*, & *cæterorum hominum*; Illas *aquis* aut *speculis* comparans, quæ species & imagines rerum recipiunt; cum alteræ similes sint *terræ*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis* ad *speculum*; quia in *speculo imago* propria spectari possit, una cum *imaginibus aliorum*: Id quod *oculis* ipsis sive *speculo* non conceditur. Quod si *animus prudentis* adeo capax sit, ut innumera ingenia & mores observare & internoscere possit; superest, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius applicatione*, quam *repræsentatione*;

Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

Atque his *Salomonis Parabolis*, diutius fortasse immorati sumus, quam pro modo exempli; dignitate & rei ipsius, & auctoris, longius provecti.

Neque tantum in usu erat apud Hebræos, sed alibi etiam Priscorum sapientibus frequentissimum;

tiſſimum; ut ſi cujuſpiam obſervatio in aliquid incidiſſet, quod vitæ communi conducibile fuiſſet, id redigeret & contraheret in brevem aliquam *ſententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam.* Verum, quod ad *fabulas*, (ſicut alias dictum eſt) illæ exemplorum vicarii, & ſupplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *hiſtoriarum* copia abundent, ad animatum ſcopum rectius & alacrius collimatur. At modus ſcribendi, qui optime convenit argumento tam vario & multiplici, (quale eſt *tractatus* de *negotiis* & *occaſionibus ſparſis*) aptiſſimus ille eſſet, quem delegit Macciavellus, ad tractandas res Politicas; nimirum per obſervationes, ſive *diſcurſus* (ut loquuntur) ſuper *hiſtoriam* & *exempla.* Nam ſcientia, quæ recenter, & quaſi in conſpectu noſtro, ex particularibus elicitur, viam optime novit particularia denuo repetendi: Atque certe ad Practicam longe conducit magis, cum diſcurſus ſive diſceptatio ſub exemplo militat, quam cum exemplum diſceptationi ſubjungitur. Neque enim hic ordo tantum ſpectatur, ſed res ipſa. Cum enim exemplum ſtatuitur tanquam diſceptationis baſis, univerſo cum circumſtantiarum apparatu proponi ſolet, quæ diſcurſum interdum corrigant, interdum ſuppleant; unde fit loco exemplaris ad imitationem, & practicam: Ubi è contra exempla, in gratiam diſceptationis adducta ſuccincte & nude citantur, & tanquam mancipia, nutus tantum diſceptationis obſervant.

Hoc vero discriminis operæ pretium fuerit observasse; quod sicut *historia temporum* optimam præbent materiam ad *discursus* super *Politica*, quales sunt illi Macciavelli; ita *historia vitarum* optime adhibentur ad *documenta* de *negotiis*; Quoniam omnem occasionum & negotiorum, tam grandium quam leviorum, varietatem complectuntur. Imo reperire est basin ad *præceptiones* de *negotiis* utraque illa *historia* adhuc commodiorem: Ea est, ut discursus fiant super *epistolas*, sed prudentiores, & magis serias; quales sunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidem *epistola* magis in proximo, & ad vivum, negotia solent repræsentare, quam vel *Annales*, vel *vita*. Quare jam, & de materia, & de forma portionis primæ, *doctrina* de *negotiis*, quæ tractat *occasiones sparsas*, diximus, eamque inter *desiderata* numeramus.

Est & alia portio ejusdem *doctrinæ*, quæ tantum differt ab illa altera, de qua diximus, quantum *sapere*, & *sibi sapere*. Altera enim movere videtur tanquam à centro ad circumferentiam; Altera tanquam à circumferentia ad centrum. Est enim *prudentia* quædam *consilii aliis impertiendi*, est vero & alia *suis rebus prospiciendi*: Atque hæ nonnunquam conjunguntur, sæpius separantur. Multi siquidem in suis ipsorum rationibus instituendis prudentissimi sunt, qui tamen in rebuspublicis administrandis, aut etiam consiliis dandis, nihil valent: Formicæ similes; quæ creatura sapiens est ad sese

ſeſe tuendum, ſed horto plane noxia. Hæc virtus *ſibi ſapiendi*, Romanis ipſis, licet patriæ optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol ſapiens fingit fortunam ſibi.* Quin & in Adagium apud ipſos verſum eſt, *Faber quiſque fortunæ propriæ.* Et Livius hanc ipſam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro tanta vis animi & ingenii inerat, ut quocunque loco natus eſſet, ſibi ipſe fortunam facturus videretur.*

Hoc genus *prudentiæ*, ſi quis ipſum profiteatur, & palam venditet, ſemper habitum eſt, non modo non Politicum, verum etiam infauſtum quiddam, & inauſpicatum: Sicut in Timotheo Athenienſi obſervatum eſt: Qui, poſtquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis ſuæ, edidiſſet, atque Adminiſtrationis ſuæ (ſicut tum moris erat) populo rationem redderet; ſingula concluſit hac clauſula; *Atque in hac re fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit vero ut poſt id temporis nunquam ei quicquam feliciter ceſſerit. Sane nimis elatum hoc, & altum ſapiens, eodem ſpectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, Fluvius eſt meus, & ego feci memet ipſum.* aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & ſacrificant reti ſuo*, aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deum Mezentio:

Dextra mihi, Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. ——

Denique, Julius Cæſar, nunquam (quod

memini) impotentiam cogitationum ſuarum arcanarum prodidit, niſi ſimili dicto: Cum enim Aruſpex ei referret, exta reperta fuiſſe non bona, admurmuravit ſubmiſſe: *Erunt lætiora cum volo.* Quod etiam dictum, mortis ſuæ infortunium non diu præceſſit. Verum exceſſus iſte fiduciæ (ut diximus) res ut profana, ita ſemper infelix. Quapropter, Viris magnis, & vere ſapientibus, viſum, ſucceſſus quoſlibet felicitati ſuæ, non virtuti, aut induſtriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem* ſe, non *Magnum* cognominavit; & Cæſar (melius quam ſupra) ad navis gubernatorem; *Cæſarem vehis, & Fortunam ejus.*

Attamen iſtæ ſententiæ; *Faber quiſque fortunæ ſuæ, Sapiens dominabitur aſtris, Invia virtuti nulla eſt via*, ac ſimiles; ſi intelligantur & adhibeantur potius pro calcaribus ad induſtriam, quam pro ſtapedibus ad inſolentiam, magiſque ut progignant in hominibus decretorum conſtantiam & robur, quam arrogantiam & jactantiam, tanquam ſanæ & ſalutares merito habitæ ſunt, ac proculdubio in pectoribus hominum magnanimorum ſedem nonnullam occuparunt, euſque ut cogitationes tales quandoque ægre diſſimulent. Videmus enim, Auguſtum Cæſarem (qui cum Avunculo ſuo comparatus, potius ab illo diverſus quam inferior fuit, ſed Vir certe paulo moderatior) ſub finem vitæ petiiſſe ab amicis, qui lectum ejus circumſtabant, ut, poſtquam expiraſſet,

piraſſet, ſibi *plauderent*, quaſi conſcius ſibi fuiſſet, *mimum vitæ à ſe commode tranſactum*. Hæc quoque *doctrinæ* portio inter *deſiderata* numeranda eſt: Non quin in praxi, etiam nimio plùs quam oportet, uſurpata ſit & frequentata: Verum quod libri de illa ſilent. Quamobrem ex more noſtro, ſicut in priore, nonnulla ejus capita recenſebimus: Eamque *fabrum fortunæ*, ſive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam & inſolitum argumentum tractare videbor: docendo homines, quomodo *fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint: Doctrinam certe, cui quivis libenter ſe diſcipulum addixerit, donec difficultatem ejuſdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *virtutem*: Reſque eſt æque difficilis ac ſevera, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractatio plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarum, ut homines iſti pragmatici ſciant, eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri, & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: quinimo ex accipitris potius genere eſſe, ut qui in alto volare, ac ſubinde, cum viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit.

Deinde & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, ut *nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum in globo cryſtallino, ſive intellectu.* Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria.* Neque tamen literæ hanc ipſam *fortunæ architecturam* aliter admirantur, aut æſtimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro dono *eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non raro fit, ut viri virtutibus egregii fortunæ ſuæ ſponte renuncient, ut rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum eſt, ſua quoque *ſpeculatione* & *doctrina.*

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *ſummaria*, nonnulla *ſparſa* & *varia.* Præcepta *ſummaria* verſantur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *ſui.* Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitiæ aliorum* vertitur) illud conſtituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *feneſtram* illam, quam olim requiſivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica tot angulos & receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de perſonis, quibuſcum intercedunt negotia, particu-

ticularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipue suffulciuntur & valent; & rursus, defectibus & imbecillitatibus, quaque ex parte maxime pateant & obnoxii sint; amicis, factionibus, patronis, clientelis; rursusque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus;

(Sola viri molles aditus & tempora noris;)

denique institutis, & normis, quas sibi præscripserunt; & similibus. Quinetiam, non solum informatio capienda est de *personis*, sed insuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu sunt, & tanquam sub incude; Quomodo regantur & succedant, quorum studiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præsentes nosse, & in se plurimum podest, & illud insuper habet, quod absque hoc, etiam personarum noticia valde futura sit fallax & erronea. Mutantur enim homines simul cum actionibus: & alii sunt, dum actionibus ipsis implicantur & obsidentur: alii, postquam redierint ad ingenium. Atque hæ de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *personas*, quam ad *actiones* spectant, sunt tanquam propositiones minores in omni activo Syllogismo. Nulla enim observationum aut axiomatum (unde conficiuntur majores propositiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad conclusio-

clusionis firmamentum sufficere possit, si in minore propositione fuerit erratum. Quòd vero hujusmodi *notitia* comparari possit, fidejussor nobis est Salomon, qui ait; *Consilium in corde viri, tanquam aqua profunda, sed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipsa *notitia* non cadat sub præceptum, quoniam individuorum est; attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari possunt.

Notitia hominum sex modis elici & hauriri potest: per *vultus* & ora ipsorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* sua, per *fines* suos, denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *vultus* attinet, minime nos moveat vetus adagium, *fronti nulla fides*: Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de *vultus* & *gestus* compositione externa & generali; attamen subsunt subtiliores quidam motus, & labores *oculorum, oris, vultus*, & *gestus*: Ex quibus reseratur & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior? At Tacitus, notans characterem & modum loquendi diversum, quo usus est Tiberius in laudando apud Senatum Res à Germanico & à Druso gestas, de laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quam ut penitus sentire videretur.* De laudibus Drusi sic; *Paucioribus, sed intentior, & fida oratione.* Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut nonnihil pellucidum, notans: *in aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum: solutius vero loquebatur, quando sub-*

subveniret. Sane difficile reperiatur simulationis artifex aliquis tam peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *jussus:* qui à sermone artificioso & simulatorio possit istas notas sejungere, quin aut sermo sit solito *solutior*, aut magis *vagus* & *oberrans*, aut magis *aridus* & quasi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, sunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia.* Sed isti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis: Cum scilicet *proferuntur verba* aut *ex improviso*, aut in *perturbatione.* Sic Tiberius, cum ex Agrippinæ vernæ verbis aculeatis subito commotus esset, & nonnihil abreptus, extra innatæ simulationis terminos pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque, Græco versu, admonuit, Ideo lædi, quia non regnaret.* Quare Poëta perturbationes hujusmodi non inscite appellat *torturas*, quod ab iis secreta sua prodere homines compellantur;

——— *Vino tortus & ira.*

Ipsa sane testatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana sua tam fidi sint, animumque gerant adeo obfirmatum, quin interdum ex iracundia, interdum ex jactantia, interdum ex intima erga amicum benevolentia, interdum ex animi imbecillitate, qui se mole cogitationum onerari amplius non sustineat, interdum denique ex alio quopiam affectu, intimas animi cogitationes revelent & communi-

 muni-

municent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hiſpanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *factis* ipſis, licet humani animi pignora ſint certiſſima, non prorſus tamen fidendum, niſi diligenter ac attente penſitatis prius illorum & *magnitudine*, & *proprietate.* Illud enim veriſſimum; *Fraus ſibi in parvis fidem præſtruit, ut majore emolumento fallat.* Italus vero ſe ipſum *In ipſo ſtare lapide* putat, *ubi præco prædicat*, ſi melius ſolito tractetur, abſque cauſa manifeſta. Etenim officia iſta minora homines reddunt oſcitantes, & quaſi conſopitos, tam ad cautionem, quam ad induſtriam: Atque recte à Demoſthene appellantur *alimenta ſocordiæ.* Porro *proprietatem* & naturam nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum* loco habentur, ſubdolam & ambiguam, luculenter cernere licet ex eo quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſima, plurimos ex Antonii Amicis ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus præfecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem aſtu Antonium non munivit, ſed exarmavit penitus & deſolavit, amicitias ejus ad ſe transferendo.

Certiſſima autem clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoſcendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipſorum, vel *finibus* & *intentionibus.* Atque imbecilliores certe & ſimpliciores, ex *ingeniis*; Prudentiores

tiores autem, & tectiores, ex *finibus* suis optime judicantur. Certe prudenter & facete (licet meo judicio minus vere) dictum fuit à nuntio quopiam Pontificis, sub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius resederat. Interrogatus de delectu Successoris sui, consilium dedit; *nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens esset, sed potius mediocriter tantum, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid verisimile foret illius gentis homines facturos.* Sane non raro intervenit ille error, & maxime familiaris est Viris Prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii alios metiantur, ac proinde ultra scopum sæpius jaculentur, supponendo quod homines majora quædam meditentur, & sibi destinent, & subtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquam subierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentia, fidei, semper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa absurda faciunt, capienda est conjectura potius ex propensionibus *ingeniorum*, quam ex destinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (sed longe aliam ob causam) ab *ingeniis* optime judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim fastigium adepti humanorum desideriorum, nullos fere sibi propositos *fines* habent, ad quos præsertim vehementer & constanter aspirent: ex quorum *finium* situ & di-

ſtantia, reliquarum ſuarum *actionum* poſſit excipi & confici Directio & Scala: Id quod inter alia, cauſa eſt vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *ſint inſcrutabilia*. At *privatorum* nullus eſt, qui non ſit plane veluti viator, & proficiſcatur intente ad aliquam itineris metam, ubi conſiſtat: unde non male divinare quis poterit, quid facturus ſit, aut non facturus. Si enim in ordine ſit quidpiam ad finem ſuum, probabile eſt facturum: Sin ſit in contrarium finis, minime. Neque de *finium* aut *ingeniorum* in hominibus diverſitate informatio capienda eſt ſimpliciter tantum, ſed & comparate: Quid ſcilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum ſe Petronio Turpiliano inferiorem ſentiret in voluptatibus Neroni miniſtrandis & prægustandis, *Metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus eſt*, & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *notitiam* quod attinet de hominum animis ſecundariam, nimirum, quæ ab aliorum *relatione* deſumitur, breviter dicere ſufficiet. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miſcent. Fama popularis levis eſt, & ſuperiorum judicia minus certa: Etenim coram illis tectiores incedunt homines; *Verior fama è domeſticis emanat*.

Verum ad *inquiſitionem* iſtam univerſam via

via maxime compendiaria in tribus consistit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *personarum*, *notitiam*: Inprimis vero enitendum, ut saltem singulos habeamus præsto, qui, pro negotiorum atque hominum diversitate, nos de unaquaque re certiores facere & solide informare possint. Secundo, ut *prudens temperamentum & mediocritatem* quandam persequamur, & in *libertate sermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* usurpantes; at, cum res postulat, *silentium*. *Libertas* siquidem in *sermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et sic multa deducit ad notitiam nostram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines secreta sua apud nos, tanquam in sinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus est *habitus*, ut vigilante & præsente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, simul & rem, *qua instat*, *geramus*, & alia, *qua incidunt*, *observemus*. Nam sicut Epictetus præcipit, ut *Philosophus*, in singulis suis actionibus, ita secum loquatur: *Et hoc volo, & etiam institutum servare*; Sic *Politicus* in singulis negotiis ita secum statuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum usui esse possit, addiscere.* Itaque, qui eo sunt ingenio, ut nimium *hoc agant*, & toti sint in præsente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogi-

cogitant quidem, (id quod in se agnoscit Montaneus) illi certe Ministri Regum aut Rerumpubl. sunt vel optimi, sed ad proprias fortunas claudicant. Interim cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi* & *alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne*. Itaque ista quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & personarum* varietas huc tandem redit, ut & *rerum*, quas suscipimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum judicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *notitia sui*. Etenim non minor diligentia adhibenda est, sed major potius, ut nos de nobis ipsis, quam de aliis, vere & accurate informemus. Quippe cum oraculum illud, *Nosce te ipsum*, non tantum sit canon prudentiæ universalis, sed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Jacobus, *eum, qui vultum in speculo consideravit, oblivisci tamen illico, qualis fuerit*: Ut omnino frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiam in *Politicis*. Sed *specula* scilicet sunt diversa: Nam *speculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, est verbum Dei: *Speculum* autem *Politicum*, non aliud est, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale esse solet;

let; Sui nimium Amantis, instituendum est *homini*, de propriis *facultatibus*, *virtutibus* & *adminiculis*, nec non de *defectibus*, *inhabilitatibus*, & *obstaculis*: ita rationem subducendo, ut hæc perpetuo in majus, illa autem minoris potius, quam revera sunt, æstimentur. Ex hujusmodi autem examine in *considerationem* veniant quæ sequuntur.

Prima *consideratio* sit, quomodo alicui homini, moribusque & naturæ suæ, cum *temporibus* conveniat; quæ si inventa fuerint congrua omnibus in rebus, magis libere & solute agere, & suo ingenio uti liceat: sin sit aliqua antipathia, tum demum in universo vitæ cursu magis caute & recte est incedendum, minusque in publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui morum suorum sibi conscius, cum sæculo suo non optime convenientem, ludos publicos nunquam spectavit: quinetiam per duodecim continuos annos postremos nunquam in Senatum venit: ubi contra Augustus perpetuo in oculis hominum vixit: quod & Tacitus observat; *Alia Tiberio morum via*. Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda sit *consideratio*, quomodo alicui conveniat cum *professionibus & generibus vitæ*, quæ in usu & pretio sunt, quorumque sibi delectus sit faciendus: ut si jam decretum non sit de *genere vitæ*, maxime aptum & ingenio suo congruum sumat: sin jam pridem id *genus* vitæ, ad quod minus à natura factus est, fuerit ingressus, sub prima occasione se subducat, & novam

novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam sacerdotalem à patre innutrito: quam tamen postea ejuravit, suo obsecutus ingenio, & vitæ militari se applicuit: quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo pestilens dehonestaverit.

Tertia sit *consideratio*, quomodo se habeat quis, *comparatus ad æquales* & *æmulos suos*, quos verisimile sit eum habiturum in fortuna sua competitores: eum ne vitæ cursum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum solitudo: atque in quo probabile sit, se ipsum, inter cæteros, maxime posse enitere. Id quod à C. Cæsare factum est: qui ab initio Orator fuit, & causas egit: & in Toga potissimum versabatur: Cúm vero vidisset, *Ciceronem*, *Hortensium*, *Catulum*, eloquentiæ gloria excellere, Rebus vero Bellicis clarum admodum neminem, præter Pompejum; destitit ab incepto, & Potentiæ illi Civili multum valedicere jubens, transtulit se ad artes militares, & Imperatorias: Ex quibus ad summum rerum fastigium conscendit.

Quarta sit *consideratio*, ut naturæ suæ & ingenii rationem habeat, in *deligendis amicis*, ac *necessariis*: Siquidem diversis diversum genus *amicorum* convenit; aliis solenne, & taciturnum; aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum est, quales fuerint *amici* Julii Cæsaris (Antonius, Hirtius, Pansa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:)

qui:) Illi ſcilicet jurare ſolebant, *Ita vivente Cæſare moriar*; infinitum ſtudium erga Cæſarem præ ſe ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: Fueruntque homines in negotiis gerendis impigri, fama, & exiſtimatione, mediocres.

Quinta ſit *conſideratio*, ut caveat quis ſibi *ab exemplis*: neque ad *imitationem aliorum* ſe inepte componat: quaſi quos aliis fuerit pervium, etiam ſibi patere neceſſe ſit: neutiquam ſecum reputans, quantum fortaſſe interfuerit, inter ſuum, & illorum, quod ad exemplum ſibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifeſto incidit Pompejus, qui, ut Cicero ſcriptum reliquit, toties ſolitus erat dicere: *Sylla potuit, ego non potero?* Qua in re vehementer ſibi impoſuit, cum ingenium & rationes agendi Syllæ à ſuis *toto cœlo* (ut ajunt) *diſtarent*: cum alter ferox eſſet, violentus, quique factum in omnibus urgeret: alter gravis, legum memor, omniaque ad Majeſtatem & famam componens, unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitarat, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*: verum hæ ad exemplum reliquarum ſufficiunt.

Neque vero, *Noſſe ſe ipſum*, homini ſufficit, ſed ineunda etiam eſt ratio ſecum, quomodo ſe *oſtentare, declarare*, denique *flectere ſe & effingere*, commode & prudenter poſſit. Ad *oſtentandum ſe* quod attinet, nihil videmus uſu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu ſit inferior, ſpecie virtutis externa ſit potior.

potior. Non parva igitur est prudentiæ prærogativa, si quis arte quadam, & decore, specimen sui apud alios exhibere possit: *virtutes* suas, *merita*, atque *fortunam* etiam, (quoad sine arrogantia aut fastidio fieri possit) commode *ostentando*; contra, *vitia*, *defectus*, *infortunia* & *dedecora*, artificiose occultando: illis immorans, easque veluti ad lumen obvertens; his subterfugia quærens, aut apte ea interpretando eluens: & similia. Itaque, de Mutiano, viro sui temporis prudentissimo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam Ostentator.* Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tædium & contemptum pariat: Ita tamen, ut *ostentatio* quæpiam, licet usque ad vanitatis *primum gradum*, vitium sit potius in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici solet de calumnia, *Audacter calumniare, semper aliquid hæret:* sic dici possit de jactantia, (nisi plane deformis fuerit & ridicula,) *Audacter te vendita, semper aliquid hæret.* Hærebit certe apud populum, licet prudentiores subrideant. Itaque existimatio parta apud plurimos, paucorum fastidium abunde compensabit. Quod si ista, de qua loquimur, *sui ostentatio* decenter & cum judicio regatur; Exempli gratia; Si nativum quendam pectoris candorem & ingenuitatem præ se ferat: aut si illis temporibus adhibeatur, vel cum pericula circunstant (ut apud viros militares in bellis,) vel cum alii invidia flagrant: aut si verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud

aliud agenti excidisse videantur; minimeque vel serio, vel prolixe nimis, iis insistatur: aut si ita quis se laudibus honestet, ut simul etiam censuris & jocis erga se non abstineat: aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquam lacessitus, & aliorum insolentiis & contumeliis provocatus: non parvum certè hæc res existimationi hominis cumulum adjicit. Neque sane exiguus est eorum numerus; qui, cum natura sint magis solidi, & minime ventosi, atque propterea hac arte, honori suo velificandi, careant, Moderationis suæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujusmodi *ostentationem virtutis* utcunque aliquis infirmiore judicio, & nimium fortasse *Ethicus*, improbaverit: illud nemo negarit, dandam saltem esse operam ut virtus per incuriam justo suo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera est, æstimetur. Hæc vero, in virtute æstimanda, pretii diminutio, tribus modis solet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis, se, & operam suam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accersitus: Hujusmodi enim officiis, remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerendæ viribus suis nimium abutitur; & quod sensim erat præstandum, uno impetu offundit; Id quod rebus bene administratis præproperam conciliat gratiam, in fine autem satietatem inducit. Tertio, quando quis virtutis suæ fructum, in laudibus, plausu, honore, gratia, sibi præbitis, nimis cito & levi-

& leviter sentit, atque in iis sibi complacet. de quo prudens habetur monitum: *Cave ne insuetus rebus majoribus videaris, si hæc te res parva, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enimvero sedula *occultatio*, minoris haudquaquam momenti est, quam *virtutum* prudens & artificiosa *ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam industria, & quasi tribus latebris: *Cautione*, *prætextu*, & *confidentia*. *Cautionem* dicimus, quando iis rebus prudenter abstinemus, quibus pares non sumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, se facile ingerunt, sine judicio, rebus, quibus non insueverunt; & proinde defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Prætextum* dicimus, cùm sagaciter, & prudenter, viam nobis sternimus & munimus, qua benigna & commoda de *vitiis* & *defectibus* nostris fiat interpretatio; quasi aliunde provenientibus, aut alio tendentibus, quam vulgo existimatur. Etenim, de latebris vitiorum non male Poëta:

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Quare, si quem *defectum* in nobis ipsis perceperimus, opera danda, ut personam & prætextum *virtutis finitimæ* mutuemur, sub cujus umbra lateat. Verbi gratia, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavo lenitas*, & sic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam causam obtendere, & in vulgus spargere, qua adducti, ultimas vires nostras promere refugiamus; ut quod *non possimus*, *nolle* videamur. Quod ad confi-

confidentiam attinet, impudens certe est remedium, sed tamen certissimum atque efficacissimum: Nempe, ut quis ea omnino contemnere, & vilipendere se profiteatur, quæ revera assequi non possit: Mercatorum prudentium more, quibus solenne est, & proprium, ut pretium mercium suarum attollant, aliorum deprimant. Est tamen & aliud *confidentiæ* Genus, hoc ipso impudentius; Nimirum, perfricta fronte *defectus* suos etiam opinioni obtrudere, & venditare, quasi in iis, quibus maxime destituitur, se eminere credat. Atque ut hoc facilius cæteris imponat, se in iis rebus, quibus revera plurimum pollet, fingit diffidentem. Quemadmodum fieri videmus in Poëtis. Poëta enim carmina sua recitante, si unum aliquem versiculum non admodum dixerit probandum, audias illico: *Atque hic versus pluris mihi constitit, quam reliquorum plurimi.* Tum vero alium quempiam versum adducet, quasi sibi suspectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur, quem satis norit, inter plurimos esse optimum, & censuræ minime obnoxium. Ante omnia vero ad hoc, quod nunc agitur, ut scilicet specimen sui quis edat coram aliis illustre, & jus suum in omnibus retineat, nil magis interesse judico, quam ne quis per nimiam suam naturæ bonitatem, & suavitatem, se exarmet, & injuriis & contumeliis exponat: Quin potius in omnibus aliquos animi liberi, & generosi, & non aculei minus quam mellis intra se gestantis, igniculos, subinde emittat. Quæ quidem

dem munita vitæ ratio, una cum prompto & parato ad se à contumeliis vindicandum animo, aliquis ex accidente imponitur, & necessitate quadam inevitabili, propter aliquid infixum in persona aut fortunâ sua: veluti fit in *deformibus*, & *spuriis*, & *ignominia aliqua mulctatis:* unde hujusmodi homines, si virtus non desit, felices plerunque evadunt.

Quod vero ad se *declarandum* attinet; id alia res omnino est ab *ostentatione* sui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes* aut *defectus* hominum refertur: sed ad *actiones vitæ particulares*. Qua in parte nihil invenitur magis Politicum, quam ut Mediocritas quædam servetur, prudens & sana in sensa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim profunda taciturnitas, & consiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cœcis & (ut modernæ linguæ potius loquuntur) surdis artibus & mediis operetur, res sit & utilis, & mirabilis: tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *Dissimulatio errores pariat, qui dissimulatorem ipsum illaqueant*. Nam videmus, viros politicos, maxime omnium insignes, libere & indissimulanter fines, quos peterent, palam proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifesto præ se tulit, *se omnes mortales vel felices, vel infelices fieri, cupere, prout sibi essent vel amici, vel inimici*. Sic Cæsar, cum primum profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri: *se malle primum esse in villa obscura, quam secundum*

dum Romæ. Idem Cæsar, cæpto jam bello, dissimulatorem minime egit, si audiamus, quid Cicero de illo prædicet. *Alter* (Cæsarem innuens) *non recusat, sed quodammodo postulat, ut, ut est, sic appelletur Tyrannus.* Similiter videmus, in Epistola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Augustus Cæsar dissimulator; qui in ipso ingressu ad res gerendas, cum adhuc Senatui esset in deliciis, solitus tamen erat in concionibus apud populum jurare illa Formula: *Ita parentis honores consequi liceat.* Illud autem non minus quiddam erat, quam ipsa tyrannis. Verum est, ad invidiam paululum leniendam, solitum eum simul ad statuam Julii Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur: *Quid hoc est? Qualis Adolescens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candide & ingenue, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominavimus, prospera omnia consecuti sunt: Pompejus contra, qui ad eosdem tendebat fines, sed viis magis umbrosis & obscuris, (sicut Tacitus de eo loquitur, *Occultior, non melior*: atque Salustius similiter idem insimulat, *Ore probo, animo inverecundo:*) id prorsus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates suas & ambitionem alte recondendo, interim Rempublicam in Anarchiam & Confusionem redigeret, quo illa se necessario in sinus ejus conjiceret, atque hoc pacto summa rerum ad eum deferretur,

retur, quasi invitum & renitentem. Cum vero hoc se putaret consequutum, factus Consul solus (quod nunquam cuiquam contigisset) nihilo plus ad fines suos proficiebat, eo quod etiam illi, qui procul dubio eum fuissent adjuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus sit, tritam & vulgarem inire viam, ut scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, casibus obnoxia, & plerunque infelicia solent esse ea consilia, quæ profunda *dissimulatione* obteguntur. Qua de re, idem sensisse videtur Tacitus, cum *simulationes* artificia tanquam inferioris subsellii prudentiam constituit, præ *artibus politicis*: illam Tiberio, has vero Augusto Cæsari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa *cum artibus mariti, & simulatione filii, bene composita*.

Quod ad animum *flectendum* & *effingendum* attinet; Totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur occasionibus & opportunitatibus obsequens, neque ullo modo erga eas durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum ad res gerendas, aut fortunas hominum constituendas, quam illud; *Idem manebat, neque decebat*: videlicet, cum homines iidem sunt, & natura sua utuntur, postquam occasiones se mutaverint. Bene itaque Livius, cum Catonem majorem introducit, tanquam fortunæ suæ architectum peritissimum, illud subjungit, quòd ei fuerit *ingenium*

nium versatile. Atque hinc fit, quod ingenia gravia & solennia, & mutare nescia, plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium in aliquibus à *natura* penitus insitum est, qui suopte ingenio sunt *viscosi* & *nodosi*, & ad versandum inepti. At in aliis *consuetudine* obtinuit (quæ est altera *natura*) atque opinione quadam, (quæ in animos hominum facile obrepit) ut minime mutandam sibi putent rerum gerendarum rationem, quam prius bonam & prosperam sint experti. Prudenter enim observat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *pristinum suum & inveteratum cunctandi, & belli trahendi morem retinere mordicus voluerit, cum natura belli esset alia, & acriora postularet consilia.* In aliis porro idem vitium ex Inopia Judicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum non tempestive discernant; sed tum demum se vertant, postquam opportunitas jam elapsa sit. Tale quidpiam in Atheniensibus suis redarguit Demosthenes, eos ajens esse *rusticis similes, qui in ludo Gladiatorio se probantes, semper post plagam acceptam in eam partem muniendam scutum transferunt qua percussi sunt, non prius.* In aliis rursus hoc ipsum contingit, qui operam, in via ea quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere sciunt, sed potius, se occasionibus superiores fore constantia sua confidunt. Verum ista animi *viscositas*, & *retinentia*, à quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis,

dis, & fortunæ hominum, est damnosissima: Nihilque magis Politicum, quam animi rotas reddere cum rotis fortunæ concentricas, & simul volubiles. Atque de *præceptis duobus summariis*, circa *Fortunæ Architecturam*, hactenus. *Præcepta* autem *sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* est; *Faber fortunæ*, amusse sua perite utatur, eamque rite applicet; Hoc est, animum assuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æstimet, prout ad fortunam & fines suos magis aut minus conducant; Hocque curet sedulo, non perfunctorie. Mira enim res, sed verissima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (si ita loqui licet) est bona, *Mathematica* pessima: videlicet, qui de rerum consequentiis satis firmiter judicant; de pretiis vero imperitissime. Hinc fit, ut alii privata & secreta cum Principibus colloquia, alii auras populares, tanquam magna adepti, admirentur, cum sit utrunque sæpenumero res & invidia & periculo plena: Alii autem res metiuntur ex difficultate atque opera sua in eis impensa: fieri oportere existimantes, ut quantum moverint, tantum etiam promoverint: Sicut Cæsar de Catone Uticensi, veluti per Ironiam, dixit, narrando, quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit) *magno studio agebat*. Hinc etiam illud accidit, ut homines sæpius se ipsos fallant; qui, si Magni ali-

alicujus aut Honorati viri opera utantur, sibi omnia prospera promittunt; cum illud verum sit, non grandissima quæque Instrumenta, sed aptissima, citius & felicius opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium est, illud inprimis nosse, & descriptum habere, quid ad cujusque fortunam constituendam & promovendam primum statui debeat, quid secundum, & sic deinceps. Primo loco *emendationem animi* pono. *animi* enim *impedimenta & nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis *animi impedimenta* sustuleris. Secundo loco *opes* pono, & *pecuniam*. Quam summo loco plurimi fortasse collocaverint, cum tanti sit ad omnia usus. Verum eam opinionem, similem ob caussam abjudico, atque Macciavellus fecit, in alia re, non multum ab ea discrepante. Cum enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam esse nervos belli*; ille contra, non alios esse *nervos belli* asseruit, quam *nervos virorum fortium* & *militarium*. Eodem prorsus modo vere asseri possit; *Nervos fortunæ*, non esse *pecuniam*, sed potius *animi vires*, ingenium, fortitudinem, audaciam, constantiam, moderationem, industriam, & similia. Tertio loco colloco *famam* & *existimationem*; eo magis, quod illa æstus quosdam habeant, & tempora, quibus si non opportune utaris, difficile erit rem in integrum restituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Postremo loco po-

no *honores*, ad quos certe facilior aditus per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta, datur, quam si ab *honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum servando haud parum est momenti, ita non multo minus in servando ordine temporis; Cujus perturbatione frequentissime peccatur, dum ad fines tum properatur, quando initia essent curanda; atque dum ad maxima quæque subito advolamus, quæ in medio posita sunt, temere transilientes. At illud recte præcipitur; *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum *præceptum* est, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præfidentia, ad magis ardua, quam par est, feramur; neve in adversum fluvii remigemus. Optimum enim consilium circa fortunas hominum;

—— *Fatis accede, Deisque.*

Circumspiciamus in omnes partes, & observemus, qua res pateant, qua clausæ & obstructæ sint, qua proclives, qua arduæ; neque viribus nostris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à repulsa nos immunes præstabimus, & in negotiis singulis nimis diu non hærebimus, & moderationis laudem reportabimus, & pauciores offendemus, & denique felicitatis opinionem acquiremus; dum quæ sponte fortasse eventura fuissent, nostræ industriæ accepta ferentur.

Tertium *præceptum* cum proxime præcedente nonnihil pugnare videri possit; licet, probe intellectum, minime. Illud hujusmodi est:

di est: Ut occasiones non semper expectemus, sed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demosthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum est, ut exercitum ducat Imperator, sic à cordatis viris res ipsa ducenda, ut quæ ipsis videntur, ea gerantur, & non ipsi persequi eventus cogantur.* Etenim, si diligenter attendamus, duas observabimus, easque discrepantes species, eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tractandis, pares habeantur. Alii siquidem occasionibus commode sciunt uti, sed nihil ex se moliuntur, aut excogitant; Alii toti sunt in machinando, qui occasiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta censenda est.

Quartum est *praeceptum*; ut nihil suscipiamus, in quo necesse sit, temporis plurimum insumere; verum ut versiculus ille aurem semper vellicet,

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Neque alia subest caussa, cur ii, qui professionibus laboriosis, aut rebus similibus, se addixerunt, veluti Jurisconsulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & hujusmodi, in fortuna sua constituenda, & promovenda, minus sint solertes, quam quod tempore (alias scilicet insumpto) indigent ad particularia pernoscenda, opportunitates captandas, & machinas, quæ ad fortunam suam spe-

 ctent,

ctent, comminiſcendas, & meditandas. Quin etiam in aulis Principum & Rebuſpubl. eos reperias, & ad fortunam ſuam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur, ſed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vitæ*, perpetuo occupantur.

Quintum eſt *præceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur; quæ *nihil facit fruſtra*. Id quod factu non erit admodum difficile, ſi negotia noſtra omnium generum perite commiſceamus & contexamus. In ſingulis enim actionibus ita animus eſt inſtituendus & præparandus, atque intentiones noſtræ aliæ aliis ſubſternendæ, & ſubordinandæ: ut, ſi in aliqua re voti compotes in *ſummo gradu* fieri non poſſimus, in *ſecundo* tamen liceat conſiſtere, imo vel in *tertio*: Quod ſi nec in *aliqua* omnino *parte* rei hærere aut conſiſtere poſſimus, tum vero ad alium quempiam (præter deſtinatum) finem, operam impenſam flectamus: Sin nec in *præſenti* aliquem Fructum demetere queamus, ſaltem aliquid ex ea extrahamus, quod in *futurum* proſit: Si vero nihil *ſolidi*, nec in *præſenti* nec in *Futuro*, inde elicere detur, ſatagamus ſaltem, ut aliquid *exiſtimationi* noſtræ inde accreſcat: Et alia id genus: rationes ſemper à nobis ipſis exigendo, quibus conſtet, nos fructus aliquid, plus minus, ex ſingulis actionibus & conſiliis noſtris percepiſſe: neque ullo modo permittendo, ut tanquam confuſi ac conſternati animum illico deſpon-

despondeamus, si forte scopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei unice esse intentum. Qui enim hoc facit, occasionum innumerarum jactura mulctabitur; quæ rebus agendis ex obliquo intervenire solent, quæque fortasse magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia quæ postea usui futura sint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam Regulam: *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *præceptum*, ut nos rei alicui nimis peremptorie non astringamus: quanquam casui videatur, primo intuitu, minus obnoxia: Sed semper habeamus, vel fenestram apertam ad evolandum: vel posticum aliquod secretum ad redeundum.

Septimum *præceptum*, est antiquum illud Biantis; modo non ad perfidiam, sed ad cautionem,& moderationem,adhibeatur: *Et ames tanquam inimicus futurus, & oderis tanquam amaturus.* Nam utilitates quasque, mirum in modum, prodit & corrumpit, si quis nimium se immerserit amicitiis infelicibus,molestis & turbidis odiis, aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco circa *doctrinam* de *ambitu vitæ* sufficient: Illud enim hominibus in memoriam subinde reducendum est, longe abesse, ut adumbrationes istæ, quibus utimur in desideratis, loco justorum tractatuum ponantur: sed esse solummodo tanquam schedas aut sim-

fimbrias, ex quibus de tela integra judicium fieri possit. Neque rursus ita desipimus, ut fortunam absque tanto, quantum diximus, molimine minime parari asseramus. Probe enim novimus, eam tanquam sponte in gremium aliquorum defluere: Alii autem eam diligentia sola & assiduitate, (cautione nonnulla aspera) absque arte multa aut operosa, adipiscuntur. Verum sicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut causidici singuli tales esse debeant, aut possint: ac rursus, sicut in Principe aut Aulico describendo (quod nonnulli tractandum susceperunt) modulus effingitur, prorsus secundum artis perfectionem, non autem secundum Practicam vulgatam: idem & nos *Politico* instruendo præstitimus; *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam*.

Enimvero, illud utique monendum, *præcepta*, quæ circa hanc rem delegimus & proposuimus, omnia ex genere eorum esse, quæ *bonæ artes* vocantur. Quod enim ad *malas artes* attinet: Si quis Macciavello se dederit in disciplinam: qui præcipit, *Virtutem ipsam non magnopere curandam, sed tantum speciem ejus, in publicum versam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento sit, virtus ipsa impedimento*: quique alio loco præcipit; *Vt homo Politicus illud tanquam fundamentum prudentiæ suæ substernat, quod præsupponat, homines non recte nec tuto ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquam solo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantum in se est, obnoxii sint, at-*

que

que in periculis & angustiis constituti: ita ut Politicus suus videatur esse, quod Itali dicunt, *seminator spinarum:* Aut si quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodo inimici intercidant*; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ imitator esse velit, ut Rempubl. incendiarius fiat & perturbator; quo melius in aquis turbidis piscari & fortunam suam expedire possit; *Ego,* (inquit) *si in fortúnis meis incendium sit excitatum, id non aqua, sed ruina restinguam:* Aut si quis illud Lysandri ad se transferat; qui dicere solebat; *Pueros placentis, viros perjuriis alliciendos:* Cum aliis ejusdem farinæ pravis, ac perniciosis dogmatibus; Quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major est numerus, quam rectorum & sanorum: Si quis (inquam) hujusmodi inquinata prudentia delectetur; non ierim inficias, eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus se ipsum solutum, fortunæ solummodo mancipavit) posse, majore compendio, & celerius, fortunam suam promovere. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *via*, ut iter brevius sit fœdius & cœnosius: neque sane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus est.

Tantum vero abest, ut homines ad hujusmodi *artes pravas* se applicare oporteat; ut potius sane (si modo sint apud se, seque sustinere valeant, neq; ambitionis turbine & procella in

Aa 5 adver-

adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia sunt vanitas, & vexatio Spiritus*; verum etiam & illam magis specialem, videlicet, quod ipsum *esse*, sejunctum à *bene esse*, maledictionis loco sit, & quo grandius sit *esse*, eo major sit maledictio; quodque amplissimum virtutis præmium sit ipsa virtus; Quemadmodum & ultimum vitii supplicium est vitium ipsum; sicut egregie Poëta;

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus istis
Præmia posse rear solvi? Pulcherrima primum
Dii moresque dabunt vestri; ———

& econtra non minus vere ille de sceleratis, *atque eum ulciscentur mores sui.* Quinetiam Mortales, dum in omnes partes cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunis suis recte prospectum atque consultum sit, interim in mediis illis animi transcursibus ad divina judicia & providentiam æternam oculos attollere debent: quæ sæpissime impiorum machinationes, & consilia prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem.* Imo, etsi injuriis & *malis artibus* abstineant: attamen hæc jugis & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabbato, tributum temporis nostri Deo debitum minime solvit: Qui, ut videre st, facultatum nostrarum decimas, temporis autem

autem septimas, exigit & sibi seponit. Quorsum enim fuerit, os gerere in cœli sublimia erectum, mentem vero humi prostratam, & pulverem instar serpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divinæ Particulam Auræ.

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod fortuna sua, utcunque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit: sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Severo, solitum erat dici, *Debuisse illos, aut nunquam nasci, aut nunquam mori*; tanta in ambitu fortunæ suæ patrarunt mala, tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem post factum probari, consilium autem hujusmodi merito damnari. Abs re postremo nobis non fuerit, in cursu isto incitato, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper aspergere, haustam è dicterio illo non inelegante Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes plerunque superbe aversantur.* Verum hoc ultimum remedium pertinet ad eos, quibus gustus ex morbo animi corruptus est. Innitantur potius hominis *lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philosophiæ* est tanquam *Angularis*, quæ idem fere asserunt de eo quod *primum quæri* debeat. Etenim *Theologia* edicit: *Primum quærite regnum Dei, & ista omnia adjicientur vobis.* Philoso-

phia autem ſimile quiddam jubet: *Primum quærite Bona animi; cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum*, humanitus jactum, interdum locetur ſuper *arenas*, quemadmodum videre eſt in M. Bruto, qui in eam vocem, ſub exitum ſuum, prorupit;

Te colui, virtus, ut rem: aſt tu nomen inane es:

At idem *fundamentum*, divinitus locatum, firmatur ſemper in *petra.* Hic autem *doctrinam* de *ambitu vitæ*, & ſimul *doctrinam generalem* de *negotiis*, concludimus.

Cap. III.

Partitiones Doctrinæ *de* Imperio *ſive* Repub. *omittuntur; Tantum Aditus fit ad* Deſiderata *duo*, Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperii, *&* Doctrinam *de* Iuſtitia Vniverſali, *ſive de* Fontibus Iuris.

VEnio jam ad *artem imperii*, ſive *doctrinam de Repub. adminiſtranda:* Sub qua etiam *Oeconomica* continetur, ut *familia* ſub *civitate.* In hac parte, ſicut jam antea dixi, ſilentium mihi imperavi. Neque tamen prorſus diffidere debui, quin poſſim de illa fortaſſe non imperite aut inutiliter diſſerere: utpote qui longa experientia edoctus, & per tot munerum & honorum gradus ad ampliſſimum Regni Magiſtratum, favore Majeſtatis tuæ indulgentiſſimo, nullo merito meo, evectus fuerim, eundemque Magiſtratum per annos quatuor integros geſſerim: & quod pluris eſt,

est, Majestatis tuæ Mandatis & Colloquiis per annos octodecim continuos assueverim; (quod etiam è stipite aliquo Politicum exculpere potuisset:) quique etiam, inter omnes artes, plurimum temporis in Historiis & Legibus contriverim. Quæ omnia non jactantia ad Posteros refero, sed quia ad literarum dignitatem nonnihil pertinere putem, quod homo quispiam, ad literas potius quam ad aliud quicquam natus, & ad res gerendas nescio quo fato contra Genium suum abreptus, ad civilia tamen munera tam honorifica & ardua sub Rege prudentissimo assumptus fuerit. Verum, si quid circa *Politicam* posthac parturiet otium meum, erit fortasse *proles* aut *abortiva*, aut *posthuma*. Interim, ne scientiis omnibus, jam veluti in subselliis suis collocatis, Sedes hæc tam excelsa omnino vacet, decrevi duas tantum *civilis scientiæ* portiones, quæ ad *arcana imperii* non pertinent, sed sunt naturæ magis communis, ut *desiderata*, notare, easumque, more nostro, *exempla* proponere.

Cum *artes imperii* tria *officia politica* complectantur; primo, ut *imperium conservetur*; secundo, ut *beatum efficiatur*, *& florens*; tertio, ut *amplificetur*, *finesque ejus longius proferantur*: de duobus primis *officiis*, maxima ex parte, egregie à nonnullis tractatum est; de tertio siletur. Illud itaque inter *desiderata* reponemus, & more nostro *exemplum* ejus proponemus, eam *doctrinæ* partem *consulem paludatum*,

ludatum, ſive *doctrinam de proferendis imperii finibus*, nominantes.

Exemplum tractus ſummarii de proferendis finibus imperii.

Dictum Themiſtoclis, ſibi ipſi applicatum, incivile certe fuit, & inflatum; ſin de aliis, atque in genere, prolatum fuiſſet, prudentem ſane obſervationem & pergravem cenſuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulſaret, reſpondit, *fidibus ſe neſcire, cæterum poſſe oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Iſta certe verba, ad ſenſum politicum tranſlata, facultates duas, multum inter ſe diſcrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optime deſcribunt & diſtinguunt. Etenim, ſi Regum conſiliarios, ſenatores, alioſque ad negotia publica admotos, qui uſquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rariſſime) nonnulli, qui *regnum* aut *civitatem* è parvis ampla efficere poſſint; fidicines tamen ſint valde imperiti: Econtra autem alij quamplurimi, in *cithara*, aut *Lyra*, (hoc eſt, aulicis tricis) miri artifices, qui tantum abeſt ut *Rempubl. amplificare* poſſint, ut potius à natura comparati videantur ad ſtatum Reipubl. beatum & florentem labefactandum & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumero Conſiliarii, atque Rerum Potentes, & gratiam apud Principes ſuos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritia* cujuſdam fidiculariæ, utpote

utpote cum sint res magis gratæ in præsens, & artificibus ipsis ornamento, quam ad Rerumpubl., quarum sunt ministri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii Consiliarii, atque Reipubl: Gubernatores, minime spernendi, qui sint negotiis pares, possintque res commode administrare, easque à manifestis præcipitiis & incommodis conservare, à virtute tamen illa rerumpubl. erectrice & amplificatrice longo intervallo absunt.

Verum, qualescunque demum fuerint operarii, conjiciamus oculos in opus ipsum; Qualis nimirum censeri debeat vera *Regnorum* & *Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *artibus obtineri* possit: Dignum profecto argumentum, quod principes perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires suas in majus æstimantes, inceptis se vanis & nimis arduis implicent; nec rursus easdem plus æquo despicientes, consilia pusillanima & meticulosa se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, mensuræ subjicitur, quoad reditus, calculis. Numerus civium, & capita, censu; Urbium & oppidorum multitudo & amplitudo, tabulis excipi possunt. Attamen non reperitur inter civilia res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsecum excipere valorem, circa *vires* & *copias imperii* alicujus. Assimilatur *regnum cœlorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, sed *grano sinapis*, quod inter

grana

grana est minimum, quod tamen habet interim intra se proprietatem quandam & spiritum innatum, quo se & citius attollat, & latius diffundat: Eodem modo invenire est Regna & Status, ambitu quidem & regionum tractu valde ampla, quæ tamen ad *fines ulterius proferendos*; aut latius imperandum, sunt minus apta; Alia contra, dimensione satis exigua, quæ tamen bases, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, esse possint.

1. Urbes munitæ, plena armamentaria, equorum propagines generosæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena, & similia, sunt certe ista universa nihil aliud, quam ovis induta pelle leonina, nisi gens ipsa, stirpe sua, & ingenio, sit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipse copiarum multum juvat, ubi milites imbelles sunt & ignavi. Recte enim Virgilius;

——*Lupus numerum pecorum non curat.*

Exercitus Persarum in campis Arbelæ oculis Macedonum tanquam vastum hominum pelagus subjiciebatur, adeo ut Duces Alexandri, nonnihil ipso spectaculo perculsi, Regem interpellarent, atq; ut noctu prœlium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *suffurari victoriam*. Ea autem etiam opinione fuit facilior Tigranes Armenius, castrametatus in quodam colle cum exercitu quadringentorum millium. Cum spectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim millia non excessit, contra se tendentem, in dicterio illo suo sibi com-

complacuit; *Ecce* (inquit) *hominum pro legatione nimio plus quam oportet*; *pro pugna longe minus*. Eosdem tamen, priusquam occubuisset sol, satis multos, ad illum infinita strage profligandum, expertus est. Innumera sunt exempla, quam sit multitudinis cum fortitudine congressus impar. Primo igitur pro re certissima & exploratissima decernatur, & statuatur, quod caput omnium, quæ ad magnitudinem regni aut status spectent, sit, ut *populus* ipse sit *stirpe* & *ingenio bellicosus*. Atque illud magis tritum quam verum, quod *nervi belli sint pecunia*, si desint nervi lacertorum in gente molli & effœminata. Recte enim Crœso ostentanti aurum respondit Solon; *At si quis* (*O Rex*) *venerit, qui melius, quam tu, ferrum gestet, illi profecto totum hoc cedet aurum*. Quare, quicunque is tandem sit, Princeps aut Status, cujus subditi nativi & indigenæ non sint animosi & militares, potentiam suam admodum sobrie æstimet: Atque econtra, Principes, qui dominantur in gentes animosas & Martias, norint illi satis vires suas, si sibi alias non desint. Quod attinet ad *copias mercenarias*, (quod solet adhiberi remedium, cum *copiæ nativæ* desunt) plena sunt omnia exemplis, quibus liquido patet, quod quicunque *status* illis innitetur, poterit fortasse pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, sed defluent ille paulo post.

2. *Benedictio Iudæ*, & *Issacharis*, *in* unum nunquam convenient: Nimirum, ut eadem

dem Tribus aut Gens, sit simul, & *Leonis Catulus*, & *Asinus procumbens inter Sarcinas*. Neque unquam fiet, ut *populus* tributis oppressus fortis existat & bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minus animos subditorum dejicere, & deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre est in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *excisas* vocant: atque alia ex parte in iis, quæ *subsidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, sermonem jam institui de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex imperio imponuntur, etsi eadem res sint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad imperandum non esse.

3. Adspirantibus ad *magnitudinem* Regnis & Statibus, prorsus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*, atque (quos vocamus) *Generosi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut *plebs* Regni sit humilis & abjecta; & nihil aliud fere quam Nobilium mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in sylvis cæduis; quibus, si major, quam par est, caudicum sive arborum majorum relinquatur numerus, non renascetur sylva sincera, & pura; sed major pars in vepres & dumos degenerabit. Eodem, modo in *nationibus*, ubi numerosior justo est *nobilitas*, erit *plebs* vilis & ignava: atque eo demum res redibit, ut

nec

nec centesimum quodque caput sit ad galeam portandam idoneum: præsertim si peditatum spectes; qui exercitus plerunque est robur præcipuum; Unde succedet magna populatio, vires exiguæ. Nusquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum est, quam exemplis Angliæ & Galliæ. Quarum Anglia, quamvis territorio, & numero incolarum, longe inferior, potiores tamen partes fere semper in bellis obtinuit: hanc ipsam ob caussam, quod apud Anglos coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles sint, rustici Galliæ non item. Qua in re, mirabili quadam & profunda prudentia excogitatum est ab Henrico Septimo Angliæ Rege, (id quod in *vita ejus Historia* fusius tractavimus) ut prædia minora atque domus agricolationis instituerentur, quæ habeant certum eumque mediocrem agri modum annexum, qui distrahi non possit, eo fine, ut ad victum liberaliorem sufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut saltem usufructuarii, non conductitii aut mercenarii. Nam ita demum characterem illum, quo antiquam Italiam insignivit Virgilius, merebitur Regio aliqua:

—— *Terra potens armis, atque ubera gleba.*

Neque prætereunda est illa pars populi, (quæ Angliæ fere est peculiaris, nec alibi (quod scio) in usu, nisi forte apud Polonos) *famuli* scilicet *nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipsis minime cedunt.

cedunt. Quare certissimum est; quod magnificentia & splendor ille hospitalis, atque famulitia, & veluti satellitia ampla, quae in more sunt apud Nobiles & Generosos in Anglia, ad potentiam militarem apprime conducant: ubi contra, Nobilium obscura & magis privata in se reducta vitae ratio copias militares minuit.

4. Danda est omnino opera, ut *arbor* ista *Monarchiae*, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum* habeat satis *amplum*, & *robustum*, ad *ramos* suos & *frondes sustentandos*: Hoc est, ut numerus *indigenarum*, ad *subditos extraneos* cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur *status* ad *imperii magnitudinem* bene comparati sunt, qui *jus civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana siquidem fuerit opinio, posse manipulum hominum, utcunque animis & consilio excellant, regiones nimio plus amplas & spatiosas imperii jugo cohibere & fraenare. Id ad tempus fortasse facere possint, sed diuturnitatem haec res non assequitur. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati sunt, res eorum firmae fuerunt, & stabiles. At postquam limites suos coepissent proferre, & latius dominari, quam ut stirps Spartanorum turbam Exterorum imperio commode coërcere posset, potentia eorum subito corruit. Nulla unquam Respubl. sinus suos ad novos cives recipiendos tam profuse laxavit, quam *Respublica Romana*. Itaque par erat, instituto tam prudenti, fortuna, cum in impe-

rium

rium toto Orbe ampliſſimum ſuccreverint. Moris apud eos erat, *jus civitatis* prompte elargiri: idque in ſupremo gradu: Hoc eſt, non ſolum *jus commercii*, *jus connubii*, *jus hæreditatis*; verum etiam *jus ſuffragii*, & *jus petitionis*, ſive *honorum*: Hocque rurſus, non ſingulis tantum perſonis, ſed totis familiis, imo civitatibus, & nonnunquam integris nationibus, communicarunt. Huc adde conſuetudinem *deducendi colonias*, quibus Romanæ ſtirpes in ſolum exterum tranſplantabantur. Quæ duo inſtituta ſi ſimul componas, dices profecto, non Romanos ſe diffudiſſe ſuper Univerſum orbem: ſed contra orbem univerſum ſe diffudiſſe ſuper Romanos: Quæ ſecuriſſima *proferendi imperii* eſt ratio. Subit mirari ſæpius *imperium Hiſpanorum*; quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & frænare poſſit. At certe Hiſpaniæ ipſæ pro arboris ſtemmate ſatis grandi haberi debent, cum longe ampliorem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, ſub initiis ſuis, contigerat. Porro, quamquam *jus civitatis* ſatis parce ſoleant Hiſpani impertire, quod proximum tamen eſt, faciunt; Quippe qui cujuſcunque nationis homines ad militiam ſuam ordinariam promiſcue admittant. Quinetiam ſummum belli imperium haud raro ad duces natione non Hiſpanos deferunt. Attamen & illam ipſam videntur non ita pridem, *indigenarum* paucitatem ſenſiſſe, eique ſuccurrere cupiiſſe; ut ex *pragmatica*

gmatica sanctione, hoc anno promulgata, cernere est.

5. Certissimum est, *artes mechanicas sedentarias*, quæ non sub dio, sed sub tecto exercentur, atque *manufacturas delicatas*, (quæ digitum potius, quam brachium requirunt) sua natura militaribus animis esse contrarias. In universum, populi bellicosi feriari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio suo non sunt admodum reprimendi, si animos ipsorum in vigore conservare cordi nobis sit. Magno itaque adjumento Spartæ, Athenis, Romæ, aliisque antiquis Rebuspub. fuit, quod habuerint non *ingenuos*, sed *servos* plerunque, quorum laboribus istiusmodi opificia expediebantur. Verum mancipiorum usus, post legem Christianam receptam, maxima ex parte abiit in desuetudinem. Hinc vero rei proximum est, ut artes istæ alienigenis tantum permittantur; qui propterea alliciendi, aut saltem facile recipiendi sunt. *Nativorum* autem *plebs* ex tribus generibus hominum constare debet; nempe, ex *agricolis: famulis ingenuis:* & *artificibus*; quorum *opera robur* & *lacertos viriles* postulant; cujusmodi sunt *fabri ferrarii*, *lapidarii*, *lignarii*, & similes; non annumerando *militiam descriptam*.

6. Ante omnia ad *imperii magnitudinem* confert, ut gens aliqua *armorum studium* profiteatur, tanquam decus suum, & institutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis dicta sunt, ad habilitates

litates tantum erga arma ſpectant: Quorſum autem habilitas, ſi non rei ipſi incumbitur, ut producatur in actum? *Romulus*, (ut narrant, aut fingunt) poſtquam è vivis exceſſerat, illud civibus ſuis legavit, ut ante omnia rem militarem colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum inſurgeret. *Imperii Spartani* fabrica univerſa (non nimis prudenter quidem, ſed diligenter tamen) ad illum finem & ſcopum compoſita eſt & conſtructa, ut cives ſui bellige-ratores eſſent *Perſarum* & *Macedonum*. Idem erat inſtitutum, ſed non tam conſtans aut diuturnum. *Britanni*, *Galli*, *Germani*, *Gothi*, *Saxones*, *Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis ſe præcipue dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutum, lege ſua haud paululum extimulati, hodie retinet, ſed magna cum militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In Europa Chriſtiana, gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verum res eſt tam liquida, & manifeſta, unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimum impendit ſtudii, ut verbis non indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperandum omnino alicui nationi eſſe, quæ non ex profeſſo arma & militiam colat, iiſque præcipue ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultro obventuram inſignem aliquam *imperii magnitudinem*: Contra autem, certiſſimum eſſe temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorum profeſſione & ſtudiis diutius permanſerint, (id Romani Turcæque potiſſimum fecere) miros in imperio amplificando facere progreſſus. Quin

Quin & illæ, quæ bellica gloria per unius tantummodo seculi spatium floruere; inde tamen, unico illo sæculo, eam imperii amplitudinem assecutæ sunt, quam longo post tempore, etiam remissa illa armorum disciplina, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine est; *Ut status* quis utatur ejusmodi *legibus* & *consuetudinibus*, quæ justas illi caussas, aut saltem prætextus, arma capessendi, tanquam in promptu ministrent. Etenim, ea est insita animis hominum justitiæ apprehensio, ut bellum, (quod tot sequuntur calamitates) nisi gravem ob caussam, saltem speciosa, inferre abstineant. Turcis præsto & semper, & ad nutum, belli caussa; Propagatio scilicet legis & sectæ suæ. Romani, quanquam pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *fines imperii ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam caussam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella susceperunt. Aspiranti igitur ad imperium nationi illud in more sit: Ut *sensum* habeat *vividum* & *acrem injuriæ* alicujus, vel subditis suis limitaneis, vel mercatoribus vel publicis ministris, illatæ; neque à prima provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, *prompta* sit & *alacris* ad *auxilia mittenda sociis suis*, & *fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeo ut, si forte in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impressio facta esset; atque ille à plurimis suppetias peteret; Romani omnium primi semper

adessent,

adessent, beneficii decus nemini præripiendum relinquentes. Quod vero attinet ad *bella*, antiquis temporibus, propter *statuum conformitatem* quandam, aut *correspondentiam tacitam*, gesta, non video, in quo jure illa fundata sint. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis suscepta erant ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Atheniensibus, ad constituendas aut evertendas Democratias, & Oligarchias: Talia quandoque illata sunt à Rebuspub. autPrincipibus, sub prætextu, subditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, ut illud decernatur: Non esse expectandam *statui* alicui *imperii amplitudinem*, nisi ad quamvis occasionem justam se armandi protinus expergiscatur.

8. Nullum omnino *corpus*, sive sit illud *naturale* sive *politicum*, absque *exercitatione sanitatem* suam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. justum atque honorificum *bellum* loco salubris *exercitationis* est. Bellum civile profecto instar caloris febrilis est: At Bellum externum instar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deside atque torpente & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res se habeat quatenus ad alicujus status felicitatem, *magnitudinis* proculdubio interest, ut quasi semper in armis sit. Atque exercitus veteranus, perpetuo tanquam sub vexillis habitus, etsi res sit magni proculdubio sumptus & impensæ, at-

tamen ejusmodi est, ut statui alicui quasi ar[b]itrium rerum inter vicinos, aut saltem plurimu[m] existimationis ad omnia conferat. Id quod i[n]signiter cernere est in Hispanis, qui jam per a[n]nos centum & viginti exercitum veteranum ad aliquas partes, licet non semper ad easdem aluerunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome est. Cicero, de Pompeji contra Cæsarem apparatu, scribens ad Atticum: *Consilium* (inquit) *Pompeji, plane Themistocleum est: putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque Cæsarem Pompejus proculdubio delassasset, & attrivisset, nisi inani fiducia inflatus, ab illo incepto destitisset. *Prœlia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna* ad *Insulas Cursolares circulum in naribus* Turcæ *posuit*. Multoties certe evenit, ut victoriæ navales finem summæ belli attulerint. Sed hoc factum est, cum alea hujusmodi prœliorum, totius belli fortuna commissa est. Illud minime dubium, quod qui *maris* potitur Dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello sumere potest: Ubi contra, qui terrestribus copiis est superior, nihilominus plurimis angustiis conflictatur. At hodie, atque apud nos Europæos, si unquam, aut uspiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ* in dotem cessit) summi ad rerum fastigia momenti est; tum quia pleraque Europæ regna mediterranea sir[…] [s]im[…]liter

citer non sunt, sed maxima ex parte *mari* cincta; tum etiam, quia utriusque Indiæ thesauri & opes, *imperio Maris*, veluti accessorium quiddam existunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris gesta*, censeri possunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, priscis temporibus, à rebus bellicis resilire solebant. Habemus hodie fortasse ad animos faciendos, *Ordines* quosdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti sunt & armis & togæ communes. Etiam in *scutis gentilitiis stemmata* nonnulla habemus: Insuper *hospitia* quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis destinata, & hujusmodi. Verum apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ fuut, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium in bello. Coronæ civicæ, militares*, singulis concessę. Nomen ipsum *Imperatoris*; quod postea Reges maximi à belli Ducibus mutuati sunt; Redeuntium Ducum, bellis prospere confectis, *celebres triumphi. Donativa*, atque *largitiones ingentes* in milites; sub exercituum dimissionem. Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam insigni splendore coruscantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos subdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia vero *mos* ille *triumphandi*, apud *Romanos*, non res erat ex pompa, aut spectaculum quoddam inane, sed inter prudentissima plane nobilissimaque instituta nnmerandus. Utpote qui in se hæc

tria haberet; *Ducum decus* & *gloriam*; *Ærarii ex spoliis locupletationem*, & *donativa militum*. Verum *honor triumphi* fortasse *Monarchiis* non competit, præterquam in personis *regis* ipsius, aut *filiorum Regis*. Quod etiam temporibus Imperatorum Romæ obtinuit; qui honorem ipsum triumphi, sibi & filiis suis, de bellis, quæ præsentes ipsi confecerant, tanquam peculiarem reservarunt: *Vestimenta* autem solummodo, & *insignia triumphalia*, aliis Ducibus indulserunt.

Verum, ut sermones hos claudamus; Nemo est (ut testatur Sacra Scriptura) *qui sollicite cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum unum*; In pusillo scilicet *corporis humani* modulo: Cæterum, in magna *Regnorum* & *Rerumpub*. fabrica imperium amplificare & *fines proferre*, Reges penes & Dominantes est. Nam prudenter introducendo leges, instituta, & consuetudines, quales jam proposuimus, & alias his similes, posteris, & seculis futuris, *magnitudinis* sementem fecerint. Verum ista consilia apud Principes raro tractantur, sed res fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *proferendis imperii finibus* in præsentia occurrunt. Verum quorsum ista commentatio; cum *Monarchia Romana* futura sit inter mundanas (ut creditur) ultima? Nisi quod nobis, instituto nostro fidis, neque uspiam de via declinantibus, (quandoquidem *amplificatio imperii* fuerit inter *officia* tria *Politices* tertium) illud omnino prætermit-

termittere non licuerit. Reſtat jam *deſideratum* alterum ex iis, quæ poſuimus, duobus, nimirum, de *Iuſtitia univerſali*, ſive de *fontibus juris*.

Qui de *Legibus* ſcripſerunt, omnes vel tanquam Philoſophi, vel tanquam Juriſconſulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philoſophi proponunt multa, dictu pulchra, ſed ab uſu remota. Juriſconſulti autem, ſuæ quiſque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, judicio ſincero non utuntur, ſed tanquam è vinculis ſermocinantur. Certe cognitio iſta ad viros civiles proprie ſpectat: qui optime norunt, quid ferat ſocietas humana, quid ſalus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpubl. formæ diverſæ: ideoque poſſint de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis, quam politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes juſtitiæ*, & *utilitatis publicæ*, petantur, & in ſingulis *juris* partibus *character* quidam & *idea juſti* exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerumpub. *Leges* probare, atque inde emendationem moliri, quiſque, cui hoc cordi erit & curæ, poſſit. Hujus igitur rei, more noſtro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum *Tractatus* de *Iustitia Universali*, sive de Fontibus Juris, in uno Titulo, per Aphorismos.

PROOEMIUM.

Aphorismus 1.

IN *societate civili aut* lex, *aut* vis *valet*. *Est autem & vis quædam* legem *simulans: &* lex *nonnulla magis* vim *sapiens*, *quam* æquitatem juris. *Triplex est igitur* injustitiæ fons, vis mera; illaqueatio malitiosa *prætextu* legis; & acerbitas *ipsius* legis.

Aphorismus 2.

Firmamentum juris privati *tale est*. *Qui injuriam facit*, *re utilitatem aut voluptatem capit*, *exemplo periculum*. *Cæteri utilitatis aut voluptatis illius participes non sunt*, *sed exemplum ad se pertinere putant*. *Itaque facile coëunt in consensum*, *ut caveatur sibi per* leges; *ne injuriæ per vices ad singulos redeant*. *Quod si ex ratione temporum*, *& communione culpæ*, *id eveniat*, *ut pluribus & potentioribus*, *per* legem *aliquam*, *periculum creetur*, *quam caveatur*, factio *solvit* legem; *Quod & sæpe fit*.

Aphorismus 3.

At jus privatum *sub tutela* juris publici *latet*. Lex *enim cavet civibus*, *Magistratus* Legibus. *Magistratuum autem auctoritas pendet ex majestate imperii*, *& fabrica Politiæ*, & Legibus Fundamentalibus. *Quare*, *si ex illa parte sanitas*

nitas fuerit, & recta constitutio, Leges *erunt in bono usu; sin minus, parum in iis præsidii erit.*

Aphorismus 4.

Neque tamen jus publicum *ad hoc tantum spectat, ut addatur tanquam custos* juri privato, *ne illud violetur, atque cessent injuriæ; sed extenditur etiam ad religionem, & arma, & disciplinam, & ornamenta, & opes, denique ad omnia circa bene esse Civitatis.*

Aphorismus 5.

Finis *enim &* scopus, *quem* leges *intueri, atque ad quem jussiones & sanctiones suas dirigere debent, non alius est, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, si pietate & religione recte instituti; moribus honesti; armis adversus hostes externos tuti;* legum *auxilio adversus seditiones & privatas injurias muniti; imperio & magistratibus obsequentes; copiis & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum instrumenta & nervi sunt* Leges.

Aphorismus 6.

Atque hunc finem *optimæ* leges *assequuntur: plurimæ vero ipsarum aberrant.* Leges *enim mirum in modum, & maximo intervallo, inter se differunt: ut aliæ* excellant, *aliæ* mediocriter se habeant, *aliæ prorsus* vitiosæ *sint. Dictabimus igitur pro judicii nostri modulo quasdam tanquam* legum leges; *ex quibus informatio peti possit, quid in singulis* legibus *bene aut perperam positum aut constitutum sit.*

Aphorismus 7.

Antequam vero ad corpus *ipsum* legum particularium *deveniamus: perstringemus paucis* virtutes & dignitates Legum *in genere*. Lex *bona censeri possit, quæ sit* intimatione certa, præcepto justa, executione commoda; cum forma politiæ congrua, & generans virtutem in subditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut sint certæ.

Aphorismus 8.

Legis *tantum interest ut* certa *sit, ut absque hoc nec* justa *esse possit*. Si enim incertam vocem det tuba, quis se parabit ad bellum? *Similiter, si incertam vocem det* Lex, *quis se parabit ad parendum? Vt moneat igitur oportet, priusquam feriat. Etiam illud recte positum est*. Optimam esse Legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: *Id quod* certitudo *ejus præstat*.

Aphorismus 9.

Duplex legum incertitudo: *altera, ubi* lex nulla præscribitur: *altera, ubi* ambigua & obscura. *Itaque de* casibus omissis à lege *primo dicendum est; ut in his etiam inveniatur aliqua norma* certitudinis.

De Casibus omissis à Lege.

Aphorismus 10.

Angustia prudentiæ humanæ, casus *omnes*, *quos*

quos tempus reperit, non potest capere. Non raro itaque se ostendunt casus omissi *&* novi. *In hujusmodi* casibus *triplex adhibetur remedium, sive supplementum: vel per* processum ad similia; *vel per* usum exemplorum, licet in legem non coaluerint; *vel per* jurisdictiones, quæ statuunt ex arbitrio boni viri, *& secundum discretionem sanam, sive illæ* curiæ *fuerint* Prætoriæ, *sive* censoriæ.

De processu ad similia, & extensionibus legum.

Aphorismus 11.

In casibus omissis *deducenda est norma* legis *à* similibus, *sed caute, & cum judicio. Circa quod servandæ Regulæ sequentes.* Ratio prolifica; consuetudo sterilis esto, nec generet casus. *Itaque quod contra* rationem juris *receptum est, vel etiam ubi* Ratio *ejus est* obscura, *non trahendum est ad consequentiam.*

Aphorismus 12.

Bonum publicum insigne, rapit ad se casus omissos. *Quamobrem, quando* Lex *aliqua Reipubl. Commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat,* interpretatio *ejus* extensiva *esto, &* amplians.

Aphorismus 13.

Durum est, torquere Leges, *ad hoc, ut torqueant homines.* Non placet igitur, extendi Leges pœnales, multo minus Capitales, ad delicta nova. *Quod si crimen vetus fuerit, &* legibus *notum, sed prosecutio ejus incidat in casum novum, à Legibus non provisum; omnino receda-*

tur à placitis juris, potius quam delicta maneant impunita.

Aphorismus 14.

In Statutis, *quæ* Jus Commune (*præsertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt*) *plane abrogant, non placet procedi per* similitudinem *ad* casus omissos. *Quando enim Respubl.* tota lege *caruerit, idque in* casibus expressis; *parum periculi est, si* casus omissi *expectent remedium à* Statuto novo.

Aphorismus 15.

Statuta, *quæ manifesto* temporis leges *fuere, atque ex occasionibus Reipubl. tunc invalescentibus nata; mutata ratione temporum, satis habent, si se in propriis casibus sustinere possint: præposterum autem esset, si ad* casus omissos *ullo modo traherentur.*

Aphorismus 16.

Consequentia non est Consequentia: *sed sisti debet* extensio *intra* casus proximos: *Alioqui labetur paulatim ad dissimilia, & magis valebunt acumina ingeniorum, quam auctoritates* legum.

Aphorismus 17.

In Legibus *&* Statutis *brevioris styli*, extensio *facienda est liberius. At in illis, quæ sunt enumerativa casuum particularium, cautius. Nam ut exceptio firmat vim* Legis, *in casibus non exceptis; ita enumeratio infirmat eam, in casibus non enumeratis.*

Aphorismus 18.

Statutum explanatorium *claudit rivos statuti prio-*

prioris; *nec recipitur postea* extensio *in alterutro* statuto. *Neque facienda est* superextensio *à Iudice*, *ubi semel cœpit fieri* extensio *à* Lege.

Aphorismus 19.

Solennitas verborum & actorum, *non recipit* extensionem ad similia. *Perdit enim naturam solennis*, *quod transit à more ad arbitrium: Et introductio novorum*, *corrumpit majestatem veterum.*

Aphorismus 20.

Proclivis est extensio Legis *ad* casus postnatos, *qui in rerum natura non fuerunt tempore* Legis *latæ. Vel enim* casus *exprimi non poterat*, *quia tunc nullus erat*, *vel* casus omissus *habetur pro* expresso, *si similis fuerit ratio.*

Atque de extensionibus Legum in casibus omissis, hæc dicta sint: Nunc de usu exemplorum dicendum.

De exemplis, & usu eorum.

Aphorismus 21.

De exemplis *jam dicendum est*, *ex quibus* Jus *hauriendum sit*, *ubi* Lex *deficit. Atqui de* consuetudine, *quæ* Legis *species est*, *deque* exemplis, *quæ per frequentem usum*, *in consuetudinem transierunt*, *tanquam* Legem tacitam, *suo loco dicemus. Nunc autem de* exemplis *loquimur*, *quæ raro & sparsim interveniunt*, *nec in* Legis *vim coaluerunt*, *quando*, & *qua cautione*, *norma* Juris *ab ipsis petenda sit*, *cum* Lex *deficit.*

Aphorismus 22.

Exempla *à temporibus bonis & moderatis pe-*

tenda sunt, non tyrannicis, aut factiosis, aut dissolutis. Hujusmodi exempla temporis partus spurii sunt, & magis nocent, quam docent.

Aphorismus 23.

In exemplis, *recentiora habenda sunt pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum est, unde nullum sit secutum incommodum, quidni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis* recentia. *Et si forte res in melius restitui opus sit,* recentia exempla *magis seculum suum sapiunt, quam rectam rationem.*

Aphorismus 24.

At vetustiora exempla *caute & cum delectu recipienda: Decursus siquidem ætatis multa mutat, ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad præsentia, sit plane novum.* Medii *itaque* temporis exempla *sunt optima, vel etiam talis* temporis, *quod cum* tempore currente *plurimum conveniat; quo aliquando præstat* tempus remotius, *magis quam* in proximo.

Aphorismus 25.

Intra fines exempli, *vel potius circa, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adest* norma Legis, *omnia quasi pro* suspectis *habenda sunt. Itaque, ut in* obscuris, *minimum sequitor.*

Aphorismus 26.

Cavendum ab exemplorum fragmentis & compendiis: *atque integrum* exemplum, *& universus ejus processus introspiciendus. Si enim incivile sit, nisi tota* Lege *perspecta de parte ejus judicare,*

judicare, multo magis hoc valere debet in exemplis: *quæ ancipitis sunt usus, nisi valde quadrent.*

Aphorismus 27.

In exemplis *plurimum interest, per quas manus transierint, & transacta sint. Si enim apud* scribas *tantum, &* ministros justitiæ, *ex* cursu curiæ, *absque* notitia *manifesta* Superiorum, *obtinuerint, aut etiam apud* errorum magistrum populum; *conculcanda sunt, & parvi facienda. Sin apud* Senatores, *aut* Judices, *aut* curias principales, *ita sub occultis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione Iudicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.*

Aphorismus 28.

Exemplis *quæ publicata fuerunt, utcunque minus fuerint in usu, cum tamen sermonibus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in schriniis & archivis manserunt tanquam sepulta, & palam in oblivionem transierunt, minus.* Exempla *enim, sicut aqua,* in profluente sanissima.

Aphorismus 29.

Exempla, *quæ ad* leges *spectant, non placet ab* Historicis *peti; sed ab* actis publicis & traditionibus diligentioribus. *Versatur enim infelicitas quædam inter* historicos *vel optimos, ut* legibus, & actis judicialibus, *non satis immorentur; aut si forte diligentiam quandam adhibuerint; tamen ab* authenticis *longe varient.*

Apho-

Aphorismus 30.

Exemplum, *quod* ætas contemporanea *aut* proxima *respuit*, *cum* casus *subinde recurreret*, *non facile admittendum est. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque usurparunt*; *quam contra, quod experti reliquerunt.*

Aphorismus 31.

Exempla *in* consilium adhibentur, *non utique* jubent, *aut* imperant. *Igitur ita regantur, ut* auctoritas præteriti temporis *flectatur ad* usum præsentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta sint. Jam dicendum de curiis prætoriis, & censoriis.

De curiis prætoriis & censoriis.

Aphorismus 32.

Curiæ sunto & jurisdictiones, *quæ statuant ex arbitrio boni viri, & discretione sana, ubi* legis norma *deficit*. Lex *enim*, *(ut antea dictum est) non sufficit* casibus; *sed ad ea, quæ plerunque accidunt, aptatur. Sapientissima autem res* tempus, *(ut ab antiquis dictum est) & novorum* casuum *quotidie auctor, & inventor.*

Aphorismus 33.

Interveniunt autem novi casus *& in* criminalibus, *qui pœna indigent, & in* civilibus, *qui auxilio.* Curias, *quæ ad priora illa respiciunt*, censorias; *quæ ad posteriora*, prætorias *appellamus.*

Aphorismus 34.

Habento curiæ censoriæ *jurisdictionem & potesta-*

testatem, *non tantum* nova delicta *puniendi*, *sed etiam* pœnas à legibus constitutas *pro* delictis veteribus *augendi*, *si* casus *fuerint odiosi*, *& enormes*, *modo non sint capitales. Enorme enim tanquam novum est.*

Aphorismus 35.

Habeant similiter curiæ prætoriæ *potestatem*, *tam subveniendi contra* rigorem legis, *quam supplendi* defectum legis. *Si enim porrigi debet remedium ei*, *quem* lex præteriit, *multo magis ei*, *quem* vulneravit.

Aphorismus 36.

Curiæ *istæ* censoriæ *&* prætoriæ *omnino intra* casus enormes & extraordinarios *se continento*, *nec* jurisdictiones ordinarias *invadunto*; *ne forte tendat res ad* Supplantationem legis, *magis quam ad* supplementum.

Aphorismus 37.

Jurisdictiones *istæ in* supremis *tantum* curiis *residento*, *nec ad* inferiores *communicentur*. *Parum enim abest à potestate* leges *condendi*, *potestas eas supplendi*, *aut extendendi*, *aut moderandi*.

Aphorismus 38.

At curiæ *illæ* uni viro *ne committantur*, *sed ex* pluribus *constent*. *Nec* Decreta *exeant cum* silentio; *sed* judices sententiæ *suæ* rationes *adducant*, *idque* palam, *atque adstante* corona : *ut quod ipsa potestate sit liberum*, *fama tamen & existimatione sit circumscriptum.*

Aphorismus 39.

Rubricæ sanguinis *ne sunto*; *nec de* capitalibus, *in quibuscunque* curiis, *nisi ex* lege nota *&* certa,

certa, *pronunciatio. Indixit mortem Deus ipse prius: postea inflixit. Nec vita eripienda nisi ei, qui se in suam vitam peccare prius nosset.*

Aphorismus 40.

In Curiis Censoriis *calculum tertium dato, ut Iudicibus non imponatur necessitas, aut* absolvendi, *aut* condemnandi; *sed etiam ut* non liquere *pronunciare possint. Etiam* censoria *non tantum* pœna, *sed & nota esto: Scilicet, qua non infligat* supplicium, *sed aut in* admonitionem *desinat, aut res* ignominia levi *& tanquam* rubore *castiget.*

Aphorismus 41.

In Curiis Censoriis, *omnium* magnorum criminum, *&* scelerum, actûs inchoati, *&* medii, *puniuntur, licet non sequatur* effectus consummatus: *Isque sit earum* curiarum *usus vel maximus: cum & severitatis intersit, initia scelerum puniri; & clementiæ, perpetrationem eorum (puniendo actus medios) intercipi.*

Aphorismus 42.

Cavendum inprimis, ne in Curiis Prætoriis *præbeatur auxilium in* casibus, *quos* Lex *non tam* omisit, *quam pro* levibus contempsit, *aut pro* odiosis remedio indignos judicavit.

Aphorismus 43.

Maxime omnium interest certitudinis legum (*de qua nunc agimus*) ne Curiæ Prætoriæ *intumescant & exundent in tantum, ut prætextu* rigoris legum mitigandi, *etiam* robur & nervos *iis incidant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.*

Apho-

Aphorismus 44.

Decernendi *contra* Statutum expressum, *sub nullo æquitatis prætextu*, curiis Prætoriis *jus ne esto. Hoc enim si fieret*, judex *prorsus transiret in* legis latorem, *atq; omnia ex arbitrio penderent.*

Aphorismus 45.

Apud nonnullos receptum est, ut Jurisdictio, *quæ decernit secundum* æquum *&* bonum, *atque illa altera, quæ procedit secundum* jus strictum, iisdem curiis *deputentur: apud alios autem, ut* diversis, *omnino placet* curiarum separatio. *Neque enim servabitur* distinctio casuum, *si fiat* commixtio jurisdictionum: *Sed* arbitrium legem *tandem trahet.*

Aphorismus 46.

Non sine caussa in usum venerat apud Romanos album prætoris, *in quo præscripsit, & publicavit, quomodo ipse jus dicturus esset. Quo exemplo* judices *in* curiis prætoriis, *Regulas sibi certas, (quantum fieri potest) proponere, easque publice affigere debent. Etenim optima est* lex, *quæ minimum relinquit arbitrio judicis; optimus judex, qui minimum sibi.*

Verum de curiis istis fusius tractabimus, cum ad locum de judiciis veniemus; obiter tantum jam locuti de iis, quatenus expediant, & suppleant omissa à lege.

De Retrospectione Legum.

Aphorismus 47.

Est & aliud genus supplementi casuum omissorum, cum lex legem supervenit, *atq; simul* casus omissos *trahit. Id fit in* legibus, *sive* statutis,

tis, *quæ* retrospiciunt, *ut vulgo loquuntur. Cujus generis* leges *raro, & magna cum cautione, sunt adhibendæ: neque enim placet* Janus *in* legibus.

Aphorismus 48.

Qui verba, *aut* sententiam *legis*, captione & fraude *eludit & circumscribit, dignus est, qui à* lege sequente *innodetur. Igitur in* casibus, fraudis & evasionis dolosæ *justum est, ut* leges retrospiciant, *atque altera alteris in subsidiis sint; ut qui* dolos *meditatur, & eversionem* legum præsentium, *saltem à* futuris *metuat.*

Aphorismus 49.

Leges quæ actorum & instrumentorum *veras intentiones contra* formularum *aut* solennitatum *defectus roborant & confirmant, rectissime præterita complectuntur.* Legis *enim, quæ* retrospicit, *vitium vel præcipuum est, quod* perturbet. *At hujusmodi* leges confirmatoriæ *ad pacem & stabilimentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Cavendum tamen est, ne convellantur res judicatæ.*

Aphorismus 50.

Diligenter attendendum, ne eæ leges *tantum ad* præterita respicere *putentur, quæ* anteacta infirmant: *sed & ea, quæ* futura prohibent & restringunt, *cum* præteritis *necessario* connexa. *Veluti, si quæ* lex *artificibus aliquibus interdicat, ne mercimonia sua in* posterum *vendant: hæc sonat in* posterum, *sed operatur in* præteritum: *Neque enim illis alia ratione victum quærere jam integrum est.*

Apho-

Aphorismus 51.

Lex declaratoria *omnis, licet non habet* verba de præterito, *tamen ad* præterita, *ipsa vi* declarationis, *omnino trahitur. Non enim tum incipit* Interpretatio *cum* declaratur, *sed efficitur tanquam* contemporanea *ipsi* legi. *Itaque* leges declaratorias *ne ordinato, nisi in casibus, ubi* leges *cum justitia* retrospicere *possint.*

Hic vero eam partem absolvimus, quæ tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum est de altera illa parte, ubi scilicet lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De obscuritate legum.

Aphorismus 52.

Obscuritas legum, *à quatuor rebus originem ducit: vel ab* accumulatione legum nimia, *præsertim admixtis obsoletis: vel à* descriptione earum ambigua, *aut minus perspicua, & dilucida: vel à* modis enucleandi juris neglectis, *aut non bene institutis: vel denique, à* contradictione *&* vacillatione judiciorum.

De accumulatione legum nimia.

Aphorismus 53.

Dicit Propheta; pluet super eos laqueos. *Non sunt autem pejores* laquei, *quam* laquei legum, *præsertim* pœnalium; *Si numero immensæ, & temporis decursu inutiles, non* lucernam pedibus *præbeant, sed* retia *potius objiciant.*

Aphorismus 54.

Duplex in usum venit statuti novi *condendi ratio. Altera,* statuta priora *circa idem subje-*

ctum confirmat & roborat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat. *Altera* abrogat & delet *cuncta quæ ante ordinata sunt*, & *de* integro legem novam & uniformem substituit. *Placet posterior ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicatæ & perplexæ: & quod instat agitur sane, sed* corpus legum *interim redditur vitiosum. In posteriore autem major certe est adhibenda diligentia, dum de* lege *ipsa liberatur; Et anteacta scilicet evolvenda, & pensitanda, antequam* lex *feratur: Sed optime procedit per hoc* legum concordia *in futurum.*

Aphorismus 55.

Erat in more apud Athenienses, *ut* contraria legum capita (*quæ antinomias vocant*) *quotannis à sex viris* examinarentur, & *quæ* reconciliari *non poterant*, proponerentur populo, *ut de illis* certum *aliquid* statueretur. *Ad quorum exemplum ii, qui potestatem in singulis Politiis* legum *condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur,* antinomias *retractanto. Eæ autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & præparentur, & demum Comitiis exhibeantur, ut quod placuerit, per suffragia stabiliatur & figatur.*

Aphorismus 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, & *omnia* (*ut loquuntur*) salvandi, *per distinctiones subtiles, & quæsitas, nimis sedula aut anxia cura esto. Ingenii enim hæc tela est: Atque utcunque modestiam quandam & reverentiam præ se ferat, inter noxia tamen censenda est;*

dæ est; utpote quæ reddat corpus universum legum *varium, & male consutum. Melius est prorsus, ut succumbant deteriora, & meliora stent sola.*

Aphorismus 57.

Obsoletæ leges, *& quæ abierunt in desuetudinem, non minus quam* antinomiæ *proponantur*, à delegatis ex *officio tollendæ. Cum enim* statutum expressum *regulariter desuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obsoletarum fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: Et sequitur tormenti illud genus* Mezentii, *ut* Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. *Atque omnino cavendum est à* Gangræna in legibus.

Aphorismus 58.

Quin & in legibus *&* statutis obsoletis, *nec noviter promulgatis*; curiis prætoriis *interim contra eas decernendi jus esto. Licet enim non male dictum sit,* neminem oportere legibus esse sapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* legibus, *cum* evigilant, *non cum* dormitant. *Contra* recentiora *vero* statuta (*quæ* juri publico *nocere deprehenduntur*) *non utique* prætoribus, *sed* regibus *&* sanctioribus consiliis, *&* supremis potestatibus, *auxilium præbendi jus esto: earum executionem per edicta aut acta suspendendo, donec redeant comitia, aut hujusmodi cœtus, qui potestatem habeant eas abrogandi; ne salus populi interim periclitetur.*

Deno-

De novis digestis legum.

Aphorismus 59.

Quod si leges *aliæ super alias* accumulatæ, *in tam vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in corpus sanum & habile redigere, ex usu sit; id ante omnia agito, atque opus ejusmodi opus heroicum esto: Atque auctores talis operis, inter legislatores, & instauratores, rite & merito numerantur.*

Aphorismus 60.

Hujusmodi legum expurgatio, & digestum novum, *quinque rebus absolvitur. Primo omittantur* obsoleta, quæ Justinianus antiquas fabulas *vocat. Deinde ex* antinomiis recipiantur probatissimæ, aboleantur contrariæ. *Tertio* homoionomiæ, *sive* leges, quæ idem sonant, *atque nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei*, expungantur; *atque* una quæpiam ex iis, *quæ maxime est perfecta*, retineatur *vice omnium. Quarto, si quæ* legum nihil determinent, *sed* quæstiones *tantum* proponant, *easq́; relinquant indecisas, similiter* facessant. *Postremo, quæ* verbosæ *inveniuntur*, & *nimis* prolixæ, contrahantur magis in arctum.

Aphorismus 61.

Omnino vero ex usu fuerit, in novo digesto legum, leges *pro* jure communi receptas, *quæ tanquam immemoriales sunt in origine sua, atque ex altera parte* statutā de tempore in tempus superaddita, *seorsum digerere & componere: Cum in plurimis rebus, non eadem sit, in*

jure

jure dicendo, juris communis & statutorum *interpretatio*, & *administratio. Id quod fecit* Trebonianus *in* digesto & codice.

Aphorismus 62.

Verum, *in hujusmodi* legum regeneratione, *atque* structura nova veterum legum *atque* librorum, legis verba *prorsus* & textum *retineo, licet per* centones & portiones exiguas *eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contexito. Etsi enim fortasse commodius, atque etiam, si ad rectam rationem respicias, melius hoc transigi posset per textum novum, quam per hujusmodi consarcinationem*; *tamen in* legibus, *non tam* stylus, & descriptio, *quam* auctoritas, & *hujus patronus* antiquitas, *spectanda est. Alias videri possit hujusmodi opus* scholasticum *potius quiddam*, & methodus, *quam* corpus legum imperantium.

Aphorismus 63.

Consultum fuerit in novo digesto legum, vetera volumina *non prorsus* deleri, & *in oblivionem cedere*, *sed in* Bibliothecis *saltem* manere; *licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in causis gravioribus, non abs re fuerit*, legum *præteritarum mutationes*, & *series, consulere & inspicere*; *ac certe solenne est, antiquitatem præsentibus adspergere*. Novum *autem hujusmodi* corpus legum *ab iis*, *qui in politiis singulis habent potestatem legislatoriam*, *prorsus confirmandum est: ne forte prætextu* veteres leges *digerendi*, leges novæ *imponantur occulto*.

Apho-

Aphorismus 64.

Optandum esset, ut hujusmodi legum instauratio *illis* temporibus *suscipiatur, quæ* antiquioribus, *quorum acta & opera tractant*, literis & rerum cognitione *præstiterint. Quod secus in* opere Justiniani *evenit. Infelix res namque est, cum ex judicio & delectu ætatis minus prudentis & eruditæ* antiquorum opera *mutilantur, & recomponuntur. Veruntamen sæpe* necessarium *est, quod non* optimum.

Atque de legum obscuritate, quæ à nimia & confusa earum accumulatione fit, hæc dicta sint. Jam de descriptione earum, ambigua & obscura, dicendum.

De descriptione legum perplexa, & obscura.

Aphorismus 65.

Descriptio legum obscura *oritur, aut ex* loquacitate & verbositate earum; *aut rursus ex* brevitate nimia; *aut ex* prologo legis cum ipso corpore legis pugnante.

Aphorismus 66.

De obscuritate *vero* legum *quæ ex earum* descriptione prava *oritur, jam dicendum est.* Loquacitas, *quæ in perscribendo leges in usum venit, &* prolixitas, *non placet. Neque ènim, quod vult & cupit, ullo modo assequitur, sed contrarium potius. Cum enim casus singulos particulares verbis appositis & propriis persequi & exprimere contendat, majorem inde sperans certitudinem; è contra quæstiones multiplices parit de verbis; ut difficilius procedat interpretatio secundum* sententiam legis, *(quæ sanior est & ve-*

& verior) *propter* strepitum verborum.

Aphorismus 67.

Neque propterea nimis concisa & affecta brevitas, *Majestatis gratia, & tanquam magis imperatoria, probanda est*; *præsertim his seculis, ne forte sit* lex *instar* regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda est*; *& verborum exquirenda generalitas, bene terminata*; *quæ licet* casus comprehensos *non sedulo persequatur, attamen* comprehensos *satis perspicue excludat.*

Aphorismus 68.

In legibus *tamen atque* edictis ordinariis & politicis, *in quibus, ut plurimum, nemo Iuris consultum adhibet, sed suo sensui confidit, omnia* fusius explicari *debent*, *& ad captum vulgi, tanquam digito, monstrari.*

Aphorismus 69.

Neque nobis prologi legum, *qui inepti olim habiti sunt*, & leges *introducunt* disputantes, *non* jubentes, *utique placerent, si priscos mores ferre possemus. Sed* prologi isti legum *plerunque* (*ut nunc sunt tempora*) *necessario adhibentur*, *non tam ad* explicationem legis, *quam instar* suasionis, *ad* perferendam legem *in* comitiis. *& rursus ad* satisfaciendum populo. *Quantum fieri potest tamen* prologi *evitentur*, & lex *incipiat à* jussione.

Aphorismus 70.

Intentio & sententia legis, *licet ex* præfationibus & præambulis (*ut loquuntur*) *non male quandoque eliciatur*; *attamen* latitudo *aut* extẽsio *ejus ex illis minime peti debet. Sæpe enim* præambulum *arripit nonnulla ex maxime plau-*

 sibili-

sibilibus & speciosis ad exemplum, *cum* lex *tamen multo plura complectatur*: *Aut contra*, lex *restringit & limitat complura*, *cujus limitationis rationem in* præambulo *inseri non fuerit opus*. *Quare* dimensio & latitudo legis *ex* corpore legis *petenda*. *Nam* præambulum, *sæpe aut ultra, aut citra cadit*.

Aphorismus 71.

Est vero genus perscribendi leges *valde vitiosum*. *Cum scilicet* casus, *ad quem* lex *collimat*, *fuse exprimitur in* præambulo, *unde* præambulum *inseritur & incorporatur ipsi* legi: *Quod & obscurum est*, *& minus tutum*: *quia non eadem adhiberi consuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis* præambuli, *qua adhibetur in* corpore *ipsius legis*.

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex mala descriptione ipsarum ortum habet, fusius tractabimus, quando de interpretatione legum postea agemus. Atque de descriptione legum obscura hæc dicta sint. Jam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris, & tollendi ambigua.

Aphorismus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, *quinque sunt*. *Hoc enim fit*, *aut per* perscriptiones judiciorum: *aut per* scriptores authenticos: *aut per* libros auxiliares: *aut per* prælectiones: *aut per* responsa *sive* consulta prudentum. *Hæc* [o]*mnia*, *si bene instituantur*, *præsto erunt magna* [l]egum obscuritati *subsidia*.

De

De perscriptione judiciorum.

Aphorismus 73.

Ante omnia, judicia reddita *in* curiis supremis *&* *principalibus*, *atque* caussis gravioribus, *præsertim* dubiis, *quæque aliquid habent* difficultatis, *aut* novitatis, *diligenter & cum fide excipiunto*. Judicia *enim* anchoræ legum sunt, *ut* leges Reipub.

Aphorismus 74.

Modus *hujusmodi* judicia excipiendi, *&* *in* scripta referendi, *talis esto*. Casus *præcise*, judicia *ipsa exacte perscribito*. Rationes judiciorum, *quas adduxerunt judices, adjicito*: Casuum, *ad exemplum adductorum*, auctoritatem, *cum* casibus principalibus, *ne commisceto*: *De* advocatorum perorationibus, *nisi quidpiam in iis fuerit admodum eximium, sileto*.

Aphorismus 75.

Personæ, *quæ hujusmodi* judicia *excipiant*, *ex* advocatis *maxime* doctis *sunto*, *&* honorarium liberale *ex* publico *excipiunto*. Judices *ipsi ab hujusmodi* perscriptionibus *abstinento*: *ne forte opinionibus propriis addicti*, *& authoritate propria freti*, *limites* referendarii *transcendant*.

Aphorismus 76.

Judicia *illa*, *in* ordine *&* serie temporis, *digerito*: *non per* methodum *&* titulos. *Sunt enim* scripta *ejusmodi*, *tanquam* historiæ, *aut* narrationes legum. *Neque solum* acta *ipsa*, *sed &* tempora *ipsorum*, judici prudenti *lucem præbent*.

De scriptoribus authenticis.

Aphorismus 77.

Ex legibus ipsis, *quæ* jus commune *constituunt: deinde, ex* constitutionibus *sive* statutis: *tertio loco ex* judiciis perscriptis, corpus juris *tantummodo constituitor. Præter illa, alia* authentica, *aut nulla sunto, aut parce recipiuntor.*

Aphorismus 78.

Nil tam interest certitudinis legum, *(de qua nunc tractamus) quam ut* scripta authentica *intra* fines moderatos *coërceantur, & facessat* multitudo *enormis* Auctorum & Doctorum in Jure; *unde laceratur sententia legum, judex fit attonitus, processus immortales, atque advocatus ipse, cum tot libros perlegere & vincere non possit, compendia sectatur.* Glossa *fortasse aliqua bona; & ex* scriptoribus classicis pauci, *vel potius* scriptorum paucorum paucula portiones, *recipi possint pro* authenticis. *Reliquorum nihilominus maneat usus nonnullus in* Bibliothecis, *ut eorum* tractatus *inspiciant* judices, *aut* advocati, *cum opus fuerit: Sed in caussis agendis, in foro citare eos non permittitor, nec in auctoritatem transeunto.*

De libris auxiliaribus.

Aphorismus 79.

At scientiam juris, & practicam, auxiliaribus libris *ne nudanto, sed potius instruunto. Ii sex in genere sunto*; Institutiones: De verborum significatione: De regulis juris: Antiquitates legum: Summæ: Agendi formulæ.

Apho-

Aphorismus 80.

Præparandi sunt juvenes, *&* novitii, *ad scientiam & ardua juris, altius & commodius haurienda, & imbibenda, per* institutiones. Institutiones *illas ordine claro & perspicuo componito. In illis ipsis universum* jus privatum *percurrito: non alia omittendo, in aliis plus satis immorando, sed ex singulis quædam breviter delibando, ut ad* corpus legum *perlegendum accessuro nil se ostendat prorsus novum, sed levi aliqua notione præceptum.* Jus publicum *in* institutionibus *ne attingito, verum illud ex* fontibus *ipsis hauriatur.*

Aphorismus 81.

Commentarium *de* vocabulis juris *conficito. In explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiose nimis aut laboriose versator. Neque enim hoc agitur, ut* definitiones verborum *quærantur exacte, sed* explicationes *tantum, quæ legendis* juris libris *viam aperiant faciliorem.* Tractatum *autem istum, per* literas alphabeti *ne digerito. Id* indici *alicui relinquito: sed collocentur simul verba, quæ circa eandem rem versantur; ut alterum alteri sit juvamento ad intelligendum.*

Aphorismus 82.

Ad certitudinem legum *facit (si quid aliud)* Tractatus *bonus & diligens* de diversis Regulis Juris. *Is dignus est, qui maximis ingeniis, & prudentissimis Iureconsultis, committantur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligendæ autem sunt* regulæ, *non tantum nota, & vulgata, sed & alia magis subtiles &*

reconditæ, quæ ex legum *&* rerum judicatarum *harmonia extrahi possint; quales in* rubricis *optimis quandoque inveniuntur: suntque dictamina generalia rationis, quæ per materias* legis *diversas percurrunt, & sunt tanquam* Saburra Juris.

Aphorismus 83.

At singula Juris, scita *aut* placita, *non intelligantur pro* regulis, *ut fieri solet satis imperite. Hoc enim si reciperetur, Quot* leges, *tot* regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* regula imperans. *Verum eas pro* regulis *habeto, quæ in forma ipsa justitiæ hærent: unde, ut plurimum, per* jura civilia *diversarum Rerumpubl. eædem* regulæ *fere reperiuntur, nisi forte propter relationem ad formas politiarum varient.*

Aphorismus 82.

Post regulam, *brevi & solido verborum complexu enuntiatam, adjiciantur* exempla *&* decisiones casuum, *maxime luculentæ ad* explicationem; distinctiones, *&* exceptiones *ad* limitationem; cognata *ad* ampliationem *ejusdem* regulæ.

Aphorismus 85.

Recte jubetur; ut non ex regulis jus *sumatur; sed* ex jure, *quod est,* regula *fiat. Neque enim ex* verbis regulæ *petenda est probatio, ac si esset* textus legis. Regula *enim* legem*(ut* acus nautica polos) indicat, *non statuit.*

Aphorismus 86.

Præter Corpus *ipsum* Juris, *juvabit etiam* Antiquitates Legum *invisere; quibus licet evanuerit*

rit Autoritas; *manet tamen* Reverentia. *Pro* Antiquitatibus *autem* Legum *habeantur* Scripta *circa* Leges *&* Judicia; *sive illa fuerint edita, sive non, quæ ipsum* Corpus Legum *tempore præcesserunt. Earum siquidem jactura facienda non est. Itaque ex iis utilissima quæque excerpito (multa enim invenientur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito: ne* antiquæ Fabulæ, *ut loquitur* Trebonianus, *cum* Legibus *ipsis misceantur.*

Aphorismus 87.

Practicæ *vero plurimum interest, ut* Jus universum *digeratur ordine in* Locos *&* Titulos; *ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, veluti in promptuarium paratum ad præsentes usus. Hujusmodi* Libri Summarum, *& ordinant sparsa, & abbreviant fusa & prolixa in* Lege. *Cavendum autem est, ne* Summæ *istæ reddant homines* promptos *ad* Practicam, cessatores *in* scientia *ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex iis* recolatur jus, *non* perdiscatur. Summæ *autem omnino magna diligentia, fide, & judicio sunt conficiendæ, ne furtum faciant* legibus.

Aphorismus 88.

Formulas agendi *diversas in unoquoque genere colligito. Nam &* practicæ *hoc interest; & certe pandunt illæ oracula & occulta* Legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent in* legibus: *At in* formulis agendi, *melius & fusius perspiciuntur; instar* pugni, *&* palmæ.

De *Responsis & Consultis.*

Aphorismus 89.

Dubitationes particulares, *quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi aliqua ratio iniri debet. Durum enim est, ut ii, qui ab errore cavere cupiant, ducem viæ non inveniant, verum ut actus ipse periclitetur, neque sit aliquis ante rem peractam juris prænoscendi modus.*

Aphorismus 90.

Responsa prudentum, *quæ petentibus dantur de* jure *sive ab* Advocatis, *sive à* Doctoribus, *tanta valere auctoritate, ut ab eorum sententia* judici *recedere non sit licitum, non placet.* Jura *à* juratis judicibus *sumunto.*

Aphorismus 91.

Tentari judicia *per* causas *&* personas fictas, *ut eo modo experiantur homines qualis futura sit* legis norma, *non placet. Dedecorat* Majestatem Legum, *& pro prævaricatione quapiam censenda est.* Judicia *autem aliquid habere ex* scena, *deforme est.*

Aphorismus 92.

Judicium *igitur solummodo tam* judicia, *quam* responsa *&* consulta *sunto. Illa de* litibus pendentibus; *hæc de* arduis juris quæstionibus *in thesi. Ea* consulta, *sive in* privatis rebus, *sive in* publicis, *à* judicibus *ipsis ne poscito,* (*id enim si fiat,* judex *transeat in* advocatum,) *sed à* Principe, *aut Statu. Ab illis ad* judices *demandentur.* Judices *vero, tali auctoritate freti, disceptationes advocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à judicibus ipsis,*

ipsis, *si opus sit*, *assignatorum*, *&* *argumenta ex utraque parte*, *audiunto*, *&* *re deliberata* jus *expediunto*, *&* *declaranto.* Consulta *hujusmodi inter* judicia *referunto* *&* *edunto*, *&* *paris auctoritatis sunto.*

De Prælectionibus.

Aphorismus 93.

Prælectionibus *de* jure, *atque* exercitationes *eorum*, *qui* juris *studiis incumbunt*, *&* *operam dant*, *ita instituuntor* *&* *ordinantor*, *ut omnia tendant ad* quæstiones, *&* controversias *de* jure, sedandas *potius*, *quam* excitandas. Ludus *enim* (*ut nunc fit*) *fere*, *apud omnes instituitur*, *&* *aperitur*, *ad* altercationes, & quæstiones de jure *multiplicandas*, *tanquam ostentandi ingenii causa. Atque hoc vetus est malum. Etenim etiam apud antiquos gloriæ fuit*, *tanquam per sectas* *&* *factiones*, *quæstiones complures de* Jure, *magis fovere*, *quam extinguere. Id ne fiat*, *providetor.*

De Vacillatione Judiciorum.

Aphorismus 94.

Vacillant judicia, *vel propter* immaturam *&* præfestinam sententiam; *vel propter* æmulationem curiarum; *vel propter* malam *&* imperitam perscriptionem judiciorum, *vel propter* viam præbitam ad rescissionem eorum nimis facilem & expeditam. *Itaque providendum est*, *ut* judicia emanent, matura deliberatione prius habita, *atque ut* curiæ se invicem revereantur, *atque ut* judicia perscribantur fideliter & prudenter: *utque* via ad rescindenda judicia,

 sit

sit arcta, confragosa, *&* *tanquam* muricibus strata.

Aphorismus 95.

Si judicium *redditum fuerit de* casu *aliquo in aliqua* curia Principali, *& similis* casus *intervenerit in alia* curia, *ne procedito ad* judicium, *antequam fiat* consultatio *in* Collegio aliquo judicum majore. Judicia *enim* reddita *si forte* rescindi *necesse sit*, *saltem* sepeliuntor cum honore.

Aphorismus 96.

Vt curiæ *de* jurisdictione *digladientur*, *& confligentur*, *humanum quiddam est*; *eoque magis*, *quod per ineptam quandam sententiam* (quod boni & strenui sit judicis, ampliare jurisdictionem curiæ) *alatur plane ista intemperies*, *& calcar addatur*, *ubi fræno opus est*. *Vt vero ex hac animorum contentione*, curiæ, judicia *utrobique reddita* (*quæ nil ad* jurisdictionem *pertinent*) *libenter rescindant*, *intolerabile malum*, *& à Regibus*, *aut Senatu*, *aut Politia*, *plane vindicandum*. *Pessimi enim exempli res est*, *ut* Curiæ, *quæ pacem subditis præstant*, *inter se duella exerceant*.

Aphorismus 97.

Non facilis esto aut proclivis ad judicia rescindenda *aditus per* appellationes, *aut* impetitiones *de* errore, *aut* revisus, *& similia*. *Receptum apud nonnullos est*, *ut* lis trahatur *ad* forum superius, *tanquam res integra*: Judicio *inde dato seposito*, *& plane suspenso*. *Apud alios vero*, *ut* judicium ipsum maneat *in suo* vigore, *sed*

executio *ejus tantum ceſſet.* *Neutrum placet, niſi* curiæ, *in quibus* judicium *redditum ſit, fuerint* humiles, *&* inferioris ordinis: *Sed potius, ut &* judicium *ſtet*, & *procedat ejus* executio: *modo* cautio *detur à* defendente *de* damnis *&* expenſis, *ſi* judicium *fuerit reſciſſum.*

ATque hic *titulus* de *Certitudine Legum*, ad exemplum *Digeſti* reliqui (quod meditamur) ſufficiet. Jam vero *doctrinam civilem* (quatenus eam nobis tractare viſum eſt) concluſimus. Atque una cum ea *Philoſophiam humanam*: Sicut etiam cum *Philoſophia humana Philoſophiam* in genere. Tandem igitur paululum reſpirantes, atque ad ea, quæ prætervecti ſumus, oculos retroflectentes, hunc tractatum noſtrum non abſimilem eſſe cenſemus ſonis illis & præludiis, quæ prætentant Muſici, dum fides ad modulationem concinnant: Quæ ipſa quidem auribus ingratum quiddam & aſperum exhibent: at in cauſa ſunt, ut quæ ſequuntur omnia ſint ſuaviora: Sic nimirum nos in animum induximus, ut in cithara Muſarum concinnanda, & ad harmoniam veram redigenda, operam navaremus, quo ab aliis poſtea pulſentur chordæ, meliore digito, aut plectro. Sane, cum nobis ante oculos proponimus temporum horum Statum, in quibus *literæ* jam tertio ad mortales videntur rediiſſe: & una diligenter intuemur, quam variis jam nos inviſerint inſtructæ præſidiis, & auxiliis: quia ſunt ingeniorum noſtri temporis complurium

acumen & sublimitas: eximia fisa monumenta scriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent: ars Typographica, Libros cujusque fortunæ hominibus larga manu suppeditans; Oceani sinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Priscis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ cumulus: otium, quo ingenia optima in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cum negotiis minus his in locis implicentur homines, quam aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant: pax, qua fruitur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ: comsumptio & exinanitio omnium quæ videntur excogitari aut dici posse circa Controversias Religionis, quæ tot ingenia jam diu diverterunt à cæterarum artium studiis: summa & excellens Majestatis tuæ eruditio, cui (tanquam Phænici Volucres) aggregant se undique Ingenia: proprietas denique inseparabilis, quæ *tempus* ipsum sequitur, ut veritatem indies parturiat: Hæc (inquam) cum cogitamus, non possumus non in eam spem animum erigere, ut existimemus, tertiam hanc *literarum periodum* duas illas priores apud *Græcos* & *Romanos*, longo intervallo superaturam: modo saltem homines, & vires suas, atque defectus etiam virium suarum, probe & prudenter nosse velint: atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant,

atque

atque inquisitionem veritatis pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent: Atque opes ac magnificentiam impendant in res solidas & eximias, non in pervulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, si cui libeat in eorum reprehensione, aut sibi, aut aliis placere, veterem certe & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, sed audi.* Reprehendant homines quantum libuerit, modo attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sane legitima fuerit, (licet res fotasse minus ea indigebit) si à primis cogitationibus hominum ad secundas provocetur, & ab ævo præsenti ad posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, qua caruerunt duæ illæ priscæ temporum periodi, (neque enim tanta illis felicitas concessa est) *sacram* dico & *divinitus inspiratam Theologiam*, cunctorum laborum ac peregrinationum humanarum Sabbatum, ac Portum nobilissimum.

FRAN-

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De dignitate & augmentis ſcientiarum,

LIBER NONUS.
Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ inſpiratæ *omittuntur*: *Tantum aditus fit ad* deſiderata *tria*: Doctrinam *de* Legitimo uſu Rationis Humanæ *in* Divinis: Doctrinam *de* Gradibus Vnitatis *in* Civitate Dei: *&* Emanationes Scripturarum.

IAm vero (Rex optime) cum carina parva, qualis noſtra eſſe potuit, univerſum ambitum, tam veteris, quam novi Orbis, Scientiarum, circum navigaverit, (quam ſecundis ventis, & curſu, poſterorum ſit judicium) quid ſupereſt, niſi, ut vota, tandem perfuncti, perſolvamus? At reſtat adhuc *Theologia Sacra*, ſive *Inſpirata*. Veruntamen ſi eam tractare pergamus, exeundum nobis è *navicula rationis humanæ*, & tranſeundum in *Eccleſiæ Navem*, Quæ ſola *Acu Nautica Divina* pollet, ad curſum recte dirigendum. Neque enim ſufficient am-

amplius *Stellæ Philosophiæ*, quæ hactenus præcipue nobis affulserunt. Itaque par foret, silentium quoque in hac re colere. Quamobrem *partitiones legitimas* circa eam omittemus: Pauca tamen, pro tenuitate nostra, etiam in hanc conferemus, loco votorum. Id eo magis facimus, quia in Corpore Theologiæ nullam prorsus Regionem, aut Tractum, plane desertum, aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum diligentia, in seminandis, aut tritico, aut zizaniis.

Tres igitur proponemus *Theologiæ Appendices*, quæ non de *materia* per *Theologiam informata*, aut *informanda*, sed tantummodo de *modo informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (ut in reliquis consuevimus) vel *exempla* subjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut diximus) instar votorum tantum.

1. *Prærogativa* Dei totum hominem complectitur: nec minus ad *rationem*, quam ad *voluntatem humanam*, extenditur: ut homo scilicet in universum se abneget, & accedat Deo. Quare, sicut *Legi Divinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim, si ea duntaxat credamus, quæ sunt *rationi* nostræ consentanea, *rebus* assentimur, non *auctori*: Quod etiam suspectæ fidei testibus præstare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo imputabatur ad justitiam*, de hujusmodi re extitit, quam irrisui habebat *Sarah*: Quæ in hac parte

ima-

imago quædam erat *rationis naturalis*. Quanto igitur *Mysterium* aliquod *Divinum* fuerit magis absonum, & incredibile, tanto plus in *credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *victoria fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quo magis conscientia sua gravantur, & nihilominus Fidem de salute sua in Dei Misericordia collocant, eo Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Desperatio* Deo pro contumelia est. Quinetiam, si attente rem perpendamus, dignius quidnam est *credere*, quam *scire*, qualiter nunc *scimus*. In *Scientia* enim mens humana patitur à sensu, qui à rebus materiatis resilit; in *Fide* autem anima patitur ab anima, quæ est Agens dignius. Aliter se res habet in *Statu Gloriæ*: Tunc siquidem cessabit *Fides*, atque *cognoscemus, sicut & cogniti sumus*.

Concludamus igitur, *Theologiam Sacram* ex *Verbo* & *Oraculis Dei*, non ex *lumine naturæ*, aut *rationis dictamine*, hauriri debere. Scriptum est enim, *Cœli enarrant gloriam Dei*: At nusquam scriptum invenitur, *Cœli enarrant voluntatem Dei*. De illa pronunciatur, *Ad Legem, & Testimonia; si non fecerint secundum Verbum istud*, &c. Neque hoc tenet tantum in *grandibus* illis *Mysteriis*, de *Deitate*, *Creatione*, *Redemptione*; verum pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem Legis Moralis; *Diligite inimicos vestros*; *Benefacite his, qui oderunt vos*, &c. *Ut sitis Filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui pluit super Iustos & Injustos*. Quæ certe verba plausum illum merentur; *Nec vox homi-*

hominem sonat. Siquidem *vox* est, quæ *lumen naturæ* superat. Quinetiam videmus, Poëtas Ethnicos, præsertim cum pathetice loquuntur, expostulare non raro cum *legibus* & *doctrinis moralibus* (quæ tamen *legibus divinis* multo sunt indulgentiores & solutiores) ac si naturæ libertati cum malignitate quadam repugnent:

—— Et quod natura remittit
Invida Iura negant. ——

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios: *Se inaudisse quidem aliquid de nomine Pythagoræ, & aliorum sapientum è Græcia, Et credere, illos fuisse Viros magnos; Vitio tamen illo laborasse, quod scilicet nimia in reverentia & veneratione habuissent rem quampiam phantasticam, quam Legem & Morem vocitabant.* Quare, nec illud dubitandum, magnam partem *Legis moralis* sublimiorem esse, quam quo *lumen naturæ* ascendere possit. Veruntamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex *lumine* & *lege naturæ*, notiones nonnullas, *virtutis, vitii, justitiæ, injuriæ, boni, mali*; id verissimum est. Notandum tamen, *lumen naturæ*, duplici significatione accipi. Primo, quatenus oritur ex sensu, inductione, ratione, argumentis, secundum *leges cœli* ac *terræ*: Secundo, quatenus animæ humanæ interno affulget instinctu, secundum *legem conscientiæ*, quæ scintilla quædam est, & tanquam reliquiæ, pristinæ & primitivæ puritatis. In quo posteriore sensu præcipue particeps est anima

lucis

lucis nonnullæ, ad perfectionem intuendam & discernendam *legis moralis*; Quæ tamen lux non prorsus clara est, sed ejusmodi, ut potius vitia quadamtenus redarguat, quam de officiis plene informet. Quare, *Religio*, sive Mysteria spectes, sive mores, pendet ex *revelatione Divina*.

Attamen usus *rationis humanæ* in spiritualibus, multiplex sane existit, ac late admodum patet. Neque enim sine causa est, quod Apostolus Religionem appellaverit *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis. *Fuerunt illæ Rationales*, & significativæ, longe discrepantes à cæremoniis idololatriæ, & magiæ, quæ tanquam surdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imo ne innuentes quidem. Præcipue *Christiana Fides*, ut in omnibus, sic in hoc ipso eminet, quod auream servet mediocritatem, circa usum *rationis* & *disputationis* (quæ *rationis* proles est) inter Leges Ethnicorum & Mahometi, quæ extrema sectantur. Religio siquidem Ethnicorum, Fidei aut Confessionis constantis nihil habebat; Contra in Religione Mahometi, omnis disputatio interdicta est: Ita ut altera, erroris vagi & multiplicis; altera, vafræ cujusdam & cautæ imposturæ, faciem præ se ferat; Cum sancta *Fides Christiana rationis* usum & *disputationem* (sed secundum debitos fines) & recipiat & rejiciat.

Humanæ rationis usus, in rebus ad *Religionem* spectantibus, duplex est: alter, in *explicatione My-*

ne Mysterii, alter, in *illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Mysteriorum explicationem* attinet, videmus, non dedignari *Deum* ad infirmitatem captus nostri se demittere; *mysteria* sua ita explicando, ut nobis optime ea possint percipi; atque *revelationes* suas in *rationis* nostræ syllepses & notiones veluti inoculando; atque *inspirationes* ad intellectum nostrum aperiendum sic accommodando, quemadmodum figura clavis aptatur figuræ seræ. Qua tamen in parte nobis ipsis deesse minime debemus. Cum enim *Deus* ipse opera *rationis* nostræ in *illuminationibus* suis utatur, etiam nos eandem in omnes partes versare debemus, quo magis capaces simus ad *Mysteria* recipienda & imbibenda. Modo animus, ad amplitudinem *Mysteriorum*, pro modulo suo, dilatetur, non *Mysteria* ad angustias animi constringantur.

Quantum vero ad *illationes*, nosse debemus, relinqui nobis usum *rationis* & *ratiocinationis* (quoad *Mysteria*) secundarium quendam & respectivum, non primitivum & absolutum. Postquam enim *articuli*, & *principia Religionis*, jam in sedibus suis fuerint locata, ita ut à *rationis* examine penitus eximantur, tum demum conceditur ab illis *illationes* derivare, ac deducere, secundum analogiam ipsorum. In *rebus* quidem *naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipsa *principia* examini subjiciuntur; per *inductionem*, inquam; licet minime per *Syllogismum*: Atque eadem illa nullam habent cum

ratione

ratione repugnantiam, ut ab eodem fonte cum primæ propositiones, tùm mediæ, deducantur. Aliter fit in *Religione*; Ubi & primæ propositiones authypostatæ sunt, atque per se subsistentes; Et rursus, non reguntur ab illa *ratione*, quæ propositiones consequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* sola, sed etiam in aliis *Scientiis*, tam gravioribus, quam levioribus, ubi scilicet propositiones primariæ *placita* sunt, non *posita*: Siquidem & in illis *rationis* usus absolutus esse non potest. Videmus enim, in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut similibus, primas Ludi normas, & leges, mere positivas esse, & ad placitum; quas recipi, non in disputationem vocari, prorsus oporteat: Ut vero vincas, & perite lusum instituas, id artificiosum est & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ sunt *Maximæ*, (ut loquuntur) hoc est, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quam *ratione* nituntur; Neque in disceptationem veniunt; Quid vero sit justissimum, non absolute, sed relative; (hoc est ex analogia illarum *Maximarum*;) id demum rationale est, & latum disputationi campum præbet. Talis igitur est *secundaria* illa *ratio*, quæ in *Theologia Sacra* locum habet, quæ scilicet fundata est super *Placita Dei*.

Sicut vero *rationis humanæ* in *Divinis usus* est duplex; ita & in eodem *usu* duplex *excessus*. Alter, cum in *modum Mysterii curiosius*, quam par est, *inquiritur*. Alter, cum *illationibus*

æqua

æqua tribuitur auctoritas, ac *principiis* ipsis. Nam & *Nicodemi discipulus* videri possit, qui pertinacius quærat; *Quomodo posset homo nasci, cum sit Senex?* Et *discipulus Pauli* neutiquam censeri possit, qui non quandoque in doctrinis suis inserat? *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Consilium meum*. Siquidem *illationibus* plerisque stylus iste conveniet. Itaque nobis res salubris videtur, & inprimis utilis, si tractatus instituatur sobrius & diligens, qui de *usu rationis humanæ* in *Theologicis* utiliter præcipiat, tanquam *Divina* quædam *Dialectica*. Utpote quæ futura sit instar *Opiatæ* cujusdam *Medicinæ*, quæ non modo speculationum, quibus schola interdum laborat, inania consopiat, verùm etiam controversiarum furores, quæ in Ecclesia tumultus cient, nonnihil mitiget. Ejusmodi tractatum inter *desiderata* ponimus; & *Sophronem*, sive De *legitimo usu rationis humanæ in Divinis* nominamus.

2. Interest admodum *pacis Ecclesiæ*; ut *fœdus Christianorum*, à *Servatore* præscriptum in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur discrepantia, bene & clare explicetur: Quorum alterum sic diffinit; *Qui non est nobiscum, est contra nos:* Alterum autem sic; *Qui contra nos non est, nobiscum est.* Ex his liquido patet, esse nonnullos articulos, in quibus qui dissentit, extra *fœdus* statuendus sit: alios vero, in quibus dissentire liceat, salvo *fœdere*. Vincula enim communionis Christianæ ponuntur, *Una Fides, Unum Baptisma*, &c. Non *unus ritus, una*

una opinio. Videmus quoque, *tunicam Salvatoris* inconsutilem extitisse; *Vestem* autem *Ecclesiæ* versicolorem. *Paleæ* in arista separandæ sunt à frumento; at *zizania* in agro non protinus evellenda. *Moses*, cum certantem reperisset Ægyptium cum Israëlita, non dixit, *Cur certatis?* Sed gladio evaginato Ægyptium interfecit: At cum Israëlitas duos certantes vidisset, quamvis fieri non potuit, ut utrique causa justa contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Fratres estis, cur certatis?* His itaque perpensis, magni videatur res & momenti & usus esse, ut definiatur, qualia sint illa, & quantæ latitudinis, quæ ab Ecclesiæ corpore homines penitus divellant, & à Communione fidelium eliminent. Quod si quis putet, hoc jam pridem factum esse, videat ille etiam atque etiam, quam sincere & moderate. Illud interim verisimile est, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum responsum illud Jehu ad Nuntium, (*Nunquid pax est Iehu*) *Quid tibi & paci? transi, & sequere me*: cum non *pax*, sed *partes*, plerisque cordi sint. Nobis nihilominus visum est, Tractatum de *Gradibus Vnitatis in Civitate Dei*; ut salubrem & utilem, inter *desiderata* reponere.

3. Cum *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ sint partes, de earum *Interpretatione* inprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ *in consensu* Ecclesiæ firmatur, sed de *modo interpretandi*. Is duplex est; *Methodicus*,

eus, & *Solutus*. Etenim Latices isti Divini, qui aquis illis ex puteis Jacobi in infinitum præstant, similibus fere hauriuntur & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis solent: Hæ siquidem, aut sub primum haustum in cisternas recipiuntur, unde per tubos complures ad usum commode diduci possunt; aut statim in vasa infunduntur, subinde, prout opus est, utendæ. Atque *modus* ille prior *methodicus Theologiam* nobis tandem peperit *Scholasticam*; per quam *Doctrinam Theologiæ* in *artem*, tanquam in *cisternam*, collecta est; atque inde *Axiomatum* & *Positionum rivuli* in omnes partes, sunt distributi. At in *Interpretandi modo Soluto* duo interveniunt *excessus*. Alter, *ejusmodi præsupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis Philosophia ex earum fontibus peti debeat, ac si Philosophia alia quævis, res profana esset & ethnica. Hæc intemperies in Schola Paracelsi præcipue, nec non apud alios invaluit: Initia autem ejus à Rabbinis & Cabalistis defluxerunt. Verum istiusmodi homines non id assequuntur quod volunt: Neque enim honorem, ut putant, Scripturis deferunt, sed easdem potius deprimunt & polluunt. Cœlum enim materiatum, & terram; qui in *Verbo Dei* quæsiverit, (de quo dictum est; *Cœlum & terra pertransibunt, Verbum autem meum non pertransibit*) is sane transitoria inter æterna temere persequitur. Quemadmodum enim *Theologiam* in *Philosophia* quærere, perinde est, ac si *vivos quæras inter mortuos*: Ita econtra *Philosophiam* in

in *Theologia* quærere, non aliud eſt. quam *mortuos quærere inter vivos.* Alter autem *Interpretandi modus* (quem pro *exceſſu* ſtatuimus) videtur primo intuitu ſobrius & caſtus; ſed tamen & *Scripturas* ipſas dedecorat & plurimo *Eccleſiam* afficit detrimento. Is eſt (ut verbo dicamus) quando *Scriptura divinitus inſpirata*, eodem, quo *Scripta humana*, *explicantur modo.* Meminiſſe autem oportet, *Deo* Scripturarum Auctori duo illa patere, quæ humana ingenia fugiunt: *Secreta* nimirum *cordis*, & *ſucceſſiones temporis.* Quamobrem, cum *Scripturarum dictamina* talia ſint, ut ad *cor* ſcribantur, & *omnium ſæculorum viciſſitudines* complectantur; cum æterna & certa præſcientia omnium hæreſium, contradictionum, & Status Eccleſiæ varii & mutabilis, tum in communi, tum in electis ſingulis: Interpretandæ non ſunt ſolummodo ſecundum latitudinem & obvium ſenſum loci: aut reſpiciendo ad occaſionem, ex qua verba erant prolata: aut præciſe ex contextu verborum præcedentium & ſequentium: aut contemplando ſcopum dicti principalem; Sed ſic, ut intelligamus, complecti eas, non ſolum totaliter, aut collective, ſed diſtributive. etiam in clauſulis & vocabulis ſingulis, innumeros doctrinæ rivulos & venas, ad Eccleſiæ ſingulas partes,& animas fidelium, irrigandas. Egregie enim obſervatum eſt,quod *Reſponſa Salvatoris* noſtri, ad quæſtiones non paucas, ex iis, quæ proponebantur, non videntur ad rem, ſed quaſi impertinentia. Cujus
rei

rei cauſa duplex eſt; Altera, quod cum *cogitationes* eorum, qui interrogabant, non ex *verbis*, ut nos homines ſolemus, ſed *immediate* & *ex ſeſe* cognoviſſet, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* reſpondit: Altera, quod non ad *eos* ſolum locutus eſt, qui *tunc aderant*, ſed ad *nos* etiam, *qui vivimus*, & ad *omnis ævi ac loci homines*, quibus *Euangelium* fuerit prædicandum. Quod etiam in aliis *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *deſiderari* ſtatuimus. Inveniuntur profecto inter *Scripta Theologica*, *Libri controverſiarum* nimio plures: *Theologiæ* ejus, quam diximus *poſitivam*, maſſa ingens. *Loci communes*; *Tractatus ſpeciales*; *Caſus Conſcientiæ*; *Conciones* & *homiliæ*; Denique prolixi plurimi in Libros Scripturarum *Commentarii*. Quod *deſideramus* autem, eſt hujuſmodi: *Collectio ſcilicet ſuccincta*, *ſana*, & cum judicio, *annotationum*, & *obſervationum*, ſuper *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquam in Locos communes excurrendo, aut controverſias perſequendo, aut in artis Methodum eas redigendo, ſed quæ plane ſparſæ ſint, & nativæ. Res certe in concionibus doctioribus, ſe quandoque oſtendens, quę ut plurimum non perennant; ſed quæ in Libros adhuc non coaluit, qui ad poſteros tranſeant. Certe, quemadmodum vina, quæ ſub primam calcationem molliter defluunt, ſunt ſuaviora, quam quæ à torculari exprimuntur; quoniam hæc ex

acino & cute uvæ aliquid ſapiant: Similiter ſalubres admodum ac ſuaves ſunt doctrinæ, quæ ex *Scripturis leniter expreſſis* emanant, nec ad *Controverſias*, aut *Locos Communes*, trahunt. Hujuſmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Jam itaque mihi videor confeciſſe globum exiguum *orbis intellectualis*, quam potui, fideliſſime; una cum deſignatione & deſcriptione earum partium, quas, induſtria & laboribus hominum aut non conſtanter occupatas, aut non ſatis excultas, invenio. Quo in opere, ſicubi à Sententia veterum receſſerim, intelligatur, hoc factum eſſe animo *proficiendi in melius*, non *innovandi*, aut *migrandi* in *aliud*. Neque enim mihimet ipſi, aut argumento, quod in manibus habeo, conſtare potui niſi plane decretum mihi fuiſſet, *aliorum inventis*, quantum in me fuerit, addere; cum tamen non minus optaverim, etiam *inventa mea* ab aliis in poſterum ſuperari. Quam autem in hac re æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod opiniones meas propoſuerim ubique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per confutationes pugnaces, præjudicare contenderim. Nam in iis, quæ recte à me poſita ſunt, ſubeſt ſpes, id futurum, ut ſi in prima lectione emergat ſcrupulus, aut objectio, at in lectione iterata reſponſum ſe ultro ſit exhibiturum: In iis vero, in quibus mihi errare contigit, certus ſum, nullam à me illatam eſſe vim veritati per argumenta contentioſa: Quorum ea fere eſt

natu-

natura, ut erroribus auctoritatem concilient, recte inventis derogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulsam. Interim in mentem mihi venit responsum illud Themistoclis, qui, cum ex oppido parvo Legatus quidam magna nonnulla perorasset, hominem perstrinxit; *Amice, verba tua Civitatem desiderant.* Certe objici mihi rectissime posse existimo, quod verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum* forte *integrum*, ad probandum, *complura* autem *Secula* ad perficiendum. Attamen quoniam etiam res quæque maximæ initiis suis debentur, mihi satis fuerit, sevisse *posteris*, & *Deo immortali*: Cujus Numen supplex precor, per *Filium* suum & *Servatorem* nostrum, ut has, & hisce similes, *Intellectus humani victimas*, *Religione*, tanquam *Sale*, respersas, & Gloriæ suæ *immolatas*, propitius accipere dignetur.

NOVUS ORBIS SCIENTIARUM, SIVE DESIDERATA.

LIB. II.

Errores naturæ, *ſive Hiſtoria prætergenerationum.*
Vincula naturæ, *ſive hiſtoria mechanica.*
Hiſtoria inductiva, *ſive hiſtoria naturalis in ordine ad condendam Philoſophiam.*
Oculus Polyphemi, *ſive hiſtoria literarum.*
Hiſtoria ad Prophetias.
Philoſophia ſecundum parabolas antiquas.

LIB. III.

Philoſophia prima *ſive de axiomatibus ſcientiarum communibus.*
Aſtronomia viva.
Aſtrologia ſana.
Continuatio problematum naturalium.
Placita antiquorum Philoſophorum.
Pars Metaphyſicæ de formis rerum.
Magia naturalis, *ſive deductio formarum ad opera.*
Inventarium opum humanarum.
Catalogus Polychreſtorum.

LIB.

LIB. IV.

Triumphi hominis, *sive de summatibus naturæ humanæ.*

Physiognomia corporis in motu. Narrationes Medicinales.

Anatomia comparata.

De curatione morborum habitorum pro insanabilibus.

De Euthanasia exteriore.

De medicinis authenticis.

Imitatio Thermarum naturalium.

Filum medicinale.

De prolongando curriculo vitæ.

De substantia animæ sensibilis.

De nixibus spiritus in motu voluntario.

De differentia perceptionis & sensus.

Radix perspectivæ, sive de forma lucis.

LIB. V.

Experientia literata, sive venatio Panis.

Organum novum.

Topica particulares.

Elenchi idolorum.

De analogia demonstrationum.

LIB. VI.

De notis rerum.

Grammatica philosophans.

Tradito lampadis, *sive methodus ad filios.*

De prudentia sermonis privati.

Colores boni & mali apparentis, tam simplicis, quam comparati.

Anthiteta rerum.

Formulæ minores orationum.

L I B. VII.

Satyra seria, *sive de interioribus rerum.*
Georgia animi, *sive de cultura morum.*

L I B. VIII.

Amanuensis vitæ, *sive de occasionibus sparsis.*
Faber fortunæ, *sive de ambitu vitæ.*
Consul paludatus, *sive de proferendis imperii finibus.*
Idea justitiæ universalis, sive de fontibus juris.

L I B. IX.

Sophron, *sive de legitimo usu rationis humanæ in divinis.*
Irenæus, *sive de gradibus unitatis in civitate Dei.*
Utres cœlestes, *sive emanationes scripturarum.*

I N-

INDEX
Rerum & Verborum.

A.

Atti-

propa-

Bonum

Cato

Cice-

Conscien-

D

Defectus

Designatio

Diony-

Domi-

E

applica-

F

 Gilber-

Homo

I

ad

Kalan-

K

L

Legu-

Litera-

Lutheri

M

de

Medico-

Mili-

Mortis

Natio-

N

deside-

Occasio-

Pauper-

Pinda-

Q

R

Robur

Tacendi

T

Therma-

Trium-

V

artibus,

Vita

X

Z

FINIS.